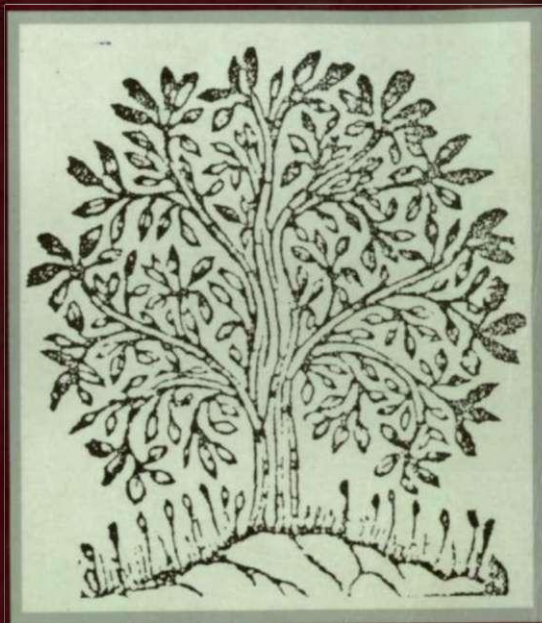

CSOKONAI UNIVERSITAS KÖNYVTÁR
FORRÁSOK

Kisfaludy Sándor

SZÉPPRÓZAI MŰVEK

Kisfaludy Sándort a *Himfy' Szerelmei* költőjeként ismeri az utókor, ez a kötet jelöli ki helyét irodalomtörténetünkben. Kevésbé ismert tény, hogy a két Himfy-ciklus keletkezése idején (és csak akkor) számos szépprózai írás került ki tolla alól, fordítások, eredeti művek vegyesen. Aki elolvassa ezeket, meglepetéssel tapasztalhatja, milyen jelentős szépprózai tehetség volt Kisfaludy Sándor. Sőt, az a benyomás is támadhat az olvasóban, hogy e szövegek ma élőbbek, mint az irodalomtörténeti rangra emelkedett Himfy-versek nagyobb része. Jelentőségükre egyébként már Toldy Ferenc felfigyelt, mikor azt írta a *Két Szerető Szívnek Története* című levélregényről, hogy a *Fanni hagyományaival* „ez regényirodalmunk azon kezdetkori évtizedének gyönyörű ikerszüleményét teszi”, s „egészen új oldaláról tünteti fel Kisfaludyt, ti. úgy mint azon időben a költői próza mesterét, Kazinczy és Kármán méltó és szerencsés vetélytársát”.

A jelen kiadás a szépíró Kisfaludy Sándor újrafelfedezésére törekszik. E művek nem jelentek meg a költő életében, kiadásai (Toldy Ferentől és Angyal Dávidtól) múlt századiak, s ma már alig-alig hozzáférhetőek, a szélesebb közönség számára teljesen elérhetetlenek és ismeretlenek. Mindössze a *Napló és Frantzia Fogságom* látott napvilágot újabban (1962-ben), jelenleg azonban már ez a könyv is ritkaságnak számít. Ez a kötet Kisfaludy Sándor összes szépprózai művét tartalmazza: először jelennek meg együtt, s ez az első teljesen szövegű kiadásuk is, amely egészében a kéziratok alapján készült. A hiteles szövegek közzététele, és a szépprózának az életmű önálló egységeként való felmutatása megteremti az alapot Kisfaludy Sándor új nézőpontú olvasásához.

Kisfaludy Sándor
SZÉPPRÓZAI MŰVEK

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

1.

Sorozatszerkesztők:

Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

**(Címlapnyomatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)**

Kisfaludy Sándor

1112

Szépprózai művek

Sajtó alá rendezte, a kísértőtanulmányt
és a jegyzeteket írta:

DEBRECZENI ATTILA

Debrecen, 1997

A kötet
a Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvtámogatási Pályázat
támogatásával jelent meg

© Debreczeni Artilla, 1997

LEKTORÁLTA:
Dr. Fried István

MUNKATÁRSÁK:
Bódi Katalin
Orosz Beáta
Szép Beáta

ISSN 1217-0380
ISBN 963 472 237 7

Kiadta: a Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen
Felelős kiadó: Cs. Nagy Ibolya főszerkesztő
Műszaki Szerkesztő: Takács László
A szedés és tördelés Juhászné Marosi Edit munkája
A nyomást és a kötészereti feldolgozást a TIFF Bt. végezte
Terjedelem: 23,24 A/5 ív
Készült: Debrecenben, 1997-ben

Tartalom

A' szép lélek	7
Rinaldó, és Armida	10
Magyar Aglája	26
Napló és Frantzia Fogságom	40
Két Szerető Szívnek Története	119
Függelék	
Kisfaludy Sándor' életéből	187
[Autobiographiai jegyzetek]	199
A' változtatni való nevek a' Levelekben	207
Kisfaludy Sándor „érzékeny” évtizede	211
Jegyzetek	227

A' szép lélek

Azon szeretetre méltó Hertzegnek, kinek okossága, és nemes gondolkozása éppen azon időben, hogy Cyrus' barátságát meg szerzé, Atyját, és egész házat is a' végső romlástól meg menté, Tigranesnek Hitvese ismeretes. Cyrus a' meg győzött Arméniai Királlyal, Tigranes Atyjával, azon váltó pénzről beszélt, melyet az Hitvessének, és gyermekeinek vissza adásáért szánt vala. Erre Cyrus Tigraneshez fordula, mondván: 's hát te mennyit adnál Feleségednek vissza nyereséért? (De ám tudni kell, azt mondja Xenophon, hogy Tigranes tsak nem rég keze öszve fiatal Hitvesével, a' ki Őtet gyengén szereté). Én, mondá a' Hertzeg, inkább lelkemmel váltanám meg, mint sem meg engedhetném, hogy illy derék teremtmény szolgáljon. Cyrus azt gondolá, hogy egy ilyen szeretőnek nagyobb volna a' jussa, a' Győzőnek jussánál, és Hitvesét vissza adá. Még többet tselekedett; mert ezen Arméniai Hertzeget háládatos barátjává tevé; új frigyét kötött vele, egész házat minden váltság nélkül szabad-lábra állítá, és a' scenát barátságos vendégléssel fejezé bé.

Midőn az Arméniaiak Hitveseikkel haza felé mennének (azt mondja Xenophon) utjukban Cyrus egyedül vala beszédjeknek tárgya. Egyik nagy eszét, másik vitézségét, harmadik emberbarátságát dítsóíté, és még egy valaki végtére szépségét és deli természetét. Ekkor Tigranes fiatal feleségéhez fordula, „Mondjad meg, Kedvesem, néked is olly szépnek tetszett Cyrus?” – Valóban, felele az, nem néztem reá. – „S hát kire néztél?” – „Kire másra, egyéb arra, a' ki azt mondá, hogy engem inkább lelkével váltana meg, mint sem meg engedhetné, hogy szolgáljak” viszála a' fiatal Aszszony.

Most tehát feltévé azt, hogy ez, a' mit mondott, nem (Grimasse) Színlés, hanem valóságos érzés volt: mondhatni: ez az ifjú Aszszony szép lélek volt.

Panthea, a' Susiana Királyjának, Abradatesnek szép, és erköltsős Hitvese is ismeretes. Szembe tűnhető az, hogy Xenophonnak tárgya vala, ezen Pantheában egy testre, és lélekre nézve szép Aszszonynak Ideálját festeni; leg alább meg vallom, hogy fejem, és szívem minden erejét öszve szedvén, ennél tökéletesbb Aszszonyt nem gondolhat. Panthea azon foglyok közt volt, a' kik egy az Assyriai Királyon nyertt győzedelemben Cyrus' kezébe estenek. Cyrus Őtet által adá Araspesnek, egyik fiatal Tisztjének, hogy gondját viselje és őrizze, elibe terjesztvén a' kezére bízott jónak fontosságát. Panthea egy erős várba vitetett, a' hol Araspes volt társasága. A' jó Ifjúval, meg sem álmodván Ő ezt, valami emberi történt: a' szép Pantheába szerelmesedett, és végre a' dolog arra jött, hogy magát kéntelennek érezte (azt mondja Xenophon) szerelmét nékie ki jelenteni, de Panthea, távol lévő férjét lelkéből szeretvén, jelentését el nem fogadá. Mindazonáltal még is Őtet Cyrusnak bé nem vádolá, ne hogy az ifjút veszedelembé taszítsa, és ez által Cyrusnak barátságától meg foszssa. De minekutánna a' szerentsetlen Ifjú, indulatja rajta erőt vévén, Őtet erőszakkal fenyegetni kezdené, Panthea tovább

nem halasztá tudtára adni Cyrusnak, melly veszedelmes Gondviselőre bizatratott légyen. Cyrus Araspest leg ottan magához hívá, és alkalmatosságot talált Őtet Pantheától jó móddal el távoztathatni.

A' Hertzegné azonban Férjének mind ezeket tudtára adá, eszébe juttará a' Kötelességeket, mellyekkel magáért a' nemes szívű Cyrusnak tartoznék, és azt tanátslá nékie, hogy mennél hamarább az Assyriai Párttól el szakadván, barátja legyen azon Fejedelemnek, a' ki böltsessége, és Jósága által több győzedelmeket nyert, mint fegyvere által. Abradates el fogadá Feleségének tanátsát, és a' szép Pántheának Kedvesét immár ölelhetvén, rész juta azon gyönyörűségből, mellyet e' szép barátságának alkotása és Cyrus' nagy szívűségének más nemes rétemény által vizsgálhatása szerze. Nem sokára ezután Abradates, és Croesus között egy el ítélő hartz lón. Panthea az ő Abradatesének titkon egy ékes arany Fegyverkészületet tsináltatott; és most midőn már a' tsata keletkezett, azzal őtet véletlen meg lépé. Abradates kellemes bámulással kérdé őtet, mért tökéllheté magát arra, hogy Férjének lovagi ékességeket készíttethetni, leg drágább holmijét fel áldozta. „Van e nekem náladnál drágább mim, felelé Panthea, és mi lehet nagyobb dítsőség, mint az, hogy téged minden ember az én szemecimmel nézhet.” Ezt mondván, fel öltözteté Őt a' szép fegyver készületbe; de, noha el akará titkolni, még is könnyek gördülének le ábrázatján. Abradates[nek], a' ki különben is egy volt a' leg szebb férjfiak közül, ezen drága fegyverek olly ingerlő szépséget adtak, hogy a' szem nem győzte Őtet nézni! Már kész volt a' Hertzeg magát fel vetni paripájára midőn Pánthea valamennyi jelenlévőknek int, hogy távozzanak, és ezen szavakkal a' mellyek a' leg nemessebb Spartainak is bersületére szolgáltak volna, tölle bútszani kezd: „Abradates, ugy mond, ha volt valaha Aszszony a' kinek Férje önnön lelkénél drágább, és kedvesebb volt, hát, tudhatod, én vagyok az! nem szükség szavakat keresnem; reménylem visceletem inkább meg bizonyíthatja, mint a' szavaknak öszve hordása, melly igen szeretlek. De, noha mindenek felett szeretlek, a' mint tapasztalhattad; még is szerelmemre szerelmedre esküszöm; hogy inkább akarok véled mint vitéz Férjfiúval meg halni, mintsem véled, betsület nélkül élni. Így gondolkodom, és így kell gondolkodnom, ha mind téged, mind magamat a' leg jobb Halandókhoz tenni bátorkodom. Mert úgy is nagy hálákkal tartozunk Cyrusnak, a' ki, midőn fogollyává lettem, vélem úgy bánt, mint Testvérjének Feleségével? Vallyon tehetünk a' nagy szívű Cyrusért kevesebbet, a' ki érettünk annyit tett?”

Mitsoda férjfiú lett volna az, a' kit, midőn feleségétől el válna, talán hogy azt soha többé ne lássa, ezen szavak meg nem indítottak volna? Tsudálva, és örvendő Abradates kezeit Panthea' fejére tevé, az Egekre tekintett, és így sohajta: „Engedd, O nagy Oromosdes! meg mutathatnom, hogy Panthea szerelmére és Cyrus' barátságára méltó vagyok!” Ekkor magát Kedvese karjaiból ki ragadván, hadi szekerébe rohanna, és – el tűnt –

Abradates' Vitézsége segített győzni, de ő a' tsatának nem érte végét, és nemes, herósi halált halt. Sardes' meg vétele, melly ezen győzedelemnek vala gyümöltse, Cyrust ugy el foglalá, hogy két nap immár el folyt, midőn a' szerentsétlen Abradates eszébe jutna. Hol van Abradates, kérdé végtére. Azt felelék nekie, hogy a' hartzban el esett, és Panthea, férje' holt tetemét fel keresvén azt önnön szekerén a' Pactolus partjára hozá; a' hol, azomban, hogy a' szolgák, és herélttek sírt ásnak, Ő a' földön ülve,

férje fejét térdére hajtván, férje tetemét önnön testéről le tépett ékességével, ékesgeti.

Cyrus legottan oda siet, de látván a' szép szerentsétlent a' földön szívében tépelődve ülni, a' holt tetemet ölében fekünni, férjfiú szíve meg esik és könnyei a' holt tetemre hullanak. – Hű és nemes lélek, tehát te tőlünk el költözél [...] minket vissza hagyál! – Ekkor kezét akarván fogni a' holt Abradates[sel a'] hideg kéz kezében marad, mert egy Aegyptusi szablya azt le nyeste volt. Ez még inkább öreghíté Cyrus' fájdalmát, 's Panthea el jajdúla; a' néki olly kedves kezét vissza kéré Cyrustól, azt öszve tsókolgatá, és megint oda helyezé, a' mint lehetett. – Oda minden! – és mind ezeknek, jól tudom, egyedül én vagyok oka! – én, gondatlan, én voltam az, a' ki őt kényszerítém arra, hogy mindent merjen néked meg mutathatni, hogy méltó barátságodra. És ő! bizonyos vagyok benne, hogy ő nem gondolt a' veszedelmekkel, magát kedvedbe ajánlhatni! – És így veszté életét – és én itt ülök, 's még lehellek!

Cyrus egy darab ideig csak könnyekkel felelt. Végre mégis szavakat találván, Pántheát ő olly vigasztalásokkal iparkoda enyhíteni, a' mellyeket illyen állapotban sikereseznek gondolt, és mindent oda parantsolt, a' mi a' holt tetemnek pompás temtetésére szolgált. Ne gondold, mondá ő Pántheának, hogy el vagly halgyva, betsüllöm Szűzességed, tisztelem nagy Virtusod', és soha se szünök meg, tiszteletemnek bizonyosságát adni. Tsak mondjad meg a' helyet, a' hová vitetterni akarsz, azonnal egy meg hitt késérőt rendelek számodra.

Nyugott elmével légy, Cyrus, felelé Panthea, el nem fogom előtted titkolni, a' helyet, a' hova szándékozom.

Cyrus kéntelen volt Őtet el hagyni. El méne és (azt mondja Xenophon) fájt néki Pántheának sorsa, a' ki olly derék férjét el veszté, és fájlalta a' férfiút, a' ki illy derék Aszszonnyt bírt, és aki már – nintsen. Panthea azt parantsolá heréltjeinek, hogy távozzanak, míg magát Férjéért ki sirja. Nevelő Dajkájának pedig így szólla: ha meg halok, hát férjemmel egy lepedőbe takarj engem. A' szomorú Dajka Királynéjának lábaihoz borula, és kéré, hogy tegyen le e gondolatrol! De Panthea egy törrel, mellyet e' végre már rég magával hordozott, magát keresztül dőfé, fejét férje' szívére helyezé, és meghala.

Ez a' Panthea szép, és nagy lélek volt.

Rinaldó, és Armida

Torquato Tasso megszabadult Jeruzsaleméből.

Töredék.

Olaszból szabadon fordítva.

Illyen beszélgetések között azon helyre jut vélek, a' hol lakása, és nyugvása vagy. Barlang formára van ez készítve, és nagy, és téres szobákkal és Palotákkal bővelkedik. Mind az, a' mit a' föld az ő leg gazdagabb ereiben leg-drágábban, és leg örömes-tebb táplál, itten fénylik; és úgy van a' hely véle fel ékölve, hogy minden ék természetnek tetszik s nem tsináltak.

Nints itten fogyatkozás száz meg száz szolgálkban, a' kik készek a' Vendégek' udvarlására. Egy pompás ezüst asztalhoz ülének azután, melly rakva volt a nagy Kristall és Arany edényekkel. Minekutánna jól lakván, szomjúságokat is el-olták, így szollott a' Bölts a' két Bajnokhoz: „Most már tehát ideje, hogy leg nagyobb kívánságotoknak eleget tegyek.” El kezdé ismét:

„A gonosz Armidának munkáji, és tsalárdságai nagyobb részt isméretesek előtettek; miként jöve a' Táborba, és mi módon vitt el magával sok Bajnokot. Azt is tudjátok, melly kemény békókat tétetett rájok a' Hítetlen, minekutánna hírodalmában lett volna, és hogy azután nagy őrizet alatt őket haza felé küldötte, de a' kik az úton megszabadultak.

Most el beszéllem nékrek, mi történt az alatt; igaz, tölletek még nem hallott történet. Minekutánna látná a' gonosz Tündér Leány, hogy annyi ravaszsággal nyertt Zsákmányjától meg fosztatott: kezeit marta fájdalomában, és haragra lobbanva, így szollott magában: „Hah! soha se ditselkedjék azzal, hogy ennyi foglyot meg szabadított.

Ha ő a' többinek békóit le tudá oldozni: hát ő legyen a' rab, és türje-ki a' többire mértt kinokat, viselje a' terheket. De még ez sem elég nékem. Akarom, hogy valamennyire terjedjen a' szerentsétlenség.” Így szöllván, el végezte magában, hogy el követi azon istentelen tsalárdságot, mellyet most töllem hallani fogtok.

Armida oda jöve, a' hol Rinaldo az ő Fegyvereseit a' viadalban meg győzte, és egy részét el is ejtette. Még itt hevert fegyvere, mellyet, talán hogy egy isméretlen fegyverben titkon kívánt útazni, egy Pogányéval tserélt el. Ezt a' heverő fegyvert fel vevé a' Tündér, egy fejetlen testet helyheze beléje, és ki állítá egy folyónak a' partjára, a' hová egy csoport Kereszténynek jönni, és azt látni kelle.

Ezt pedig jól tudhatá ő előre, minthogy számtalan Kémeket szokott mindenfelé küldögetni, s azért gyakorta tudósításokat vett a' Táborból; ha valaki el húzta é magát onnan, vagy vissza tért é valaki oda; azon kívül, hogy gyakorta beszél a' lelkekkel is, és sokáig időzget nállok. A' holt testet tehát olly helyre állítá ki, melly tsalárd szándékának véghez vitelére igen alkalmas volt.

Onnan nem meszsze egyik leg okosabb Szolgáját állítá ki, pásztori köntösben öltöztetve, és meg hagyá nékie mit kellésék tetterve tselekednie, és szöllnia: és minden véghez vitetett. Ez a' tiétekkel beszéllett, és a' gyanúnak magvát hinté beléjek, melly

bennek osztán tápláltatván kitsírázott, és egyenetlenséget és vissza vonást természet, és végtére szinte egész zendülést okozott a' Táborban.

Mert Armida szándéka szerént az hitetett, hogy Rinaldo Bullion' akaratjából ölettetett meg, noha végtére az igazságtalanúl viselt gyanú el tünt az Igazságnak első tudósítására. A' mint mondom néktek, így kezdé Armida tsapásait. Hallgassátok most, miként követte azután Rinaldót, és azután mi történt.

Mint egy ravasz vadászné úgy várja Armida Rinaldónak érkezését. Ő az Oronteshez jut, a' hol az el ágazik, és egy szigetetskét formálván mindjárt ismét egyesül. Rinaldó egy felállított oszlopot lát a' parton, és nem megszűs egy tsónakot. Legottan a' szépen ki művészett fejér márványra szegi szeméit, és arany betűkkel írva, ezt olvassa:

„Ó te, akár ki légy, a' kit akár szándék, akár a' történet vezet ezen partra, Napkelet-től Napnyugotig nints nagyobb tsuda, mint az, mellyet e' szigetetske foglal magában. Ha látni akarod, evezz által.” A gondatlan azonnal által akart menni a' vízen; és mivel a' tsónak keskeny volt, vissza hagyja Fegyverviselőjét és egyedül indul meg.

Által érvén: mohón tekintget körül, és semmit se talál, barlangokon, vizeken, virágokon, füveken, és fákon kívül; szinte reá-szedettnek véle tehát magát. És mégis ez a' hely oly szép előtte, oly ingerlő, hogy ott marad, és le telepedik. Sisakját le veszi homlokáról, és a' kellemes levegők szeliden, és enyhítve lengedeznek ortzája körül.

Azonban egy új zörrenés támad a' vízben. Tekintetei oda sietnek: és a' folyamannak közepén egy örvényt lát indulni, erre szőke hajak jövének fel a' vízből, azután egy Leány ábrázat, azután a' szív és az emlék, és végtére a' leg-szebb aszszonyi termet, addig a' hol a' szemérem rejti el őtet.

Igy hág az éjjeli néző-szinre lassanként egy Nympha, vagy Istenné. Ez, noha csak tündérség és szemfényvesztés, még is úgy tetszik, hogy egy azon Sirenek közül, a' kik ennek előtte a' veszedelmes Tyrhenumi tengert lakták s nem volt kevésbbé szép ábrázolja, sem kevésbbé édes szavának hangja; így énekelt: és a' Levegő, és az Ég gyönyörködve függének felette.

Ó Ifjak, ne engedjétek lelkeiteket a' hivatásos és álnok ditsőségtől meg fogatni, valameddig az életnek tavasza, és friss rózsák virágzanak ortzáitokon. Balgatag az, a' ki a' gyönyörűséget futja. Egyedül az a' bölts, a' ki az örömet hajházza, és esztendeinek virágait annak idejében szedi. Ezt kívánja a' Természet.

Foly az idő, valamint a' magasról le omló, és soha vissza nem forduló patak. A' vitészség, és borostyánok csak üres nevezetek. A' hír, melly titeket, kevély Halandók, mint valamelly édes hangzat meg bájol, nem egyéb álomnál; vagy az álom' árnyékánál, mellyet minden szeletske el tud széleszteni.

Gondok nélkül, nyugodalomban élje a' test örömeit, bizvást engedjen gerjedelmeinek. Felejtkezzeretek el a' régi kedvetlenségekről ne gondoljatok a' nyomorúsággal terhes jövendővel, ne féljetek ha bár az Ég dörög, vagy villámlik is, fenyegetődjék az, tüzeljen az, a' mint tetszik, ez a' böltsesség tanítása, ez a' Természet' szava.

Ilyen édesen zengő szavakkal álomba szenderíti az álnok az Ifjat. Lassanként érzékenységeibe tsúsz az álom, és olly erőt vesz rajta, hogy se a' menydörgés, se egyéb akármí a' halálnak ezen nyugalmas képét meg nem háborítja. Elő lép most les-helyéből az álnok Tündér, és boszszút lehelve hozzá közelít.

De minekutánna reá függesztette tekinteteit, és látá békés pihegését, és noha béhunytt, de még is mosolygó szeméit; (mi történik, ha majd ébren látandja Őtet?)

habozni kezd, és tartóztatja magát; továbbá oldala mellé ereszkedik, és Őtet szemlélvén tsillapodni érzi fel lobbant haragját. Ugy függ kellemes ábrázatján, mint hajdan Narciss a kútöböl vissza sugárzott képén.

Meleg verejtékeit leplevel szelíden fel itatja, és a nyári Égnek hevét gyenge legyezőssel enyhíti. Így olvasztják fel a zárt szemeknek alvó szikrái (ki hinné azt?) a jeget, melly szive körül olly kemény volt mint a gyémánt; és így válik a harag szerelemmé.

A virágzó violákból, liliumokból, és rózsákból, mellyek e szép vidéket illatjokkal bé töltötték, könnyű de erős lánczokat font nyakára, karjaira, és lábaira tekergeté, és így tartá fogva Őtet. És midőn még alszik, egy kotsira fekteti, és fel ragadván magát, a levegőn keresztül, az ég felé emelkedik.

De sem Országába, Damascusba, sem oda, a hol vára a vizeken van épülve, vissza nem tér: hanem el rejti magát, féltvén kedves ragadományját, és szégyenlővén szerelmét, a világnak határán kívül azon égtelen tengerbe, a hová kevés, vagy semmi gallya se jut partjainkról; és a holdog szigeteknek egyikét választja magának lakhelyül.

Itt egy hegynék bértzére ki száll, melly puszta, és az erdőktől setét; és bűhája által oldalait be tölti hóval; bértzét pedig kiesén, és zölden hagyja, és egy tó mellé egy nagy várat varázsol.

A Szeretője véle egy örök tavaszban buja és szerelmes életet él. Ezen távollévő, és rejtett Fogházból kell néktek ki szabadítanotok az Ifjat, és meg győznőtök a félénk féltőnek őreit, mellyek a hegyet oltalmazzák. Se segedelem, se vezér nélkül nem fogtok szűkölködni.

Mihelyt kiszállatok a vízből, egy Aszszonyra akadtok, tekintetére fiatal, de eszendeire nézve koros; meg fogjátok ismérni őtet homlokára tekeredett hosszú [hajáról], és hímes ruhájáról. Ez sebessen által víz benneteket a magas tengeren, mint a sas szárnyak, vagy villámok; és nem kevésbbé leszsz vissza téréstekben is Kalauztok.

A hegynék allján, a hol Armida lakik, Sárkányokat fogtok süvölteni hallani, az Éberteket hátok töviscir fel borzasztani, és a Medvéket és Oroszlányokat mély nyeldekklőjököt fel tátani, látni fogjátok. De én egy veszszót fogok néktek adni, mellynek látására rettegni fognak tölletek, félni tsak közelíteni is hozzátok. De azután a hegynék bértze felé nagyobb lesz a veszedelem.

Itt egy forrás serked, mellynek habjai olly tiszták, és ingerlők, hogy azok látása szomjúságot gerjeszt; de hideg Kristalljokban titkos mérget rejtenek, mellynek munkálása veszedelmes. Egy kis korty is ezen tiszta vízből a lelket meg részegíti a gyönyörűségekkel; és azután katzagásra kiszti az embert, melly végre annyira erőlteti az embert, hogy halva a földre terül.

Ezen halálos folyamba ne mártsátok ajakaitokat, és el ne hagyjátok magatokat tsábítani azon étkektől, mellyeket drágán el készítve a zöld parton találni fogtok, se azon álnok Nymfáktól, a kiknek szavok buján hizelkedő, és tekintetek teli mosolygó kegyelemmel. Érzéketlenek legyetek tekinteteik, és mézes szavaik eránt, és bizvást menjetek bé a magas kapukon.

Ott egy Fal-labyrinth vagyon, hol a falak ezer felé tsavarodva ezernyi kerületeket formálnak, de azoknak tőlem veendő rajzolatja után, el nem fogtok tévedni. A kerületnek közepén egy kert fekszik, hol minden ágból Szerelem láttatik lehelleni. Itt fog a Bajnok, és a szép Tündér a fiatal zöld fűnek kebelében feküdni.

Mihelyt Armida kedvesét el hagyván távozni fog; legottan mutassátok meg magatokat Rinaldónak, és tartsátok szemei eleibe a' gyémánt Paizsot mellyet néktek adandók, hogy benne tükrözze magát, természetét tekintse, és a' lány ruhát lássa, melly körülötte uszik. A' szemérem, és harag ezen tekintetnél ki fogják üzni kebeléből nemtelen Szerelmét.

Nincs már egyéb mondani valóm, hanem hogy bátorságosan járhattok, és a' Labirinthnak leg titkosabb részeibe bé hathattok, mert semmi bűbájos Hatalom nem fogja késleltetni pályátokat, vagy gátolhatni utatokat. Önnön Armida, ilyen erővel bírtok, se láthatja előre érkezéseteket.

Éppen olly bátran jöhettek vissza is lakásából. De az álomnak órája már el érkezett, és néktek korán kell kellnetek. Így szóllott a' jó Öreg, és azután egy szobába vezeté őket, a' hol az éjjelt töltenék. Vidám kedv[y]el, és gondolatokkal tele vála meg tőlök, és nyugodalomra borsátkozott.

Második Ének.

A' Napnak szép fiatal sugára a' Földnek minden állatit már foglalatosságra ébreszté: midsőn a' Bölts a' két Bajnokhoz jövé, nékik a' rajzolatot, a' paizsot, és a' veszszőt által adá. „Készültek a' nagy útra, ugymond, minek előtte a' már közelgető Nap fel kél. Itt van minden, a' mit ígértem, és a' mi Armida' tündér mesterségein ki kap.”

Ők már fel kelének, és erős tagjaikat fegyverbe öltöztették, és az öreget követvén ollyan utakon menének, mellyeket Nap nem ér. Ugyan azok voltak, a' mellyeken jöttek. Minekutánna a' folyónak ágyához jutottak, így szolla hozzájuk az öreg: „Barátim! én bútsut veszek tölleték; szerentsésen utazzatok!”

Alulról a' folyóba jönnek, és a' víz szeliden feltolja, és fenn hordja őket, mint a' könnyű ágat miként emelni szokja, melly az erejétől le vonattatott; és a' vizes partra szállítja őket. Innen meg láták az ígért Kalauzt; egy kis hajót látának, és annak kormányján a' győzhetetlen szüzet, a' ki vezérteni fogná őket.

Haja a' homlokán függött le, szemei tetszők, nyájasak, és nyugalmassak, és ábrázataja hasonlit az Angyalokéhoz az Égben, annyi Fény láttatik benne égni, és világítani. Ruhája majd kék, majd piros, és ezerféleképp változtatja színét: úgy hogy mindenkor másként látszik valamikor szemléltetik.

Igy ragyogtatja néha a' Nap különbözőféle szinekkel a' szerelmes Galamb nyakának tollait: majd egy égő Rubinokból, majd zöld Smaragdokból álló gyöngynek látszik; 's most minden szín egybe olvad, és ezerféleként kellemesek nézni.

„Jöjjetek be, monda Ő, ti szerentsécek, ebbe a' hajóba, mellyel bátorságban juttok által a' tengeren. Minden szél kedvére fuj, a' veszély tsendes, és könnyű minden terh nekie. Az Úr, a' ki bőven osztja a' kegyelmet, küldé engem néktek Kalaúzul”. Így szóllott, és a' hajót osztrán közelebb tolá a' parthoz.

Minekutánna bé lépe a' vitéz pár, megindúl és a' Folyamnak engedi hajóját: ki terjeszti a' vitorlákat a' Levegőnek; a' Kormányhoz ül és erányozza utját. A' folyó úgy meg dagada, hogy mostan könnyen bírja hátán a' hajót; és a' hajó olly könnyű, hogy minden egyéb víz is el bírhatta volna, ha bár az esőtől nem nőtt volna is.

A' természeti szokáson kívül sebessen hajtják a' szelek a' part felé a' vitorlákat; a' folyam a' habtól meg fejeedik, és hasíttatván zúgni hallatik. Most tehát partra érnek, oda a' hol a' folyónak egy nagyobb öbölben futása meg tsillapodik, és a' tengernek széles örvénnyecibe el öntetvén, vagy semmivé válik, vagy többé meg nem jelenik.

Alig érinté meg ez a' tsudálatos hajó az épen háborgó tenger kezdetét, leg ottan el tűntek a' fellegek, mellyek záporral valának terhessek. A szelid levegő a' Hullámok hegyeit ronává teszi, és csak apron fodorja a' szép Égszín öblöt; és a' Menny olly édes vidámsággal mosolyog, hogy vidámabbnak még soha se láttatott.

Négyyszer jelene meg nékiek Napkeletben a' Nap miolta meg indulván szünet nélkül vitettek a' viz hátán, és midőn ötödször ismét ujjujni kezd hátok megett a' Nap – a' hajnal éppen hinteni kezdő sugárait, és gyöngyeit – távolról a' homályban egy hegyet látának, melly bértzét a' Felhőkben rejté el.

Tovább azután, közeledvén, minckutánna minden felhő el rávozott, a' hegyet egy Pyramishoz hasonlítani láták, teteje felé kartsú, és közepe testes volt; és néha olly párákat okádott, mint az, melly az Encelados oldalán fekszik; mellynek Természete nappal füstölögni, és éjjel lánggal gyújtani az Egeket.

'S Ime! 's végtére egyszer 's mind több Szigetekre is találtak, más menedékesebb, és nem annyira felnyuló tetőkre. Ezek a' *Boldog Szigetek* valának: így nevezé azokat az Elő-ídő: mellyekről azt hitte, hogy olly áldottak, hogy ott a' Föld miveletlen természet gyümölsöt; és a' szőlőtőkék miveletlen hozzák az édes gerézdeket.

Az olaj fa virágozik, a' szélvészről háborítatlan; hogy a' tölgyekből, azt mondák, méz szívárogná, és hogy az eleven vizek kellemesen tsörgedezve folynának le a' hegyekről, és patakokká válnának. A' hűvös szellők, és hűs harmatok úgy mérsékelnek a' verőfényt, hogy semmi hévség se volna alkalmatlan; ezen helyre helyezetté az Élyzium mezejét, és az idvezült Lelkeknek boldog lakását.

Ide ér most vélek a' Leányzó, és így szól hozzájuk: „Most már nem meszsze vagytok pályátok' végétől. Most a' boldog szigeteket szemlélitek ezen helyekben, mellyekről olly nagy, de bizonytalan hírek futamodnak hozzátok. Igaz, hogy termékenyek, kiesek, és gyönyörködtető, mindazonáltal még is, sok toldatik az igazsághoz.” A beszéd közt közel jutott azonhoz, melly első a' tíz közül.

A midőn Károly így szól: „Szív Leányzó, ha a' nagy szándék, mellynek véghez vitelére vezérelsz bennünket, meg engedí: engedd meg, hogy ki hágyak a' szárazra, hadd láthassam ezen ismeretlen partokat; az embereket, hitbéli szokásokat, és mindazt, a' mit nékem egy böles Férjfiú irigyelhessen. Miként fog az örvendeztérni, ha másnak a' látott ujságokat elbeszélhetvén mondhatom: én ott valék”.

Felé a' Szív: „kéresem méltó reád; de mit tehetek rólla, ha szép kívánságodat az Égnek szoros, és által hághatatlan végeze[te] ellenzi. Mert még nints itt az idő, mellyet az ezen helyek homályban maradásának határjává rendel vala; és néktek nem szabad világotokat a' mély Oceánról tudósítani.

Néktek kegyelemből, a' Hajósoknak minden szokásai, és mesterségei felett, meg engedtetett ezen vizeken által evezhetni, és ott ki szállhatni, a' hol a' Bajnok bé van zárva, és őt a' világnak másik felére vissza vinni. Ezzel elégedjete meg; magasabra vágyini kevélység volna, és annyi mint magát a' sors ellen szegezni.” Irt el hallgata, és már süllyedni kezdett az első sziget, és a' többi emelkedni.

Meg mutatá most nékik, hogy valamennyi egy hosszú sorban napnyugott felé fekszenek, és szinte hasonló tenger köz választja egymástól valamennyit. Ittben közülök kunyhókat, mivel földeket és egyéb nyomokat láthatni, hogy emberek lakják: három közülök pusztán, sivatagon fekszenek, és a vad állatoknak a hegyekben, és völgyekben szabad lakhelyek vagyon.

Egyikben azon puszták közül egy rejtett hely vagyon, a hol a part meg kanyarodván két hosszú szarvat nyujt, és azok között egy széles öblöt tart rejtve; és egy kőszikla egy kikötő helyet formál, melly előtte nyúlik fel, és a folyamnak, melly a tengerből arra hömpölyög, hátat fordít 's azt meg törvén, oldalt botosítja. Itten, és túl, két nagy bértzek tornyoznak, és a hajósoknak jelül szolgálnak.

Alatt tsendeszen fekszik a tenger, és semmi szélvész se jut hozzá; fenn egy setét rengetegekből álló árnyékos lakhely van, mellynek közepében mélység nyílik, repkényel bé növe, a hol magas szálfa boltokat hajtának, és a hová édes patakok zuhogva hömpölyögnek. Itt sem kötél, sem vasvaskák nem tartóztatja a fáradt Gallyákat. Ezen magános, és nyugalmas vidékbe vevé magát a Tündér-leány, és öszve szedé ki terjedett vitorláit.

„Látjátok, így mond tovább, a magas várat, melly fenn a hegynek tetején épült! Itt éli a Keresztény hitnek oltalmazója tunyaságban, és bujaságban, játékok, és nyájasságok közt napjait. A felkelő naptól vezéreltetvén fel fogtok a magasra hágni, de ne esék nehezen ez a késedelmeskedés; mert minden egyéb óra, a reggelin kívül, kedvetlen volna.

A még tiszta napvilágnál még el ballaghattok a hegyig”. Itt el hagyák a nemes Kalauzt, és a kívánt partra léptek. Az út, melly a hegyhez vezet, oly szelid volt, hogy lábaik el nem fáradának; és midőn már oda érének, a Nap még magasan állott a tenger felett.

Látják, hogy kőszikla repedéseken, és kő-darabokon hágva juthatnak a hegynek magas, kevés bértzére, és hogy addig minden út hóval, és zúzmarával van fedve, fenn pedig fű, és virág virít. Ősz állán a hegynek zöld szakáll lengett, és a jég hive a liliomoknak, és gyenge rózsáknak; ennyire erőt vett a Bűbáj a természetten.

A két bajnok a hegynek folyója mellett egy magános helyen maradnak; és midőn a nap, az arany világnak örök forrása, a Mennyer uj sugarokkal élesztette, fel kelének, és tűzzel, és szívvvel teli tovább folytaták útjokat. De itt, nem tudom honnan, egy égtelen szörnyű tarka kígyó jön elő, és el álja útjokat.

Arany taraját, és fejét fel nyujtja, nyaka haraggal dagad, és szeméi égnek; hasával az utat takarja, és mérget, és füstöt lehell. Majd öszve tekeredik, majd pedig el nyujtja öszve zsugorodott testét, és tovább tsusz. Így áll ez őrt az úton, de a bajnokok útját meg nem gátolja.

Károly már ki vonta kardját, és reá rohanna; de a másik meg szólítja: „tehát ezen fegyverrel akarod meg győzni?” és az arany vesszővel a levegőbe vág, úgy hogy a szörnyeteg hallja a sujtást. Meg rémulvén ezen hangtól, hirtelen szaladásnak ered, szabadon botosítja őket, és el bujik.

Valamivel magassabban fenn egy kegyetlen orosz lány várja őket, és ordít; szilaj tekinteteket szór maga körül, fel borzasztja serénnyét, és fel tátja torkos nyeldekklőjének szörnyű barlangját, farkával tsapkodja magát, és haragot főz. De alig mutattatván meg

nékic az arany veszzó, már is meg merevítí egy ritkos rémülés véle született bátorságát szívében, és szaladásra kiszti.

Sietve folytatják tovább útjokat. De most egy rettenetes hadba ütköznek, melly szavokra, mozdulásokra, és alakokra nézve különbféle viaskodó vadakból áll. Minden szörnyeteg, mely a' Nilus, és Atlas közt bolyong, a' mit Hereynia kebelében rejt, és a' mellyek a' Iirikániai rengetegekben tartózkodnak, itt öszve gyűlve látszik.

De ezen rettenetes, és számos had se állhat ellent a' két Bajnoknak: sört, hallatlan tsuda! egy kis suhítás, és a' veszzónek tekintete el szélleszti azt. A' most már diadalmas Bajnokok a' hegynek hátát ellent állás nélkül meg nyerék, tsak a' jég, és az ösvények' meredeksége hátrálja valamennyire útjokat.

Minekutánna a havon által gázolván, a' szirtos, és meredek helyeket hátra hagyták: szép langyos tavaszi Levegőbe jutottak, és a' hegy tetején egy nyílt téres mezőt, rónaságot találtak; változatlan, mindég friss, és illatos szellők lengedeznek irten; úgy mint másutt, itt soha se szenderfű, vagy éleszti lengedezéseket a' napnak különbféle mozdulása.

Ugy mint másutt itt a' hideg, és hévség, felleg, és derülés nem váltják fel egymást: a' mennyet mindég a' leg tisztább fény borítja, soha se gyullad meg, se meg nem fagy; és a' mezzőnek füvet, a' fűnek virágokat nevel, a' virágoknak illatot ad, és a' bokrok-nak árnyéket. – A tó mellett áll a' roppant vár, és bé látja a' környül lévő hegyeket, és vizeket.

El érvén a' magasságot, a' bajnokok tikkadtaknak érzik magokat, és lassabban bal-lagnak ezen virágos úton, és néha meg is állapodnak: midőn egy patakot látnak a' kőszirtból le felé omlani, és egy érből ezer felé tsapdosva a' füvet tseppekkel áztatni, melly őket arra kínálja, hogy lehelegő ajakaikat nedvébe mártsák.

Tovább a' zöld partok közt egy mély tsatornába gyűl a' víz, és tsergedezve fut az állandó gallyaknak árnyéka alatt, hideg, és barna, de olly tiszta, hogy semmi ékeit se rejti el a' fenekén; partjain magasra nyúlik a' fiatal fű; és lágú, és hűs pamlagot ajánl.

„Ime a' Katzagásnak forrása, és a' patak, melly terhes halálos veszedelmekkel! – Itt meg kell zabolaznunk kívánságunkat, és őrizkednünk. Zarjuk el füleinket ezen álnok Sirenek' édes gonosz énekének.” Így menének a' vitézek tovább addig, a' hol a' kellemes folyó egy nagyobb öbölbe áradván egy tavar formál.

Itt a' parton asztal vagyon, drága, és finom étkekkel meg rakva; és a' tiszta vízben, nyájaskodva két fetsegő buja Leányka úszik, a' kik majd egymás ábrázatját lotsolják, majd pedig vetélkednek, ki jut elébb egy kijegyzett tzelhoz. Néha le bukznak, és osztán fejeket, és hátakat ismét láttatják.

Ezen szép mezitelen Leánykák valamennyire meg indíták a' két Bajnoknak kemény szívét, úgy, hogy meg állapodának őket nézni; ezek pedig folytatták örömjáték-jokat. Egyik azonban fell áll, és meljét mutatja, és mind azt a' mi inkább magához vonsza a' szemeket; többi tagjainak a' víz szép leple volt.

Mint midőn a' hajnali tsillag harmatossan, és tsepegve ki száll a' folyamokból; vagy mint midőn az Occánnak termékeny tajtékjából a' szerelem' Istennéje lettekor ki hágott: ugy jelene meg ez is; ugy tsepegett a' Kristall nedv szőke hajáról. Továbbá el fordítá szemcit, hogy a' két Bajnokot lárhassa, és öszve huzá magát egészen.

És egy pertzenet alatt fel oldá haját, melly fejének közepén egy tsomóba vala fonva, melly osztán hosszan le-nyúla, és sürűen, egy arany lepelként körül folyá a' lágú

Elefánttsontot. Ó melly gyönyörű tekintetről fosztattak meg! de nem kevésbbé gyönyörű az is, a' mi meg fosztotta őket. Így a' vízbe, és hajba hújva, vidám kedv[v]el, de meg rezzelve, hozzájok fordula.

Mosolygott, és pirúlt egyszer 's mind: és a' pirulásban még szebb vala a' mosolygás, és a' mosolygásban a' pirulás, melly gyengéded ortzáját egész az álláig el boritá. Továbbá olly édes szavakat szóllott, hogy azoktól kiki más meg győzetett volna: „O szerentsés Idegenek, kiknek meg engedődött ezen magas boldog lak-helybe juthatni!

Ez a' világ kikötőhelye, és itt érzetik a' nyomorúságoknak enyhülése, és az öröm, melyet az arany időkornak szabad népe zabola nélkül érzett. Itt most bátran le rakhatjátok fegyvereket, mellyekre eddig szükségtek volt, és a' nyugalomnak szentelhetitek ezen árnyékban; mert itt csak a' szerelem Bajnoki lesztek.

Édes tsata-piatz lesz ágyatok, és a' lány fű mezzőtök. Mi elvezetünk benneteket annak királyi tekintete elibe, a' ki itten szolgálit idvezíti. Ó azoknak választott szép számába fogad benneteket, a' kiket örömeire rendel. De előbb ne legyen terhetekre, a' port rollatok ezen vízben le mosni, és ezen asztal étkeiből lakozni.”

Igy szóllott az egyik; meg egyező mozdulásokkal, és tekintetekkel kérésre a' másik a' kfnálást: a' miként a' zengő húroknak hangja szerént, sebessen, vagy lassan a' lépések igazítani szokták magokat. De a' vitézeknek lelke kemény és siket ezen hitetlen, hazug ingerlések eránt; és az enyelgő tekintetek, és édes beszédek csak kívülről repdes körülöttök, és csak az érteleteket legyezti.

És ha bé hat is ezen édességnek egy része, mellyből a' kívánat tsírázik: a' fegyverekbe zártt okosság azonnal ki irtja azt, és a' gerjedő kívánatot el vágja. Az egyik Pár meg győzve és szégyenbe hagyva hátra marad, és a' másik bútsú vétel nélkül el megyen. A' Bajnokok a' Palotába mennek; és a' Leányok le buknak: elannyira sziveltették a' meg vetést.

Harmadik Ének

A' roppant és gazdag Palota kerek; és zártt kebelének közepében egy kertet rejt, mellynek szinte kerítő fala egy kertet, melly szebb valamennyinél, a' mellyek a' leg híresebbeknek tartattak. Körös körül a' Lelkek szobákból egy Labyrinthot építének; és ezen tsalóka tekervénynek tsavargó útjai között fekszik az általhatatlan.

A' nagyobb Kapun menének ők bé. Ezen igen nagy Palotának száz Kapúja volt; a' ki mesterkéltt ezüstből vágott Kapuk, fénylő aranyból öntött sarkokon függtek. Szemeiket a' vésett alakokra függesztették; mert a' munka fellyül mulja a' szert; több életet nem kívánsz, tsak a' szó hibázik; de még ez sem hibázik, ha a' szemeknek hiszel.

A' Herkules itten rokolyában láttatik a' Mäoniai Leányokkal enyelegni. Ez a' Poklot ostromlá, az Éget vivé, és most az orsót forgatja. Ámor szemléli és neveti Őt. Iole tsúfokodva az öldöső buzogányt viszi gyenge jobbájában, és az oroszlány-bőrt hordja hátán, melly durvának tetszik a' gyenge tagokra.

A' másik félen egy tenger vagon; tajtékzani látod kék síkját; a' közepén két Hadi-Render látsz gallyákból, és fegyverekből, és a' fegyverekből villámokat lövelleni. Égnek az habok aranytól; és úgy tetszik, mintha az egész Leukate hadi tűzben lobog-

na. Itt Augustus vezérli a' Romaiakat, és ott Antonius a' Napkeletet; az Aegyptom-, Arabia-, és India-belieket.

Azt mondanád, hogy a' ki szakadt Cykladiai Szigetek a' vízben úsznak, és a' hegyek öszve ütköznek a' hegyekkel: olly hatalmas az ütközet, mellyel ezek, és amazok a' tornyozó hajókkal egymásra rohannak. Már repülni látod a' fáklyákat, és nyilakat, és a' szerentsétlen tengert uj tábortol el lepetni. S ime! a' győzedelem még egyik részre se hajlik, ime az idegen Királyné szalad!

És Antonius is szalad, és képes le mondani az uralkodásnak reményjéről, mellyre sovárogo. Nem! nem szalad! nem fél Ő a' vitéz, nem fél! tsak a' Királynét követi, a' ki szalad, és Őt maga után vonzza. Ollyan embert látnál benne, a' kiből a' szerelem, szégyen, és bosszú egy időben dühödik, a' ki hol a' kegyetlen kétséges viaskodásra, hol a' repülő vitorlákra tekint.

A' Nílus szeglyukaiban osztán a' Királyné karjaiban a' halált láttatik várni, és magát kemény sorsáért a' szép ábrázatban való gyönyörködése által vígasztalni. Efféle képek valának a' királyi Kapuk' érteiben vésvé. Minekutánna a' két bajnok ezen kellemes tárgyakról szeméit el fordítá, bellebb menének a' tsábitó lak-helybe.

Mint miként a' Macander görbe, és bizonytalan partjai közt játszik, és kétes folyással majd előre, majd vissza megy, ezen vizeket eredéséhez, amazokat a' tengerbe hömpölygeti, és a' midőn jó, és vissza tér öszve ütközik: ugy, és még tévesztőbbek és tsavargóbbak ezek az utak. De a' rajzolat, és le írás, mellyet a' Bűbajos nékiek ada, fel oldja a' mesét, és mindent ki fejt.

Minekutánna által verdődtek a' tekervényes útakon: a' kert vidám tekintetben nyílt meg nékiek. Egymásra tolongó folyamokat, szökő Kristallokat, különbféle virágokat, és fákat, különbféle zöldséget, verőfényes halmokat, árnyékos völgyeket, erdőket, és hajló emyöket, egy tekintettel adá a' szemeknek élébe; és a' mi a' szépséget, és érdemet emeli: a' mesterség, melly mindent tesz, észre nem vétetik.

A' Rendet, és helyheztetést tsupa természetnek véled, ugy van a' szelíd, a' vaddal elegyítve. A' Természet mesterségének véled, melly multságában követőjét játszva követi. Egész a' Levegőig terjed a' Tündérnek hatalma, a' Levegőig, melly a' fákat virágoztatja, örök virágzással öszve van kötve az örök gyümölsözés, és midőn az egyik bujlik, a' másik már érik.

Azon egy törzsökön, ugyan azon levelek között vénhedik a' füge, a' tenyésző füge felett. Egy ágon függ az arany, és zöld, érett, és éretlen alma. Buján ölelkezik a' görbedett szőlő, és magasra nyúlik ott, a' hol a' nap leg inkább süti a' kertet; itt virágozik a' tőke, amott már arany színű égő gerezdekkel gazdálkodik, nectárral terhelve.

A' zöld lombok közt vetélkedve énekelnek a' kellemes madarak, és buján zengedeznek. A' Levegő susog, és a' leveleket, és habokat is, a' hol beléjek akad tsatsogóká teszi. Ha a' madarak halgatnak, ez felel, 's ha a' madarak énekelnek, akkor tsendesebben lengedez: Történet-e a' vagy mesterség, a' harmóniás szellő, majd legyezésével kíséri őket, majd pedig felel dalokra.

A' többi közt egy ollyan repdes, mellynek szárnyai tarkák, és orra bibor színű; és nyelvét fel oldván, hangját úgy osztja ki, hogy szótagok válnak belőle. Ez ekkor olly mesterséggel kezde szóllani, hogy ritka tsuda volt. A' többi el némúlva figyelemmel hallgatá őtet, és a' szelek a' levegőben tartóztatták lengedezéseket.

„O Nézzd (e vala dala) a' rózsát komoly, és szííz szeméremmel bimbódzani, melly, félig nyilván, és félig el rejtve, annál szebb, mennél kevesebbet mutatja magát! Ime! továbbá már bátrabban fejti ki kebelét. S nezzd! most eped, és nem azonnak tetszik, nem azonnak, melly ennek előtte ezer szépektől, és szeretőktől kívántatott.

Úgy mulik, mint a' nap el foly, és a' mint múlik az ifjúság, és a' halandó életnek tava-sza; és soha sem fog meg ifjadni, sem virággzani, noha a' Május ismét vissza tér. Szakaszzuk le a' rózsát ezen napnak szép reggelében, melly majdan vesztí vidámsá-gát! szakasszuk le a' szerelem rózsáját! szeressünk most, midőn szerelmünk még vi-szontagoltathatik.”

Itt el hallgat; és öszve hangozva, mintha javallását jelentené, a' madár kar ismét énekelni kezdi. A' Galambok duplázzák tsókjokat, minden állat érzi a' szerelmet, a' kemény Tölgy, a' Szűz Borostyán, és ez egész számos gallyas nem. Föld, és víz ízlelni lártatik a' Szerelemnek édes érzeményjeit, és sohajrozni.

Ezen szerelmes Melódia, és annyi sok ingerlő, és édesgető gyönyörűségek közt ta-lálja magát állandóan a' Bajnok-pár, és neki keményíti magát, a' gyönyörűségnek tsalogatásai eránt. S most ime! Ernyőn, bokron keresztül hat tekintete és látja, vagy látni gondolja, és – látja a' szerelmeskedő Párt, Rinaldót és Armidát; Armida a' fűben – Rinaldó pedig Armida' ölében.

Meljének nyilván leple, és szabadon borsátott hajával a' nyári szél játszik. Eped sze-relme gyönyörűségében, és szép verejtek halaványítva még szebbé teszi gyuladott ortzáját. Mint a' sugár a' vízben, ugy szikrázik egy mosolygó tekintet nedves szemé-ben, buján reszketve szeretője felett függ. Ő, a' ki puha kebelében fekteté fejét, és most fel emeli, ábrázat, ábrázat erannyában.

Ékes tekinteteit mohon legeltetve Armidán olvasztja, és emésztí magát. Armida le hajol, lelkendez, és majd a' szemekből szívja, majd az ajakokból szopja az édes tsókokat. Ezen szempillantban olly méljen sohajt Rinaldó, hogy azt gondolnád, most repül el lelke, és hüvelyéből Armidába költözik. Rejtekből szemlélik a' vitézek a' sze-relmes mozdulásokat.

Az Ifjúnak oldalán egy különös edény függött, egy világitó sima Kristall. Ezt Armi-da, fel kelvén, szeretőjének kezébe adá, mint választott szolgálját a' szerelem titkai-nak. Az mosolygó, ez lángoló szemekkel a' különbféle tárgyakban tsak egy tárgyat látnak: az az Övegben, Rinaldó pedig amannak vidám szemciben tükrözi magát.

Az egyik boldognak leli magát ama' szolgálatjában, a' másik is eme' felett uralkodá-sában; Armida magában, Rinaldó Armidában. „Függeszd, mond' az Ifjú, o függeszd reám ezen szemeket, mellyekkel idvezítesz! mert a' szépségednek igaz rajzolatja az én lángom. A' Kristallnál igazabb tüköre meljem szépségednek, és annak tsudáinak.

O ha tudnád, midőn nekem meg-tagadod: minő gyönyörűség önnön ortzádat néz-ni! tekintetedet, melly semmi egyébben nem gyönyörködik, idvességes éléssel töltöt-ted volna meg. A' tükör egy illyen édes képet vissza nem sugározhat, egy kis Öveg nem képes Paraditsomot magában foglalni. A' Menny méltó tüköröd, és a' tsillagok-ban ábrázolhatod szép ortzádnak vonásait.”

Armidá neveté ezen beszédet, de meg nem szünt magát nézni; és szép munkáit folytatni. Mínekutánna hoszzú haját öszve tekerte, és annak pajkos hullámszását, és kellemes helyhezeteit el rontotta: tehát a' rövidebbeket fűrtökbe göndöríté, és Virá-

gokat hinte rájuk, mint aranyba égerve, és szép meljének önnön szelid liliumival össze párosította az idegen rózsákat, és be zárá a' leplet.

Illy szépen nem terjeszti a' kevély Páva szemes tollainak pompáját, és illy szépen nem aranyozza, és biborozza Iris a' fényfolyamban boltos, és harmatos kebelét. De minden ékei felett szép az Öve, melyet meztelenre vetkezvén se szokott le vetni. Alaktalan valóságoknak testet adott, és midőn azt készítette, olly valóságokat elegyített össze, mellyeket elegyíteni senkinek sem engedtetett.

Szerelmes haragot, szelid, tsendes vonagatózást, pajkos versengést, nyugalmas békét, mosolygást, szavatskákat, édes könytseppeket, töredezett sohajtásokat, harmatos tsókákat; mind ezen dolgokat össze olvasztván, lágyan egyűvé önté, és azután lassú lángú tűzben meg keményíté, és így formálá belőlek a' tsuda-övet, melly szép oldalát könnyül tekeré.

Minekutánna végtére eleget szemlélé magát, engedelmet kért Rinaldótól, meg tsókolá Őtet, és el méne. Nappal közönségessen elő jön, és bühájos könnyveiben nézi foglalatosságait. Rinaldó vissza hagyatik; mert néki nints meg engedve másuvá menni, és idejét egyébűtt tölteni; hanem a' fák között bolyong, kivévn midőn Armida nálla vagyon. Mint egy szerelmes Remete.

De midőn a' tsendesség, és a' homály az okos Szeretőket ismét tolvajságaira kinálja: akkor az éjjeli boldog órákat egy fedél alatt töltik ezen kertekben. Most tehát midőn Armida, nagyobb dolgaihoz látván, mulatóhelyét ott hagyá, a' Bajnokok, a' kik fényes fegyverben öltözve a' sűrűben rejteztek, fel fedezik magokat Rinaldónak.

Mint a' vidám Paripa, melly a' győzedelmes fegyvereknek fáradságos ditsőségétől elvonatván, gyálázatos nyugalomban a' tsordák közt szilajkodik, és zabolátlan nyargalodik a' mezzőkön, és ha osztán a' trombitát harsogni hallja, vagy az atzélt tündökleni látja, leg ottan nyercitve arra fordul, és a' tsata piatztot, hátára a' Bajnokot ohajtja, és ütközni kíván.

Úgy indúlt meg az Ifju midőn egyszerre szemébe tünt a' fegyvereknek villáma; ez az ő bajnoki, égő bátor lelke egy gerjedett fel ezen villámra, noha a' puha életben el lankadt, és a' gyönyörűségben részegen szendergett volt. Elő lép Ubáld, és elibe tartja a' sima gyémánt Paizsot.

Rinaldó a' ragyogó Paizsra veti tekintetét; és meg látja benne, ki légyen, és lágyan, aszszonyosan felétkítve, haja, ruhája, kardja és mindene miként lehell édes illatot, és bujaságot; látja, hogy kardja, hallgatok mássairól, a' nagy fajtalanságban aszszonyi módra van oldalára körve; látja, hogy ugy van bé foglalva, hogy inkább haszontalan ékességnek tetszik, mint vérontó hadi eszköznek.

Mint az ember, a' ki, mélj, nehéz álmából, hosszú ámúlttsága után ismét magához tér: úgy tér ő is, magát szemlélvén, vissza magához. De tovább már nem viselheri önnön magának szemlélését. Tekintete le esik, és szégyen ragadja meg Őtet, félénké teszi, és alázva le veti őtet. A' tengerbe merülne, a' tűzbe rohanna, és a' Földnek gyomrába bujna magát elrejtetni.

Most Ubáld szóllani kezd: „Egész Ásia, és Europa hadakozik. A' ki Ditsőségre sovárog, és az Istent imádja, most hadakozik Syriában. Egyedül téged, o Berthold fija, téged rejt egy keskeny szeglyuk e világon kívül, tunyaságban. A' világnak indulása egyedül téged nem indít meg, választott Bajnokja egy Leánynak?

Minő nehéz halálos álmom veve erőt Vitézségeden? vagy minő alatsónság tsábítja azt magához? Noszsa rajta, a' Ilad, és Godfried kívánnak téged; szerentse, és diadalom várakozik reád. Jövel, győzhetetlen Bajnok, hajtassék végbe a' kezdett Munka, és az Istentelen Párrt, mellyet már meg rémitettél, tapodtassék öszve, és veretessék föld-hez el kerülhetetlen szablyád által."

Itt el hallgatott: és a' nemes szívű Legény nehány pertzenetig háborodva, szó, és mozdulás nélkül áll. De minekutánna, a' szégyen helyet adott a' haragnak, az észnek azon hatalmas vívójának; és minekutánna új tűz borítá el ortzájának pirosságát, melly most már jobban ég, és lángol: öszve tépé hivságos ékességeit, méltatlan pompáját, gyalázatos szolgaságának jeleit.

És maga sürgette az el menetelt, ki menvén a' tévesztő labirinthnak fonásaiból. Az alatt Ármida agyon verve találá a' királyi Kapuknak bátor őrtjét. Elejéntén gyanakodni kezdett, azután észre vevé, hogy szeretője el akar menni, és látá őtet, kegyetlen Tekíntet! hátat fordítani a' kedves Takhelynek.

Kiáltani akará: „Kegyetlen! hol hagysz magamat egyedül?” De a' fájdalom el állá utját a' hangnak, úgy hogy panaszos szava keserűebben ese vissza a' szívre. A' nyomorúlt! egy az övénél nagyobb Patalom el rabolja most gyönyörűségét. Jól által látja ezt: és mégis tartóztathatni gondolja Őtet, és meg próbálja mesterségeit. Félre tévén bübáját, az ingerlő, és alázatossan könyörgő szépség által akarja Őtet viszsza tsalogatni.

Utánna indúl, és sem a' betsület, sem a' szemérem nem képes Őtet tartóztatni. Ah! hol vannak most diadalmi? hol ditséretei? Ez előtt Ő a' Szerelemnek Tartományát kényne szerént, ide, 's oda mozdítá, és a' melly büszke, olly megvető volt. Örömet szerettetett, és ő gyűllő szeretőt; önnön magának tetszett, és magán kívül tsak szeméinek másokra munkálása tetszett nekie.

Most ellenben betsületlen, meg verve, és el felejtve követi azt, a' ki távozik, és Őtet meg veti, és szépségének meg tagadott ajándékát könnyekkel iparkodik fel ékesíteni. Utánna siet, és sem a' jég, se a' kőszirtoknak göröngye vissza nem ijeszté gyenge lábait. Kiáltása előtte viszi a' hirt, de ő el nem éri addig, míglen a' bajnok a' parthoz nem jutott.

„O te, kiáltá magán kívül, a' ki magannak felét magaddal viszed, és más felét el hagyod! vedd el az egyiket, vagy add visza a' másikat is, vagy adj mind a' kettőnek halált. Állapodjál meg! o állapodjál meg! hadd beszéljem el néked utolsó szavaimat, nem hozok tsókokat, se nem kívánok, egy méltóbb nyerje azokat tőled. Hitetlen, mitől félsz, ha meg állanál?”

Ubáld osztán meg szólítá Rinaldót: „Uram! ne tagadd meg nékie várakozásodat. Szépségével, kérelmeivel, és könnyeivel jön Ő elejbéd. Ki vitézebb nálladnál, ha a' Síreneket, látván, és hallván, meg győzni tanulod? Így vesz az ész hatalmat az érzékenységeken, és maga magát vezeti.”

Erre meg állott Rináldo, és Ármida lélegzet nélkül, könnyeivel terhelve hozzá ért: szánakodásra indító volt, de még is sokkal szebb, mint szomorú. Rináldóra néz, reá függeszti tekintetét, de nem szól: vagy azért, hogy bosszszonkodik, vagy hogy gondolkodik, vagy hogy bátortalan: a' bajnok nem néz reá; és ha reá néz is, hát loppal, és szemérmessen oldalla Őtet.

Mint a' jó éneklő, minckelőtte fenn hanggal, és harsányan kezd énekelni. kellemes tzikornyákkal gyenge hangokban a' többinek elméjét Harmoniára készíti: úgy Armi-

da se felejrí el szigorú bujában mesterségeit és ravaszságait egészen; elébb egy rövid zengzetet hallat sohajtásokból, a' lelket érdekelni, mellyhez szállani akar. Azután így kezdé:

„Azt ne várjad, Kegyetlen, hogy úgy kérjelek, mint a' szeretők kéri egymást. Az voltunk mi egy ideig. Ha te már az lenni nem akarsz, és már annak emlékezete is terhedre esik, hallgass meg engem, mint ellenségem: néha az ellenségnek kérelmeit is meg hallgatjuk. Az, a' mit kérek, olyas, hogy te azt meg adhatod, a' nélkül, hogy haragodat egészen elfojtsad.

Ha te engem gyűlölsz, és abban kedvedet leled, nem akarlak kedvedtől meg fosztani: bátran tápláld indulatodat! igazságosnak tetszik az néked, és légyen úgy. Én is gyűlöltem a' Keresztényeket, nem tagadom, sőt magadat is gyűlöltelek. Én Pogányságban születtem, és külömbféle módokkal éltem, uralkodástokat elnyomhatni. Üldöztelek, fogollyá tevélek, és a' hadtól megszű, egy ismértlen, és távol lévő helyre vittelek.

Tedd ehez még azt is hozzá, a' mit nagyobb gyalázatodnak, és nagyobb veszedelmeknek tartasz: én téged meg tsaltalak, és véghez vivém, hogy köztünk szerelem támadjon. Valóban gonosz tsalárdság szűz virágomat le szakasztani engedni, és más szépségem urává tenni; azt, a' mi ezer régi szeretőknek jutalmúl meg tagadtatott, egy újnak ajándékúl ajánlani!

Ez is tsalárdságaim közzé tartózzék és annyi vétkeimnek sullya arra bírjon, hogy töllem meg válván, a' hajlékot el hagyjad, melly néked kevéssel ezelőtt olly kedves vala. Eredj tehát! evezz által a' tengeren, viaskodjál, és munkálódjál; irrs'd ki hitünket; én is arra kisztelek. Mit mondok, a' mi hitünket! nem az enyim immár! Én egyedül vagyok hived, Kegyetlen Bálványom!

Tsak az légyen nékem meg engedve, hogy téged követhesselek; az ellenségnek is tsékély kérelem ez: A' Lator viszsza nem hagyja zsákmányját, a' Diadalmas bé költözvén, a' Foglyokat hátra nem hagyja. A' Had engem a' többi prédáid között lász; és a' többi dítsőtések közzé, mellyekkel tiszteltetni fogsz, függelékül még az is adassék, hogy te a' meg vetőt meg vetted, a' midőn osztán kézzel mutassanak a' meg vetett rabnéra.

Meg vetett rabné: de kinek is tartom még meg ezen hajakat; midőn te azokat már semmirevalóknak tartod? Le nyírem, a' rab nevezette alatt rab-látszatot is akarok magamra venni. Téged foglak követni az ellenséges viadalba, midőn az ütközetnek tüze leg inkább dúl. O van nekem szívem, van nekem erőm, mellyek elegendők arra, hogy paripádat vezethessem, és lándsáidat hordozhassam.

Az leszek, a' mi néked leg inkább fog tetszeni, Pais-viselőd, vagy Paizsod. Soha se fogom magamat kémelleni védelmezésedre. Ezen meljen, ezen mezítelen nyakon hassanak elébb keresztül a' fegyverek, minekelőtte téged érjenek. Talán egy vad Barbár se lesz olly kegyetlen, hogy téged akarjon találni, hogy engem meg ne sebhessen, és a' bosszúnak, akár minő légyen az, örömét a' meg vetett szépségnek engedje.

Én nyomorúlt! hát még mire tartok számot? még most is meg vetett szépséggel ditskszem, a' melly semmit sem nyer.” Még többet akara mondani, de a' könnyek félbe szakasztották, mellyek úgy omlottak szemeből, mint valamelly forrás a' hegynek kösziklájából. Azon iparkodik, hogy könyörgő helyhezetben jobbát, vagy ruháját

meg ragadja, de Rináldo vissza lép; ellent áll és győz, és a' szerelem benne az bé menetelt, és a' sírás szemeiben a' kimenetelt zárva találja.

A' szerelem bé nem hat, régi lángját kebelében meg ujjítani, melyet az okosság el oltott, ezek helyett még is utat talál a' szánakozás, a' szerelemnek kísérője, noha szeméremmel, de mégis úgy meg indítja őt, hogy nehezen fojthatja el könnyeit. De még is magában tartja e gyenge indulatot, és tehetsége szerént tettet ki kívül magát.

Rináldo osztán így felel: „Armida, te nékem sok bűt szerezel. O vajha úgy a' mint akarnám, meg tudnálak szabadítani azon szerentséttlen indulattól, melytől lelked gyúladoz, én nem gyűlöllek, se nem haragszom reád; nem kívánok bosszút, és nem forgatok bántást eszemben; se rabom, se ellenségem nem vagy: te hibáztál, igen, és által hágtad a' határokat mind a' szerelemben, mind a' gyűlölségben.

De mindezek, emberi mindennapi vétkek, és meg mentenek a' hit, a' melyben születél, nemed, és ifjúságod. Én is részes vagyok a' vétekben; és ha én sem akarom, hogy a' botsánat nékem meg tagadtassék, hát én se kárhoztathatlak tégedet. Vig és szomorú időkben minden betsülettel, és édes gyönyörűséggel fogok rólad emlékezni. Én leszek Lovagod, a' mennyire az Asiai háború, nevem, és vallásom meg engedik.

De itt most vége szakadjon tobzódásunknak, és ezentúl néked se tessék gyalázatlanunk; a' világnak ezen árva határiban maradjon el-temetve annak emlékezete: Európában, és a' világnak többi részeiben csak tereményim robajja alatt hallgattassék az el. O ne kívánd, hogy szépséged, érdemed, és királyi nemed meg fertéztessék!

Maradj vissza békességben; én megyek. Néked meg tagadtatik velem jönni, a' ki engem vezérel, az ellenzi. Maradj, vagy végy egy más szerentsés útát, és, mint egy okos, engeszteld meg kívánatidat.” Azonban hogy így beszélt nékie a' bajnok, ő nyughatatlanságában helyét nem találja; egy darabig őtet már meg vetve, és szilajon szemléli, végtére szidalmakra fakad.

„Téged nem Sophia tenyésztett, sem atticus vér nem nemzett: téged a' háborgó tenger, és a' fagyos Kaukasus hozott a' világra, és egy Hyrkániai tigris emlője szoptattott. Mit tirkolom immár? a' hideg ember leg kissebb emberi érzeménynek jelét sem adá. El váltózott é színe? fájdalmim tekintetére meg nedvesült é szeme? vagy csak egyszer is sohajtott e?

Minő dolgokat hallgatok el, és minőker emlirek? Ó nékem enyimnek ajánlá magát: és távozik, és el hagy engemet, mint a' nemes szívü Diadalmas el felejtí a' bünös ellenségnek bántásait és meg botsátja a' kemény vétkeket. Ime! miként osztja tanácsát! Ime az erkölsös Xenokrates miként prédikál a' szerelemről! O Égek! O Istenek! mért türitek el e semmire kellőket, és osztán villámitokat mért szórjátok tornyaikba, és templomaikba?

Menj csak kegyerlen, azon békével melyet nékem hagysz; menj tehát, tsalárd. Nem sokára, mint mezítelen lelked, mint követő árnyékod el-válthatatlanúl nyomodban leszek. Uj fúria lévén a' kígyókkal, és fáklyákkal épen úgy foglak kínozni, a' mint szerettelek; és ha a' sors meg engedi, hogy a' kőszirtokat, és habokat el kerülvén, part-ra jutsz, és viadalba szállasz:

Akkor, gonosztevő Bajnok véredben az elesettek között fetrengve meg fizeted kinaimat. Utolsó hörgécednél Ármidát gyakran fogod nevezni; ezt hallani reménylem.” Itt fogyni kezdé lelke a' gyötrődőnek, és ezen utolsót már ki nem tudá egészen mondani, hanem el ajulva le rogyott, hideg verejték önté el, és bé hunyá szemeit.

Bé zárád szemcider Armida; a' fősvény Ég írigylé kinaidnak a' vígasztalást. Nyomorútt! nyissd fel azokat! hogy láthassd ellenséged szemeiben a' keserű könnyeket. O ha őtet hallhatnád! O melly kellemeesen enyhítene foháskodásának szelle! Ad ő, a' mennyit adhat: bús ábrázattal, te nem hiszed azt, veszi tölled urolsó búrsúját.

Mit fog Ó most? el merje é Őtet a' száraz homokon élet, és halál közt hagyni? Tet-szetőssége, és gyengesége visszavonszá őtet; a' kemény szükség véle ragadja őtet. Elmegy, és a' könnyű szellők meg töltik Kalauznéjának fürtjeit. Az arany vitorlák repülnek a' magas tengeren; Ó a' part után tekint: és ime! a' part el rejti magát.

Armida, minekutánna ismét magához tért, a' mennyire láthatott, mindent némának, és pusztának talált. „Tehát tsak ugyan még is el ment, mondá, és engem itten életem veszedelmében el hagyhatott? Egy pertzenetig se késett? végső esetemben leg kisebb segédet se nyújtott az Áruló? és még is még most is szeretem Őtet? és én még is bosszuzatlan síránkozok e' parton, és még le ülök?

Mit keresnek még nállam a' könnyek? tehát nintsen más fegyverem, nints más mesterségem? Iah! még is követem Őtet, a' hitetlent! a' Pokolnak örvényei el nem fogják Őtet előlem rejteni, és az Ég nem lesz menedékhelye. Már utól érem Őt, meg ragadom, és ki szakasztom szívét, és fel akasztom tagjait az irgalmatlanoknak példákra. Mester ő kegyetlenkedésben, de meg akarom győzni mesterségében. De hol vagyok? mit beszéllek?

Boldogtalan Armida, akkor kellett volna kegyetlen lenned e' kegyetlen eránt: és bizony meg érdemlette, hogy Őt foglyoddá tegyed; késő harag gyúllaszt most téged, és későn jursz a' bosszúhoz. Még is, ha valamit képes el követni a' szépség, és ravasz ész, hát kívánságom nem fog munkálatlan maradni. Ó meg vetett termetem! mert te szenvedtél sérelmet, tölled is várom a' nagy bosszút!

Ezen szépség legyen annak jutalma, a' ki azon átkozott fejet le nyesi. Ó szíves szeretőim, nehéz, de illendő munka kívántatik tölletek. Én, a' ki nagy gazdagságoknak örököse leendek, én kész vagyok bosszúért jutalom lenni. Ila pedig méltatlan vagyok ezen áron meg nyerceni: hát ugy szépség te haszontalan ajándéka vagy a' Természetnek.

Szerentsetlen ajándék, én téged meg tagadlak, és gyűlölöm egyszer 's mind, hogy Királyné vagyok, hogy élek, hogy valaha születtem! egyedül az édes bosszúnak Reményje tart még életben.” Így dühödik haragjában töredezett szavakkal, és el szedi lábait a' kietlen partról. Széjjel terjedett haja, szikrázó szemei, meggyúlt ábrázata, le festik, mennyire lépett legyen dühössége.

Minekutánna lakásába érkezett volna: iszonyú szavakkal három száz lelkeket hívott elő a' Pokolból. Az ég fekete fellegekkel borúl el, és egy szempillantatban el homályodik a' nagy örökös Planéta; a' szél üvölt, és meg rázza a' kőszirtos hegyeket. Már ordít lábai alatt a' Pokol. A' mennyire a' Palota terjed, haragos süvöltés, ordítás, tsikorgás, és ugatás hallott.

Az éjnél feketébb setétség, mellyben a' világnak egyetlen egy sugára se látszik, környül lepi azt, tsak néha villámlik a' mély setétségben. Végtere oszlik a' homály, és a' Nap ismét lövelleni kezdi halavány sugárait, de a' Levegő még nem vidúl, és a' Palota többé meg nem jelenik, leg kisebb nyomát se láthatni, úgy hogy nem mondhatnád – itt volt.

Mint midőn a' Levegőben a' fellegek néha egy égtelen képet formálnak, de csak kevés ideig tart, minthogy a' szél azt el oszlatja, vagy a' Nap fel bontja; mint az álom el tűnik, mellyet a' beteg lát: úgy tűnek a' hajlékok, és csak a' köszirtok, és az iszonyodás marada vissza, mellyet a' Természet indított itten. Felül kotsijába Armida, mellyet már készen tartott: fel emelkedik, szokása szerént az eget felé!

A' felhőkön, ide 's tova tsapong, a' levegőben, villámoktól, és háborgó szélvészektől környül véve: által megy a' partokon, mellyek más világ részében vannak, és az országokon, mellyek lakosai isméretlenek: vissza hagyja Herkules oszlopait, és sem Italiának, sem a' szeretsenyek vidékeinek nem veszi útját; hanem a' tenger felett ke-reng, míg a' Syriai partokra nem érkezik.

Innen nem Damaskusnak veszi útját, hanem kerüli az eddig elannyira kedvelt hazájának tekintetét: hanem azon sivatag partra erányozza kotsiját, a' hol Palotája a' vízben áll, és minckutánna meg érkezik, szolgálót, és szolgálót el tiltja magától, magános helyet választ, és habozva sokféle szándékok közt hánykódik; de nem sokára a' harag erőt vesz a' szemérmén.

„Fel kerekedem még is, mondá, minckelőtte az Aegyptomi Király mozdulásba hozza Napkeletnek fegyvereit. Minden mesterséget meg próbálok, és minden szokatlan alakba változni fogok: nyíllal, és karddal dolgozni, magamat a' leg hatalmassabbnak ajánlani; és őket versengésre ingerleni. Ha bosszúímnak csak egy részét hajrottam is véghez, hát a' betsület és Rücksicht elmaradhat.

Az Uram, és Bátyám most már ne vádoljon engemet, és magának tulajdonítsa; mert maga akará így. Ő ingerlette a' bátor szívet, és a' gyenge nemet olyan réteményekre, a' mellyek nékie nem valók. Ő tett engem kohorló Aszszonynyá; ösztönözé merészségemet, és el ragadá a' szemérmem zabolyáját. Nékie tulajdoníttassanak mind azon méltatlan dolgok, mellyeket szerelemből el követtem, és haragból el fogok köverni.”

Ezt tökélli magában; és sietve Bajnokokat, Aszszonyokat, Szolgákat, és Fegyvereseket gyűjt magának; és ízlését és királyi gazdagságait a' pompás készületekben és ruhákban mutatja meg. Meg indul, se éjjel, se nappal nem nyugszik, míglen oda nem jut, a' hol a' Keresztényeknek öszve szöveterkezett ellenségei Gaza kies vidékében táboroznak.

Magyar Aglája

Magyar Thalia.
A Gráciák.
Medina.
Ulisses, és Penelopé
Himfy Szerelmei
Levelek.

*Le Paradis est fait pour un Coeur tendre,
Et les damnés sont ceux, qui n'aiment rien.
Voltaire.*

Foglalat.
Venus' temploma Gnidóban, két énekben
Dya, és Lya. *Napkeleti Költemény.*
Egy Madegascari Ének.
Eglé, és Cyáné.
A szerelem, és a barátság.
Rozá a kertben.
Lycas, és Galathea. *Idylliom.*

*Vénus temploma Gnidóban.
Első ének.*

Venus inkább szeret mulatni Gnidóban, mint Paphosban, és Amathuntban. Soha se száll le az Olympusból a nélkül, hogy a Gnidosiak közé ne jöjjön. Úgy hozzá szoktatá Őt a szerentsés népet a maga látásához, hogy nem érzik többé a szent borzadást, melyet az Istenek jelenléte gerjeszteni szokott az Halandókban. Néha felhővel borítja el magát, meg ismérni Őt mind azáltal az isteni illatról, melly ambrosiával hintett hajából széjjel terjed.

A város a közepén van azon Tartománynak, mellyre az Istenek teli kezekkel szórta a kegyelmeket: örök tavasz uralkodik ottan; a szerentsésen termékeny Föld megelőz minden kívánságokat; a nyájok szám nélkül legelnek a mezzőkön; a szelek nem egyébért láttatnak ott fúdogálni, hanem hogy széjjel hordják a virágok illatjait; a madarak szünet nélkül énekelnek; azt mondanád, hogy az erdők harmóniaiak; patakok tsörögnek a réteken; az édes meleg mindent ki hajt; és az egész Levegő gyönyörűséget lehell.

A város háta megett fekszik Venus' Palotája. Vulkán maga építé ennek alapjait; Hiterlenéért dolgozott ő akkor, midőn el akará vele felejtetni a kegyetlen gyalázatot, mellyel az Istenek előtt illeté Őtet.

Lehetetlen volna nékem ezen Palotának kellemeit le festenem; egyedül a' Gráciák képesek le írni azt, a' mit ők csináltak. Az arany, azur, rubintok, és gyémántok ragyognak minden felől; de én is ennek gazdagságait kezdem festeni, nem pedig szépségeit.

Kertjei meg vannak bájolva: Flora, és Pomona magokra vállalák ezeknek gondviselését; és ezeknek Nympháik mívelik azokat. A' gyümölcsök újra teremnek annak kezei alatt, a' ki azokat szedi; a' gyümölcsöt virág követi. Ha Venus a' Gnidosiaktól környül véve ezekben sétál, azt gondolnád, hogy ezek tobzódó örömeiben el rontják ezeket a' gyönyörű kerteket; de egy titkos hatalom által egy pertzenetben minden ismét helyre áll.

Venus szereti nézni a' Gnidosi Leánykáknak tsinos tántzaikat. Nymphái közibek elegyednek. Az Istenné részt vesz játékokban; le tévén Felségét közibek ül, és látja mint uralkodik szivekben az öröm, és ártatlanság.

Meszszebről egy nagy mezzőség terjed a' szem elejbe, egészen felékülve a' virágok himével. A' Pásztor ide jön Pásztornejével virágot szedegetni; de az, mellyet a' Pászorné talált, mindég a' leg szebbik; és a' Pásztor azt hiszi, hogy ez valóban Florának ültetményje.

A' Cepheus vize öntözi ezt a' mezzőséget ezer felé tsavarogván benne. Meg tartóztatja a' szaladó Pászornékat: – meg kell nékik adni a' szerelmes tsókokat, mellyeket ígérének.

Midőn a' Nymphák partjaihoz közelitenek, meg áll; és habjai mellyek szaladának, olly habokba akadnak mellyek már nem szaladnak. De a' midőn valamellyik ezek közül ferdik, akkor ám még szerelmes: vizei környül folyják őt; néha fel emelik magát, hogy jobban megölelhesse; fel emeli őtet is, el szalad, és el viszi őt' magával. A' Nymphát félénk társnéi síratni kezdik: a' víz habjain tartja őtet; és örülvén az illy édes terhnek, sétálni viszi folyó síkján; míg végtére, el szomorodván hogy meg kell tőlle válnia, lassan a' partra viszi, és meg vigasztalja búsongó társnéit.

A' mezzőségnek egyik felén egy myrtus erdő vagyon; mellyben ezerfelé tsavargók az utak. A' szerelmesek ide szoktak jönni panaszokat közölni: A' szerelem, a' ki őket mulatja, mindég titkosabb ösvényekre vezetí őket.

Nem meszse innen egy vén, szent erdő lárszik, a' hová a' nap tsak nehezen hat: a' tölgyek, mellyek halhatatlanoknak tetszenek az Egekig viszik fejeket, és el veszik a' szem elől. Szent borzadás foglalja itt el az embert: azt hihetni, hogy ez vala az Isteneknek mulatások, minckelőtte az emberek a' földből elő jövének.

Ha ezen keresztül menvén, a' nap' világára talál az ember, egy kis dombra jut, mellyen Venus' Temploma épült. Ezen helynél szentebb, isteniebb semmi sins az egész Mindenben.

Ezen Templomban vala az hogy Venus leg először látá Adont: A' méreg az Istenné szívébe futott. Hogy Hogy! mondá, én tehát egy halandót fogok szeretni? – Ah! már érzem, hogy imádom őt. Nem kell többé hozzám intézni a' Kérelmeket; Adonnál egyéb Isten már nints Gnidosban.

Ezen helyt vala az, hogy az Istenné öszve gyűjté a' Szerelmeket, midőn fel tévén magában egy vakmerőséget el követni, azoktól tanátsot kért. Kétségben vala, ha mezeitelen jelenjék e' meg a' Trojai Pászornak tekintete' előtt. Haja alá rejté övét; Nymphái meg hinték Ambrosiával; fel üle hattyúk által vontt kotsijába, és Phrygiába

érkezett. A' Pásztor kétségeskedett Juno, és Pállás között; meg láta Venust, és tekintetei tétovázának, és el halának: az Istennének lábaihoz esett az arany alma; – a' Pásztor szollani akart, és háborodása meg tevé az ítéletet.

Ezen templomba jöve a' fiatal Psyché is anyjával, a' hol Amor, a' ki az aranyos patlak körül repdesett, maga meg lepetett tekintetei által. Érzeni kezdé mind a' fájdalmakat, mellyeket ő okozni szokott. Ugy vagon, mondá, én sebezek! nem bírom tovább se ivemet se tegzemet. Psyché kebelére esett. Ah! érzeni kezdem, ugymond, hogy a' gyönyörűségeknek Istene vagyok.

Ila Ezen templomba megy az ember, a' sziv titkos gyönyörűséget érez, mellyet lehetlen ki fejezni: a' lélek el vagon foglalva mind azon örömeikkel, mellyeket magok az Istenek is csak mennyei lakásokban éreznek.

Mind az, a' mi gyönyörűvel bír a' Természet, öszve van itten kötve mind azzal, a' mi szépet, és istenit a' Mesterség ki ruda gondolni.

Egy kétség kívül halhatatlan kéz ennek minden részét olly rajzolatokkal ékesítette fel, a' mellyek lehellni látszanak. Látható itten Venus' Születése; az Isteneknek örvendezése, a' kik Őt látják; az Istennének háborodása, hogy magát egészen mezitelen látja; és az a' szemérem, melly az az első Kellem.

Látni itten Marsnak, és az Istennének szerelmét. A' festő szekere felé irá az Istent, szilaj, és rettenetes képpel: a' hír körülötte repdes; e' félelem, és halál paissal fedett futói előtt lépdegelnek; a' Sereg közé megyen, és egy vastag porfelleget el ragadja Őt a' szem elől.

Egy más oldalról lankadva egy rózsza ágyon láttatik fektüdni; Venusra mosolyog; csak némelly isteni vonásairól ismérhetni még meg őtet. Az Örömek virág köteleket fonnak, mellyekkel meg kötik a' két szerelmeit: szemeik tévelyegni láttatnak; sohajtának; és egyik a' másakra figyelmeztvén, nem tekintenek a' körülöttök játszadozó Szerelmekre.

Egy különös palota is vagon ott, a' hol a' képiró az Istennének Vulkánnal való öszve kelésér állítá elő: Az egész Isteni Kar edgyütt van it: Az Isten nem láttatik olly komornak, de még is olly gondolkodónak mint közönségesen. Az Istenné hideg ábrázattal nézi a' közönséges örömet; tunyán néki nyújtja egyik kezét, melly magát viszza vonni láttatik inkább mint sem oda adni; el veszi rólla keveset mondó tekinteteit, és a' Gráciához viszza tér.

Egy más rajzolatban láthatni, miként adja őket öszve Juno. Venus elő veszi a' Kelyhet, hogy Vulkánnak örök hírséget esküdjön: Az Istenek mosolyognak; és Vulkán örvendve hallgatja Őtet.

A' másik felén látni, mint nyughatatlankodik Vulkán, és mint iparkodik magával vinni isteni Hírvését: Venus ugy ellenzi azt; hogy azt hinné az ember, hogy a' Ceres' Leánya Ő, a' kit Pluto el akar ragadni, ha még is a' szem, melly Venust látja, meg tsalhatná magát.

Innen meszszebb látni, miként emeli fel Őt hogy meny aszszonyi nyoszolyájába vigye. Seregesen követik őket az Istenek: Venus védelmezi magát, és ki akarja magát rontani a' karok közül, a' mellyek Őt tartják. Ruhája le fejjük térdeiről, leple repül: de Vulkán helyre hozza e' szép rendetlenségeket, inkább igyekeztvén el rejteni, mint sem égvén el ragadni Őtet.

Végre látni miként fekteti őt le az nyoszolyába, melyet Hymen készített: be zárja Őt a' Karpitokkal; és azt gondolja, hogy örökre ott tartja őt. Az alkalmatlan vendégek vissza vonják magokat: és Vulkán örül, hogy távozni látja őket. Az Istennék játszanak magok között, de az Istenek szomorkodni láttatnak; és Marsnak szomorkodásában valami oly komor vagyon, mint a' fekete féltés a' millyen. –

Tetszvéen magának Temploma felségében Venus maga intézi el az ő Tiszteletét: maga rendelé el az innepeket; és ő egyszersmind Istensége is, és Papnéja is Templomának.

A' Tiszteletek, melyek nékie tétetni szoktak szinte fertéztetés inkább mindenütt, mint sem tisztelet: Hanem Ő azt akará, hogy Gnidos népe őt tisztábban szolgálná, és Istenségére méltóbb tisztelettel illetné. Itt az áldozások sohajtások, az áldozat pedig – a' szerelmes szív. Mindegyik szerető Kedveséhez intézi kívánatit, és Venus el fogadja helyette.

Mindenütt a' hol a' szépség meg találtatik, ugy imádtatik az mint Venus maga: mert a' szépség oly isteni, mint ő.

A szerelmes szívek a' Templomba jönnek; és meg ölelik a' hívségnek, és állandóságnak oltárjaikat.

Azok, a' kik valamely kemény szívnek kegyetlenségei által nyomattatnak, sohajtózni jönnek ide: és enyhülni érzik fájdalmakat: a' hizelkedő Remény szálla meg szíveket.

Az Istenné, a' ki meg ígéré, hogy szerentséssé teszi az igazán szeretőket, mindég a' szenvedett kínok szerént méri a' szerentsét.

A féltés oly indúlat, melly bele férkezhetik ugyan a' szívbe, de a' mellyet kerülni kell. Titokban engedni kell a' Kedvesek makattságának, mint az Istenek parantsolatjának.

Itt az isteni kegyelmek közé számlálatnak a' szerelemnek tüze, el ragadtatása, és néha maga a' dühe is. Mert az ember nem annyira kényszerítője a' szíveknek, mint az Istenné.

Azoknak, a' kik még el nem ajándékozák szíveket, nints meg engedve a' templomba való bemenetel: azok tsak meszszeről küldik az Istennéhez kérelmeket, hogy szabadítsa meg őket ezen szabadságtól, melly nem egyéb hanem oly teherterlenség, melly miatt nem lehet formálni kívánatokat.

Az Istenné szeméremmel áldja meg a' Leánykákat: ez a' kellemes tulajdonság új érdemeket ad a' kintseknek, mellyeket magában rejt.

De ezen szerentsés helyeken soha sem okoznak pirúlást az igaz indúlat, fiatal érzemény, és szerelem vallás.

A szív maga ki jegyzi magának mindég a' szempillantatot, mellyben meg kell magát adnia: hanem szerelem nélkül meg adni magát valamely szívnek – fertelem.

Ámor különös figyelemmel tartja a' Gnidosiak' szerentséjét: meg válogatja a' nyilatkat, mellyekkel őket sebzí. Ha egy gyötrött szeretőt lát, a' kit Kedvese' keménysége kinez, meg mártja elébb nyilat a' feledékenység vizében. Ha olyanokra talál, a' kik még tsak kezdik magokat szeretni, szünet nélkül nyilazza őket. – Ha pedig olyanra akad, a' kinek szerelmét gyengülni látja, legottan vagy ujra születteti azt, vagy halni kényszeríti: meg menti őket mindég a' lankadó indúlatnak utolsó napjaitól: nem ked-

velenségek által szünik meg a' szerelem; hanem a' nagyobb örömök felejtetik el a' kisebbeket.

Amor elveté tegzéből a' kegyetlen nyilakat, mellyekkel Phedrát és Ariadnét meg sebzé, mellyekkel gyűlölséggel elegy szerelmet szokott a' szivbe lövellgetni; ezek csak hatalmának meg mutatására szolgálnak, mint a' mennykö, a' mi meg ismerteti Jupiter uralkodását.

A' melly mértékben Amor a' szerelmnek örömét adja, ollyban adja Venus a' Tetszésnek szerentséjét.

A' Leánykák mindennap be mennek a' Szent helyre, Könyörgéseket meg tenni Venusnak. Ártatlanul fejezik ki érzeményeket, mint a' sziv a' mint szüli azokat. Amathunt Királynéja, mondá egyik ezek közül, Thirsisért lobogott lángom már el aluvék; nem könyörgök azért, hogy ismét vissza add szerelmemet; csak azt tselekedjed hogy Mylon szeressen engem.

Egy másik tsendesen így szólla: Hatalmas Istenné, adj nékem erőt arra, hogy egy ideig még el rejthessem szerelmemet Pásztoromnak, édesebbé tehetni ez által a' valást, mellyet néki tenni szándékozom.

Cytherének Istennéje! mondá egy még másik, én a' magánosságot keresem; társnéimnak játéki nem tetszenek nékem többé: meg lehet, hogy szeretek. Ah! ha szeretek valakit, az egyéb nem lehet, mint Daphnis.

Innepnapokon meg jelennek az Ifjak és Leánykák Venus tiszteletére Hymnusokat énekelni: Gyakran Ditsőségét énekelik, szerelmeket énekelvén.

Egy fiatal Gnid, a' ki kezénél fogva tartá kedvesét így énekelt: Amor, midőn Psyché meg látád, kétség kívül ugyan azon nyillal sebezéd meg magadat, mellyel az én szivemet: A' te gyönyörűséged nem különböz az enyimtől; mert te az én tüzemet érzed, és én érzem a' te örömidet.

Láttam én mind ezeket a' miket irtam. Voltam én Gnidóban; ott látám én Phyllist, és szeretém őt; tovább látám őtet, és mennél tovább látám, annál jobban szeretém őt. A' míg élek Gnidóban maradok én véle; és én leszek leg szerentsésebb a' Halandók között.

A' Templomba fogunk menni; és soha sem fog ott bé menni olly hiv szerető mint én: be fogunk menni Venus' Palotájába, és én azt fogom gondolni, hogy ez Phyllis Palotája: El fogok menni a' rétre, virágokat szedni, és meljére fogom tőzni azokat. Meg lehet az is, hogy el jön velem az erdőbe, a' hol annyi ösvények tsavarognak, és ha majd ő is el téved – Amor, a' ki élleszt, ellenzi ki nyilatkozatni titkait.

Második ének.

Egy Este el mentem a' ligetbe, és egy hársnak árnyékában andalogva ott találám a' fiatal Damont; gyenge szerelmiről beszéllettem véle, és ő fohászodott; enyhíteni láttattam szivét, kérvén őtet hogy beszélle el nékem szerelmeit. Ezt beszélle: soha sem felejttem el, a' mit mondott, mert a' szerelem, a' ki engem is éleszt, önté bele azt a' mit beszéllettem.

Együgyünél egyebet, így szólla, nem fogsz találni barátom, beszédemben: történeteim nem egyebek, csak egy szerelmes szivnek érzeményjei, gyönyörűségei, és gyöt-

relmei; és valamint Camilláért égő szerelmem teszi szerentsémet, úgy abban életemnek le írása is.

Camilla egy Gnidos' Fő Lakójának Leánya, szép ő, és olly ábrázattal bír, melly minden szívet érdekel: a' Leányok a' kik Kívánatokat terjesztenek az Istenek elejbe, Camilla' kellemeiért esedeznek nállak; a' Férfiak, a' kik őt' látják, mindég látni kívánák, vagy – félnek őt' másodsor ismét látni.

Termete deli, képe nemes, de szermérmes, szemci vidámak, és készek szerelmeskedni, tagjai – egyik éppen a' másikért tsínálva; Kellemei a' szívek kinzására adattak nékie.

Camilla soha sem iparkodik magát ékesgetni, 's még is mindég ékesebb a' többi Leányoknál.

Lelke ollyan, a' millyent a' természet szinte mindég meg tagad a' Szépektől. Egyformán illik néki a' komolyság, és az öröm. Néha busongva andalog; néha nyájaskodik mint a' Gráciák.

Mennél nagyobb lelkű az ember, annál nagyobbak találja az övét. Valami olly édes van beszédében, hogy azt gondolnád, hogy a' szívek' nyelvén beszél. Az együgyűségnek kellemével van füszerzámozva mind az, a' mit mond, mind az, a' mit tesz. A' legkellemesbb pászorné ő. Ézen kellemei olly könnyűek, olly finomak, olly édesek észre vétetik, de még inkább érzetik magokat.

'S mind ezekkel Kamilla engem szeret: örül a' midőn engem lát, és haragszik ha el hagyom őt; és mintha élhetnék nálla nélkül, meg kell ígérnem nékie hogy vissza jövök. Mindennap mondom nékie azt hogy szeretem őt', és hisz nékem: mondom, hogy imádom őt', és tudja ő azt, de örül nékie mintha nem tudná. Ha én azt mondom, hogy ő teszi életemnek szerentséjét, hát ő azt mondja, hogy én teszem az övének boldogságát. Szóval ő annyira szeret engem, hogy szinte el hiteti velem, hogy méltó vagyok szerelmére.

Egy hónap el tele, hogy láttam Camillát a' nélkül hogy bátorkodtam volna nékie meg vallani hogy szeretem, a' nélkül hogy merem volna magamnak is mondani: mennél inkább méltónak találám a' szeretetre, annál kevésbé reménylém, hogy én leszek az a' ki őt' érzékennyé teszi. Camilla! Kellemeid érdeklenek engem, de egyszer 's mind azt is sugallják, hogy nem érdemellek meg.

Minden úton módon iparkodtam téged el felejteni; ki akarván törteni szivemből imálandó képedet. Be szerentsés vagyok! véghez nem vihetém; benne marada az a' gyönyörű kép, és benne élend örökké.

Azt mondám Camillának: Én egykor szeretém a' világnak pompáját, és most a' magánosságot keresem; nagyságra sovárogtam, és most egyebet nem kívánok a' te jelenlétednél; meszsze tartományokba akartam utazni és most szívem csak azon helyeknek polgárja, mellyekben te lélegszesz: minden, a' mi nem a' tiéd, el tűnt szemeim elől.

Ha Camilla szerelméről beszél velem, mindég van mit mondania nékem; azt gondolla hogy el felejté azt, a' mit már ezerszer is mondott. Ugy gyönyörködöm őt hallgatni, hogy sokszor tettetem magamat nem hinni a' mit monda, tsak hogy ismét érdekellje szívemet. Néha huzamosan uralkodik közötrünk az a' kellemes hallgatás, melly leg édesebb nyelve a' szerelemnek.

Ha sokáig valék nálla nélkül, és számot akarok adni neki arról, a' mit láttam és hallottam: mivel mulatsz te engem, azt mondja? beszélj nékem szerelmünkről: vagy ha semmit se gondoltál, vagy nints nékem mit mondanod, kegyetlen, hát hagyj engem beszélni.

Néha meg ölelvén engemet azt mondja, te szomorú vagy. Ugy vagyon, felelem én nékie: de a' szerelmesek' szomorúsága édes; könnyeimet érzem szívárogni, és nem tudom mért, mert te engem szeretsz; nints okom sírni, 's még is sírok: ne háboríts kérlek lankadozásimban; hadd sohajtsam ugyan azon időben gyötrelmimet, és örömmimet.

Néha kérdi tőlem Camilla: szeretsz-e engem. Ugy vagyon, szeretlek. De miként szeretsz te engem? Hah! felelek én, ugy szeretlek, a' mint szerettelek: mert vóltr szerelmemet mostani szerelmemnél egyébhez nem hasonlíthatom.

Ditsérni hallom én Camillát mindenek által a' kik őt isméri: ezen Ditséreték ugy érdeklenek engem, mintha magamat illelnének; és jobban kerseget engem, mint őt magát.

Ha valaki velünk van, olly nagy lelket árúl el beszédjében, hogy egészen meg vagyok bájolvá általa; de jobb szeretném, ha semmit se szállana.

Ha valaki eránt barátságot mutat, az szeretnék lenni, a' kinek mutatja barátságát, ha, gondolom magamban, éppen nem szeretne engemet.

Vigyázz magadra Camillám, őrizz'd magadat a' tsábitoktól: azt fogják mondani néked, hogy szeretnek, és igazat mondanak; azt fogják mondani, hogy éppen olly erőssen szeretnek, mint én, de esküszöm néked valamennyi Istenre, hogy én jobban szeretlek valamennyinél.

Még meszsziőről, ha észre veszem őtet: el veszi magát lelkem: közelit hozzám, és szívem repdes: és ha én is hozzá érek, mintha el akarna lelkem hagyni, mintha ez Camilla' lelke volna, és most, őtet éleszteni által folya.

Néha valamelly kegyelmet akarok tőlle ragadni: ő ellenzi ezt, és ugyan azon szempillantatban egy más kegyelemmel boldogít. Ez pedig nem mesterség: mert szerelme küszködven szemérmével, ő mindent meg adna ha tehetné, és ismét mindent meg tagadna – ha lehetne.

Tehát nem elég, ugymond, néked, hogy szeretlek? mit kívánhatsz még szívemtől? Azt kívánom, felelem én nékie, hogy egy vétkezt kövénél el velem, mellyre a' szerelem unszól, és a' mellyet a' Nagy Szerelem nem kárhoztat.

Camilla! ha valaha meg szünök téged szeretni, szabad legyen a' Parkának meg tsalni magát, és ezen napor elerem' utolsó napjává tenni! törölje maradványját életemnek, melly olly boldogtalan volna – mellyben a' szerelem örömeinek emlékezete engem ugy kínozna!

Itten egy nagyot sohajtott Dámon, és el halgatott: és jól lárám, hogy tsak azért szüint meg Camillával beszélni, hogy egész lélekkel fölöle gondolkodhassék.

Dya, és Lya.
Napkeleti Kültemény.

Bagdad' kies környékében lakott egy gyönyörű Leánya a' Természetnek. – Lya vala neve. Szép vala mint a' Tavasz, és elméje szelid mint az ezüst pataknak könnyű habja; méz folyt rozsa ajakiról ha beszélt, és ha énekelt a' fülemile kívánatosan halgatá énekét a' bokorban – a' Zephyrek meg szüntek lengedezni, és Őt halgaták – a' Szerelmek' Serege melly körülötte nyájaskodott, meg szünt pajkoskodni, és gyönyörködve hallgatá Őt. Gyönyörű vala, de – szegény.

Tölte nem meszsze lakott egy szép gyermeke a' Természetnek – Dya vala neve. Szép vala mint a' Hajnal, deli mint a' fiatal Pálma, de – szegény Ő is. Kisded koroktól fogva láták ok egymást; szívek öszve hangzott – meg szokák, 's meg szereték egymást. Gyönyörködött a' Természet a' szép legény Dyában, valamint a' szép leány Lyában. Örülni is akart volna e' szép fiatal Párnak, de – a' szegénységnek sullyos keze nehezen feküvék rajtok.

Dya egykor ki vezeté Leánykáját a' zöld ligetbe, azon a' dombon a' hol Bagdadnak kevély falai pompában láttatnak álni: le ülének itt mind a' ketten egy Pálma alá. „Énekelj egyet, így szólla Dya Kedveséhez, te Isteni!” – „De mit énekeljek néked, te kedves?” – „Énekelj valamit szerelmünkről!” és Lya így kezdé énekelni:

„Hálá legyen a' Természet Urának! – Mindég azért esedeztem előtte, adjon nékem egy nemes szívű barátot, a' kit szerethessem. – Méltóság üljön homlokán, Lelke nagy legyen, szíve érzékeny; – égjen benne a' Ditsőség' lángja. – A' tüzes viadalban fiatal oroszlány – innen megtérvén azután vetkezze le szilajságát, nyugodjék ölemben, és szerelmes, hiv Gerlitzem legyen. – A' szerelem által ajakimra adott enyelgő énekemet férjfiúi nyers szavával kísérje, melly azután, valamint szinte lelkünk, egy hangba olvadván, úgy folyjon oda, mint a' rét' patakjának Kristall vize.”

„Hálá legyen neked Mindenható Ura a' Természetnek! mert meg halgatád könyörgésemet. Boldog vagyok most, mert olly nemes szívű barátot engedél lelnem, a' kit szerethetek, a' kinek lelke nagy, szíve érzékeny, természete szelid, a' kiben ég a' Ditsőség' lángja; – a' viadalban erős oroszlány, ölemben szerelmes Gerlitze. A' kinek férjfiúi szava szépen hangzik öszve szerelmes énekemmel. A' kiben az emberi virtusok olly számosak, mint a' kertben a' virágok kikeletkor.

Hálá néked! véghetetlen Nagy Alkotó! mert boldog vagyok! Boldog vagyok! mert a' mit kértem meg adád. – Boldog vagyok, mert Dya te enyim vagy! –” Így énekle az édes érzemények közt ömledező Lya, és Dyának meljéből egy nagy sohajtás tolodott fel, melly Kedvesének barna haját szinte mozgásba hozá; és tüzes semeiből egy nagy tsepp töré ki magát, melly Lya' teli meljére esett. Az elragadtatott legény tűzessen szoritá dobogó meljéhez Leánykáját. – Az egész Természet néma örömmel nézte a' két szerelmezt, és eltökéllé magában le vonni róllok a' szegénységnek nehéz kezét, melly őket eddig nyomá.

Egy Tiszteletré méltó, szelid öreg lépe elő a' bokorból. Omár vala neve, és így szollítá meg az el andalodott két szerelmezt. Gyönyörű Leány, szép legény, a' bokorban lestelek meg benneteket. Ollyan a' te éneked Lya, mint az ambra-folyam. – Jertek velem Bagdadba; nintsenek gyermekeim, és nagyok kintseim. Gyermekeim vagy-

tok – és meg áldván őket, öszve adá itt őket, és véle el ballagának. Örült a' Természet szerentséjeken; – a' madarak, mellyek némán hallgaták őket legottan énekelni, és a' Zephyrek, mellyek tsendes figyelemmel valának, legottan repdesni kezdének.

Madagascari ének.

Nahandove! ó szép Nahandove! az éjjeli bagoly már huhog, a' teli hold már világítja fejemet, és a' hulló harmat már nedvezi hajamat. Itt a' boldogságnak órája immár, Nahandove, ó szép Nahandove! –

A' levél ágy már készen vár; meg hintém én azt virágokkal, és illatos füvekkel; méltó szépségeidnek elfogadására, Nahandove, ó szép Nahandove! –

Jön ő immár, meg ismérem őt szakadozó lélegzetéről, mellyet a' sebes futás okoz; hallom a' levél karintzának suhogását, melly testét fedezi; ő az, Nahandove, a' szép Nahandove!

Vegyél lélekzetet, Fiala szépem, nyugodd ki magadat térdeimen. Be bájoló tekinteted! meljednek hullámja melly eleven, és édes a' kéznek, melly azt nyomja! Te mosolyogsz Nahandove! ó szép Nahandove!

Tsokjaid lelkemig hatnak; ölelgetéseid lángba hozzák minden érzőimet, szűnjél meg, vagy meg kell halnom; Halált okoz tehát a' gyönyörűség Nahandove, ó szép Nahandove! – –

Az örömek sebesen tűnnek el, mint a' villám. Édes lehelleded gyengülni kezd, nedves szemeid hunyni kezdenek, fejed tsüggedez, és tüzed el alszik a' lankadásban. Még soha se voltál illy szép Nahandove, ó szép Nahandove!

Be édes az álom a' Kedvesnek karjai közt! De még sem olly édes, mint az ébredés. – Te el mégy, és én majd elolvadok bánatomban, és kívánságomban – olvadozni fogok egész estvélig. Te el jősz ismét Nahandove, ó szép Nahandove.

Eglé, és Cyáne.

A' Görög lelemények között legszebb vala a' Theátrum, a' hol a' régi Hérosok Virtusaikkal, indulataikkal és szokásokkal edgyütt fel fel szoktak élesztetni. Minden világosodott nemzet kövernü igyekezett ebben a' Görögöket. A' Theátrum valóban jobban is tanít, mint akár melly testes könyv. Örök átok azon hamis lelkekre, a' kiknek káros makassága kárhooztatja közöttünk Melpomene érzékeny játékaít. – Annak a' Természet el felejte szívet adni. Az Athénai Theatromnak egyik főbb gyönyörűségei közül való vala a' jobb Polgárokat, Hérosokat, és a' nagy lelkeket megkoronázni ezen pompás játékok' alkalmatosságával. – Eschyl' Theatromában, minekelőtte Melpomene az ő Corhurnjában megjelent, a' szeretőknek érdeme íteltetett el: az a' ki azon esztendőben kedvesének leg nagyobb áldozatokat tett, és leg nagyobb próbáit adá nemes indulatjának, az egész öszve gyűlt nép előtt koszorút nyert. Minden szép elő vevé ekkor szívének történeteit, és elő beszéllé szeretett szeretőjének érdemeit, meg esküdvén előbb, hogy a' dolgot igazán, minden hejazás nélkül fogja elő adni. – Nagy kívánság ez egy szeretőtől.

A' többi között egyszer, az ősze gyülekezett görög közönség előtt fellépe a' fiatal Eglé, és a' bús Cyáné. Ott valának Athenának valamennyi szép lelkei, és fél karikában ülve hallgatának. Ott vala Venus is az ő fíjával, egy arany felhőben rejtve, és figyelemmel hallgatá a' szerelmes versengést. A' fiatal, együgyű szép Eglé, a' kinek szava a' fülek és szemek által édesen érdeklé a' szívet, imígy kezdé:

Arates, az én atyám, a' Músáknak, és az elme' azon ajándékinak áldozá fel életét, mellyek hajdan az emberi nemzetnek erköltseit meg nemesítik, 's megszelidítik vala. Egészen a' szép mesterségeknek szentelvén magát, kerülte a' Tisztségeket; és nagyra-vágyás nélkül, háza népének ölében rejtve, Leányának nem más halandót akara rendelni, hanem ollyant, a' ki mint ő, kedveltevé az Istenektől, valamennyi kérők között legszebben tudna rajzolni, énekelni és a' lantot játszani; a' ki legigazabban le tudná festeni, és leg szebben tudná énekelni a' lant mellett tsekély szépségimet, mellyeket nékem az Égek adának. Mylon engem szeretett, engem imádott; formálatlan lelke, meg vallom, sokkal tartozott a' Természetnek; elmés, nemes, érzékeny, igaz vala; igaz, de talentoma nem volt; bölts nem volt, hanem mindenre alkalmas. Ámor formálá szívet, és lelkét a' Gráciák. Nem tudott egyebet hanem szeretni – de o melly nagy mester volt ezen legnagyobb mesterségben! – Ő taníta meg engem is szeretni.

Midőn az atyám elvégezé magában, hogy szerelmemnek tárgyát ki szakasztja szíveimből, és engem annak ad, a' ki legszerentsébb lészen a' rajzolásban, versszerzésben, és muzsikában, ő mint folyának akkor könnyeim! Szüleinknek határozatlan a' hatalmok felettünk, mert minthogy ők adák életünket, két Isten gyanánt kell nékiek engedelmeskednünk. Én meg haltam volna akkor, igaz, de halálomban is engedelmes maradtam volna szülőimnek.

Mylon ezen megháborodván, és kétségbe esvén, töllem el távozott, és én töllem meszsze kerese magának menedék helyet. Ha a' Hold hatszor meg újjúl – ez vala kezem oda adásának rendeltt ideje, és valamennyi kérő reá álla – és valamennyi neki fekvék a' kívánt munkának. Háj! valamennyinek az unalom vala társa a' dologban. Az időnek közelgetése duplázza könnyeimet; és a' szeretett Mylon örökre el hagyta engem. – Az idő már elérkeze, és én reszketve vártam sorsomat.

Végére meg jelene husz kérő az ő munkájával; ezer vizsgálatok tartattak ezek felett. Én nem ítéltettem, mert semmit se láttam. Az Aryám a' kemény és szilaj Lykasnak adá mindenek előtt az elsőséget. Ittem néki ígértetett, és már már karjaiba kelle magamat vetnem, a' midőn egy szolga lelkendezve, nagy lépésekkel ide siet, és magát keresztül vágja a' kérők' seregén, egy rajzolatot, egy ismételten kéznek munkáját hozván, és ide nyújtván. A' vászonra szegezé legottan kiki kíváncsi szemeit. Én valék le festve ezen a' vásznon, élni és beszélni láttattam, szívem hosszú sohajtások között látratott haldoklani; ábrázatom, szemeim és egész teremem azt jelenté, hogy szeretek. A' mesterség nem mutatá magát; maga a' természet, a' szebbített természet vala itten; és a' kellemes öszveszerkesztetés és édes öszvehangzás által a' lélek szinte ugy a' vásznon vala, mint a' rest. A' setét homályt oszlató világosságban, mint a' midőn a' felkelő napnak sugárai sűrű erdeinknek mélyjébe hatnak, és réteinket meg aranyozzák. Lykas meg lepetett ez által, de fitymálni kezdé, a' többi halgatott és bámult. Mellyik Halandó, vagy mellyik Isten, ugy mond Arates, rajzolá ezt, minő talentomnak felséges munkája ez a' híven követett természet? – Ki az, a' kinek hitével és kezével tartozik Leányom? – Kié már tehát Égle? – Az enyim ő, így kiálta fel Mylon, a' ki a' sokaságon

általveré magát. Amor maga az ő rajzolója, 's ime az ő munkája, ő az a' ki szívembe nyomá e' képet, ő az, a' ki kezemet a' vásznon vezeté. Mellyik mesterség nem volna alávetve isteni hatalmának? Ő éleszti valamennyit. – Ekkor azután előveszi Mylon az ő lantját és énekelni kezd. A' Szerelmes Melodiának, az édes Harmoniának vegyülete olyan volt, hogy valamennyen az Istenek közél láttattak ragadtatva lenni. Ugy rajzolt ő mint Apelles, és ugy énekelt mint Orpheus. Lykasban forrott a' méreg; megfűltt dűhe homlokán párolgott, és szemciben szikrázott. Kardot ránt bosszús keze, megfűtamodik, és már döfni akar: jelen voltam e' szörnyű scénánál, a' hol az áruló dűhének áldozatjává kelle lenni szeretőmnek, a' hol a' halál egy tsapással két valóságot akara ki végezni. De Mylon észre veszi őt, és éppen lantján oly isteni hangokat pengetett, a' földre teríti őt – győzedelmeskedik, és – megbocsát nékie. Bírák, itéljetekek, ha megérdemlé-e a' szerelem árát, és engedjetekek meg leg alább nekem, hogy néki adjam azt.

Így szolla Eglé. Amor és a' görögök tapsolának nékie, és a' szép elpirúlt; és érzé magában, hogy Mylonját most még jobban szereti.

Cyáne lépert itt elő, könnyek a' szemciben; Kellemek valának síralmai, és őt még szebbé tevék. A' Görög ábrázatja neki komolyodott, és a' meddig a' szép beszéltet, szíveket néki adák. Imígy kezdé Cyáne:

A' kegyetlen sors Amathuntha rendelé születésemet, ebbe a' szerentsés helybe, a' hová a' mint Görögország beszélli, a' Szerelmek Anyjának böltsője a' habokon az Örömek és Kellemek által vitétetett! Azért született ő, hogy a' világnak szerentséjét tegye a' mint mondják, de ah az enyimet nem revé. Édes, és riszta Törvényje, valamint szintén kellemes tisztelete szerentséssé tevé a' lakosokat, valameddíg az ő törvényei meg egyeztek a' Természetével. De a' Kegyetlenség meg fertézteté oltárjait. Jók az Istenek, de roszak és kegyetlenek az ő Papjaik. Az újjítók (novator) azt a' törvényt hozzák: hogy azon Leány, a' ki történet által hitetlen lesz szeretője eránt, a' tengerben végezze életét, a' hol az Istennének böltsője vala, ha tsak valamelly szerető utánna nem úszik őtet meg szabadítani. Lehetett-e ennél kegyetlenebb törvényt ki gondolni? – Ah vallyon kell-e az érzékeny szíveket kénszeríteni az állandó szeretetre; és ha valamelly Leány olly gyengeséget követ el, hogy szeretőjét változtatja, nints-e az eléggé már meg büntetve gyengesége által, kell-e még öregbíteni szerentsétlenségét?

Szerelmes Venus! a' ki szerzője valál minden örömmnek, valamint oka szerentsétlenségemnek, te a' kinek a' szép Bathyllal olly édes örömet és olly igaz szorgalommal szolgáltam, olly igaz szívvel, olly teli lélekkel – te tudod, bizonyságomúl hívlak, miként szerettem, és volt e' szükségem arra, hogy szerelmem a' félelem által tápláltasék? A' szerelemnek legédesebb kötése kettőnk szíveből egy szerető szívet tsinált.

Ugyanazon tűz lángolt bennünk is, melly hajdan az Istennét táplálta. A' Nap, a' ki valamikor futását kezdé, valamikor végezé, mindég látta szerelmünket, tudja mitsodás volt az. – Tudja az Éj minő volt gyenge szerelmem.

Atenorax, az undok, a' kinek tekintete setét, homloka komor, és szíve áruló, talám szeretett, és hozzám való szerelme inkább forró méregnek láttatott, mint gyenge indúlatnak; 's hogy igaz volt, az idő mutatta. Vetélkedvén Bathyllal érettem, irígységet gerjesztett előbb ellenem, aztán hamissan be vádolt. O árulók! hazáznak szörnyetegei, Pokolnak fajzati, szállatok magatokba. – A' lélek gyilkoló Harpax az igazság' színé-

vel úgy öszve szötte vádolását, hogy szeretóm maga is kéntelen vala hitelt adni otsmány nyelvének – végtére az ártatlanság le nyomatott.

Ne kívánjátok, hogy felfedezzem itt néktek gonoszságának fekete szövevényjét; érzékeny szívem el nem szenvedheti, melly még igen teli van szeretett szeretőjével, a' kiért búsong. Híjjába könyörögtem az Istenné oltalmáért, minden vádolni láttatott engem, senki se hitt tiszta ártatlanságomnak, és én végtére el valék kárhozva ugyan azon habokban végezni szerentsétlenségemet, és szép napjaimat, mellyek Vénus' testét leg először mosdozák.

Ki vitettem vesztemnek szomorú helyére. Zokogva késért az egész nép, és nyomaimat könnyekkel áztatta, ekkor egy leveletskét nyujtanak kezembe Bathyltól, – kedves frás kegyetlenebb a' halálnál, veszedelmes frás, melly egész sorsomat megváltoztatod! – Azt gondolám, hogy az örök éjbe dőlök, midőn fel nyitván azt, ezt találám benne írva: Én éretted, noha hitetlenért meghalok. Ugy történt: szeretóm a' habokba veté magát, életemet meg szabadítani. Zokogva tsudálá őtet a' nép. Én téged hívtalak akkor o halál, egyetlen mentóm, és ekkor kötelességem! – Szeretóm után akartam én ekkor rohanni, de az írgalmatlan nép meggátolá szándékomat, és azolta is mindég szemmel tartattam, és így olly szerentsétlén vagyok, hogy még most is élek. Az árulónak fekete tette, gonoszsága napfényre került ugyan, de már későn. Őtet azután a' reám mért büntetés érte. De az ő halála helyre hozza-e az én vesztességemet? – a' szép Bathyl meg hala – és érettem hala meg!

Ide jöttem hozzátok, igaz Bírák! vajha sohajtásaim érdeklénék szíveiteket, hogy gyógyíthatatlan sebeimnek legalább egy kis enyhülést szereznétek. Az én szeretómnek adjátok az érdem koszorút, a' ki az örök éjbe nállam nélkül mene el; hogy ez őtet a' Coeyt partján vigasztalja, minthogy én őt nem vigasztalhatom; hogy reszkető kezemmel sírkövére írthassam: „Athena, és én meg koronázzuk szeretómet.” Ezeket mondván szavai ajakán el halának – el némúla, de könnyei sokat mondának.

Kiki megindula a' nézők közül – Egle őket érzékennyé tevé, de Cyáne könnyekre fakasztá őket. Az ítélet e volt:

„Szép és nagy az, a' mit Mylon véghez vive kedveséért – de ő él, és éli a' szerelemnek gyönyörűségét, és éli szép téteményjének jutalmát; – legyen övé a' boldogság. – Szép volt Bathyl' halála – nints jutalma – legyen övé a' szép szerelem' Ditsősége. 'S Bathyl sírja meg koronáztatott. A' szép Egle nem írfylé néki a' Ditsőséget, 's Cyáne elájúlt fájó örömben; 's a' Görögök szívei ömledeztek.

A' szerelem és a' barátság.

Cytheréből indulni akarván Ámor, hogy Irishez menjen, kételkedett benne, hogy maga végezhet. Jer velem, kérlek, édes bátyám, így szóllítá meg a' barátságot, légy társa, és kalauzza testvérednek, mert nem akarom, hogy ma a' bolondság legyen kísérője a' Szerelemnek. Mind a' kettőnk önnön kellemeivel bír, én oda adom néked fegyvereimet, 's te kedves testvérem költsönözd nékem bölts ábrázatotat, édességedet, és rartós nyájasságodat (tendresse) szerelmességedet, mellynek állandósága gyakran éppen olly kellemes, mint az én vidámságom. Ezt mondván a' két kis Isten kotsijára ült, utnak indúlt és repülnek. Mentekben minden gyúladozni láttatott az

egész természetben, a' mi eddig szeretni nem akart. Sok vala minden felé a' kegyetlen Pásztorné, sok a' szerentsétlen Pásztor, 's ekkor azok meg lágyúltak, 's ezek boldogultak, a' ki változni akart, új szerelmet talált, a' ki hív maradt, Kedvesében új kellemekeket veve észre, és ujonnan ragadtatott el indulatjában; a' barátok meg melegültek és minden szív lángolni kezdett. Még az udvarnál is szeretni kezdének; és a' komoly hideg vér melegülni kezdte a' Szerelem közeledésével. Az alatt, hogy a' két Istenke a' levegőben utazott az éj le ceszté homályos és csillagokkal sűrűen ékült kellemes leplét, és hé takará vele az egész Természetet. Iris ez alatt el szenderedvén, a' könnyű álmok enyhíték szép lelkét és gyönyörű testét, és ortzája már az Auróra Rozsájához hasonlított, midőn egyszerre a' lármára, melly ajtaján támadott, fel serken: ki bátorodik éjjel, ugy mond, hozzám jönni és háborítani engem nyugalmamban? „Égy szegény gyermek, felel Ámor, az Isteneknek Istene, kesernyés hanggal, a' ki nállad menedékhelyet keres, nyomorúsága ellen – Az anyám ezerszer köszönt téged. – Ah engem mindenütt kergetnek, számkivetnek, alig találhattam egy kis rejtekhelyet, úgy bánnak velem mint egy kegyetlennel, hitszegővel, nints az a' véték, az a' gonoszság, mellyet reám ne halmozának a' nélkül, hogy megérdemlettem volna ezt. Azt mondák, hogy én az egész Természetnek rendjét felforgattam volna, pedig minő igazságtalanság, melly hamis vádolás! Nállam nélkül az emberek lankadásban élnek, én vagyok szerzője kívánataiknak, örömeiknek, gyönyörűségeiknek, mellyek lelkeiket el ragadják, nállam nélkül mind ezeket nem ismernék, és most igazságtalanságok el felejteti velek jótéteményimet, sőt büntetni akarnak érettek. Szánj meg engem, nagy szívé Iris, tudom hogy szánakodol rajtam, mert mindég tapasztaltam, hogy a' szépségnek mindég társa a' jóság is.” Egy üldözött gyermek ilyen édes nyelvel – illy kellemes hanggal, illy gyönyörű ábrázattal – Ah ismérlek én téged, monda Iris. Ámor vagy te! – „Az vagyok igen is – tudom hogy én vagyok oka számtalan rossznak, tudom hogy a' féltés meg háborítá irgalmatlanul nyugalmatokat; de a' ki szerentségtelenségeknél oka, az most is boldogítani jön benneteket. Egy szívvel akarlak téged is meg ajándékozni, Iris, melly méltó szerelmedre. Ezer gyönyörűségek fogják édesíteni lánodat, és kötéseknél minden pertzenete, életeknél gyönyörű tavaszi napja léssen.” Hogy hogy hidjek én néked te repdeső, mond Iris, te valál, a' ki illy szép reményekkel ketségtetéd szívemet eddig is, de meg tsalál, és könnyen hívősegemért most keményen lakolom (bűnhődöm). „Meg vallom, hogy én nem vagyok mindég, igaz, de most vélem van a' tanú, a' ki szívedet bizonyossá teszi ígéretemről. A' barátság, testvérem, velem van, a' ki jól áll érettem.” Ha így van, felel Iris, el fogadom ajándékokat, el veszem a' szívet, mellyet hozol, de a' barátság nélkül nekem nem kell szív. Ha tehát te, o barátság meg ígéred, hogy igazságotat, hivégedet és állandóságodat öszve kötöd Amor' vidámságával, nyájasságával, és gyönyörűségeivel, örömmel el fogadom a' szívet, mellyet Venus nekem küld, és haladás nélkül alá from az alkut. – *Mert ez a' legfőbb jó legfőbb öröm, forrása minden gyönyörűségeknek, ez az ideesség a' földön, ha a' szerelemmel szüntelen edgyütt van a' barátság. Így találja a' két szerető életének végét szerelmének végében.*

Rozi a' kertben.

A' kerteknek ékei, szép virágok! melly kevés ideig tart szépségtek. Gyakran a' melly nap kezdetetek, ugy azon nap végetek is. Vagy ha a' sors kedvezni akar, hát két három reggelt enged, hogy kérkedjete. Ah! vigasztaljátok magatokat, szép rózsák, szegfők és violák! röviden éltek igaz, de szerentsésen. Se rágalmazók, se vetékedők nem gátolják ártatlan szerelmeitek, mellyet a' tavasz gerjeszt közöttetek és a' Zephyrek között. Az öröm soha sem elegendik édes örömetek közé. Ha mások körül sohajtozik is kedvestek, ha mások körül repdes is; ti nem érzitek a' halálos bút, melly az érzékeny szíveket rágja, midőn lángolván azok valamelly szeretett tárgyért, látni kell a' háládatlant, mint hitetlenkedik 's mint iparkodik másutt is tetszeni. Hogy ti tessetek, tsak meg kell jelennetek. Szerentsébbek mint mi, a' ti kellemeiteket tsak akkor veszítetek el, midőn elmúltok, szerentsébbek mint mi, ti azért haltok meg, hogy ismét szülessetek. Haszontalan sohajtság! ha mi egyszer megszűnünk lenni, szép virágok, örökre meg szűntünk, és sírunkon túl egy homályos, és bizonytalan jövődnél egyebet nem látunk életünkben. És alig marad egy kis emlékezer felőlünk az emberek között. Örökre be megyünk mi a' mély nyugalomba, a' honnan a' Természet ki hozza bennünket, 's a' jó és a' rossz, a' Héros, valamint az alacsony lelkű egy formán szüллерik, egy formán hal – szerentsébbek vagyok ti mint mi, szép virágok.

Lycas és Galathéa.

Szürkületkor öszve találkozáván Lycas a' fiatal Galathéával: Ah Galathéa, így szolla hozzá, ha te úgy ismérnéd mint én azt a' bizonyos nyavalyát, melly nekünk tetszik, és minket gyönyörködtet, az Ég alatt semmi se volna ennél nagyobb jó. O hadd mondjam meg azt néked: ne félj, el nem ámítlak téged, a' kiért szívemben a' legédesebb érzeményeket nevelem! – Minő nyavalya lehet ez, kérdező öter Galathéa? mi a' neve? – Szerelem, felele Lycas. – Be szép nevezet ez, így sohajta a' tapasztalatlan Galathéa! – magyarázd meg azt nékem, mi ez, minő jeltől ismérhetni meg ezt a' nyavalyát, mi bajokat okoz? – Ennek fájdalmi édesebbek, mint a' legérettebb tavaszi gyümöls. Az ember magát el felejtí, és szeret maga lenni, és andalogni az erdőben. És ha a' patakban tükrözi magát, nem magát látja benne, hanem egy más képet, a' ki mindenütt úgy követi az embert mint az árnyék, midőn a' nap süt. Más nem is látnak szemei. Ha ez egy pásztornak a' képe, annak nevére, szava hallatára pirúlnak az ortzák; a' szív sohaj, és sokszor az ember maga se tudja mért. Gyakran az ember látni kívánja, és fél ötet látni – Oh, oh, hát ez az a' nyavalya, melyről te nékem beszéllesz? ez nem uj előtrem, mert ugy tetszik hogy már ismérem. Lycasnak az öröm tsillogott szemében, de tsak hamar el kedvetlenedett, midőn Galathéa azt is hozzá tevé biz én ezt ismérem, éppen ez az a' mit Myrtilért érzek.

Napló és Frantzia Fogságom

Traiszkirchen die 6 Martii 1796.

Imrém!

Ma tehát útnak indulánk – nehéz szívvel váltam meg Bétstől, az az jó Barátimtól, Pajtásaimtól, és Esmérőscimtól. – Tegnap a Theátrum után valamennyen öszve jövünk, mi Exjesuiták, a Matschackerhofban, Berzevitzy, és Csörgőnek a kvártélján, a kik Bétsbe rándulának, és hazánk Nectárjának edényei között, és sziveink édes, és keserű változásainak közepette emlékeztvén az ide való Nagy Világban élt vig óráinkról, töltünk utólsó Estvénket. Tobzódó vala edgyütt mulatásunk, a mi nek én nagy barátja nem vagyok; de vannak órák, a mellyekben tsak az ilyen mulatság által fejtődnek ki némelly nem hijábavaló érzemények. Éjfél után későn válánk el egymástól, szinte valamennyen könnyező szemekkel, és azon erős Feltétellel, hogy néhány esztendőknék elfolyása után, a kik élni fogunk még, valamennyen ismét öszve jövünk Bétsben. – Egyedül te hibáztál részemről ahoz, hogy számtalan okok miatt vérző szívem egészen elolvadjon keservei között. – Tegnap délután, hat hónapoknak elmulása után még is meglátogatám Viganónét is, ezek előtt kedves, imádott Medinámát; mert tudtomra esvén, hogy sokat tudakolódik felőlem, és már kétségbe esett, hogy valaha még velem szállhasson, el nem birhatnám szívemen Lethének botosátani azon Aszszonynak emlékezetét, a ki nekem egy időben annyi holdog órát szerzett, olly isteni gyönyörűséget varázsolt – a ki engem egy korig a Földön idvezített. Jollehet mulandó vala ez az öröm is, valamint minden e világban, barátságunkon kívül, de emlékezete még is édes maradand minden időben. – Szinte két óráig késtem nálla; érdeklő vala a kettős beszélgetés, mert képzelheted magadnak mind a kettőnk részéről a sok szemrehányást, mentegetést, és mind azt a sokféle szív, és elmebeli változást, a mit a szerelem szokott okozni. – Barátságosan válánk el egymástól; és én soha sem szünök meg mind ő nékie magának, mind a Világnak nyilván bizonyítani azt, hogy tisztelője vagyok. Történetemet még Berlinben létekor meghallotta, és érzékenyen panaszkodott a sok változás ellen. – – – Kemény zordon téli idő vala, hogy szinte megdermedtünk, miglen délután ide nem értünk. Szomorú vala útunk, mert mind a ketten (én és Vizelely, a kivel egy kotsink van) mély gondolatokban merültek – némák voltunk. – A Transport mellyel megyünk Oláh, és Rátz Volontérekből, Lengyel, és német Rekrutákból, és Magyar Nádasdy Regementjebéli Katonákból álló. Én, Vizelely, Balogh, és Körössy a Magyar osztál mellett vagyunk, melly első és legnagyobb; és a Kapitánnyal edgyütt, a ki Fő kormányozónknak adatott, mi formáljuk a Stabot. Az egész Transport négy osztályból, mindenestől ezer főből álló, és egészen Olasz országba megyen, ki vévén néhány sántzokra itéltt

Foglyokat, a' kiket az úton által fogunk adni a' rendeltt helyeken. – Tisztek nyolctan vagyunk, és így utóbb vig lesz utazásunk.

Traiszkirchen, első szállásunk. tsinos, kies vidékben fekvő mezző város Austriában. Erről többet nem írhatok, mert a' garázda idő a' szobába zárt. Nints is azt tartom rólla mit írni többet.

Wiener Neustadt.

2^{dik} Szállás.

die 8^{dik} Martii. Dél tájban még jókor ide érkezénk tegnap, mert leg roszsabb időkhben is olly jók itt az utak, hogy mindég ígetést mehetni. Jósel^o bölts rendeléseinek maradvánnya ez is. – Mihelyt szemembe tínt ez a' város, leg ortan eszembe jutott Zrínyinek, Frangyepán, és Nádasdynak itten történt felgyilkoltatások is; – minő gondolatokra nem fakadtam ezen bús emlékezetnél, és minő sohajtások tolódtak fel hazámért égő szivemből! – Kár hogy Vizkelety nem tud mindent érezni velem egy mértékben; mert gyakran a' legjobb észrevételek tsirában maradnak, ha nints ollyan társ, a' ki azoknak kifejtését feje, és szive által segíteni tudja. Ha te velem volnál, szerelmesem, melly örök emlékezetre méltóvá tehetnének ezt a' valóban nevezetes utat! – Kapitányunk, a' kinek neve Quallenberg, fiatal, igen derék ember, és mi valamennyen jól találjuk magunkat Kormányja alatt. Tegnap délután az egész várost öszve jártam: Az egyenes utszák, tsinos házak, a' rend, melly, észre vehetőképpen uralkodik az egész városban, és a' vidék, mellyen fekszik széppé teszük ezt a' helyet. Estve felé a' Kávéházba mentem, és biliárdoztam. Itten maradunk még ma is, mert nyugalomnapot tartunk – és ezt minden harmad-nap; bele tellik tehát alkalmasint három hónap, a' míg helyre verődünk Olasz országban. Világra való formáltt ember soha se táplálhatja szivét, és elméjét annyi féle kedves eledellekkel, mint a' midőn utazván minden szempillantásban más embereket lát, hall, más vidékben jár, más új dolgokat tapasztal, más érzeményekre gerjed, mellyek mind eddig szivében még aludtak; szóval minden pertzenetben új esméretet szerez magának; de, hidd el, Imrém, arra, hogy valaki kellemeressé, múlatsagossá tegye utját, és hasznára fordithassa az utazásból áradó gyümölsöket, szükség társaságban utazni; nem pedig egyedül. Ha mindjárt tsak jó Ismérősök is az utazó társok, még is szüntelen kísérőjök a' vidámság; hát ha két három egyet értő, öszve hangzó, egy szivű 's lelki jó barát edgyütt utaz – egyik a' legfőbb világi gyönyörűségek közül! – – Így tehát nagy a' külömbség mostani, és ezek előtt néhány esztendőkkkel Erdélybe tett nagyobb részt magános utazásom között. Akkor tsak úgy révelyegtem, mint a' már ugyan szárnyára hotsátott, de még is még gondviselés nélkül szükkölködő, és a' veszedelmekkel isméretlen galambfi az erdőben – de most másként megyen minden – szemfüles vértse vagyok most a' Levegőben. Akkor bús, komoly, és levertt valék mindég; de most jobban ura vagyok magamnak. Tsak Rózi szerez gyakran nyughatatlanságot. – Ő, és te hibáztok szivemnek, és vagytok tárgyai forró kívánatimnak. Imre! iparkodjál barátodnak meghódítani ezt a' természetemmel meg egyező Leányt; az én isméretségem még igen új véle – ujjabb, mint sem hogy

valamit kezdhették. – Szívem teli vagyok véle. – Őret látom, hallom, érzem mindenben, mindenütt, mindenkor; annyira meg vagyok általa hájólva.

Neustadt igen unalmas hely, minthogy nints benne most katonaság. Éstve felé a' Theátromba mentem emberek közzé, a' hol *Die Liebe auf dem Lande* adatott. – Roszszúl ment véghez minden; eszembe jutának bezzeg a' Bétsi Theátrumok, 's vélek Sessi, és Tomeoni magának a' Harmoniának Leányai; – még mind e körül forgolódtak gondolatim, midőn egyszerre egy új Jelenést látok: Gróf Plettrich, Festetits Györgynének egykori Adónja, 's nekem is egykori Gárdapajtásom (mert már nem az többé, minekutánna Splényi által boszszontatván, minden szolgálatról lemondott) vala ez, a' ki annyi barátsággal viselgetett erántunk, hogy utánnunk rígaszkodott Bétsből, vélünk még egyszer edgyütt lehetni. – Éjfél után menénk el egymástól, és ma

Neunkirchen 3th Szállás.

Die 9. Martii. Plettrich Bétsbe vissza ment, mi pedig ide jöttünk. Egész mái útunk azon havasnak oldalán esett, mellynek kopár bértzet Magyar országban is látni, 's pedig éppen azon helyekről, mellyekben életemnek annyi boldog órai múltak – ezerféle emlékezetekre hozott engem ennek tekintete. – Az útfélen mindenütt szép fenyves erdők zöldelletek, és ezeknek nyájas tavaszi színek kellemesen ellenkeztek a' térségnek, és hegyeknek sivatag téli leplével. – Dél után ki menénk néhányan vadászni, és két nyúl leve jutalma fáradságunknak.

Schottvienn 4th Szállás.

Die 11. Mart. A' szép vidék, és a' legszebb, vidám téli reggel igen kellemessé tették ide tett regnapi útunkat. Schottvienn Austria' legmagasabb havasának völgyében meredek, iszonyú kősziklák között épültt rendes városotska, mintegy negyven házból álló, és ma legnagyobb meglepésemre nyugalomnapott tartunk itten. – A' vidéknek kellemes vadságát lehetetlen lerajzolni voltaképpen; olyan, a' milliyent még sohase láttam még eddig – mintha a' mindenek' kegyes köz Anyjának, a' Természetnek haragában támadott volna – a' lelket csak nagy ideákra bírja. 'Tsak képzelj magadnak egy havast, mellynek bértze az Égboltozatot láttatik megérni, és mellynek oldalán a' fellegek megakadnak, körös körül nagy rengeteg erdőt, a' szirtokból magasra nyúltt fenyő fákat – itt egy iszonyú, leomlással fenyegető kő sziklát – amott egy elnyelésre nyíltt örvényt, mellynek feneke beláthatatlan – alattad, feletted zuhogó vizomlásokat – melletted tsörgő patakotskát – imitt amott mohos váromladékokat, maradványit a' német lovagidőknek, és előtted a' Természetnek nagy Scenája, mellyet tsudálva vizsgállok. – 'Tegnap dél után a' vashányát nézém meg, és a' hegyeket másztam. – Ma pedig valamennyen elmenénk Gróf Caracciolinak innen egy órányira lévő, Wartenstein nevezetű várába, a' Grófnak

Bérsben tett önnön ajánlása szerént; a' honnan osztán elhíván magunkkal a' vadászokat őzekre menénk; de tsak nyúlakat, és rókákat lőttünk, mert az őzek nem akarának reánk jönni. A' vár egy nagy sziklaparton régi módra épült; a' Tisztartó lakik benne, a' ki egy betsületes német, és bennünket szivesen látott, és úri módon megvendégelt; azon kívül még sok régiségekkel, és ritkaságokkal ismértete-meg bennünket, mellyeknek leírása most alkalmatlan az eltikkadtt vándornak. – Útunkban egy magános fogadó mellett menénk el, a' hol felírásúl a' Szent-írásnak következő igéit olvastam: *Herr! bleib bey uns, denn es will Abend werden.* 'S ez nekem nagyon tetszett – szép gondolat. – Majd el is felejtém megírni, hogy ma szinte síromat találtam ezen rengetegben: tudniillik a' hajtott vad után orozkodván, iparkodásban egy hóval tellett mély gödörbe estem, a' honnan hoszszú fáradozásom után se tudtam ki segíteni magamat, sőt egyre méljebben szakadtam, míg végtére riktásaimra, és fegyveremnek szerentsémre történhetett elsüthetésére két paraszt oda nem szalada segítségemre, és egy levágott hoszszú ágba kapaszkodván, töllok pedig húzatván ismét ki nem vergődtem. – Így vagyon gyakran öszvekötvé a' szerentsétlenség a' mulatsággal! – Tikkadtt lévén egész tetemem, szemcím már hunyni kezdenek. – Ma küldöm feléd a' barátságának utolsó tsókját Austriából, mellynek határán vagyok. – Holnap már Stíriai Levegőt szívok. – – –

*Nescio, qua natale solum dulcedine Cunctos
Detinet, immemores nec sinit esse sui!* azt mondá
Ovid – én is szomorú elmével mérem
*Hazám' vidékének tőlem megszűnését –
Véled élt örömi' tiszta édességét!* – Szeress'd

Sándorodat.
mpr.

Merzuschlag
5^{dik} Szállás.

Die 12 Mart. Iszonyú fenyves hegyek választják ezen a' tájon Austriát Stíriától – ott a' hol a' határ-oszlop vagyon, gyönyörű kilátás nyílt előttem ma reggel: derült nap lévén tudniillik, a' tetőről Stíriának nagy részét alattam látám feküdni. – Leereszkedvén ezen előttem még új tartományba, eszembe juta, hogy ismét nagy köz választ engem is azon kedves lelkektől, a' kik szívemet érdeklík, – elszorodtam, és mély gondolatokba merültem: valamint ez a' pipámból feltekeredő füst, gondolám magamban, a' meddig még közel a' tűzhez, vastagon jó, hová tovább ritkúl – eloszlik, 's egyszer tsak el tűnik; úgy én is közel lévén azokhoz, a' kiket szeretek, jelen vagyok emlékezetekben – tovább menyén töllok már tsak ritkán jutok eszekbe, míglen végtére egészen ki esem mind szivekből, mind emlékezetekből. Egyedül tsak te vagy minden hiedelmem, és bizodalمام. – Te, tudom, hivem maradsz holttig, Imrém – és felvidúltam. – – –

Még tsak alig tevém lábomat Steuer Országba, már is két szembetűnő dolgot vevék, észre: Az Austriai faluk tsinosak, és kő házából állók; Stíriában a' Paraszt-

nak háza mind fából van építve. – Azután: az Austriai nőnemnek nyaka vékony, hosszú; a' Stiriainak vastag, és golyvás. – Altallyában véve az ide való köznép igen durva, ostoba, félénk, gyarló természetű, idomtalan ábrázatú; koránt sem olly szemes, és magát érző mint a' mi parasztjaink; ellenben ennél szorgalmasabb, mert a' sovány, és mostoha földet, mellyet laknak, tekintvén, azt gondolná az ember hogy lehetetlen rajta meg élni, 's még is számosan találtatnak mindenütt vagyonos parasztok. A' kereskedésnek míve ez úgy vélem, mellyhez az ide való paraszt jobban ért, mint a' magyar. – Tsak igaz az, és mennél tovább megyek, annál inkább erősítem azt hogy ezen tartományokhoz képpent a' mi Hazánk valóságos Kánán-földje mindenre nézve.

Érzi azt a' Magyar, hogy tsak egyetlen egy
Hazája a' földön, bár akárhová megy.
A' mit ember kíván, fellelhetni benne –
'S Hát még akkor Magyar Ország mivé lenne,
Ha, (mit az Irigység nem akar engedni.)
Szabad volna néki ki, 's be kereskedni? – –

A' máj szállásnak unalmait, hegedűm által alkalmasint elűzém. – Valóban boldogító mesterség a' Musika, kivált a' magánosságunk óráiban. – Hányszor nem érzém én ezt már életemben! – –

Kindberg
6^{dik} szállás.

Die 14 Mart. Tegnapj útunkat egész idáig mindég a' Merz partján tettük; a' merre ő tsavarog a' hegyek között köves öblében, arra megyen az ország útja is mindenütt. A' számtalan malmoknak zugása, mellyek a' Merzen épültek, elevenné teszik az útát – nyáron nagy gyönyörűség lehet erre utazni. – Nem kevés alkalmatlanságot, és kellelenséget szereznek ezeken az útakon az embernek az éktelen terhes szekerek, mellyeket húsz páronként befogott Steuer ló is alig tud elvonni. – A' Stiriái Ökrök igen erősek, és jobbára mind téglá színűek; a' szarvokon húzzák a' szekereket. Szeretném tudni, ha vallyon szarvokon, vagy nyakokon esik é könnyebben a' húzás? Én járatlanabb vagyok a' gazdaságban, mint sem hogy meg tudjam határozni. – A' máj nyugalomnapot jobbára a' Szobámban töltém, mellyből a' Kindberget környül álló hegyekre, és az ablakom alatt zuhogó Merzre gyönyörű a' ki látás. – A' német mezző városokban mesterembereknél egyéb nem lakván, ha tsak vagy a' magánosságban nem találjuk kedvűnket vagy önnön társaságunkban mulatságunkat, hát bizony el-únjuk magunkat. – Nem ugy vagyon, mint Magyar országban, a' hol rendre járván a' tétova lakó földes Urakat, Nemeseket, új isméretegekkel néha kellemesen tsalhatja az ember az időt. – – – – Délután az ide való Uraságnak, Gróf Inszáginak várát menénk meg nézni a' hegyre, a' hol a' Tisztartót, viselete szerént itélvén, nagy mezzei Philosophust, Iródeákiival edgyütt muzsikával foglaltoskodva találánk. Kívántt alkalmatlanság vala ez nékem, magamat egy kevéssé is-

mét gyakorolhatni, és közéjük állottam. Alkalmas vala muzsikánk, 's tsak későn oszlánk el egymástól. – A' vár igen kellemes helyen fekszik a' város felett, és a' leg jobb iz szerént vagyon építve.

Bruck an der Mur.
7^{dik} Szállás

Die 15 Mart. Boszszonkodva értettük a' Generál Commandónak itten már reánk vára-
kozott parantsolatját, hogy ne Grétznek, hanem innen egyenesen Klagenfurtnak
vegyük útunkat. – Pedig valamennyen olly örömet mentünk volna Grétzbe – úgy
örültünk az ott töltendő kétség kívül vig napoknak! – Az az egy jó háramlik reánk
ebből mindazonáltal, hogy Quallenberg Kapitány, a' ki külfömben Grétzben el ma-
rad vala tőlünk, most egész Klagenfurtig fog hennünket kísérni. Egymáshoz lévén
immár szokva, nehezen esett volna az elválás ilyen hamar. – Ez a' város három esz-
tendő elött szinte hamúvá égett, a' várral edgyütt, melly Észak felől egy magas he-
gyen vala épülve, és a' mellynek most már tsak omladéki mutatják hajdani ott lété-
nek helyét; a' város is tsak most kezd újra épülni. Borzadást gerjeszt az emberben
ezen kegyetlen Elementom' dühösködésének, mellyet e városnak szenvedni kel-
letett, képzelete. Egyáltalában szomorú tekintet! – Képzelő-erőm Rozit mind azon
Kellemeikkel, mellyek tulajdoni, ma elejbém rajzolván, szivem ezerféle szerelmes
érezményekre olvadt; – 's akár miként kényszerítém is magamat, ki nem tudám
Őt' verni fejből. – Ez a' Leány egészen bírja szivemet. – Segedelmet Barátom!
Nem hijába ójtam én magamat mindég e' Gráciától – veszedelmes Paphos ez egy jó
izlésű Pásztor-legénynek. – O be irigylendő leszen sorsa azon szerentsés Faunnak,
a' kinek e' Pasithea részül jutand! – – –

Leoben
8^{dik} Szállás

Die 17. Mart. Ez, az épületekre nézve alkalmas városotska, de a' lakosokat vévén,
ugyan únalmas. Önnön társaságunkban találjuk legnagyobb mulatságunkat. Egy
hetvenhat esztendőős ősz Aszszonyságnál vagyok Kvártélyozva, a' ki tegnapi, és mái
ittentartózkodásunkban, tsak azon tekintetből, hogy Magyar vagyok sok jószívű-
séggel, és emberséggel viseltetik erántam. A' ki utaz, következképpen sokféle
ember között fordul meg, nagyra tudja bersülni az ilyen szivességet.

Furtsán adák pajtásim tudtomra, hogy holnap nevem napja lesz: Pfefferkorn egy
Zászlótartó, a' ki velünk utaz, egy közkatona, (Tzigány) és a' Dobos, éppen a' mi-
dön az Anyóssal vatsoránál ültem, nagy lármával kezdik az irtsán az ablak alatt
muzsikájokat; – én elejéntenem nem tudtam mire magyarázni ezt a' valóban gyerme-
kes tréfát; míg valamennyi oda gyűltt 'Tiszti-társaimnak teli torokkal Vivat
Alexander! kiáltások meg nem fejtette az egész dolgot. – *Dat pyra, dat poma, qui non
habet alia dona.* Nevettem a' dévajtságnak, noha a' jó szándék érdeklött.

Knittelfeld
9th Szállás

Die 18. Mart. Nyomorított mezző város – szomorú hely. – A' Fogadóban lévén szállítva ember-isméretemet ma az által terjesztetem, hogy a' házbeli Kellernéval, a' ki egy tenyeres, talpas, meljes, faras, eres Leány, kettős beszélgetésbe ereszkedvén, gondolkozása módját kipuhatólám; mert tudni méltó dolog az, hogy itt a' Kellner szolgálátokat mind Leányok viszik véghez, a' kik által a' véres legény-vendégek gyakran kísértetbe hozatnak az étel hordásnál – ágyvetésnél.

Éppen pipázgatánk nállam, midőn a' hozzám által ellenben lévő postaházhoz egy nagy hintó dőhörög, és két férjfiúval egy külső tekintetere nézve fiatal Aszszony ugrik le belőle. – Kivánszik valánk tudni kik légyenek ez' idegenek, és egy szín alatt mindjárt oda megyünk ki-kémlelni a' dolgot. – Olaszok valának. Beszédbe ereszkedtem tehát vélek, és most nem bánjuk ezen új isméretségtételt. *Cassentini* vala, a' kit Béts már régen kívánva várt Viganoné helyébe a' Theátramra, és a' ki most Mailandból tsakugyan Bétsbe megyen tántzolni. Ezen Tántzolóknak nagy híre vala mindenütt, és mind a' mimikában, mind a' tántzban jeles Mesternének tartatik lenni közönségesen. – Maga Viganoné is sokszor ditsérte Őtet. Mintegy húsz esztendő, közép deli természetű, kellemes ábrázatú, barna Leány Ő. A' két férjfiú két jó barátja lehetett. Sajnálom, hogy nem láthatom játszani. – Nem kis dolog leszen nékie ott, ugyan azon pályát futni, a' hol, és a' mellyen Medina olly nagy – örökké fenn maradandó nevet, olly tökéletes diadalmat szerzett méltón magának.

Medinát, ki egész tökéletességig
Vitte mesterségét, hogy neve már égis
Jutott. – Őt', ki Bétsben valamikor tántzolt,
Valahány nézője, annyi szívet lántzolt.
Fellyűl-műlni, szőlj bár te irigy ellenség,
Nem tsak nehéz dolog, de lehetetlenség. –
Egyetlen Mesterné Ő mesterségében,
Valamint Egyetlen egy maga nemében.

Judenburg.
10th Szállás.

Die 19. Mart. Ezen, tekintetere nézve régi Város hegyen fekszik. Környéke igen romántos, nem kies, ha nem vad – a' lelket szilaj indulatokra bírja. Mái útunkban egy olly meredek köszikla-oldalon látám nyomaít egy régi várnak, hogy sokáig tőprenkedtem azon, miként lehetett tsak oda jutni, holott régenten laktak is ottan. – A' mostani ember bámúlva nézi, hallja a' Régieknek minden téteményekben kimutatott bátorságát, és vakmerőségnek mondja. – 'Tsak hijába! az elővilágot nagyobb lélek éleszté közönségesen, mint a' máit. Általlyában véve igen el vagyunk kitsínyedve, – a' hajdani nagylelkűség' hatalmas tűzének tsak alig pislog immár bennünk gyenge Szikrája. Ha vizsgálódó elmém Századról Századra vissza repül,

milly' éktelen változásokon kell akadoznia! – Képzelő eróm magát el téveszti, 's lelkem elbódúl hánykódásában. – O hogy te vélem nem vagy, Imrém! – a' te lelked volna az a' tükkör, mellyben minden tárgy valóságos fényében, 's leg elevenebb színében állítaná magát elejém. Mert mi lehet felségesebb azon hármóniai gondolat-váltogatásnál, mellyre a' Természetnek különös Scénáinál két egymást értő lélek ingereltetik, és melly által a' homályos ideák meg világosodnak – az érzemények kifejtődnek? –

Ma, *die 20 Martii* az egész kereszténységnek vasárnap, nekünk pedig irten nyugalomnapunk lévén, kötelességünk szerént el vezeténk Katonáinkat templomba, misére. Tetszett nékem az, hogy az ide való Főrend, Férjfiak, Asszonyok a' Karba vévén magokat, az orgona mellett énekelgetnek. Az érzékeny melodia, és az elegy torkoknak alkalmasint öszvehángzó Harmóniája ezer homályos emlékezeteket ébresztett bennem, és azt munkálá, hogy érzeményim' zürzavarjában mély gondolatokba merülve, komoly helyzetben ültem nevetkező Tiszti-társaim mellett. – Azt tudom, hogy egy szerelmes gondolat, mellynek foglalatja Rozi volt, gyakran belé tsapott szívembe, és sebes nyomát hagyta benne. – Sokszor epedek ezen Leányért; 's néha annyira el-nyom emlékezete, hogy kéntelen vagyok önnön multságos társaságunkból is el-vonni magamat; – ekkor osztán hegedűmbe öntöm szerelmemet, és úgy tetszik, hogy enyhülök.

Miként tetszik néked ez? – Stiriának kisebb városaiban, az én tudtomra Leobenben, és Judenburgban, hol a' Közönség elégtelen arra, hogy egy Színjászó társaságot tápláljon, öszve állanak a' Dilettánsok mind a' két nemből, és magok játsszanak tehetségekhez alkalmaztatott Dramákat; a' bevétel pedig a' Szegények között osztatik el. – 'S így mind javát, mind hasznát, mind multságát előmozdítják a' közönségnek.

Unzmarekt.
11^{dik} Szállás.

Die 21 Mart. A' mezző város magában igen nyomorúlt, de vidéke annyival szebb. – Szállásomnak szobájából felséges ki látásom van egy magas hegyre, mellynek innentső meredek partján egy régi várnak dőledéke kevélyen láttatik truttzolni az időt pusztá magánosságában – hajdan büszke vitézeknek, most varjak', és esőkáknak lakóhelye. Ha a' hajdani kornak regéiből, mellyeket Veit Weber olly eredetien, és szépen ád elő, némelly Scénákat ezen vár-omladékokba helyezettetek, – mellyeknek olvasása tavaly Bétsben nékem, Wlassits', és Waldsteinnak annyi téli estvéinket el-foglalá, és szárnyára kéltt képzelő-eróm eleven színekkel rajzolja körülöttem a' történeteket, mellyekből annyi nagy, olly ditső tétemények tündöklenek; nagy érzemények támadnak bennem is, és lelkem emelkedik. – El-múlatom azonban vizsgálni e' nagy téteményeknek indító-okait, ne hogy divatjokban tsorbát szenvedjenek előttem, és gyönyörűségemet felháborítsák. 'S itt is úgy jelenik meg nékem Rozi, mint a' legszebb hajdani Kisaszszony, a' kinek megnyeréséért szám-

ba se venném a' veszedelmeket, hanem kész volnék verétkedő-társaimmal ezer lántsát törni – ezerszer megküsdeni vélek, hogy a' nyeregből ki-emelhessem Őket.

Borúltt vala ma az egész nap. Pajtásaim vadászni mentek, én pedig andalogva, elmélkedve, dohányozva Ovid' társaságában, és a' tiédben töltém jobbára az egész délutánt magános szobámban. – Ládd, miként boldogít engem Stiriának hegyei között is a' világnak minden kintseit fellyülmúló barátságod. Vajha te is úgy éreznél, a' mint én – azt, a' mit én! – – – – –

Hosszszú únszolásomra ki menénk valamennyen Hertzeg Schwarzenbergnek itt a' Murának partján lévő vasműhelyébe, tapasztalni a' vas-szerrel elegy terméskövekből miként készül, és olvasztatik a' vas – a' Szer, melly az egész emberi nemnek annyi hasznára 's egyszer 's mind annyi kárára vagyon. – A' műhely egy nagy épület, mellyben hat nagy kementze vagyon – mindenike egy olly Volkán, mellyből a' zúgva égő dühös tűz soha ki nem fogy. A' fűjtatókat, valamint az épílet' közepén lévő éktelen kalapátsot is kerekek által a' Sebes Mura hajtja. – A' Kovátslegények éjjel nappal dolgoznak. Láttuk miként verte az éktelen kalapáts az iszonyú darab vasat, hogy a' föld, és az egész műhely rengett. – Valóságos tekintete ez a' Papok' poklának, hol az ördögök a' kár hozott lelkeket így kínozzák, mint a' kormos legények, kinek tűzes fogó, kinek kalapáts, kinek két ágú villa a' kezében, a' vasat. – – – –

Neumarekt.
12^{dik} Szállás.

Die 23 Mart. Tegnap reggel, ide jöttünkben már örülni kezdénk a' Tavasznak, mellynek meleg lehelle a' nagy havat fel olvasztván, immajd újra éleszti az egész Természetet; de bezzeg a' ma ujonnan esett, és még most is mind egyre sűrűen eső hó megtzáfólá örömiinket. – Ennél únalmassabb szállásunk, melly az utolsó Stiriában, és ennél hosszabb nyugalomnapunk még nem volt, a' miolta utazunk. Eszembe juta bezzeg, Béts az ő mulatságaival, gyönyörűségeivel! – Vannak óráim, mellyekben szívszakadva vágyódom a' nagy világnak kebelébe vissza, a' honnan egy országos Gazembernek gonoszsága szám kivettetésemet úgy ki-dolgozá, hogy soha több számot nem tarthatok arra, hogy sokáig ott tartózkodhassam, bár ha idővel vissza kerülök is. – Vannak bizonyos emlékezetek, jól mondá azt Szegedy Rozi néked írott levelében, mellyek mindig édesen esnek a' szívnek, ámbár az okosság kárhoztatja azokat. Ezt mondhatom én is Bétsről, mellynek örömei között töltött három esztendeim különös epocháját teszik életemnek. Kiváltképpen pedig te – 's nem is más. – Utóbb, ha ismét hazámban ölelni foglak, hallani, vagy talán olvashatni fogod azt a' mi kettőnk között történt, és még most előtted is titok. – Holnap már Karinthiában vagyok. – Ezer tsók néked. – Szeress'd

örökös barátodat
mpr.

Friesach.
13^{dik} Szállás.

Die 24. Mart. Már Stirián kívül vagyok, 's majd el is felejtetem volna említést tenni a' Steuer Leányokról. – Ezek általlyában véve meg felelnek a' végnek, melyre az Aszszonyi állat – Éva nagy Anyánk teremtetett. Piros pófájok, domború meljek, eres karjaik, zömök termetek bizonyosági az ide való egészséges levegőnek. Vírító szinben látszik rajtok az emberi életnek tavaszsa, valameddíg Aszszonnyá nem lesznek, a' midőn osztán közönségesen el fonnyadnak, és el golyvásodnak. Ennek oka az mondarik lenni, hogy szerfelett vajassan szoktak főzni, a' vajas étel után való ital pedig felpuffasztja a' nyakat. A' vajnak bőségéről nem kételkedhetik az, a' ki a' derék Steuer teheneket látja. – Stiriának köznépe igen bigott, de bezzeg a' falusi Plébánosok, a' mennyire nállak meg fordúltromban tapasztalám, és a' Parasztoktól magoktól is hallám, nagy Világ fiai. Egyenként valamennyire rá illik a' név [...]. A' ki Stiriában különös aszszonyi szépséget akar látni, azt meg fogja találni a' Pap' Szakátsnéjában, valamint a' leg jobb ételt italt az Ő asztalán. – A' mi pedig nekem tetszik, az, hogy ezek nem olly képmutatók mint a' mi Papjaink: nem titkollyák el – nem fedezik el az ártatlan báránynak bőrével a' [...].

Friesach Karinthiának legrégebb városa, igen szép romantos helyen fekszik; magas, kősziklás hegyekkel van környül véve. – Ebben a' kis kerületben négy helyen láttatik, és tsudáltatik nyoma az ősz előidőnek, a' hol a' mohos falak, és fűvel bé nőtt kő-boltok komoly gondolkodásba merítik az érzékeny vándort. – Ezen vár-omladékoknak egyikébe ma délután fel-másztam, és egy kő-darabra le ülván pipára gyujtottam – 's innen epedtem utánnad, te egyetlen egy kebel-barátom! – – – – –

Sanct Veit.
14^{dik} Szállás.

Die 28 Mart. Már ma ötöd napja hogy ezen meglehető várasotkában múltunk, mert jövő szállásunkban Klagenfurtban a' ki váltott, és most hazájokba menendő számos Frantz foglyok miatt helyünk nem lévén, az oda való Kormányozótól parantsolat érkeze, hogy itt megállapodván elvárjuk amazoknak elmeneteleket. – Nagypénteknek már bésetétedett esrvéjén itren egy ollyan ájatoskodás ment véghez, mellynek valamint a' bigott szivéből örülhetett, úgy az okos – katzaghatott: Tudniillik némelly Jozsef' Tsászár által kiűzött, és itten tartózkodó volt Apátzák öszve állván, és öszveszedvén az idevaló Szűzeket (szerettem volna Szűzességeket probakőre venni) mind öszve mintegy negyvenen, valamennyen fejr halottas hosszu ruhákba öltözve, egyik közülök a' Szűz Máriát, egy más pedig a' Magdolnát állitván elő, a' fel feszített Kristust sírást majmoló nyafogások között eltemették. Ki nem mondhatom, melly nevetséges volt ezt a' sok Magdolnát a' бүdös szövétnyeknek világánál menni látni. Soknak ki nézhette az ember szeméből, hogy szégyenlette ezen Szűzek közé elegyedését, mert fejr leplekkel betakarván képeket kétséges tekinteteket lövellgertek a' Legény nézőkre. – Nagyon átkozták a' Transportnak dobos-

sát, a' ki éppen akkor vevén a' Zapfenstreichot, közöttök nagy robajjal keresztrül ment, és ájtatosságokat megháborította. Az efféle képmutató ájtatoskodásokat a' megvilágosodott Jozsef keményen megtiltotta, és az óltától fogva nem is adatott vissza az engedelem; de ezen Magdolnák készek voltak a' fejedelmi parantsolatnak általhágására szabott büntetést ki állani inkább, mint sem Szivek' búzgóságának ezt a' kis elégtételt meg tagadni. – A' Sümegieknek kedves lett volna ez a' néző-játék. Már ismét Zala'ba tévelyedtem! – De nem is tsudálom; mert a' Sors Zala'nak határjai közé szorította minden földi boldogságomat – csak ott – egyedül csak ott virágoznak nékem az emberi életnek minden örömei. Ott vagy te – Rozi ott van.

Zala', 's Balatonnak kies vidékei,
Minden öröminnek ti hű rejtekei,
Hol a' Szerelemnek rózsá békőjában
'S a' nyájas Barátság' hűségese karjában
Gyönyörűségekbe kedvtelve merültem,
Léteimnek örültem – szinte idevezültem;
Mikor rázhatom le szoros köteleim',
Mellyeket nyakamba hánytak irigyeim,
Hogy hozzátok ismét vissza repülhessek,
'S kevés mindenemből békével élhessek!! –

Klagenfurt
15^{dik} Szállás.

Die 1^a April. A' harmadik napot töltjük ma immár Karinthiának ezen Fő városában. A' város magában szép, nagy, csak kár, hogy nem népesebb. Vidéke kies – szintén jól esett a' temérdek hegyeket már megúnt szemcémnek, midőn tegnap előtt a' Klagenfurti kis térségre érvén láthatárjok már meszszebbre terjedett. Mintha csak imént jöttünk volna ide, annyira el foglalta, 's rövidde tette a' sok mulatság itten tartózkodásunkat. A' Theátrumban, egy a' kedvünkért adatott musikális Academiában, és egyéb közönséges helyeken mindennel meg ismerkedtünk, és az egész főrendnek, kivált Hertzeg Salmnak, a' Püspöknek különös betsület mutatásával igazán dísekedhetünk. – Volt keletünk az Aszszonyoknál, úgy hogy egész vetélkedés támadott közöttök érettünk, de mi – a' gögös magyar legényeket, és Bétsi Bettyárokat játszottuk. Engem egy hetven ezerrel bíró, jól nevelt, deli, barna leány, Thiesz Kiaszszony valamennyire érdeklenni kezdett, és olly szerentsés voltam, hogy én is láttattam Őt' érdeklenni – ha holnap nem mennénk még; hát – – – de megyünk. Nehezen válánk el Kapitány Quallenbergtől, a' ki innen vissza megyen Bérsbe.

Villach
16dik Szállás.

Die 2da April. Frigora iam Zephyri minuunt. Érczetni kezdi magát immár a' Tavasz. –

Látni 's érzeni már, mint úzi a' Telet
Kipihentt földünkről a' nyájas Kikelet.

Különös édes érzeményekkel tele el szívem ma reggel, midőn egy darab szántó földről két patsirtát láttam, 's hallottam tsirseregve emelkedni a' Levegőbe. – Ezen máj szállásunkban nem kevésbé úntam volna el magamat, ha e' gyenge szerelmeknek játszóját nem olvastam volna.

*Gratia, Musa, tibi, nam tu solatia praebes;
Tu curae requies, tu medicina mali. Ovid.*

Paternion.
17dik Szállás.

Die 3 April. Nyomorúltt, ronda fészek. – Kortszába lévén szállítva, egész délután az ide való nemzeti vigasságnak, és tántznak nézésével mulatám magamat. – Karinthiának népe sokkal jobban tetszik nékem a' Stiriainál: A' Leányokról kiváltképpen el lehet mondani, hogy különösen szépek, és delik, bujaságra ingerlők; – ábrázatokon az Ifjúságnak, és a' mezzei boldogságnak fejér, és rózsza színei szépen kérkednek. A' nagy karimájú kerék kalapok, mellyek mind a' Stiriái, mind a' Karinthiai népek nemzeti viseletek, ábrázatokat a' nap, és levegő ellen védelmezvén, késő korig virágzó állapotban tartják.

Spirtall.
18dik Szállás.

Die 5 April. Ezen mezző városban a' rothasztó hideg néhány hértől fogva úgy öldösi az embereket, hogy már egész utszák ki pusztultak; 's nekünk, minthogy a' Felsőség-től ki szabott marchruta ide tevé a' nyugalom napot, mégis itt kell tartózkodnunk. – Tegnap ideérkezésünk után dolgaimat végezvén, legottan flintámat kapram, és ki mentem a' szabadba. Fél napot töltöttem a' hegyen a' Kőszirtok között, az erdőben tévelyegve, és jól mulatám magamat, mert Kedveseimnek társaságában háborítottan enyeleghettem, gyönyörködvén azon kívül a' vad vidéknek komoly tekintetében is. Utóbb azután esni kezdett, és egészen által ázva tértem vissza szállásomra. – Most is már indulóban vagyok a' szabadba menni; mert ha sorsom nem ellenzi, örömet látnám, és lagnám is még Zala Vármegyét. –

A' Drávának magas partján, egy sugár Fenyőnek mohos tövében, a' körülöttem ugrándo-zó madaraknak örvendező dallaiktól környülvéve búsán andalogtam oda ki:

– Most Rozi mellé, és a' te barátságos karjaidba szív szakadva vágyakodtam; – most szerentsés napjaimnak eleven emlékezte gyötört; – most a' szomorú képekkel terhes jövődő nyomá lelkemet; – most a' gonoszságnak az igaz érdemen garázdálkodása, győzedelme – általlyában a' világnak közönséges folyása boszontott, és én el-lágyulva szinte könnyekre, utóbb pedig a' leg mérgeőbb szidalmakra fakadtam. Már szürkülni kezdett a' nap, midőn gondolkodva haza ballagtam pajtásaimnak kedverlen társaságába. Ezeket is az unalom emészti; úgy hogy edgyütt mulatásunk tsupa panasz.

Saxenburg,
19dik Szállás.

Die 6 April. Ha a' sokféle Rendek' állapotjainak vizsgálásába ereszkedem, napról napra aljasodni kezdenek előttem a' Katonarendnek azon tulajdoni, mellyek miatt ezt a' Polgári rendnek elejbe tevém; el annyira, hogy minden órán kész volnék magamat ezen rabi szolgálattól feloldozni, – ha lehetne. Ennek rosszabbik részét valóban valamennyi földi inség, és nyomoruság örvényének mondhatni, szebbik része pedig tsak szemfényvesztés, mellyen a' megvilágosodott okos világ könnyen ki fog. – Ma példának okáért tziifra nyomoruságnak igaz lélekkel nem mondhatom Katonalétemet: se ennem, se innom – szobámban, a' hová szállítottak, a' Patkányok Díacetartanak; – legszebb mobiliája, melly leginkább magára vonsza szemcimet, egy a' gerendán tavaly épült fetske-fészek.

Greiffenburg,
20dik Szállás.

Die 7. April. Ma egész délután vadásztunk, és 57 apró madarakat lőttünk hárman. Talán még se vétkeztünk úgy a' Természet ellen, mint némelly Fejedelmek – minden időben? – – –

Trauburg,
21dik Szállás.

Die 9 April. Itt már tsak útnak ereszem hozzád leveleimet három darabban, áldásommal, és a' forró barátságunk ezernyi tsókjaival – és azon kívánsággal, hogy mennél hamarább írj és pedig hosszasan; az igaz barátság soha sem fogyatkozik meg az írásnak tárgyaiban. Leveled *par Wiene Klagenfurt (a) Mailand* utasítsd ezen Felírás-sal: A' *Monsieur Alexandre de Kisfaludy Lieutenant du premier Regiment de Garnison*. Ott tudom venni fogom első leveledet. Azután hiszen ismét tudósítani, és útasítani foglak. Mondjad meg az Ötsémnek, kérlek, hogy írjon, ha Pesten van. Az Atyádat, és hugádat tisztelem többi Ismérőseimmel edgyütt. – Szegedy Rozinak írjad meg, hogy én a' külföldön is nagy tisztelője vagyok, ne nehezteljen reám, sőt inkább

szánakodjék rajtam. – Rossty Antalt, és Desőffyt tsokolom; tudósíts'd Őket felőlem, és azután te is engem róllok. Rostinak azt izenem, hogy köszörülje tollát egy iszonyú Épopeának irására, mellyhez Olaszországban el követendő Hérosi téteményim ditső tárgyat fognak szolgáltatni; hogy valamint Homér, Virgil, Ossian, Klopstok, Tasso, Ariosto, Milton, és Voltaire úgy Ő is örökkön örökké élhessen, engem énekelvén: egy *Kisfaludiást* irván. Isten veled édes Égyetlenem! és halálig hű barátsága

szerető Sándorodnak
mpria.

Lienz.
22dik Szállás.

April. 10dikén. Már a' szélén vagyunk azon Országnak, mellyet kitsiny koromtól fogva mindég látni ohajtottam, valamint szintén Erdélyt – már a' szélén vagyunk Tirolnak. Karinthia, és Tirol között a' Salzburgi Érsekségnek farkán kell keresztül menni; 's nem kevéssé boszszonkodtam, midőn egy vonását tapasztalám a' Papi rend' közönséges Characterének, mellynek első eredétől fogva az Ön-haszon' keresés, és tsalárdság vala fő Maximája. Tsak vedd fel: Minden itten keresztül menőnek egy egy marháért 12 krajtzárt kell fizetni, vámat; 's minden házasodó Legénynek 200 forintot azért, hogy a' Természet' ösztönét követi? – Csak az hibázik még, hogy a' hasznak kiürítésére is adót vessenek; annak pedig, a' ki fizetni nem akar, ganéjja Confiscáltassék, és a' jövedelmek közé számláltassék. Elég okosak valának az átkozottak, uralkodásokat elejétől fogva a' félelmen építeni, hogy székekről le ne taszítottassanak! –

Theocratas timor, ast pia te Republica virtus,
Servat honor Sceptrum juste Monarcha tuum.

Miként tetszik neked a' mostani Martiálnak, Somsich Lázárnak ezen epigrammája? – –

Lienz, ez a' szegény város, egyik Tirolnak Fő városai közül. Már két napja, hogy dolgunk lévén, itten műlatunk; ma, vasárnapon módom vala a' 'Tirolok' nemzeti tulajdonságokból valamit tapasztalnom, a' mi valamennyünknek nem kevés mulatságot szerzett: – Balogh társomnak a' szállásán muzsika, és tántz vala, a' hová a' zöld kalapú Legények, és Leányok számosan gyülekezének össze, és éjjelig dombérotak. Mi sok időig nézőjök valánk ezen nemzeti mulatságnak: – Este felé egy Tirol Legény, a' ki az ide való veres borból már jól be hörpentett volt, hogy szemei szintén tsillogtak, egész az örülésig tántzolt; egyszer félbe ralállyák szakasztani a' muzsikát az elfáradtt hegedűsök, hogy ki nyugodhassanak, és torkokat leöblithessék; ez a' tántznak neki dühödvén oda vet nékiek egy forintot (holott közönségesen tsak 10 Krajtzárt szokott egy egy Legény fizetni) hogy tsak most töltsék kedvét, mert lábai viszketnek. – Várákozz egy kevéssé, azt mondják a' hegedűsök: Verfluicht! elkáromollya magát a' neki tüzesedett Tirol, és ki ragadván egyiknek

kezeiből a' hegedűt, úgy tsapja a' földhez, hogy ezer darabokra zúzott. – Tűzes természetűek a' Tirolok, noha a' havasokat lakják. – Feleség féltők is a' Tirolok, a' minek ma hasonló példáját látám: Mitrovszky Regementjének egy itten fekvő Compániájából a' Strázsamester pohár borát idogálván egy káplár barátjával ugyanczen tántz szobában utóbb kedvet kap a' tántzra, és el visz egy Tirolnét, a' ki a' nélkül hogy tudta volna (mert idegen egy könnyen fel nem talállya az Aszszony és Leány között a' külömbséget) Aszszony volt. Már tántzolának edgyütt, midőn ennek férje elő jön, és irigy félelemből ki ragadni – meri feleségét a' Strázsamester karjai között. Erre, a' Strázsamester nem annyira, mint a' káplár, fellobbannak, és a' vélek vastagon bántt parasztot öszve kezdik szedni – 's bortal is fenyegetni; itt a' haragra fortyantt paraszt, látván, hogy többi társai is, kik bizonyosan hasonló mértékben feleségféltők, készek mellette felzendülni, meljbe ragadja a' káplárt – a' ki legottan kardot ránt. – Ha mi ott lévő 'Tisztek valamennyen közben nem vetertük volna magunkat, hát vér nélkül meg nem esett volna a' dolog. – A' Tirolnécnek oldalokon egy szakátkés függ, és ha valamely férjfi szorongatni kezdí Őket, mindjárt meljének szegezék azt. Tovább menvén talán többet is fogok még tapasztalni. – Tántzok egy nemű a' Steuer, és Karinthia-bélivel, azon külömbséggel, hogy ezek sok féle groteska figurákat kevernek közibe. Általlyában véve pedig mind a' német tántznak lépésciből állanak.

Abfaltersbach.
23dik Szállás.

April 11^{dikén}. Ha mái útamban te űltél volna mellettem, és véled edgyütt vizsgálhattam volna a' Természetnek azon ritka Scénáját, mellynek szilaj tekintete nálad nélkül tsak félig érdekelhetett – o miért nem adtam volna! – A sima útnak, mellyen kotsink olly könnyen dőbörgört egyik felén az iszonyú meredek Szirt-fal, mellynek kopár hamvas színét tsak imitt amott tarkította a' zöld moh, és virító fenyő-tsipke, – e' felett egy magosra emelkedett Szikla-torony, több apróbb kő szálóktól környüllvéve, melly az Eget láttatik gyámolítani, és a' mellynek hóval fedett, és a' napnak Sugaraitól tsillogó tetején a' szem magát elveszti; – ennek allyában a' zuhogva szaladó, és erőszakosan minden nállánál könnyebb testeket magával ragadó, a' le szakadtr kő darabok között dörögve habozó Dráva; – az útnak másik felén a' hosszsan fekvő, és az Egeket ostromolni láttató hegyek, – ezeken a' ki dőlleddt, és leszakadással rémitő kő-ormok, – a' partokon imitt amott épültt paraszt házak, mellyek fellyírlől alá ugy látszának, mint a' madár fészkek; – a' hegynek oldalán loggó ketskék, juhok, és bőgő bánykák; a' dalló, és furuglyájokon mezzei notákat zengő pásztorok; az Échók által duplázott kerék hangok; – a' madaraknak elevenítő melodiája; – az egész vidéknek egyik fele szürke homálllyal fedve, másik pedig már ragyogó fény-folyamban úszkálván – 's ez az együvé olvadó egész – ez a' felséges Scénája a' szép 'Természetnek, úgy el ragadá lelkemet, hogy az tétova repdesvén tsak akkor szálla ismét magamba, midőn, észre vétetlentül már Abfaltersbachba érkezénk. – O Imre, ha te velem lettél volna! – ha a' barátság itten a' Szerелеmről

álmodozhatott volna! – Szavakat nem találok; – Szivem szinte által veri magát
meljemen erős dobogásában. – –

Innichen
24dik Szállás

April. 13dikén. Már sok mérföldektől fogva a' Dráva' menttében tartózkodunk, és
szinte mindenütt a' partján utazánk. Szép tapasztalni, eredetéhez közelítvén, mint
vékonyodik ez a' víz, melly Hazánkban már hajókat is el bír a' hátán. – Mái szállá-
sunkhoz egy fertály órányira cred ez, egy kő-szírtos hegynek oldalából Toblach ne-
vezetű falun innen. Meg akarám ma nézni tsetsemő állapotjában a' Drávát, de a'
nagy hó miatt nem leheté oda jutnom; – nem egyszer léptem rajta már keresztül.

Alträsen.
25dik Szállás.

April 14dikén. Ez egy magos hegyekkel kerített völgynek öblében rakott falútska.
A' Plebánosban, a' kinél szállva vagyok, egy barátságos, vidám, tudós, és nagy ta-
pasztalású Öreget találtam; és az egész napot mulatságos társaságában töltöttem,
úgy hogy tsak most, a' midőn már álomra kínál az éjféli, váltam meg tőlle. – Ezer féle
szemfény vesztő mesterségekkel mulata Ő engemet: A' többi között van néki egy
Kabalája, melly német versekben jövendöl, és a' mellynek ezen kérdésemre: Ob
ich das Mädchen, welches ich liebe, zum Weibe erhalten werde? ez vala a' felelete:

Dein Rival giebt keine Ruh;
Er stürzt dich, und – lacht dazu.

Ugy e, hogy szép vigasztalás? – – – –

Schönegg.
26dik Szállás.

April 15dikén: Mért nem bírok Wutki' mester-penzelével,
Hogy lerajzolhatnám minden kellemével
A' Természetnek e' gyönyörű Scénáját,
Mái Szállásomnak szelid kies táját! –
Egy tsendesen folyó patakknak mellette,
A' fiatal fűnek fekvén itt hegyette
Kedvtelve szemlélem ennek szép fekvését, –
'S a' fenyves hegyen túl a' Nap lemenését; – –
Kedvesim! O mért nem lehetek veletek!
Ezerszer öllelek, tsókollak bennetek;

'Te, ki' hatalmában sorsa életemnek,
Te gyönyörű alak, bálványja szívemnek! –
'S te kedves Barátom szívem' édes fele,
Kit lelkem a' földön csak egyetlen lele! –

Brixen.
27dik Szállás.

April 17dikén. Tegnapról fogva vagyunk már itten, a' Brixeni Püspöknek, és egyszer 's mind Római Birodalombeli Hertzegnek lako helyében, a' ki, valamint a' Koloniai, Treviri, és Moguntiai Püspökök, szabad Fejedelem, és kényjére uralkodik parányi Tartományjában, valamint szintén szomszédja, a' Trienti Hertzeg Püspök is a' magáéban. A' Káptalan teszi az Ország nagyjait; de vagyon néki Kantzelláriusa, és néhány Tanácsosa is – szóval egész Udvara, tsak hogy el lehet gondolni millyen, midsőn jövedelme alig megyen többre 120 ezernél esztendőnként. Katonasága nintsen, minthogy a' Romai Tsászárnak oltalma alatt vagyon. – Tegnap Udvarlására valánk mi Tisztek valamennyen Ó Püspöki Felségének, és nagy kegyességét mutatá erántunk. Ma pedig nála ebédelénk, – és Hertzegi módon meg vendégele benünket. A' Bétsi Óriás Udvarnál szolgáltt Gárda, elgondolhatod, mennyit neverhetett a' Brixeni törpe Udvarnak. Maga külömben leereszkező Fejedelem, jámbor Pap, és tudós Férjfiú. A' Táblánál alkalmatosságunk vala sok ország-nagyjaival is meg ismérkednünk. –

Quantum est in rebus inane! –

Az idevaló Uralkodásban Despotismust sejtettem rövid itt tartózkodásomban; mert a' Jobbágyoknak Papi Kormányjok eránt való tisztelete nem háladó szívből, hanem félelemből származó. – Ébéd felett, a' többi között nem kevesse híztunk, midsőn a' fiatal Kanonokok az előre repűltt hír szerént azzal piriták pofáinkat, hogy a' Klagenfurti Dámák mind belénk szerettek. – –

Kollman.
28dik Szállás.

April 18dikán. Mái útamban különösen magára vonszotta tekinteteimet *Klausen* városa, mind épületeire, mind Környékére nézve. A' kereszténységnek, és Pápistaságnak számtalan jelei egészen eszembe hozák az el folytt, és a' Hierarchiának leg röbb kintset, és gazdagságot hozott ájtatos századokat, mellyekben Torquato Tassónak Musája annyi tárgyat szedett az éneklésre. És valóban olly jó keresztény az ide való nép, hogy semmi szabad lelket vagy Eretneket meg nem szenved kebelében; – sőt az illyen Pokol-barátjának még élete is veszedelemben forog köztök. – Klausen még a' Brixeni Papfejedelemséghez tartozik. De a' mi mindenek felett nevezetes, az egy Apátza Klastrom, melly egy iszonyú, szirtos, a' város felibe dőledő, vad hegynek a' tetején, egy szikla-parton ugy van épülve, hogy az a' levegőben láttatik lebegni. Jó gondolat vala azon időben ezt a' Klastromot oda építeni: a' Papok, és

Apázták ott bátorúsan, kényjekre áldozhattak Priapusnak, a' nélkül, hogy az alvilág valamit tapasztaljon. –

Ma délután sétálni mentem, és egy baglyot lőttem; örömezt elküldöttem volna a' Diligenceon Bessenyőbe, hogy az Angyal, és Pali felöltöztessék. – Ezeket tiszteli, téged pedig ölel

Sándorod
mpria.

Botzen.
29dik Szállás.

April 19kén. Iszonyú Kősziklák alatt, felett, és között az ország-úton, mellynek mostani állapotjába tételéhez Herculesi munka kellett, ide dőbörögtünk. – Ezen a' tájon a' Clima úgy megváltozik, hogy itt nem csak hire nintsen már a' télnek, hanem minden tökéletes virításban, és virágzásban örvend a' fiatal Tavasznak. – Ezen máj szállásunk mind fekvésére, mind épületeire nézve igen derék város; csak Kereskedők lakják, de a' kik mind dús gazdagok, annyival is inkább, minthogy Botzenen, és Triesten kívül több kereskedés nagyban sehol nintsen az egész Monarchiában. –

Neumarekt
30dik Szállás.

April 21dikén. A' Climának oly hirtelen különbözésén való tsudálkozásomat el nem hallgathatom. – Itten olyan lágy a' Levegő, hogy a' rekkenő hévség miatt már az árnyékokat bujkáljuk; szóval már benne vagyunk az Olasz Levegőben. – Ki nem fejezhetem néked az érzeményeket, mellyek támadnak bennem annak meg gondolásánál, hogy a' régi Rómaiaknak – ezen a' világon első Nemzetnek – annyi ditső dolgoktól hires honnyát látni, és lakni is fogom. Olaszországból bővebben fogok írni.

Welsch-Michel.
31dik Szállás.

April 22dikén. Egy olyan, a' ki az haláltól szerfelett fél, az útban, mellyet ma tettem, sok gyötrelmeket szenvedhetett: mert az hegyek' alljában tsavargó Országut felibe dőlledő kő ormok, az iszonyú, elegendő alap nélkül szükölködő szirtfalak, a' már leomlott, és az út-félen fekvő ház-magasságnyi szikla darabok szüntelen rémítik. Ezek, és a' magas szirtfalakból szivárgó, és le hulló víz források, és egy kőormon épült mohos váromladék, mellyhez az utazó semmi utat se lát – valának főbb tárgyai gondolatimnak. – Itt van az olasz Tyrolnak kezdete, és itt már minden olaszul megyen. Nagy gyönyörűségemet, és hasznomat lelem az olasz nyelvben, mellynek megtanulására Viganóné szerelme birt egy időben; 's mindég megújúl bennem

ezen ritka Aszszonynak emlékezere. – Te vagy áldott az Aszszonyok között! Maria Medina.

Trient.
32dik Szállás.

April 23dikán. Itt vagyok most ezen régi, a' hajdani Papi Tanátsokról nevezetes városban; mellyből annyi rosz áradott az egész emberi Nemre. A' város magában szép, nagy, és teli roppant, a' régiség miatt már megbarnúlt épületekkel, szóval Modellje a' legnagyobb Európai városoknak; és a' Lakosok között is a' nagy világnak hangja uralkodik, annyival is inkább, mint hogy a' körül belől lévő Uraságok mind ide veszik magokat. – Másfél napi itren tartózkodásunkban igen jól múltánk magunkat, mert azon kívül, hogy vala mit látni, még két Bétsből ismértetes Gavallérnak közbenjárása által némelly házokban meg is esmerkedtünk. – A' látott dolgok közül említést érdemelnek: a' *Trienti Püspöknek Residentiája* az az: az Udvari, roppant, már sok századok által kevélyen álló épület, bástjakkal környül véve; – egyéb roppant épületek is ide 's tova a' városban, hajdant az ide gyültt Püspököknek, Kardináloknek, és Szerzetek' Generáljaiknak szállások, most az Uraságok lakásaik; – A' nagy piatz' közepén lévő szép kút, a' hol Neptunnak egész országa Veres márványból szépen ki faragva: a' tengeri tsudákon ülő Sireneknek Szájából magasra ugró vizek, és ezek között maga Neptun három águ tzigonyjával egy oszlop tetején állván, szépen mulatja a' szemet, és a' képzelő-erőt. – Az Óreg templom. – Azután meg az a' templom, hol a' Conciliumok tartattak: Itt egy mester penzel által le vagyon festve a' már ülő, és az emberi nemnek idvességét dolgozó Concilium, és pénzért meg mutattatik, és meg is magyaráztatik a' Sekrestyés által az idegennek. Láttam – nem csak láttam, hanem hallottam is magamban ezen Szent Ördögöknek beszédjeket; – de a' mi nem csak Trientben legnevezetesebb, hanem egész Európában is jeles, és ugyan ezen Templomban van, az az *Orgona*, mellynek Rómában vagyon csak egy párja. Mind a' kettő egy Mesternek Remekje, de az ide való tökéletes'bb a' Rómánál, minthogy ez második munkája. Azt mondják: ezen orgonának megkészülése után ki szúratott a' Mesternek mind a' két szeme az irigy papság által, ne hogy többet is tsinálhasson, és kegyelem pénz adatott nékie. – Gyönyörű tetemény! – Öszvetevénk valami tsekély ajándékot az ide való Orgonistának, a' kinek ez jövedelme, és játszatánk ezt a' ritka szert; és valóban el álmétkodtam, a' midőn hallottam: a' hangoknak számtalan változásain kívül még ezek ritka tulajdonságai: hogy majd valamennyi muzsikái szer; ugymint az Oboa, Fagott, trombira, Flauta, Violon mind benne találatik a' vertt Harmoniában; és követni tudja az éneklő madaraknak szavát, hol magán, hol pedig többet is öszve véve a' leg szebb Hármoniával, úgy hogy a' hallgató a' legszebb tavaszi ligetbe ígérterik ezen olly természetesen követett, és egybe olvadó madár-ének által. A' Kakuknak szollását, fűrnek pitypalattolyolását, fülemilének melodiáját, Aranymáringónak fityelését, sármánynak szomorgását, tengelitznek tzikornyás hangjait, tzinégének sziszegését, és egyébeknek szavait mind természetesen fejezi ki. – Pedáljának mélj hangja bámúlandó – és

Echójának tsalása gyönyörködtető. Ilyen Remekekben tsudálására ragadtatik az embernek az ember, és a' lélek felséges érzeményekbe merül.

Roveredo.
33dik Szállás.

April 25dikén. Szép, népes, és vig város; és fekvése kies, romantos. Itt is módunk akadt isméretségeket tenni, és így igen jól tölténk nyugalomnapunkat, annyival is inkább, minthogy az itt való szép Theátromban éppen Opera is adott; – már is kezdem tapasztalni hogy a' muzsikának hazája tsak Olasz ország; most is, a' midőn ezt írom, olly kellemesen énekeltt négy szavú melodia ömlik a' szobámnak által ellenében lévő kortszából fülcimbe, hogy ablakomra könyökölve az Holdnak szelid világánál, és dohányozva már két órától fogva gyönyörködve hallgatom azt. – Vagyon Roveredónak szép derék Fellegvára is, a' hol az ide való Garnison lakni szokott, és ennek aljában ma nézője voltam a' Ballonjátéknak, az Olaszoktól annyira kedvelt játéknak, hogy vannak sokan, a' kik professiót is tsinálnak belőlle, valamint szintén a' máj Játsszók is. Az egyik párt Velentzei, a' másik pedig ide való. Száz arany a' feltett pénz, mellyért játszanak, három nap, mindég két óráig. Egybe gyűlve látám itt az ide való Népet, és szemeim gyönyörködve legeltek a' számtalan szép Olasz Leány ábrázatokon. Különös valamit talállok én az Olasz aszszony ábrázatokban, a' mi kellemesen tsiklandozza érzőimet.

Borghetto.
34dik Szállás.

April. 26dikén. Ez a' ronda olasz fészek az utolsó hely Tirolban, és minthogy tsak fél órányira van a' Velentzei szélektől, tehát itt kelle meg szállanunk. A' melly kellemesen tápláltatott szemem, és képzelő erőm a' vidéknek szilaj tekintete által, olly mértékben koplalt hasam, mert Polentánál egyebet nem lehetett kapni; úgy hogy utóbb a' sótalan Katona kenyérre szorúlván, keservesen – laktam jól. Az Angyalnak, és Palinak kezeiből jövő Bessenyei tzipókat Ambrósia gyanánt költöttem volna itt el.

Campara.
35dik Szállás.

April 27dikén. Ott a' hol a' kőből faragott két fejű Sas, és a' Szárnyas Oroszleány Uroknak határját őrzik, egy tsapat Velentzei Lovasság fogada bennünket, és nehogy Katonáink által valami essék földjökön, miglen azokon keresztül mennek, egészen a' Szállásig kísére. Campara a' Tsászárunknak egy Kazármája a' Velentzei földön, mellytől esztendőnként 60 ezer forint Arendát fizet a' Velentzei Közöséges Társaságnak Seregének bele szállíthatásáért. – Az iszonyú Tiroli Havasokat még iszo-

nyúbb kopár Hegyek választják itten a' Velentzei földtől. Ezen nagy hegyek között lévő szirtfalaknak egyikébe vagyon kegyetlen mesterséggel vágva a' Velentzei közönséges Társaságnak azon nagy Tömlötze, a' hová a' halálra kárhoztatott rabok vettetni szoktak, és a' hová a' napnak világa soha se jut. – Erre tsavarog az ország út; – ez a' szomorú tömlötz, a' Kőszikláknak veres-fekete színe, a' vérnek, és halálnak borzasztó színei, a' köves öblében dörögve szaladó Ets vize, az hegyek tezején soha meg nem szűnő Szelek által alá hulló, és alatt ijesztő robajjal porrá zúzó kövek – mind ez öszve véve olyan tekintet, melly fellázzasztja az emberiséget; – borzad az erre menő Vándor, – borzadtam én is, és komoly gondolkodásba merültem. Esní kezdte itten, és úgy tetszett, mintha a' Természet, a' kegyes Nagy Anya könnyezne ezen szomorú tekintet felett. Én annyira megindúltam, hogy némán ülvéni a' kotsiban, gyakor sohajtások tolódnának fel meljemből. – – – De, a' melly szomorú vala ez a' tekintet, olly vidám vala az ezt követő; és én is a' mint szomorú valék, úgy fel-derültem, a' midőn egyszerre ki érvén a' Tiroli rengetegek közül, mellyeknek völgyeiben olly régen, és annyit tsavargánk, mindegyre terjedni kezdett a' láthatár, és a' kies olasz földre jútánk, a' hová a' Római történeteknek hallása után annyit sovárogtam, – melly a' hajdani kornak tisztelendő nyomaival szép, és nagy képekben annyiszor jelene meg nekem, és bennem mindég a' kívánságot gerjeszté, ezen szent helyeket valaha meg látogathatni, mellyekben egykor az emberiség nemes erőlködése által magát ki fejté, – a' hol minden szép emberi leleménynek tsírájít az arany idők virággá, és gyümöltse érelették, és a' hol szinte minden darab föld valamelly szép, és dítsó téremény, vagy nagy történet által nevezetessé lön. – Most tehát már itt vagyok. Itt létem egy álomnak tetszik. – Ez tehát Európának Paraditsoma? – ez a' kellemes langyos olasz levegő? – ez a' szeliden kékelő olasz Ég? – – – – –

Ma délután ki mentem a' szép vidéket öszve kalandozni. Fejemet ezerféle gondolatok, szívetem ezerféle érzemények ostromlák. – A' nap tsudálandó Felségében éppen nyugodni kezdett, a' midőn egy a' többicknél magasbra emelkedő dombra jutottam, és – gyönyörű tekintet! bár tsak te velem lettél volna – vagy Szegedy Rozi! – Veronát az Ő tornyaival nem igen messzse, előttem látám fekünni. Elragadtatva néztem pipámnak dohány ködje közül a' gyönyörű mezzőket, és Lugosokat, mellyekben a' szerelmes Katull

(gaudet Verona Catullo)

gyermek korában játszodozott, és lelkét az őtet környülveő szép természettel táplálá – a' hol azután Legény korában olly gyönyörűen énekelt a' Szerelemről. – Mennyi sohajtást nem küldöttem én is innen Rozi felé! – Most el kell mulatnom Veronát meg látni, de ha élek, és még vissza térek, még meglátom. – Valamilyen gyönyörű ez az első Olasz országban töltött Estvém, olly tiszta erántod való barátsága

Sándorodnak
mpria.

Goito.
36dik Szállás.

April, 28dikén. Ez a' régenten nagy erősség, most csak falú, az első hely Lombardiában. Camparatól fogva ma ismét a' szélekig kisére bennünket a' Velentzei Lovasság. Egyik a' többi között elválván tőlünk, nem szégyenlett borra valóért (*per un bicchiere di vino*) meg szállítani, és én szegény magyar Legény megajándékozámben a' gazdag Velentzei Köz: Társaságot.

Mantua.
37dik Szállás.

April 29dikén. Gyönyörű volt mái útam, – és a' míg élek, emlékezni fogok a' mái reggelről. Életemnek sok napjait örömet oda adtam volna érte, ha Vizkelety helyett te, szívemnek édes fele, ültél volna mellettem a' kotsiban; hogy ömledező szívemnek érzeményeit veled oszthattam volna meg. – Szerentsémre nem lovakat, hanem ökröket kaptunk szekereinknek vonására, hogy én a' halhatatlan Virgilnek pásztori dalait kényemre ugyan azon vidékben olvashattam, a' hol Ő azokat írta hajdan, ugyan azon helyeken érezhettem, a' hol Ő azokat érezé, és éneklé hajdan, itt a' sásos Minciónak pázsintos, virágos partján; mert

Hic viridis tenera praetexit arundine ripas

Mincius. –

Alig vonódott fel az éjnek sátora,
Alig tünt el az Ég' ragyogó táborra,
Auróra rózsáji Tyrol' Havasának
Kékellő ormáin alig pirúlának,
'S Ezen éjjel hullott szemérmes könnyei,
A' virágos rétnek most annyi gyöngyei,
A' füvek' hegyein még sűrűn fénylettek,
Madarak, állatok csak akkor ébredtek,

Midőn útnak indulánk. – Az ég' azúrja felleg nélkül, és az egész nyugvó Természet tsendes vala; csak a' Zephyrek lengedeztek, és a' Fülemlék énekeltek imitt amott a' sorfákkal, és szőlő bokrokkal sűrűen be ültetett olasz Földeken; és én a' halkkal ballagó fakó ökrök után alig alig forgó kotsiban ülven – el kezdém:

Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi

Silvestrem tenui Musam meditaris avena;

Látám a' bikkfákat, mellyek talán ugyan azoknak gyökereiből nővének fel.

Nos patriae fines, et dulcra linquimus arva;

Nos patriam fugimus! – Oh én balgatag! mért hagyám el hazámat, a' hol nékem is

van egy kedves Melibensom, a' hol talán én is találtam volna egy kellemes Amaryllist? – de ha sorsom így akará:

*Quid facerem? neque servitio me exire licebat –
Me tamen urit amor! – – – – –*

Szinte ki esett itt Virgil a' kezemből – sokáig gondolkodtam Zaláról; és szívem azt jövendőlé, hogy ottan fog valaha tsírázni boldogságom, ha csak a' Párka itt el nem metszi életem' fonalát. Úgy vagyok, – égek, és valamедdig Hy men nem boldogit, égni fogok. –

Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus ucae.

Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;

Tu decus omne tuis – – Szépen fekvők az előttem a' valóságos természetben, a' mit ez által Virgil monda, és a' mi a' Római időktől fogva egész máig meg marada egész olasz országban; tudniillik: hogy a' kövér olasz földek teli vannak ültetve a' gabonán kívül fákkal is, és szőlő tőkékkel is: minden három négy lépésnyire egy barázda megy végig a' földön, melly be van ültetve szőlővel, és minden második barázda sor fákkal, mellyre a' szőlő fel fut. Ezek most leg inkább Szederj fák, mint-hogy annyi selyem készűl Olasz országban. 'Tsak az ide való gyenge Klíma engedi azt meg, hogy a' gabona a' fáknak árnyában is meg ériék. – Mennyi gyönyörűségekkel van ezen helyeken öszve kötve az aratás; – a' Corydonok, és Galathéák melly kedvtelvel játszarnak a' zöld Galyokon, a' híves árnyékban a' Szilfáknak zöld homályában, mellyeknek ágain a' hamvas vadgalambok szerelmesen bulikolnak,

*Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo –
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?*

Itt ezen helyeken, a' hol Virgil ezt hajdan éneklé, én vagyok most az Echo, és azt felelem: *fingunt*.

*Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic Candida populus antro
Imminet, et lentae texunt umbracula vitis. –*

Itt kell lenni Olasz országban, hogy az ember az éltető Tavasznak gyönyörűségeit tökéletes mértékben érezze; itt van az, hogy a' Szív epedve, lehelegve, szakadva kívánja a' Szerelmet, – itt tudnának az értz szívek meg lágyúlni, és szerelemre olvadni a' bíbor színű Tavasznak édes örömei között. – Itt, a' hol

Hajdan Virgil' idejében
A' lágy fűnek hegyerte
Tityr égven szerelmében
Amarylt emlegette. –
Hogy az erdő 's berek Amarylt hangzotta,
Tárgyát bús' szívem is égve ohajtotta:

Rozi nevét sohajtottam
'S írá'm a' bik' kérgére;
Az erdőt meg tanítottam
'S az egész tájt nevére. –

Hányszor nem emlegetém Imrémet is e' szép vidékben! – Imrémet,

Cujus amor tantum mihi crescit in horas,

Quantum cere novo viridis se subjicit alnus.

Már alkalmasint el olvasám Virgil' Eklógáit; 's képzelődésemben már jól meg jártam a' még virágzó Római birodalmat a' Virgilek, Horátzok', és Ovidok' idejében, mellynek most dőledékjeibe vezet a' Sors; sokszor meg fordúltam kedves Zalámban is; és a' nap már a' Tyroli Havasoknak kopár bértszein fellyül emelé magát, midőn a' roppantt Mantua az ő tornyaival, a' Szent András' templomának magas kerék-boltjával (Kuppel), és bástjával, és nagy tavával előttem fekvék. – Szép tekintet vala ez valóban, magára a' városra nézve is, de még szebb a' Régiségre nézve. Ezer féle gondolatokkal a' fejemben, vizsgálva néztem ezt a' helyet, mellyről Virgil, ez a' *Cara Deum soboles, magnum Jovis incrementum*, a' kinek emlékezete örökkön örökké tartandó, azt mondá:

Mantua me genuit – – –

Megérkezésünk után nem kevésbé bámúlánk, midőn az egész város vizsgálva, suttozva, és tsudálkozva szemléle bennünket. Hanem azután tsak hamar ki sült, hogy a' második Garnison Regimentjének Obestere egy Battalionjával itt lévén (Körösy, és Boda már itt vannak rendelt helyeken) már ex officio tudta történetünket; és itt lévő Hadnagy fija, Mantuának első Betyárja mindenütt ki terjeszté esetünket. *Questi sono quelli Officiali della Guardia nobile ungarese* – mindenűn ezen hallatott, és sok szép olasz ajak olly kegyes is volt, hogy hozzá tévé azt is. *Che belli giovani!* – Dél után el járván a' közönséges helyeket, tsak hamar meg esmérkedénk Mantuának Főbb Rendjével, a' kik azért is hogy Magyarok vagyunk, azért is hogy a' Tsászár által (a' kinek ők, a' mint sejtem, éppen nem barátjai.) büntetve vagyunk, nem tsak különös szívelességgel, hanem tisztelettel viseltettek erántunk. Én a' többi között meg ismérkedtem egy bizonyos *Marchese Castiglioni*val; a' ki nagy hajlandóságát jelentvén erántam, barátságomat kérte, és mindenben szolgálatját ajánlotta Olaszországban mulatozásomban. Az első Házok közül való, vagyonos Gavallér, a' Litteratúrában nem tsak jártos, hanem maga is Poéta, szóval szép lélek, deli férjfiú (most mintegy 30 esztendő, ezek előtt az ide való Dámák' szivének közönséges tárgya) jó szivű, betsületes ember ő; elgondolhatod tehát mennyit nyertem ismértsége által. Ezen új barátom, és még egynehány más Gavallérok estve felé azután elvezetének bennünket egy Palotába, a' hol az ide való Ifjúságból a' Muzsika-kedvellők Concertet adának. – Egybe gyűlve találánk itt Mantuának minden Gavallérjait, és Dámáit, a' kiknek én Castiglioni által, és pajtásaim az Ő Ismérősök által rendre felvezettettünk, és a' kiktől mind különös szívelességgel fogadtattunk. Medinának nem egyszer küldöttem Béts felé néma hálákat az olasz nyelvért,

mellyet egyedül csak nékie köszönheretek, és a' mellynek itt most annyi hasznát veszem. – A' Dámák közül, a' kiknek itt fel vezetteténk, különös említést érdemel a' Hertzezné *Gonzága*, egy fiatal, szép, tsendes, epedő kék szemű, szőke Dáma, (a' kinek Castiglioni sok ideig vala Ganymedje (Gavaliere Servente olaszúl), és Grófné Colloredo egy fekete hajú, tüzes szemű, vidám, még virágzó Aszszony, a' ki az idevalóknak közönséges ítéletek szerént lelkére nézve, Mantuának Aspásiája, – egy Tündér, egy holló hajú Armida a' többiek között; és az, a' ki mellett meg állapodtam, a' kinek tüzes szemei gyakran reám villámlának, és a' ki szemünkbe a' Magyar Nemzetet leg inkább magasztalta, gyalázzván egyszer 's mind a' Magyarak, valamint az Olasznak is ellenségét a' Lobontzot (a Patánt, olaszúl). – Itt találám a' többi között Marquis Strózzit is, a' ki a' Fő Hertzeg Ferdinánd' gyalog Ezredében kapitány lévén Posonyban vala, akkor, midőn barátságunk még első zöldjében volt ugyan ott; és a' kir akkor látásból mind a' kerten ugy ismerénk, mint a' szép Strózzit. Azolta ő, a' mint maga beszéllé nekünk, le monda szolgálatjáról, és haza jött. Megházasodott, egynehány hónapok előtt, és szép fiatal feleségét most elejben állította. Balogh pajtásom már az előtt is szemmel tartá Őt, mert Ő tersze nékie az Aszszonyok között leg inkább. – A' muzsika nem lehetett nem kellemes az Ő hazájában, Olasz országban, a' hol azon kívül is a' közönséges izlés szerént a' Muzsikának együgyű, és kellemes, és az én ítéletem szerént, leg szebb neme uralkodik. Tsak ma érkezénk ide, 's nézzed, miként itthon vagyunk már is. – Ha itt maradnék, a' kellemes Castiglioninak társaságában jó napokat élhetnék; mindazonáltal, valamint sajnálom Őtet itt hagyni, ugy nem irigylem az itten maradó két pajtásomnak sorsát; mert Balogh Cremonában marad, én és Vízkelety pedig Cremonán keresztül Maylandba megyünk, és ott maradunk; meddig azt nem tudom, mert itt olly hírek járnak, hogy Bea[ul]licent szörnyen meg verék a' Frantziák, és hanyatt homlok iparkodnak elébbre nyomulni, és be ütni a' Szép Lombardiába. – De hagyjuk most ezt abba: – ha oda jönnek a' Frantziák, hiszen ott leszek én is, és leg alább mondhatni fogom idővel, hogy én is ott valék azon háborúban, melly olly nagy Epocháját fogja tenni az egész emberi Nemzetnek; ha tsak valamelly golyóbis halálos tsókot nem ád. – Akkor azután jó éjtszakát örökre! – de mára még nem mondok jó éjtszakát, noha már éjfél van, és szemeim nehezek, míg el nem végzem, a' mit akartam, a' *Gavaliere Servente* eránt, a' mi főképpen Olasz országnak esméretéhez tartozik. – Keresztény halgatók figyelmezzetek: Itt a' Leányok általlyában véve nagy, és szoros zabolában tartatnak; Ámott ők tsak nevről ismérik, ha tsak valamelly különös, és ritka furtsaság által hozzájuk nem orozkodik ő kis Istensége, valameddig Hymen őket meg nem köti. – Ha egyszer Aszszonyok, akkor azután egy közönséges szokás által, melly már egész törvényé lett, és a' mit az Olasz Aszszonyok szorgalmatosan fenn-tartanak, Szívek, lelkek, testek olly szabad, a' mint akarják, kezeken kívül, mellyet férjeknek adának, azért, hogy szabadságokban születő gyermekeik jószágát, és nevét fel oszszák. Szabadon, és kényjek szerént választhatnak ők magoknak egy férjfiat, a' ki már jó reggel Istennéjéhez, Bellájához megyen, és a' még ágyában heverőnek vagy történeteket beszéll, vagy olvas, – azután őtet öltöztetni segíti – azután a' Pamagra vagy Divánra le ülnek, melly ezerféle furtsaságokat beszéllhetne immár kettőjokről; azután, ha tetszik edgyütt esznek, – azután edgyütt mennek

látogatni, de a' hol a' férjfiúnak ugy kell magát viselni, mintha soha se lett volna Donnájával négy szem között – azután edgyütt mennek vagy kotsizni, vagy lovalogni – azután a' Theátrumba, – azután ismét haza, és a' férjfiú némellykor haza megy, néha pedig, (ha az Aszszony a' lelkektől fél) nálla is marad egész éjjel, és vele edgyütt egy paplan alá rejti magát. – 'S ez a' választott férjfiú az úgy nevezett *Gavaliere Servente*, néha rabja, néha barátja, néha Despotája az Aszszonynak, a' mint a' dolog, és az alku hozza magával. Az Aszszonynak férje ötet szivesen látja, barátjának (*Amico di Casa*) nevezi, és utjából ki tér, tsak loppal jön öszve feleségével. De tudni kell azt is, hogy ez meg hasonlóképpen más feleségének Szolgáló Gavallérja. A' szerelemnek bolondságai itt ritkán történnék a' Férj és feleség között, hanem az Aszszony, és Márs, vagy Adón között, Venus' példája szerént. – Itt a' férjfiú nem imádja úgy az Aszszonyokat, mint mi nállunk, hanem tsak emberien szolgálja őket, mint a' halandó szolga halandó Aszszonyát. – Mit mondasz te ehhez? – én azt mondom, hogy legénykedni ide jöjjünk, mert itt kellemes élet a' legénykedés, de házasodni – Magyar országban maradjunk. A' mi engemet illet, én itt (a' mennyire emberi gyarlóságom meg engedi) legénykedni nem fogok – hanem házasodni hazámban – igen is, ha a' Sors meg engedi.

Még egyet: – ma tudakolódtam, hol légyen *Andes*, a' falú mellyben Virgil leg először látá a' Napvilágot, és a' *la grotta di Virgilio*, a' hely a' hol ez a' ditső halandó úgy szeretett mulatozni, mert a' világért sem mulattam volna el ezt meg nézni; hanem minden ember azt mondá, hogy a' hely ugyan ide tsak két olasz mérföldnyire legyen, de ott már semmit se látni egyebet földnél, melly meg van szántva, a' máj időben; a' grottának ez előtt néhány esztendőkkel még láttatott árnyéka, de most már ennek is tsak a' neve van meg, valamint szintén Andesnek. És így ki nem mentem. Boszszonkodva, hogy az idő az illy nevezetes emlékezeteket is meg emészti, és téged forrón szeretve megyek – feküdni.

Dispeream, si te fuerit mihi Carior alter. Virg.

April. 30dikán. Castiglióninak a' kengyelfutója ma Reggel ezt a' Billéct hozá a' szál-lásomra:

„*Caro amico!*

Bon giorno! Io vi significo con piacere una cosa veramente piacevole: Ieri dopo il Concerto avendo Condotto la Contessa Colloredo al suo palazzo, io facevo una bella Scoperta. – Il cuore, lo spirito, è tutto l' Essere della Contessa sopradetta viene molto interessato per voi. Amico, Caro Alcibiade Ongarese! profitate del vostro trionfo, è dei favori d'una Aspasia Italiana. Troppo fortunato, s'arrivando dagli francesi, potrete dire, Come à Mantua: veni, vidi, vici.”

Castiglioni, m. p.

Hát nem vagyok én szerentsés? – alig léptem Olasz országba, már is egy szív repül elejbém. Én legottan feleltem nékie: ide írom feleletemet is:

„Dolce, amabile, Caro Marchese!

Bon giorno! – Non senza ragione è pinto cieco il Signor nostro Amore: questo è vero: perche voi, Amore dei Cuori delle Donne, in me povero Servo di Marte cercate i vezzi d'un' Alcibiade. Io vi ringrazio del vostro avviso amichevole. Per profittare del' Essere della vostra Aspasia il mio merito è piccolo, ed anche il tempo è troppo Corto di procurarmi del merito, perchè dopo domani partiremo. Io mi stimerò fortunato d'aver profittato della sua amicizia. Vostra amicizia, amabil Marchese, mi rende già Contento di guisa, che partirò felice, ricco, ed ambizioso da Mantua. Crederemi:

*Semper honos, nomenque tuum laudesque manebunt;
Quo me cunque vocant terrae. ————”*

Azután el menénk az embereinkhez, és nyájunkat, mellyet ditséretesen egész eddig vezérlénk Bétstől fogva, szerentsésen által adánk az ide való várkormánynak, melly Őket az Ármadához fogja küldeni; és ebben múlt el a' máj reggel. Már most tehát szabadok vagyunk, és kényünk szerént fogunk utazni Maylandig.

Délután látogatni valánk több helyeken is, de csak a' Grófné Colorédót hozom neked itt elő: – Tsak én, és Castiglioni egyedül menénk hozzá. Nem kevéssé bámultam, midőn Mantuának hosszú útszán sokáig járkálván végrére egy fekete, az időnek hatalmát kevélyen fenyegető régi, roppant, felséges palotához jutottunk; meg állapodtam én itt, és nagy szemekkel néztem a' hajdani építő Mesterségnek, melly olasz országban mindég leg tökéletesbb vala, ezen már századok óta kevélyen itt álló Remekjét; kőből faragott óriási ember-termetek tartják ezt vállakon oszlopok helyett, a' mi az embernek szokatlan scénát állit elejbe; – mintha ez még fenn álló maradékja volna a' hajdani Római luxusnak, úgy tetszik az embernek, mert a' kapún belől mindjárt különbféle régi mythologia-béli rajzolatok mutatják magokat. Ha itt maradnál, ugy mond hozzám Castiglioni, itt sok szép Scénát meg lehetne eleveníteni. Hogy hogy? – Itt lakik Grófné Coloredo – ez az Ő palotája. Én el mosolyodtam, és szeméimet meresztettem. Fel menénk, és az Aszszonyt, (a' kinek Férje talán éppen szépénél szolgálatban vala) egyedül találánk pompás szobájában, buján le dőlve egy rózsaszín pamlagra, holló-haja hó-meljére göndörödvé, Metastasio' egyik könyve a' kezében. Szivesen láta bennünket, – melléje ülteté az idegent, – midőn palotájának szépségét, felségét festegettem, fekete szemei kegyesen villámlának; – egy könyver is találék asztalán, melly azon Sonnéteknek gyűjteményje vala, mellyek számtalan szerzők által különbféle alkalmatosságokban nékie tsináltattak. – Vidám, és eleven, és természetesen szabad vala társalkodásunk, nem mint egy Bétsi ostoba, 's még is büszke Júno-Aszszonynál. – Igaznak találám azt, a' mit ma reggel Castiglioni irt Aspasia' részéről; de az én indulataim békével maradván, tsak úgy hódolék nékie, mint egy jeles Aszszonynak tisztelete hozzá magával, el nem mulatván mindazonáltal több mint közönséges tisztelője lenni egy több mint közönséges Dámának.

Az estvét a' Theátromban tölténk, a' hol egy Tragédia játszott. Rendre látogatánk itt elébb valamennyi Dámákat a' magok Logéjokban, azután én a' Coloredónál, Balogh a' Strózzinál, és Vízkelety Taxisnál maradtánk. Különös tekintet vala a' három tsak tegnap érkezett magyar legényt ma már mindenütt otthon látni az Asz-

szonyoknál. Örömet küldötték volna el Körösyt, és Bodát ezek, tsak hogy mi hárman itt maradjunk.

Mantua szép város, számosak benne a' nagy Paloták, az építő Mesterségnek anynyi remekjei; fekvése nagy téren vagyon; nagy, mert többet számlál öt ezer háznál, de igen néptelen a' rossz levegő miatt, melyet a' körülötte lévő nagy tó, és mocsárok okoznak, el annyira, hogy nyáron a' lakosok mind a' falukra, jószágokra kényszerülnek költözni; de éppen ez a' tó az, a' mi Mantuát bévehetlen erősséggé teszi (a' frantziáknak nem kevés dolgok leszen, ha ide találnak jönni, a' mi most éppen nem lehetetlen), bástjái erőssek, és mindég jó állapotban tartatnak. A' Szent András temploma szép, és roppant – a' piatzok felségesek. A' Mantuai Ifjúság igen szép; deli termetűek, és virágzó képűek a' Férjfiak, de az Asszonyok, és Leányok, a' kinek nemzeti viseletek egy fél tetemetek be-fedő fejér, vagy fekete lepel, halaványok; a' levegő mondatik oka lenni.

Bétsből Somsichtól, és Görögtől leveleket vártam Mantuába, 's nézzed egyik sem irt. – Igy tartja meg az ember fogadását! – Az én Imrém nekem néha talán még is fog írni; ha szüksége leszen szívét ki-önteni, talán én leszek az, a' kinek kebelébe folynak érzeményjei? –

Májusnak I^o napján. Ma reggel ismét meg látogatám a' Grófnét; még pongyolán talá-lám Őtet. Jól mulatám magamat véle – de nem akarván téged, kegyes Olvasóm, talán hűbavaló kettős beszélgetéseinkkel úntatni, tsak azt írom meg még: – hogy elvezetvén Ő roppant épületének minden szobáiba, melly alkalmasint fellyül haladja a' nyolctzant, én nem győztem nézni, a' számtalan régi, de remek rajzolatokat a' falakon. A' leg nevezetesebb olasz Mestereknek munkáiik ezek, mellyekben a' mesterség ki láttatik fogni magán a' Természeten. Jobbára a' Görög, és Római Istenek', Félistenek', és Hérosok' történeteik ezek leginkább a' szerelmes Ovidnak tolla szerént festve. – Egy kert is vagyon a' háznál, melly nem nagy ugyan, de szép, és a' képfaragásnak jeles miveivel bővelkedő.

Impromptu

Egy fejér kőből faragott Niobe' Szobrára.

Egy kegyetlen Isten kővé változtarta,
'S egy érzékeny ember éltét vissza adta.

Délután a' kellemes Castiglioninak rársaságában valamennyen ki menénk a' Fejedelmi Palotába, melly a' városon kívül szép helyen fekszik, és egyszer 's mind a' városnak sétáló helye (Il corso), a' hol sok hintókat, és számos népet találánk. Nem akarom itt le írni az építő mesterségnek szép miveit, mellyeket itt, és egész olasz országban mindenütt bőven láthatni, az oszlopzatokat, felséges boltozatokat, és ezekből a' meglepő kilátásokat a' zöld Természetre, mellynek együgyű szépségei az építő mesterségnek ezen miveivel olly kellemesen ellenkeznek. Tsak a' Képirásnak egy felséges remekjével akarlak megismérkedtetni, mellyet ezen Fejedelmi Palotában találtam, és a' mellynek tekintete ugy meg lepett, hogy valamennyi ér-

zõim meg döbbsentek, és – tsak bãmúltak. Ez azon isméreres Mythologiai mesének lefestése, midõn tudniillik a' magok meg hitt Óriások Caucasusnak tetejéről Jupitert ostromlák Olympusban. Egy nagy tsutsosan boltozott Szoba, mellynek oldalai a' Caucasus, felsõ tsutsa pedig az Olympus.

A' Caucasusnak szirtos, sivatag hértzeirõl mint vijják ezen dühös szõrnyetegek a' ragyogó Olympust, az egyedül lévõ Istenek' Istene menydörögve, sűrűen miként szõrja reájok emésztõ villámaít, mellyeket a' Sas szolgál kezébe, a' halhatatlan Fesztõnek mindenható keze ugy rajzoló a' Siket falra, hogy az el kábúltt nézõnek fülei a' menyköveknek dörgését, a' kőszirtoknak ropogását, és az óriásoknak az egész Természetet meg rázó ordítását hallani lártarnak; mindegyik óriás más más resthelyzetben: egyik miként hagyítja a' nagy kőormot a' Dörgõ ellen, a' másik mint tör egy szirtot a' hegy oldalából, amott egy másik mint okádja ki dühös lelkét, hogy hõrgésében az egész sivatag meg rendül, amott egyik meg dermedve, öszve-rontsolva, a' halálnak kinjai rettenetes ábrázatjában ijesztõképpen lefestve, mint fetreng dühös vérében, ugy van a' falra rajzolva, hogy minden valóságnak tetszik; élni, mozogni látszik minden. – Melly igaz ezen oriási termeteknek kelete, miként meg egyez minden tagnak nagysága az iszonyú testtel, az õ dagadt ereikben a' patakként folyó vér mint mozog, az idegek mint merednek a' vastag hus alatt, a' szikrázó szemek mint forognak lyukjokban, mint egy barlangban, az iszonyú tzombok mint emelik a' szõrnyú testet – le irni lehetetlen. A' világosság, és árnyék melly igaz – Titiánnak remekje ez. A' Palota az Udvaré. Érzékennyen butszítam el a' Théátromban (mert holnap már tovább megyünk) a' Grófnétól, és Castiglioniól, a' kiknek szives barátságokat nagy mértékben tapasztalám. – Castiglioni egy ajánló levelet ada nékem Maylandba, melly a' leg nagyobb házokba be fog engem vezetni ott létemben. A' Grófné is, a' kinek egész nemzetsége Maylandban vagyon irni fog mellettem. Ide irom Castiglioni' levelét, hogy meg ismérjed benne a' szép lelket, és hozzám való hajlandóságát:

„A Sua Eccellenza Il Sig. Conte Massimiliano Stampa di Soncino – à Milano.

„Amico Carissimo! Qual rapido passaggio da Venere à Marte ho fatto Castiglioni, Voi direte Sicuramente. Ma amico caro: Omnia tempus habent. Io credo di dimostrarmici amico vero, se nelle attuali Circostanze vi faccio conoscere un bon guerriero. Così è: l'esibitor della presente è il Sig. Tenente Kisfaludy nobile ongarese, che per una Combinazione, che vi farà dire, è fors'anco ridere passa dalla Guardia Nobile di quella Nazione presso S. M. J. à guardar il grandioso Milano. Io troverete di talento, estimatore dell' Italia, e buon discernitore. Io lo raccomando à Voi, perche conoscendo vi fornito di merito reale, mi sarete grato della conoscenza, che vi procuro, ed essendomi poi amico non lascerete di praticargli tutte quelle gentilezze, delle quali Siete Capace. Vi Saprò buon grado d'ogni attenzione, che gli userete a mio riguardo. Passate i miei doveri alla degn. vostra Consorte, onoratemi de vostri Comandi, è Credetemi a tutte prove Vostro obl. Servitore, amico vero Giuseppe de Castiglioni m. p. – – – –”

Margaria.

Maj, 2dikán. Bozzolón keresztül ide érkezénk ma, ebbe a' kis faluba. A' főbb gyönyörűségek közzé tartozik valóban a' Lombardiának szépen miveltt mezzei között, a' Sinor szerint ültetett sorfák' zöld homályában, a' magasan töltött, széles, sík, kemény, néha messze előre nyúló, néha kerengő, felséges útakon kotsizni. – Szinte nehezen esik most nekünk, hogy eddig olly számosan lévén, most egyedül, árván maradtunk. – Estve felé a' falún kívül tsendesen folyó Ada' partján végig sétálva két baj-társommal, a' múlttokról emlékezvén, barátságos beszélgetések között töltenk az időt. – Mi lesz még belőlünk? –

Cremona.

Maj, 3dikán. Margariától Sant-Lorenzoig tett utúnkban az útfélén találánk Marchese Máginak egy mezzei Kastélyját, mellyet meg néztünk, mi is kellemesen lepervén meg mosolygó tekintete által. Azt vélém, hogy a' Római Mecenásnak egyik mezzei házában találom magamat, a' kinek a' szép mesterek mind vetélkedve dolgoznak, annyi szépségeire akadtam itt a' kép faragó-, építő-, és kertész-Mesterségeknek.

Impromptu.

Venus' kőből faragott képe.

Márs, és Adón meztelen
Gyakran láttak engemet;
Mások elől mind szüntelen
Felhő rejté testemet.

Anchises is egyszer élte kegyelmemet –
De Praxiteles, hol látott Ő engemet?

Sant-Lorenzóból, a' hol ebédelénk, ki indulván sebesen döbbörögénk Cremona felé.

Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae! Virg.

Mintegy két olasz mérföldnyire az út, (egy gyönyörű Sikátor) olly egyenesen van vágva, és vonva a' város felé, hogy a' nagy Templomnak magas Tornya mozdulatlan áll annak közepén a' messzeségben, úgy építve, mint a' Bétsi István-Torony.

Alig érkezénk ide, hogy az egész városban nagy láрма esett. Az a' hír futamodott, hogy Beaulieu' Hada meg veretvén a' győzedelmeskedő Frantziák által, a' Fő Hadi Kvártély Páviából vissza vonja magát ide Cremonába. Valóban számtalan hadi Tár-székér is érkezett már ide, a' sebes Tisztek mind ide hozatják magokat, és Maylandból sok Uraság' Szekerek, meg terhelve ládákkal, Tyrol felé ballagnak. Ismérem már a' szép Regimentet, mellyben szolgálni fogunk; itt egy Compánia fekszik: tsupa ősz, reszkető, vak, sánta, bénna vitézek ezek. Balogh pajtásom itt marad. –

Máj. 4dikén. Cremona, a' hol hajdan Virgil életének első zsengejét töltötte, és a' mi akkor csak nyomorúltt hely lehetett, most nagy, népes, szép egy város. Vannak ropantt Palotái, mellyek közül a' Marchese Mági' pompás épülete első helyet érdemel. Ez a' gazdag Olasz Gavallér, a' kiról az mondatik, hogy Ő Mantuából egész Rómáig mindég a' maga jószágán mehet, és a' ki számtalan egyéb Uraságokkal itt lakik. A' Nagy Templom, felséges Mive a' régiségnek; szép oszlopok ékítik, és rajzolatai mind ritka munkáik a' leg nevezetess'bb olasz képíróknak. – Theátroma szép; ma egy Operája adatott Cimarósának, mellyben a' jó játék, egy szép, és kellemesen éneklő Olasz Syrén, a' jó muzsika gyönyörűen érezteté vélem, hogy a' Muzsikának, operának, és buja éneklőnek hazájában vagyok. – A' városnak fekvése kies, a' Corso szép, népes, és mulatságos. Ha Maylandban hoszszabb maradásom léssen, hát bővebben fogok írhatni Olasz országról, és annak Jelességeiről. – A' hol járunk mindenütt el beszélünk történetünket, és minden ember bámúl, nevet, és fejét tsóválja; dupla szívességgel viseltetnek hozzánk az olaszok, míhelyt tudják, hogy magyarok vagyunk. – Holnap útnak indulunk.

Lodi.

Máj 5dikén. Könnyező szemekkel válánk el Balogh hajtársunktól Cremonában, és *Pizzighetone, Casale-Pusterlengo* tsinos mezző városokon keresztül ide repülénk. Mozgott az egész út a' merre jöttünk; minden vissza hordja magát az Armádától. Szép, és nagy város ez is, mellyben most egy Nápolyi Lovas Regiment kvártélyoz. Ma estve hogy itt ki menénk a' Corsóra, Piemont felől, a' hol a' háború vagyon, nagy morgás hallatott ide a' tsendes időben; vagy az égnek, vagy a' rüzslő ágyúknak dörgése ez. – Retteg a' Lombardia, mint hajdan a' Római birodalom, midőn Hannibal a' Ilavasokról fenyegeté azt. – A' Sors úgy láttatik vélünk banni most, mint hajdan Dávid Úriással, a' szép Bethsabének férjével. – Eh légyen, a' mint léssen! – 's ak te szeressed mindég, és el ne felejtse!

Sándorodat
mpr.

Imrém!

Tegnap előtt érkezénk ide a' szép Lombardiának ezen roppant Fő Városába. A' Kapitány Gróf D'authier, a' kinek Compagnijához osztva vagyunk, egy igen jó, szelíd, betsületes, tiszteletre méltó öreg ember, ábrázatban szakasztott Jósef Tsászár; nem kevésbé tsudálkozánk, a' midőn ennek fiatal feleségét, a' ki férjét mód nélkül láttatik szeretni, valamint sok másokat is, sirás rivás között találánk: Tudniillik a' Spanyolokon már győzedelmet vett, és vélek már meg is békéltt Frantzia Sereg ide fordulván, és az itten hartzoló táborral egyesítvén magát, azonkívül a' Sardiniai Király is, minekutánna már Birodalmának felét elvesztette, el vonván röllünk segítségét, a' mi egyedül maradt gyenge táborunk annyira meg veretett, hogy kéntelen vala magát nem tsak vissza vonni, hanem a' Frantziáknak szabad útat hagyni a' Lombardiába; mintegy 14 ezerre megyen részszerént el esett, részszerént fogollyá lett embereinknek száma. O Frantzia Szabadság! tehát úgy végezé a' Sors, hogy te legyél az emberi nemnek öldöklő Angyala? – hogy annyi ezernyi ezer holt tetemeken építsed thronusodat? – Fenn áll immár véres széked, mikor szüinsz meg tehát gyilkolni? – mikor lesz immár elég? – – – – –

Tegnap jelenténk magunkat kötelességünk szerént Gróf Stain Feldzeugmeister Maylandi Fő Kormányozónál, és történetünknek hallása után nevetett, és olly jó reménységgel biztatott bennünket, hogy szinte már magunk is hinni kezdjük, hogy számkivettetésünk még valahára szerentsénkre váland. Hozzánk való hajlandóságának ma a' parolánál mintegy ötven Tisztnek jelenlétében annyi jeleit adá, hogy nem tsak különös betsben tartatunk mindenektől, hanem még Előljáróink is kedvünket keresik, pajtásaink pedig barátságunkra sovárognak. Szembe tűnő megkülömböztetés vala az kiváltképpen ma a' Theátromban, midőn Ő a' Logéből hozzánk alá sokáig beszéllgetett, utóbb azután magához fel hívott, és sok nagy uraságokkal megismérkedtetett, azon felhagyással, hogy azokat meg is látogassuk, – magára voná itt a' két katzér magyar legény szinte az egész közönségnek tekintetét, és figyelmét. Beszédjeiből azt ítélhetém, hogy mind engem mind Vizkeletit a' maga Regementjéhez kíván; „visellyék az Urak jól magokat, ugymond, én sokszor fogok tudakolódni, és én meg fogom Splényinek tselekedetét tzáfolni, ha egyszer bizonyos lehetek arról, hogy igazságtalanul bántak az Urakkal.”

Ma délután öszve járánk ezt az orjási várost, és sokféle tekintetben elejbe tészem én Maylandot Bétsnek. – Bámúlva szemléltém a' hajdani Kőmiveseknek, és Kőfaragóknak a' mostaniakat fellyülmuló felséges munkájokat. Az ujjabb épületek között is szép két remekjét találám az építő mesterségnek Hertzeg Serbeloni, és Belgiojoso' roppant Palotájokban. Estve felé azután a' közönséges mulató helyekre menénk, mellyek között első nevet érdemel az ugy nevezett *Corso*, a' mi minden Olasz városokban találtatik, és a' hová az egész szép világ öszve szokott gyűlni, kivált innepnapokon; ez egy kies, szép sorfákkal körül ültetett hosszú sikátor, bőven fel osztva a' Korsizókra, Lovaglókra, és gyalogjárókra. Sokkal kellemesebb mulatóhely ez a' Bétsi Praternál. – Itt találánk a' pompás népes Maylandnak szép világát, és – elbámúlánk; de valóban méltán is; mert a' sok tzifra hintók, déltzeg lovak – a'

szép férjfiú, és aszszonyi vér, – a' gyönyörű Leányábrázatok, deli termetek olly kellemes mulatságot szerzének szemeknek, és minden érzőinket úgy el foglalák, hogy nem egyszer mondánk: Béts nintsen illyen! – és ha a' Sors meg nem gátolja, itt még arany napokat élünk. – Innen azután a' közönséges kertbe (*il giardino publico*) menénk, – később azután a' Theátromba: illy szép, és nagy Theátromot még soha se láttam. Éppen az olasz Tragédia: *Berenice* adatott. Az olasz Theátrómokról, valamint egyéb dolgokról is máskor fogok írni, ha tudniillik több Esméreteket szereztem már magannak mindenről.

Lakásunk a' Fellegvárban vagon, melly a' városnak végén épült: a' Bástják, mellyekkel környül vétetik, a' Sántzok, mellyekkel környül van árkolva, és az ezt környül folyó vizek alkalmas erősséggé teszik ezen Fellegvárat. Most, minthogy már tsakugyan közelgetni mondatik az ellenség, nyakra főre eleséggel rakatik teli, szóval olly állapotba helyezterik, hogy magát a' vívó ellenség ellen oltalmazhassa. Holnap érkezik meg a' Garnison Regimentnek Obester Batallionja, melly a' hite-segett Sardiniai Királynak vala örözetére Turinban, és itt maradand a' várnak oltalmára.

Máj, 9dikén. A' Frantziák által elszélesztett, és most mint egy ezer főig öszve gyűjtött Frey Corps is ma érkezett ide, és itt marad a' várnak oltalmára. És ezen inkább tolvaj, mint katona, és a' fellyebb említett tsonka benna öreg embereknél több semmi sem. – Ez hallatlan várbéli Garnison! – Így megyen minden most mi nállunk felfordúlva! – Két ezer katona tehát (annak is negyed része az Istápolyban) oltalmazni fogja a' Maylandi várat a' temérdek Frantzia ellen. Majd el válik, ha el jön az idő.

Véletlen meglepés vala az ma, midőn szobámban fel's alá sétálgatván dohányozva, – mély gondolatokba merülve, egyszerre három kék Huszár Tiszt toppan be: – Svadronyos Kapitány Báró Splényi (kár hogy ezen gyilkos nemzetségből való!) Kapitány Báró Bánffy, és Fő Hadnagy Borbély voltak ezek, a' kiket talán már te is ismersz Erdélyi leveleimből; – kik meg hallván nem tsak történetemet, hanem már itten létemer is, engem látogatni, és Maylandot meg nézni ide rándúlnak Coli Generálnak kis táborából, melly Piemontból kéntelen lévén el menni, és előbbre nyomólni, hogy magát öszve kaptolván Beaulieu' Seregével, az ellenségnek a' Pó vizén általjöverelét meggátolhassa, éppen közel vala ide. – Minckuránna egy két órát barátságosan töltöttünk volna nállam, bé menénk a' városba a' Maylandi Nagy Templomot meg nézni, melly olly nevezetes Európában, és a' melly valóban meg érdemli, hogy a' Világnak tsudái közé számláltassék. Azután pedig hozzájok; – itten alig ülénk le az ebédhez, hát bé rohan egy Ordinántz – hogy barátim Coli Generálnak parantsolatjára nyakra főre vissza siessenek osztályokhoz, melly már útban vagon elejbe menni az ellenségnek, melly Piacenza táján által jöven a' Pón Beaulieu' seregét ismét meg verte, magát két felé osztotta, és egy része Mantuának, másik pedig Maylandnak vette utját, – 's már közelget is Maylandhoz. – Ezek el nyargalának, én pedig a' várba haza futottam. –

Máj. 10dikén. Tegnap alig érkeztem a' várba, legottan Strázsát kelle bévezetnem az Udvarhoz felváltani az ott lévő Jordis Battallionjából való Strázsát, melly hasonlóképpen parantsolatot vőn az ellenség elejbe való menetelre. Szomorú szemlélője voltam a' Fő Hertzeg Ferdinánd', és Fő Kormányozó Generál Stain' elillantásoknak, a' kiknek Familiájok, és Jóságok már ez előtt egynéhány nappal elküldettek innen. – Különös Scénát éltem én itt meg: Láttam a' Maylandi népnek zavarját – egy része örülni láttatott a' Frantziák', és talán a' Szabadság, és egyenlőség' bejöveteleének annyira, hogy talán tsak okos magam viselésének köszönhetem, hogy az Udvari Strázsát meg nem támadta; – voltak sokan, a' kik búsulni láttattak; – az Udvariak zokogtak; – láttam mint bitangoltattak sok Hertzegi portékák, de nekem parantsolatom nem lévén ezt meggátolni, tsak néző lehettem; lehetetlen, és veszedelmes is lett volna itten a' tűzes, és ilyenkor garázda olasz köznépnek ellent állani. Ezen szomorú tapasztalásoknak közepette gyakor sohajtásokat küldöttem te feléd, édes Imrém! – Ki hitte volna, hogy ezt élni, és talán itten is halni jőjnek Olaszországba? – A' Strázsán néked egy levelet is irtam; el küldém egy úttal Lienztól fogva Mantuáig tett útamnak le írását is, és minden esetre bútsuztam tőlled; nem tudom, kezdedhez jövend e ezen levelem. – Soha sem fogom ezt elfelejteni: Én voltam az Udvarnak itten legutolsó Strázsája, mert engem ma már nem a' 'Tsászári Katonáság, hanem a' fegyverbe öltözött városi Polgárság váltott fel. Négy ezer Polgárnak tudniillik fegyvert kelle fogni a' városnak rendeléséből, hogy a' Frantziák eljöveteleig a' nép tsendességben, és a' zendülés ellen zabolában tartassék.

Máj. 12dikén. Hanyat homlok készül a' vár az ellenségnek elfogadására. Van már elegendő eleségünk, borunk. Két ezer katonánk, 150 ágyunk, és elegendő muníciónk, de nints több mintegy 18 pattantyúsnál. A' várnak Kormányozója Lamy Oberstlieutenant az Ingenieur Corpstól, a' várőrizetét pedig Holtman a' Garnison Regementnek Obestere. Ha tsak segítségünk nem érkezend, hát olyan Circumdederunt me lesz, hogy vagy halnunk, vagy foglyokká kell lennünk; nem hiszem pedig, hogy Beaulieu többé segethessen rajtunk, mert maroknyi táborát Mantuának, (melly Fő erőssége Lombárdiának) oltalmára kell nékie fordítani, vagy ha akarna is, az ellenség, tudom, elég okos leszen arra, hogy az útát elállja. Éppen most, a' midőn ezt írom, jön nyargalva a' kirendeltt vigyázat (piquet) vissza a' hírrel, hogy Melagnóban (melly Maylandhoz egy posta) van immár egy 10 000 főből álló Frantzia Sereg. – Isten veled tehát kedves Imrém! nem tudom, mert már zárják a' kapúkat, a' föld' gyomrába megyek e innen, vagy Frantzia országba? – – – –

Portékámnak nagyobb részét Cremonában maradtott Balogh Pajrásomnál hagyám, tsak a' mindennapi szükségemre valót hozván el magammal. Ez már eddig az ellenségnek zsákmánya lett, ha tsak Balogh Mantuába nem küldötte ládámat. – Keserűen tsordúl ki itten a' köny szemcimből – leg drágább kintsem, a' te leveleid is, talán – oda immár! –

Este felé. Fel mentem a' várnak egyik bástja-tornyára, és le dőlván a' zöld pázsintra, ott sokáig andalogtam; felséges szép tekintetek valának ezek: Éjszak felől a' ko-

molyan helyezett, és az alkonyodás miatt szürkülni kezdő Helvetiai magas Havasok, mellyekről a' német Musáknak Kedveltje Haller olly szépen éneklett. – Napnyugott felől a' Piemonti Hegyek, mellyeknek vállakon – most arany szín vállakon a' nap felségesen cserzkedett alá – Napkelet, és dél felé pedig a' Paraditsom Lombardia alattán tavaszi színében.

*Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor:
Nunc frondent silvae: nunc formosissimus annus. Virg.*

Ezen túl a' kékelő Genuai hegyek, – és legírten a' várnak tövében a' roppant Mayland az ő kertjeivel, Palotáival, és tornyaival. – Fájt a' szívem ezen gyönyörű Tartományért, mellyet imitt amott már dúl az ellenség; fájt a' szívem leg inkább éreztetek Kedvescím, kiktől illy módon szakasztott el ellenkező sorsom. – – Im-rém! – és Rozsi! hányszor nem sohajtoztam utánatok. Szegény Sándor, gondolám magamban, te még sem vagy ám szerentsés! –

Infelix, cui te exitio Fortuna reservat? – Virg.

Mert tsak ugyan szomorú bizonyos jövendő ez: vagy itt veszni, vagy fogollyá lenni, és tellyességgel nem győzhetni. – – – Eh! légyen, a' mint léssen; – ha itt veszek – veszszek. (Tsak hogy ezen maroknyi életem nem érdemlé meg így a' születésemet – Apámnak munkáját – és szegény Anyámnak fájdalmát.) Ha pedig fogollyá leszek, hát – hiszen diadalom! mert akkor az ellenségnek költségén meg látom Frantzia-or-szágot, és ingyen drága tapasztalásokat szerzek magamnak. Így tehát Tyrann sorsom! ki nem fogsz rajtam. Igaz tagja leszek én magamra nézve a' Magyar nemzetnek, mellynek nemzeti Karakterét hajdan imígy határozzák: sírva tántzol, és tántzolva hal. Nem feszegetem pedig, ha van e okom erre, és érdem lesz e ez. Akár szokás, akár játék – annyival is inkább én fogok ki sorsomon. De bizony most jut eszembe: kötelesség; mert a' fejedelem minden hónapban 24 forintot 33 és 3/4 Krajtzárt fizet Hadnagy Uramnak fejéért. Haha! – A' Maylandiak már fel tették a' Frantzia kokárdát, és így várják a' Vendégeket; a' városnak kultsait is már eljebek vitték.

Maj, 14dikén. Itt immár a' Frantziák; ma dél tájban érkezének ide, és a' városban Kvártelyozzák magokat. Bertier, ezen itt lévő osztálynak vezére, a' többi Fő tisztekkel edgyütt az üressen hagyott Udvari Palotába vevé lakását. – Horváth vadászaink már néhány lövést is bocsátának be az utszákon ki kandikálókra a' bástjájáról. Ha hamar vini kezdik a' várat, hát meg esik nekünk – mert Sántzaink még nagy igazgatást kívánnak. Azért jónak is találá a' vár kormány 400 embert munkára rendelni az éjjelre, a' várnak mind a' négy szegeleteire száz száz fejet és egy Tiszret. Illyen alkalmatosságokban Sorsot szoktak a' Tisztek húzni, és engem rangom szerént ez a' szolgálat illetvén a' Sors éppen a' leg veszedelmesebb helyre talált, hol a' város tsak ötven lépésnyire a' vártól, és közörtem, és az ellenség között tsak egy árok, és egy sor palánk vagyon. Bravo Sorsom! – Jól kezdted. – – – Holnap éppen Pünkösöd vasárnap.

May. 15dikén. Ki indulánk éjjél után mindjárt dolgozni rendelt helyeinkre, és a' szeré-
ben senki se háborított bennünket. Hanem mihelyt hajnallani kezdett; – alig pit-
mallott, hogy székelyesen beszéljek, mindjárt el kezdettek a' mieink a' bástjájkról,
a' Frantziák pedig az utzákból egymásra lövöldözni apró fegyverrel; – mint fitye-
részek felett a' golyóbisok, ezen kellemetes pilulák, mellyek az embernek
restéből a' lelket ki szokták lánálni! – Szinte három óráig tartott ez az egygyes pus-
kázás, míg azután egy városbeli Commissarius egy levelet hoz hozzánk, mellyben a'
város azt jelenté, hogy a' városnak kimellésére azt a' kötést tette a' Frantzia Kor-
mánnyal, hogy várunk a' városnak részéről meg ne támadassék, és az ellenségeske-
dés mind a' két részről meg szüint. – Ez a' kötés ma délután furtsa történetre adott
alkalmatosságot: Egy Frantzia katona (részegnek kellett lennie) tudván a' kötést, és
azért nem tartván a' lövéstől, ki jön az utzából a' várunkat környülvevő pázsint-
ra, és ott káromolja katonáinkat; (éppen magyar, és Horváth legények valának vigyá-
zaton a' Szabad Seregből a' bástjáj); azután ki vontt kardjával vagdalózván azt kiált-
ja fel: Foutre! nem karddal, hanem bottal hajtunk ki benneteket a' várból. Fáj ez
a' város részéről való lövést tilalmazó parantsolarnak által hágására szabott 50 páltza
miatt lóni nem merő Katonáinknak. Eleget kiáltá neki vissza a' Horvát: Jebem ti
maiku! és a' Magyar: Baszom a' frantzia teremtesedet! baszom a' frantzia lelked'
gyökerét! – A' frantzia még tovább ment; le tolván nadrágját mezítelen hátúlját
mutatá fel, ez néktek való, ugymond, ti Tsászar rabjai. Ezt már nem állhatván a'
véres szájú magyar, és horváth legény, ketten szinte egyszerre úgy lövék seggbe,
hogy leg ottan a' földre terüle – alig tudott be mászni az utzába, a' honnan azután
el viték pajtásai. A' lövésre nagy tapsolás hangzott bástjainkon.

May. 16dikén. Dél után egy Tisztjét küldé hozzánk a' Frantzia Generál azon izenettel,
hogy adjuk fel a' várat, mert azután semmi Capitulatióra sem áll. De mi azt felelénk:
Nem. – Most még könnyen beszélhetünk vélek, tudván hogy nintsen ágyújok. –
Szép fiatal legény vala ez a' Tiszt, és mind beszédjében, mind tekinteteiben vala-
mi különös volt. Beszéd közben előfordúla a' tegnapi történet is, a' mire ő kevélyen
azt mondá: „Szégyen valóban, hogy egy Citoyen Francais annyira meg felejtkezett
magáról, de csak a' bornak míve vala ez.” – A' kötés ismét meg erősítettett, hogy a'
városnak feléről semmit se tartsunk a' megtámadástól. – A' Frantzia Strázsák alatt
a' pázsinton a' palánkok mellett, a' mi vigyázatunk pedig fenn a' bástjájkon olly kö-
zel vannak egymáshoz, hogy szinte beszélgethetnek edgyütt.

May 22dikén. A' Frantziák nagy tsendességben vannak körülöttünk; máig semmi lö-
vést se tettek, noha egy nap se múlik, hogy mi a' várnak éjszaki, és napnyugoti ré-
szein fekvő táborokba számos ágyú golyóbisokat ne küldenénk, hogy őket tisztele-
ben tartsuk erántunk. Ma mindazáltal estve felé alkalmas hadi nézőjátékot adánk
Maylandnak: ki küldetvén tudniillik két szabaderegbéli osztály szénáért, melly a'
mezzőn apró boglyákba vala rakarítva ökreinknek számára; a' Frantzia vigyázat,
melly a' fák között vala rejtve, a' mieinkre tűzelné kezdett; – pattogott az apró fegy-
ver mind a' két részről – ágyúink durrogtak bástjainkon, és a' mirigy gombótzok

süvíölve repültek az ellenség közé, míg az eszvéli homály, és az ellenségnek legottan öszve futott sokasága a' tsatát félbe nem szakaszták. – Egy elesett, és három megsebesedett a' mieink közül. Szemlélője voltam annak, mint kergetett egy horváth legény hat frantziát, kik fegyvereket már el süítotték volt.

Máj 28dikán. Az unalom soha se emészté így lelkemet, testemet, mint e' mostani fogóságomban. Ila hegedűm itt nem volna, mellyet szerentsémre nállam tartottam – mellynek hangjai által veletek beszéllek, hát egészszen el kellene senyednem. Se aszszony – se könyv! – az egy Virgilen kívül, a' ki zsebformában boldogságomra ruhám közé keveredett, és lelkemet némelly órákban felséges eledellel táplálja. Az egész várörizetbéli Tiszti Karban tsak kettő sintsen, a' kinek társaságában szívem szerént való időtöltést, halgatok arról, hogy gyönyörűséget találnék. Ennek pedig egyedül te vagy az oka: mert a' kinek Imre barátja, annak ritka ember van inyére. A' ki a' Tokai nectárhoz szokott, az a' Betzkoii bort nem igen kedvelli. – Ila kellemes Levelcidnek gyűjteményje most nállam volna, és azoknak rendjein le ereszkedhetném a' múltt időknék örvényjébe – be boldog volnék! – Zala vármegye napjában ezerszer is meg fordul fejemben. Eleven képzelő erőm! te kivált most legnagyobb jóltévőm, tsak te ne hagyj-el, hát – jól lesz: mert úgy, a' mikor szívem kívánja, mindég Imrém', és Rozi', a' szép Rozi' társaságába gondolhatom magamat. – Ez az unalom vitte talán arra a' közembereket is, hogy által szökjenek a' frantziákhoz, a' mint történt.

Máj, 31dikén. Saggi sopra il Carattere, i Costumi, e lo Spirito delle Donne dei vari secoli. Ez a' könyv jutott a' napokban kezembe, mellynek olvasása szépen mulatott. A' szerző minden századbeli jeles Aszszonyoknak példáival világositván munkáját szépen, és erőssen víratja az Aszszonyi nemnek a' férjfiú nem felett elsőségét. Eszembe juttat itt Szegedy Rozi, a' kinek ha ez a' könyv kezébe akadna, még jobban el bizná magát. De igaz az is, hogy Ó is méltán helyet érdemlene az ezen könyvben elő hozottak között – soknak megmutatására.

Juniusnak 1. sőjén. Reggel. Most, midőn a' Szerelem mindenható hatalmával érzeteri velem azt, a' mit szívem olly forrón kíván, és a' mim nintszen, – midőn a' bizonytalan jövődönnek sűrű homályán keresztül az ámbár tsalárd, de még is boldogító Reménynek leg kissebb Sugára se biztat azzal, hogy a' mim nintszen, valaha meg lesz – szomorú, kegyetlen az állapotom! – – Az ellenségnek hallom trombitáját? bizonyosan ismét követ érkezik a' várba. Köszönöm akár ki vagy, hogy epedő magánosságomból emberek közé szállítottál! –

Dél után. Azt izenék a' Frantzia Generál, hogy minekutánna Mantuánál ismét szörnyen megveretett volna Beaulieu, következőképpen már nem lehet, mire támaszkodnunk; minthogy a' Frantzia Köz: Társaság azon kívül a' Sardíniai Királlyal is bé-

kességet kötött, téhát adjuk meg magunkat, mert különben néhány nap múlván végünk lesz. Mi azt felelénk ismét: Nem. Vigyázz reá, hogy az egész dolog tsak Frantzia ravasszág. – Azért békével alszom ma is, mint egyébkor. Sőt inkább azt tartom, hogy a' frantziák valamelly zendüléstől félnek a' Maylandiaktól, kik az új igát talán nem találják nyakokba illőnek.

Junius. 4dikén. Ugy vagyon, a' mint mondtám, és a' mint valamennyen vélekedénk: az olaszok nem szeretik a' frantziákat. A' múlt éjjel egy Maylandi lakost el fogatván ezt tudánk meg tőlle: Hogy a' Lombardiának sok helycín mozogni kezdének a' lakosok a' Frantziák ellen, nevezetesen Paviában, a' hol nagy vérontás volt, és Binasco nevezetű faluban, melly azután hamúvá égettetett. – Itt Maylandban is predikállani kezdék a' Frantzia Biztosok a' Szabadság a' replomokban, de a' lakosok mind ott hagyák őket; háromszor állittatott fel a' Szabadság' fája, és mind a' háromszor le döntetett a' lakosok által, kik közül ezen alkalmatossággal néhányan fel is kontzoltattak – most is gyakran esnek lövések a' városban. Ma a' többi között kezünkbe jött az a' Tirdetmény is, mellyet Bonaparte, a' Fő Frantzia Generál botsátott ki az olasz népnek. Ide írom ennek kezdetét, tsak halljad, melly kevélyen szól:

„Libertà. Eguaglianza! Il Generale in Capite Bonaparte à Popoli del Milanese! – – I nobili, gli ecclesiastici, ed alcuni Agenti dell' Austria traviano i Popoli di queste belle Contrade: – L' armata Francese generosa del pari, che forte trattera come fratelli gli abitanti pacifici, e tranquilli; e sarà terribile come il fuoco del Cielo verso i rebelli, ed i villaggi che gli proteggeranno” és a' többi. Benne valának azon gyalázatos Békességnek tzikkelyei is, mellyet Ők a' Sardiniai Királytól ki-tsikartak. – – A' Történetek azt mondják, hogy eddig valahányszor betörttek a' Frantziák a' Lombárdiába, mindég itt találák sűrjokat; tsak Mantuánál 30000 hala meg egyszer. – Tsak egyszer legyen a' mi táborunk szerentsés most is, hát – könnyebb vala nekik be jönni, mint ki menni. Mert ha egyszer Kalapáttal veretnek a' harangok, a' mi irten a' zendülésnek jele, hát akkor Jaj annak, a' kit az olasz dühösség ki jegyeze magának. – Ha még is magok az olasz-Frantziák is számosan nem volnának!

Jun. 7dikén. A' várbéli terhes szolgálat, melly minthogy a' várörizet kitsiny, igen gyakor is; a' várt környülvevő posvány miatt dögleleres Levegő, mert vízüinknek nagyobb részét már el vevé az ellenség; a' rozsz, sovány élet, mert marha husnál, és kenyérnél egyebet nem kaphatunk; a' lehetetlenség, hogy tsak vagy egy jó órára szert tessen a' szenvedő Katona; a' szomorú jövendő, mert mintegy bizonyos vagy a' sanyarú fogság, vagy a' kinos halál; – mind ez öszve véve úgy munkál embereinkre, hogy az Ispotályokat töltik, és már halni kezdenek. Mind ez öszve véve, azon kívül az unalmak, bú, boszszúság (Halál, és Pokol! hogy ne boszszonkodnám, lárván minő embereknek – minő Kormánynak a' kezében van ugy szollván valamennyüinknek élete!) a' kedvetlenség ugy munkálának én reám is, hogy testem törődik, fonnyad – 's lelkem bánkodik. Azt nyerem ez által még is, hogy, ha szerentsésen meg szabadúlok, és a' mint erős feltételem, le mondok a' katonaságról, – soha sem fogom meg bänni.

Jun. 11dikén. Itt van velünk edgyütt bé zárva *Seoveaud* Kapitány, a' ki Német Alföldi, jó Familiából származó Frantzia, egykor nagy barátja a' Wirtembergi háznak; József Tsászár által a' Garnison Regementhez küldetett örökös Kapitánynak, minthogy egy kedves Ministerét a' duellumban megölte. Tizenkét esztendő korától fogva már 28 esztendő Kapitány. Nagy tapasztalással bíró, a' Litteraturában jártos, nagy világ, és ember ismerő – derék ember ő; – a' kinek mind Feje, mind Szive helyén van; a' ki hasonlítás nélkül az egész őrizetből legalkalmasabb volna a' Vár' Kormányozására. Ez a' Seoveaud az, a' ki, különös, indulattal viseltetvén az itt lévő két Számkivetetthez, nekünk némelly jó órákat képes szerezni kellemes társaságával. – Ma a' többi közt ezt a' derék kis anekdotát beszéli Voltaire-ről: Ez a' Frantzia Dámáknál el annyira kellemes, és az Ő társaságokba magát el annyira alkalmaztatni tudó Frantzia országnak egyik Tsudája, életének 92dik esztendejében, egy reggel egy szép Aszszonyt méne látogatni: Meg jelentetvén Ő a' Dámának, ez leg ottan elejbe jöve éjjeli pongyola ruhájában: „Az Úrnak kedvéért – így szól hozzá, Voltairnek Kedvéért nem sajnálja a' Dáma félbe szakasztani álmát, és felkelni.” Ugy vagyon, felel az öreg, ősz, rántzos, de még mindég elmés Voltaire, az én kedvemért fel kele: – de másnak kedvéért fekvék le, éppen ez az, a' mi engem bosszont.”

Jun. 16dikén. Most olly tsendességben vagyunk mind mi, mind a' Frantziák, hogy háboríttatás nélkül készíttettem el egy kis költeményt, prózában, a' Maylandi Vár ostromoltatásának, a' hol én is ott voltam, örök emlékezetére. – *Mársnak dühössége.* talán azt gondolod? – nem – *Vénus' Temploma Gnidosban.* Két énekben:

Jun. 20dikén. Tegnap dolgozni kezdének a' vár körül a' frantziák, és ma már környül vagyunk véve az ellenségnek sántzaival; meg kellett már ágyuinknak érkezni. Hajnaltól fogva szünet nélkül morognak ágyuink a' bástjákról a' dolgozók ellen, úgy hogy a' midőn itt most néked írok, a' padlat alattam, felettem reng. – Ostromoltatni fogunk tehát bizonyosan! – két nap mulván már többet fogok írhatni – ha még is fogok írhatni. – –

Jun. 25^{dikén}. Szünet nélkül ágyúzánk mind eddig a' dolgozó ellenségre, de mind ezzel Ő semmit se gondolván, noha már Százoknak kelle tűzünk által el esni, nyakra főre dolgozik: – a' mit nappal el rontunk, azt éjjel fel építi, ám bár ekkor is gátolják mirigy golyobisaink. Iszonyú ostrom fenyeget bennünket. – – –

Lodi. Jun. 29dikén. Meg van; – épen, életben maradtam Vízkeletyvel edgyütt, de fogoly vagyok, véle edgyütt. – – – Ézen folyónak 26^{dikén} éppen vasárnap, a' tsendes, és kellemes éjjelt alig kezdé a' földről el mosolyogni a' pirúlva felkelő Hajnal, midőn már a' várból ki felé, és az ellenség' ágyu-állásaiból befelé pattogni hallattak a' pus-kák; álmos szemekkel huzodózva döllögtem ki szobámból a' folyosóra – tudakolni,

mi dolog, és nézzd – zuhogva esett egy frantzia bomba le hozzám nem meszsze, és rémitő robajjal el pattant, hogy szemem szinte szikrázott bele; és süvöltve repült el felettem egy ellenséges golyóbis, és leg ottan minden felől meg dördülének a' mi bástjaink is. Ostrom, ostrom! – nosza talpra, fegyverhez én és az egész vár-örizer, és ki ki a' bástjákra rendelt helyére. Mind a' két részről állandóan, szünet nélkül úgy folytattott a' sűrű tűz, hogy sokan, a' kik ott valának, azt mondák: Így vala, midőn London Nándorfejérvárat ostromlá: – Rettenetes, iszonyú, szörnyű Scéna vala ez: durrogtak, morogtak az ágyuk, mint a' mikor menydörög, és a' villámok egymást üzve sűrűen hullanak alá; tsattogtak a' bombák mintha mindannyiszor a' Menyhordónak egy egy abrontsa pattant volna el; – süvöltöttek minden felől a' golyóbisok, mint mikor a' dühös szelek zúgva, üvöltve egy mást hasogatják, úgy hogy ezekhez képpes a' nyafogó apró golyóbisok tsak ott pötköléseknek tetszének, és számba se vétettek; itt robajjal omlott a' fal, porozva zúzott darabokra a' téglá, ott retsegye tördeltetett a' deszka, hogy az apró forgátsok széjjel repülének a' Levegőben; – mintha a' Természet meg dühödvén maga magát emésztené, és tüzes gégekéből ezerféle halált okádna: – itt egy pattantyúsnak fejét vivé magával a' mirigy golyóbis, ott a' halált szóró eszköznek magának kerekét töré öszve egy másik – amott (borzasztó, és az emberiséget fel lázasztó tekintet!) egy szegénynek, a' ki férj és arya volt testér úgy szakasztá ketté, hogy béle az ágyura vért fetskendve ömle ki, tüdeje pedig a' levegőben szaggattott izre porrá; – itt egy jajgatott, és lábától meg fosztatván a' porban fetrengett; ott egy másiknak sebjét már kötözte az Orvos; amott egy harmadik a' veszedelmet mintegy ingerlé bátor maga viselere által; – a' föld rengett alattunk, mintha annak gyomrában az elementomok veszekednének: – a' sok füst már egész terhes fellegeket formált, úgy hogy fellyülről is fergeteg lártattott ijesztgetni; – itt egy halálosan Sebezerttet toltak talirskán; – ott a' bomba tüzet támasztott; mintha az ezer karú halál a' halálos veszedelmeknek irgalmatlan társaságában dombérozna – még egyszer mondom: rettenetes, iszonyú, szörnyű Scéna vala ez! – és vasárnap, hétfőn, kedden éjjel nappal mindég úgy tartott, hogy nem hogy gyengülne, hanem mindég inkább erősödött. Kedden már azt gondolám, hogy Jupiter a' Maylandi Várból szórja villámaait az ellene agyarkodott Oriásokra. Tsak éjjelenként kezdé nem szünni, hanem ritkúlni az Örök tűz, midőn tudniillik az egész napi tűztől égő ágyukat hűteni akará mind a' két rész, – ekkor meg a' Helvetiai havasok morgák hathatossabban, és nagyobb robajjal vissza a' dörgést. – Ezen mindenütt dúló fúló sűrű veszedelmeknek közepette valék én is mind a' három nap, – mellettem, alattam, felettem, mindenütt a' halál és annak borzasztó kínai voltak: sokszor itt állottam, alig mentem el innen, és nézd, egy bomba esett helyemre; – nem volt, ahová katonai kötelességem rendelt, egy szegeler is mentt a' veszedelmektől, és a' külömbféle haláltól, és még is sorsom olly kegyes volt, hogy épen életben maradtam, – hogy tégedet még ugyan azon forró szivemhez ép karokkal szoríthatlak, ha még egyszer ismét Zalába vetemedhetem; a' hová úgy akarok oda gyökerezni, hogy tsak valamelly bal erőszak szakaszthat ki ismét, és vethet idegen földre. Akarnád talán tudni minő állapotban találta légyen magát szivem ezen rettenetes három napokban? – Olly igaz barátom légy a' mint igazán szóllok: – az első nap, meg valom sokszor szorúlni érzém szivemet, rázám fejemet, és boszszonkodva feszegetém itt létemnek okát, bántam, hogy a' mire még is kéntelen nem

voltam, 24 forintért el adtam szegény fejemet, Splényi' Szívébe ezer Fúriákat kívántam, mert azt gondolám, hogy lehetetlen itt nem vesznem, és csak Kedvesim után sohajtoztam képzelt utolsó órámban (más az ha Hazámért kellett volna el-fogadnom a' minden felől reám ordító halált.) de második nap fel se vettem a' dolgot tapasztalván, hogy nem minden golyóbis talál. – Harmadik nap elég vakmerő voltam a' Sorsot vélem küzdésre kínálni – és elég hideg vérű néhány álomtalan kivontt fáradságos napok után a' minden részről sürtien omló halál között esrve felé édesen szunnyadozni. – Ekkor éjjel osztán látván a' Vár kormány, hogy már egy ép hely sintsen a' várban, hogy már ágyúink jobbára mind sebesek, hogy már mintegy 40 ember elesett, és meg sebezett, hogy a' frantzia bombák mind a' puska pornak meg gyújtására tzcloznak (egyszer szemem láttára kevésben múlt, hogy az egész fellegyár Maylandnak leg alább felével edgyütt a' levegőbe nem ugrott) az ellenséggel Capitulált. – Szerdán reggel már lobogtak a' fejér Zászlók a' vár' tornyaín, és 8 óra tájban hadi betsülettel dob és síp szóval az ellenség között ki mentünk a' várból, és kinn le tévén a' fegyvert fogva adánk magunkat. Dugva vala minden a' temérdek néző néppel; mellynek nagy része örülni, nagy része szomorkodni láttatott azon, a' mi történt. A' Frantziák önnön vallások szerént többet veszettek ezer embernél. – Maylandban evénk ebédet; dél után osztán ide hozának bennünket Lodiba; nekünk Tiszteknek Szekereket adtak. – Ennél gyalázatosabb Capitulációt soha se hallottam. – De így megyen most minden azt Austriai háznál. A' mit most meg nem írhatok, el fogom valaha beszélni. Isten veletek Kedvesim! és lelke
a vándorló Sándornak
mpr.

FRANTZIA FOGSÁGOM.

Lodi

Juliusnak 3dikán. Nints ugyan reménységem, hogy most fogságomból kezembe juthassanak leveleim, mert a' körülállások gátolják azoknak szabad járásokat, mindazonáltal el nem fogom mulatni néked mindég írni: nem annyira azért, hogy a' Barátságának szent oltárához áldozatokat vigyek – Sorsom kedvetlenül veté magát a' két barát közé! – mind azért, hogy szomorú állapotomban enyhülést szerezzek magamnak. Enyhülök pedig valahányszor néked írván, véled mulatozom, véled beszéllek, és lelkemet a' tieddel egyesülni érzem, te egyetlen Barátom, kedves Imrém! – –

Már negyed napja, hogy itten várjuk sorsunknak elrendelését. Bonaparte Frantzia Fő Hadivezértől függ, vagy Frantzia országba menni *experialni*; vagy haza eresztetni parolánkra. – Tölle függ a' barátságának karjai közé repülhetnem innen egyenesen! – Tsudálkozva, iszonyodva, és egyszer 's mind bosszszonkodva hallom most mind azokat, a' mik a' Lombardiában a' Frantziáknak bé ütések olta történetek: *a' mi Hadi vezéreinknek gondatlanságokat, ostobaságokat* – csak ugy van az, midőn mi nállunk a' Generáloknak vagy születni kellett, vagy a' valóságos nagy lelkű, és tehetségű Katonáknak tsak akkor adatik által a' Hadi Kormány, minekutánna már a' vénség nyomja lelkeket, és Katonái tűzők már ki aludtt; midőn mi nállunk a' Bétsből elannyira távollévő Hadat Bétsből kormányozzák. – Nem úgy vagyok a' Frantziáknál, a' kik most az egész Világnak bámulását, és figyelmét magokra vonják: az ő egész Hadok nyílt szemű, tűzes, friss, nyers, vidám fiatalságból álló, és a' Fő vezér nállak, a' melléje rendelt néhány Biztosokkal edgyütt határozatlan hatalommal bír. – *A' Frantziáknak, (az Isten' ostorának) győzedelmeskedő garázdaságokat:* El veszték ők előttem minden betsületeket – tsalatkoztam ítéletemben, mert szebbnek, nagyobbak, és igazabbnak képzelém magamnak a' lelket, melly őket élesztí, mint a' millyennek találok azt, minekutánna közelebből megismerkedénk; – szépek, és tsábítók az ő írásaik, de ne hidjetez nékik tűzes Ifjak, mert téményeik meg nem egyeznek, sőt ellenkeznek ezekkel. Nem szabadság, és igaz egyenlőség az, a' mit Ők hoznak, hanem nyomorúság, inség és szomorú egyenlőség a' sanyarú inségben. Fel dúlnak, el pusztítanak, és ki rabolnak ők mindent, a' mit találnak. Példa ebben a' szerentsétlen Lombardia, a' hol a' szegénynek gazdagnak, Parasztnak, Polgárnak, és Nemesnek egyenlő képpen el vevék mindenét. – De vitsorítják is fogok rájok a' Parasztok, és tsak azt várják, hogy a' szerentse tsak egy kevéssé vonja magát vissza tőlök. – Oda a' gyönyörű, a' téjjel mézzel folyó gazdag Paraditsom-Lombardia talán örökre! Kárát, mellyet a' Frantzia háború okozott nékic, sokáig fogja sínleni, mert leg alább egy század kívántatik arra, hogy a' leg nagyobb iparkodás, és fáradság által ismét helyre álljon. – Ha én Tsászár volnék, és felségemből a' szerentsétlen Lombardiára alá tekintenék – vért simék! mint a' midőn az Idvezítő a' veszni indúlt Jeruzsalemét egy dombról szemlélte, és könnyezve mondá: Jaj néked Jerusálem! – De ám a' Lombardia ezt meg nem érdemlé. – Méltó haragra fortyanok én itten a' Bétsi gaz Ministerium ellen – minden érzöm

háborog; Esmérem én ezeket a' Tsukákat; Bétsben az Udvarnál töltött negyed fél esztendőben elég módom vala őket vizsgálni, és – őket meg ismérni. Hertzog Stahrenberg ez a' gonoszságokban szerentsésen meg vénhedett szömyeteg, ez a' rehetős ellensége a' Magyar Nemzetnek, Pártfogója Splényinek, és oka az én szerentsétlenségemnek is, melly nagy nagy veszedelme légyen az egész Monarchiának, az Austriai Háznak, a' mi több az emberi Nemzetnek – az idő meg fogja mutatni. ---

Éppen most jelentetik nékem, hogy már meg érkezett Bonaparte' rendelése, és Frantzia Országba megyünk. – Megyünk tehát!

Incerti, quo fata ferant, ubi sistere detur.

Megyek tehát, nem téged ölelni szeretett Imrém, sem téged látni, szép Rozi; – hanem a' bizonyos inségbe, mert ugyan lapos az erszényem. – Eh! Légyen, a' mint léssen; vagyon bennem egy olly lélek, melly a' Sorsnak viszontagságaival szembe mer állani, tsak egésség, te mennyei ajándék, ne hagyj el engemet! – 'S ki tudja?

– Forsan, et haec olim meminisse juvabit.

Sant Angelo.

Jul. 6dikén. Komoly melánkoliába merülve, az egész úton többet gondolkodván, mint sem beszéllvén, ide jöttem Vízkeletynek, baj-társomnak néma társaságában ebbe a' tsinos kis mezzővárosba. Edgyütt fogunk mi maradni mindenütt, és tsak akkor válunk el egymástól, midőn majd idővel talán Őt is, engemet is kedvesebb tárgyak vonszanak magokhoz. – A' merre jövének, mindenütt mosolygó, és szánakodó tekintettel köszöntének bennünket a' Parasztok. – Egy öreg Paraszt sajnosan panaszkodott nékem a' Tsászárnak gondatlansága, és a' Sardiniai Királynak hitetlensége ellen. – Fenn áll immár minden helyeken a' frantzia szabadságnak fája.

Pavia.

Jul. 7dikén. Ez a' szép, nagy város, minekelőtte a' rettenetes Mars ide érkezett, Apollónak és a' Musáknak vala szentelve; – számos volt itt a' Lombárdi Ifjúság az oskolákban – most pusztá, nyomorúlt. Midőn a' Frantziák be ütének a' Lombardiába itt megtámadák őket a' Parasztok, és nagy vérontás történt közöttök, úgy hogy 7 száz Paraszt, és 4 száz Frantzia esett el; meg adá ezen történetnek árát a' szegény város, mert 24 órákig adatott árul a' leg kegyetlenebb rablásnak. – Keseregnek a' minden vagyonjoktól meg fosztatott szerentsétlen Lakosok; – szomorúan tapasztalák szegények, melly édes, és batorságos a' nyugalom a' két fejű Sasnak hatalmas szárnyai alatt, – hogy egy Bétsi német verszőnek szavaival szóljak. – Az itten emeltt Szabadság' fáját a' város piatzán ma sokáig elmélkedve szemlélttem; teli vagyon szép, és a' lelket elragadó felírásokkal, ugymint: *O viver liberi, o morir.* és a' többi. – Nyugalom nélkül hajtának bennünket a' Frantziák, talán egész a' rendelt helyig. Nem lévén Könyv nállam magános oráimnak töltésére, itten (talán hasamnak

egy napi veszedelmére) meg szerzem magamnak Petrárkát, a' szerelemnek érzékeny Éneklőjét – ezt a' kellemes Andalgót.

Voghera.

Jul. 8dikán. Minck előtte még ide jöjtek, egy Kettős beszélgetést akarok veled közleni: – Paviában én több tisztekkel edgyütt in *Convento del Papa* valék szállva, melly egy roppant régi épület, és a' hol vélünk elegenden Frantziák is Kvártélyoztak. Éstve felé haza veremedvén a' városból, a' hol tévelygettem, ki mentem a' hosszú, oszlopokkal támogatott Folyosóra, mellyre szobám nyílt, dohányozni; és a' mellyen végig sétálván, egy ablakhoz jutottam, a' honnan egy pázsintos piatzra szép a' ki látás. Értzből öntve, életi természetben áll itten Pál Pápa, a' miként Ő, mint Atyja az Anya szentegyháznak, és az Istennek a' Földön Helytartója az emberekre áldását adja, és mondja. Gyönyörködve néztem az öntő mesterségnek ezen szép mivét, a' midőn egy Frantzia Tiszt, fiatal mint én, hasonlóképpen dohányozva mellém dőlleszkedik: *Bon soir Camarad!* ugymond, és velem beszédbe ered, mert tudjad hogy már töröm én is a' frantzia nyelvet. Holmi kérdések után *én Ő hozzá:* 'Tudálom, hogy ez a' Pápa még itt áll. *Ő* hogy hogy. *Én* 'Tudálom, hogy ti olly szemesek, és okosak lévén, mindent a' mi lehetséges hasznokra fordítani, ezen értz-embernek békét hagyátok; – egy jó darab ágyú teltet volna ki belőle. *Ő* (illetődve) Igaz, de mi a' szép mesterségeknek remekjeit kímélni szoktuk; – és azután, a' Természetnek, ezen közönséges, jó Nagy Anyának, a' kit Közönséges Társaságunknak fondálásában híven követni akarunk, igaz szemre-hányását nem akaránk magunkra vállalni. *Én* hogy hogy? *Ő* Ez az ember, ez az úgy nevezett szolgálknak szolgálja, és azonban olly régtől fogva uralkodó Tyránja az egész keresztény világnak. Eleji ugy mint Ő, és Utói hasonló képpen mint Ő, kivált ezen tsábitó helyzet, és szavak által életében már annyi rosszat okozott az embereknek, hogy megbotsáthatatlan Vétek volna a' Természet, és az egész emberi nem ellen, halála után is Őtet ember-gyilkoló eszközzé tsinálni. – Szikráztak ekkor haragos szemei, és nyelve káromkodott. – *Én.* Ez a' kép itten: milyen igaznak láttatik az Egekbe küldött sohajtása, mintha a' leg igazabb atyai szívből jönne az; minő boldogítónak tetszik áldása – ez a' kép itten valóban tsábitó, 's még is minő tsalás, minő szemfényvesztés? – mennyi rosszat, mennyi kárt, minő önn haszonkeresést, szóval mennyi bünt fedez? – Illyen a' Frantzia Szabadság. *Ő* (itt rám mereszté szemeit.) *Én* Így fedez ez is szép szavai-val, színeivel, palástjával temérdek veszedelmeit az embereknek – tsak szemfényvesztés ez is – más boldogságot álmodni, más azt valóban el érhetni. – *Ő* Pajtás te menykő német vagy, és meg szoritván kezemet, meg rázott. *Én.* Követlek, én Magyar vagyok. *Ő* ekkor nyakamra ugrott, öszvetsókolt, – és el válánk.

Paviánál a' Tycino, vagy *Tesino* vizén, mellyen egy roppant kő hid épült, keresztül jöven, ki érünk nem tsak a' Lombardiából, hanem az egész Monárkiából. Itt jövenk a' határnál által a' Pón (Padus.) is, melly egyik Európának leg nagyobb Folyói között, és melly a' szerelmes Petrarcának énekeiben annyiszor elő fordul. – Itten olly széles ez, mint Pest, és Buda között a' Duna, és egy hajókon álló hosszú hid vezet az embert által – be Piemontba. Délután, a' leg nagyobb melegben tikkad-

va, és lankadva jöttem ide Vogherába. – Egy szomorú szürke Barát Klostromba vagyok szállítva, Vizkeletivel edgyütt. – Kedves Imrém! miként megváltozik minden: – Néhány hónapok előtt, midőn a' két katzér Hadnagy kedvtelve sétálgatott a' Grabenen Bétsben; se ők, se mások nem hitték volna, hogy most itten egy szegény Klostromban leg nagyobb boldogságoknak tartják a' szalma-párnát, mellyen az úttól el tikkadt tagjokat holnapig ki nyugosztalhatják. A' mi pedig leg-inkább bosszont az, hogy hol egyik, hol a' másik Barát jön hozzám puffadt hassal, és a' Piemonti veres bortól égő pofákkal Condoleálni: *Ahi Signore, mi rincresce tanto, di vederla in questo Stato!*

Tortóna.

Jul. 9dikén. A' vár, melly nem igen nagy, hanem erős, egy hegyen, a' város pedig a' hegynek tövében fekszik; ez kitsiny, és ronda. Tortóna, valamint valamennyi Piemonti Várai a' Sardiniai Királynak, a' Frantziáknak kezében vagyon, és marad egész a' közönséges békességig. – Ilyen gyalázatos Békesség még talán sohase kötetett, mint a' millyentre ez a' szegény vén Király Kénszeritetett a' Frantziák által; népe nem akarja még egészen hínni, mert még nem tétetett közönségessé, és szégyenli tsak elő hozni is ezt a' gyalázatot; hanem el nem múlatja kigyót békát kiáltani az Austriai Ház ellen, a' kinek tulajdonitja romlását. – Szállásomnak ablakai egyenesen a' várnak bástyáira nyilnak; – szörnyűséggel újjúl-meg emlékezetemben a' Maylandi Scéna. –

– *animus meminisse horret, luctuque refugit.*

Alexandria.

Jul. 10dikén. Ide érkezésünkig sok falún jövének keresztül, és ma vasárnap lévén, módomban vala a' Piemonti köz népet látni; és tapasztalni, hogy a' Lombardiának mind népe, mind földje szebb, és jobb ennél: Nintsenek itt olly jó, barátságos emberek, olly szép természetű, ábrázatú Leányok, olly szép rétek, jó földek, híves sikátorok, felséges utak mint a' szép, és gazdag Lombardiában. – Turin után ez a' főbb városai közül való Piemontnak. Szép, és nagy Fellegvára a' Frantziáknak kezében vagyon. – Az egész délutánt a' Kávéházban töltöttem. Számosan valának itt Frantziák, Piemonti Tisztek, és mi 'sászári foglyok. A' Frantziákat ismeri egész Europa. – A' Piemonti Tisztek, szép, nyalka, katzér, de el puhúlt, és aszszonyodott Ifjúság. Ezeket minden alkalmatosságokban gúnyolja 's pedig élesen a' frantzia elmésség, valamint a' 'sászáriaknak érdemei cránt minden ki telhető betsülettel viseltetik minden alkalmatosságokban. –

Feliciano.

Jul. 11dikén. Éjfél után indulánk el Alexandriából; a' fertály holdnak bádjadtt világánál, távol lévő Kedvesimnek boldogító néma társaságában tsendesen útaztam, és a' napnak hátunk megett felkölttével már ide érkezénk ezen kis mezző-városba. Róna eddig Piemont, hanem itten immár szeliden dombosodni kezd. – Szállásomnak ablakából, itt a' hol ide könyökölve dohányszom, szép ki látás terjed vizsgáló szemem elejbe: Ez a' hegy, ez a' domb, ez a' völgy hasonlónak teszi a' helyet [...] kies vidékéhez; – a' gondolatoknak sebes szárnyain viszen engem oda most eleven képzelő erőm: Látom az oda való Gráciákat felkelni az Aurorával:

---- *qui spiritus illi,*
Qui vultus, vocisve sonus, vel gressus eunti! –

'S nézzd csak miként boldogít engem képzelő erőm: ez a' másik domb, völgy, erdő, kápolna a' dombon, nem olyan é ez, mint Bessenyő szerentsés tája? – Keserű holdogság! – Látom Imrémet mély gondolatokban felőlem: „Isten tudja, él-e, vagy hal-e szegény”? – élek kedves barátom, de szomorúan, mint midőn Orestes az erdőkben bolyongott, és híjába sohajrozott Pyladese, és Hermionéje után. Élek, és egyedül csak a' te barátságodnak bizonyossága boldogít.

Te chiamo, é i boschi rendono
Mesti la nuda voce.

Asti.

Jul. 12dikén. Piemontnak szebb, és nagyobb városai közül való ez is. Itt fekszik Garnisonban Royal Allemand nevű Regementje a' Sardiniai Királynak, melly tsupa Sveitzerekből áll. A' Tisztek mind fiatal, szép, qualificált Ifjak, és különös hajlandósággal vonszódának hozzánk. – Ezerek tapasztalák immár, és tapasztalom most én is, hogy a' Magyar minden idegen nemzet szereti, és betsüli; egyedül a' német, nevezetesen Austria az a' háláadatlan fajzat, melly ellene agyarkodik, őt tépi, szagatja, és marja minden alkalmatosságokban. O Pannonia, te jó szívű Pelikán, a' ki keblednek vérével, és kintseivel táplárod ezt a' háláadatlan nemzetet! hát nem születik egy Messiás számodra? – egy Lajos, egy Mátyás! – Szerentsétlen Sándor, szeretett Nádor Ispányja a' Magyaroknak! vérzik itt most éretted hazámért égő szívem – sűrűen hullanak a' bánatnak könnyei éretted! – A' Piemonti Tisztek, a' kik a' mi Generálainknak kormányja alatt hartzoltak a' Frantziák ellen, tudják, és el beszéllek nékünk ennyi veszteségünknek okát, úgy, hogy egészen ki van mentve a' Sardiniai Király. A' Német Generálok mind árulók voltak. – Méltó sajnálni a' Tsászárt, a' kit így hurtzol orránál fogva gaz Arisztocráta Ministeriuma. – 'Tsak egyszer meg szabadúljak – nem szolgálok én többé.

*Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes.
Flumina amem, silvasque inglorius. O – Virgil.*

Canale

Jul. 13dikán. Hoszszú, unalmas, komor vala mái útam a' rekkenő melegségben. – I. el-kem, testem semmivé téve a' sütő meleg által; minden kötelékím széjjel bomlának, belső erőm, és vidámságom az engedő pórusokon párolog ki; hijába könyörögtem a' Zephyrnek, hogy szánjon meg. – Szállásunk pedig még alkalmatlanabb, mert ez egy szegény, ronda városotska. Ebben az országban az idő nem repül sebesen, mint Hazámban néha; hanem mász: az unalom el vágá szárnyait. A' Reggel hasonlő az estvéhez; az este a' reggelhez; – 's képzeld magadnak szomorú állapotomat: ha le fekszem a' hadi fogolynak számára készített szalma párnára, bizonyos vagyok benne, hogy a' holnapi nap szintén olyan, ha nem rosszabb, mint a' mái. – Sorsodat az enyimmel mérvén, tanúlj, barátom, élni azzal, a' mi bírtokodban vagyon.

*Heureux donc qui dans vos climats,
Maitre de lui, sans embarras,
S' amuse des erreurs publiques.*

*Donne à l' amour quelques soupirs,
À l' amitié tous ses loisirs,
De son toit rarement s' écarte,
Et qui, prudemment paresseux,
Ne te fait jamais ses adieux,
Que pour voyager sur la Carte. –*

Maradj otthon barátom! – cleget experiállok én helyetted is.

Brá.

Jul. 14dikén. A' Harasztos dombok között egy patak mellett ezer felé tsavarogván későn érkezénk ide. Ez alkalmas kis városotska – mái útam is vidámabb vala a' tegnapinál. Seauvaud Kapitányt, a' kiról már emlékeztem leveleimben, és a' kivel mi két baj-társok leg inkább össze-hangzunk, itt már nyitott karokkal várák Turini barátjai, mind Gavallérok, és derék emberek. Turin ide nints meszsze – Seauvaud Kapitány pedig három esztendeig fekvék ott. Ezeknek ismeretségek által nem tsak egy tűrhető napot, hanem azt a' szerentsét is nyertem, hogy egy Turini Banquier által, a' kinek Atyám' számára levelet is küldék, Frantzia országban pénzt fogok kapni. Kell is, mert már ugyan kortyog erszényemnek a' béle; és ebben az országban, melly annyi ideig Theátroma vala a' Frantzia háborúnak, nagy drágaság nagyon. A' Turini fellegvárt is ki tsikorták már a' Frantziák a' Sardiniai Király kezéből. – Turin fő városa Piemontnak, és Lakóhelye a' Királynak. – Elgondolhatod, mi-

lyen rabságban nyög ez az Austriai Háznak segítségére támaszkodott Király. Ezt pedig azért tselekevék az okos Frantziák, hogy, a' Piemonti parasztságtól félvén, melly a' hegyek között öldösi őket, ha valami történend, magát a' Királyt nyakon kaphassák. – A' Király ellen öszve esküdtek, a' kik a' tömlörzben már már halálokat várak – ezek is szabadon botsáttattak a' Frantzia békességnek egyik tikkelye szerént, és most gunyolva hányják a' fittyet a' Királynak orra alá – ez már tsakugyan nyomorúltt Királyság! –

Fossano.

Jul. 15dikén. Brától fogva egész eddig szép, nyílt térségben úsztam, de a' melly még is innen egynehány mérföldre környül van kerítve a' Piemonti, és Genuai Havasokkal. – Iszonyú hegyek ezek – hajdan falai a' roppant Római Birodalomnak; felségesen feküsznek az Utazónak szemei előtt, a' kinek, ha ezeken túl van vándorlása, lehetetlen előre nem borzadni. – Nékem, a' kit ezeken túl hurról sorsom, lehetetlen vala nem sohajtanom, 's pedig ezernyi ezerszer: hogy ismét illy irgalmatlan hegyek vetik magokat közibem, és Kedveseim közé! – Ezek közöt egyik éjszak felé, mintegy a' társaira hágván, vakmerőn emeli serét kék, hóval elegy pupját az Ég felé; mintha ennek tetejéről az Égbe tsak egy ugrással oda lehetne jutni. Itt ennek szirtos tetején ered a' Pó, azt mondják; de ám tsak mondják, mert a' Halandók közül még senki se láthatta, lehetetlen lévén fel jutni, ennek eredetét. Ezen hegynek iszonyú magasságát onnan is képzelhetni, hogy a' Pó, a' hol leg először mutatja magát az oldalán, már mély, és széles. – Három ezen utazó fiatal Angoly, meg akarván trutzolni a' lehetetlenséget, fel menének a' nagy Pót tsetsemő voltában látni; midőn annyira jutának, hogy a' többi hegyeknek tetején végig láthattak, egyik közülök, előre látván a' lehetetlenséget, még ottan félbe szakasztá utját, és azt bizonyítá, hogy a' Pó már széles, és mély ott is. Ketteje elég vakmerő volt még fellyebb is menni – fel menének, de – soha se jövének többé vissza. Ádáz lelkek! be szeretlek benneteket! Ditsőség néktek, 's pedig nagyobb, mint jobbára valamennyi mái Viréznek! – Fossano' vidéke kies; – a' kellemes Éstve engem is ki tsala sétálni, noha tikkadtt valék. – Ezt a' tsinos városokkát tsinos nép is lakja; és a' sétáló helyen számosan jelenének meg. De én egyedül kívántam lenni; lelkem magánosságra sovárgott. Ki mentem tehát a' város kapuján. – Lassú lépésekkel egy pázsintos dombra jutottam, s

Nézzed! a' roppant Nap szelid felségébe'
Éppen most száll alá a' tenger' öblébe,
A' láthatáron túl, a' vad rengetegen;
Sugári reszkernek még a' kék hértzeken.
Bíbor-szinbe borúl a' Meny' holtozatja,
'S a' Félholdnak vidúl sápadtt ábrázatja.
A' Természet, 's minden állat tsendesedik –
O felséges Scéna! – lelkem emelkedik.

Innen meg látogatám Hazámnak némelly kedvesebb vidékeit; 's azután a' tsillagos ég alatt le süttöt fövel ballagtam szállásomra.

Cuneo.

Jul. 16dikán. Piemontnak ez leg nagyobb erőssége; most teli van Frantziákkal. A' város kicsiny, de szép. Alkalmatlan szállásom lévén az egész nap a' kávé házban laktam, és a' Frantziákkal mulatoztam. – Komor vagyok, mint a' máj nap. – – –

Limone.

Jul. 17.dikén. Cuneótól egy órányira már bele érkezék a' havasokba. Puszta itt mindenfelé a' hegy, és míveletlen; tsak imitt amott látszik az oldalokon egyegy hód rozstot termő föld. – Ez a' mezző-városotska, mellynek lakosaiban, kivált a' Leányoknak virágzó ábrázatjokban az egészséges Hegyilevegőnek mívét láthatni. utolsó hely a' Sardiniai Királynak birodalmában, az új Frantzia békekesség szerént; holnap már Nizza Vármegyében (*Contado di Nizza*) leszünk, mellyet a' Frantziák most el tsiptek a' fellyebb említett Királytól, és Őt egészen el mellőzék a' közép tenger-től, melly a' Havasokon túl vagon, és melly a' kereskedést birodalmaiban virágzóvá tevé.

Tenda.

Jul. 18dikán. Hajnal még nem is kezdé repedezni, midőn a' tellő Holdnak tsendes világánál már útnak indulánk, tudván melly kemény lesz a' máj nap; és a' nap már jól magasán volt midőn fel érénk a' Tendai havasra (*Colle di Tenda*), mellynek meredek oldalán ezer felé tekeredve mesterségesen kanyarodik fel a' szekér út Frantzia ország felé. Ez az út, melly az iszonyú havasok között bámulandó mesterséggel vagon kivágva, melly milliomokba telhetett, melly olly remek, hogy szinte a' lehetlenség van benne meg truttzolva, Victor Amadénak a' mostan uralkodó Sardiniai Királynak míve, a' ki a' régi öszvér útakat tsudálatos szekér úttá változtatta. Szinte hat óra tellett bele, a' míg mászkálván, nyugodván, 's ismét mászkálván, tikkadtt tetemünket nagy nehezen – lelkenedezve fel vontoltuk a' szörnyű magasságra. A' fellegek alattunk lebegtek, 's mint valamely sűrű köd, ugy akadoztak a' sziklás oldalokon, 's mégis fel érvén, meg más hegyek tornyozának felettünk. – Innen vissza tekintvén borzad az ember' lelke, 's örül egyszer 's mind, hogy ezen feneketlen örvénynek tetsző mélyiségből felverekedett, hol a' járó emberek, és öszvérek tsak aliglan mozgó parányi állatotskáknak láttatnak, – örül, mert azt gondolja, hogy lehetlenséget győzött. – Itt, ennek a' hegynek tetején táborozott tavalý Coli Austriai Generál, az egyesült Austriai, és Piemonti néppel a' Frantziák ellen; a' sántzok, árkok, és ágyú állások még mind épek. Olyan hely ez, a' hol négy ezer ember negyven ezernek sokáig ellent állhat, és mégis, szégyen, gyalázat! A' Frantziák itt is

győzedelmeskedtek. – Hallom, hallom! – az igazságnak trombitája azt harsogja, és ezer Echo bizonyítja: hogy a' Frantziák vagy mind Hérosok, a' kik ezen hegyeken nagyobb dolgokat vivének véghez, mint hajdan Hannibal; vagy az Austriai Generálok mind Gazemberek; a' kik vagy valamennyen félénk nyúlak, vagy valamennyen Judások, a' kik Mestereket el árúlják – pénzért.

*Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames? – – – – –*

Elég az, hogy én most szemfüles tanúja vagyok annak, a' mit a' később századok a' Frantz–Iadban magasztalni, tsudálni, az Austriaiban pedig gyalázni fognak. –

Valamint a' játékos a' nyertt aranynak, úgy örültem én a' hosszú, és nehéz fáradtsággal végre meg nyert hegynek. – A' bértznek leg felső pontján lévén – hajl minő Scéna nyílt előttem! Imre! – lelke megdőbhent – tetemem oda gyökerezett. Melly nagy, melly felséges, melly vad, melly vakmerő tekintet vala ez! – és új, melly nekem eddig még idegen vala. Örömet a' barátságának szárnyain hozzád repültem volna – ide a' szirtos bértzre hoztalak volna: Imrém, velem mindenben részt vevő barátom, segíts érezni, segíts nézni! – Nézz'd ezeket a' szörnyű havasokat, mint emelik fel ősz fejeket a' Levegőnek magasságában – a' fellegeteket hasogatják; –

Hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur

In coelum scopuli: – amott egy nagy Szirt-test az égnek Sarkát láttatik vállán tartani a' levegőben, Rokonok ezek azon havasokkal, mellyeknek bértzeire hajdan Hannibal fel hágott hadával, és az akkori világ' Aszszonya Róma rettegett: – itt vagyok én most,

Vers ce rocher fendu par Annibal,

Fameux passage aux Romains si fatal,

Qui voit le ciel s' arrondir sur sa tête;

Et sous ses pieds se former la tempête. – borzadva támad a' bajnoki lélekben itt az a' vakmerő gondolat, mellyet az oriások végre akarának hajtani, Jupitert az ő Égi lakásában ostromolni akarván. – Nézz'd itt alattam ezt a' mély örvényt, melly setét tor-kát tátani láttatik; – az út innen egy éktelen fejrő kigyónak módjára tekeredik le felé a' meredek oldalon – az örvénynek fenekén egy víz tsavarog – ezüst hullámokat hány köves öblében, és zuhogva (de a' mi csak alig hallik fel) arra hömpölyög, a' merre az út két göröngyös, már már dőlő Szirt-fal között keresztül töri magát: mint ha ez az Acheron, és az ijesztő kapún túl Pluto' kormos tartományja volna; – az alatt járók hővelknyi embereknek tetszenek; – a' napnak világa csak akkor jut ide, midőn az útjának felét már hátra hagyá; más kor borzasztó árnyék fedi ezt a' vad helyet. – Vannak az oldalakban olyan szegeletek is, a' hová a' napnak éltető sugárai soha sem hatnak, és a' hol a' hó soha sem fogy el, noha a' hévség ezen déli tartományokban sokkal nagyobb, mint hazámban. – Az oldalakon magasra domborodó fejrő, itt fekete, amott vereslő márvány ormok; a' kősziklákból felnyúlott hamvas oszlopok – a' hegyekből gomolyodó mohos hegyek – az égő képzőlődés által imitt amott tenyészett formái külömbféle állatoknak: (itt egy nagy darab Kő-orom olly valóságos ülő medvét kápráz a' szemnek, hogy valóban csak a' mozgása hibázik.) – az oldalak-

ban tárogató barlangok – a' Kőszirtoknak gyomrából nőtt, ki fel, ki alá felé, 's az időnek terhe alatt meg görbedett százados vén, vastag tölgy, és gesztenye fák, olly komor, olly vad, 's megint olly nagy, olly felséges tárgyak az érzékeny vándornak, hogy annak lelke borzad, és bámúl. – – 'Tsendesen bámúltam a' 'Természetnek ezen rendetlen, vad, és vakmerő munkáját, a' midőn, láss'd – a' magas oldalon egy nagy kő orom történet által megváltván Kő testétől rettenetes robajjal zuzván, tördelvén akadékjait, 's gyakran ütközetei által mind sebesebben lódírtatván, ropogva, 's ordítva hengeredett le a' mély örvénynek fenekére, a' vízbe, – a' habok magasra fertsentek – a' föld meg rendüle – és a' barlangokban lakó Echók háromszor riadának meg utánna. – – Pusztá és magános itt minden; az úton kívül sehoh nints itt nyoma az embernek – nintsenek itt éneklő madarak; csak a' vértsék visitnak a' levegőben, és a' baglyok vihognak a' barlangoknak éjjelében; – nem lengedeznek itt a' Zephyrek. Az imitt amott boltosodó füge fák, vad rózsá bokrok, és apró virágok meg huzzák magokat a' helynek mord tekintete elől. Ritkák itten a' komorkodó, haragos természetnek ezen szelidebb nyomai, mind az igaz szerelem, és igaz barátság a' világon:

Adparent rari nantes in gurgite vasto.

Sokáig nyugódtam a' bértzen egy ki dőlledő feje márványnak hideg árnyékában; – éles szél seprti itten fityerésze a' hegyek' tetejét. Még eddig mind csak a' közelebb való tárgyakat falák szemcém, a' midőn azután tovább vizsgálódván, az új Seena elejébe terjed: a' negyedik elementom vala ez, mellyet véghetetlenségében még eddig soha se láttam – a' hegyeken, tetőkön, bértzenen túl határ nélkül kiterjedett tenger (a közép tenger), mellynek kék síkja, tiszta idő lévén, az Egeknek kék boltozatjába elvesztvén magát, a' véghetetlenséget állítá elejébe – szemem szinte ki meredének a' telhetetlen nézésben. Még itt pihegtem néhány ki fáradott bajtársaimmal, midőn három Genuai öszvér-hajtó fel érkezvén, velünk beszédbe ered, és int bennünket, hogy innen takarodnánk el, mert ez veszedelmes hely az úgy nevezett *Tormento* miatt. Ez forgó-szél, melly a' tengerről ezen iszonyú örvénybe rohanván, benne megakad, és mind addig benne dühödik, ordít, míg az utánna jövő szelekkel egyesülvén, üvöltve, morogva, 's mindent dúlva fel sodorja magát a' tetőre, a' hol azután szabadba jutván iszonyú erőszakkal, szörnyű robajjal, és a' villámnak sebességével keresztül sujtja magát a' bértzen, le tsapván mindent a' mit talál, és a' kő sziklát is meg szaggatván dühös hatalmával. – A' túlsó örvénynek fenekében már, a' mint mondják, sok száz utasnak, és öszvérek tsontjai hevernek, a' kiket itt találván az elementomoknak ezen szörnyetegje, a' poklokra taszított. A' leg terhesebb szekereket számtalan befogott marháival edgyütt úgy viszi, mint a' szalma-szált. Télen szokott leg inkább dühösködni. Beszélnek, hogy tavaly Coli Generál itt táborozván, egy sok tár szekeret, szinte két száz katonát, sött néhány ágyút is meg emésztett.

Szinte három óra telle ismét bele, a' míg az örvénynek fenekére értem, noha ezen a' felséges úton elég sebesen ereszkedtem alá. Alatt lévén meg állapodtam, és rémülve néztem a' ki mondhatatlan magasságot, mellyen csak nem rég valék –

míntha halhatatlan dolgot követtem volna el. *Colle di Tenda!* gondolám magamban, soha se felejték el. A' dörgő viznek partján nagy lépésekkel jöttem egész Tendáig, minekutánna ismét két óráig vasaltam volna a' völgyben, a' Kösziklákknak szoros falai között. – Ez az első hely a' Frantzia K. Társaság' birodalmában. A' város régi, és komor; az egymás hátán épült fekete házak egy nagy Amphiteátromot formálnak a' szirtos havasnak meredek oldalán. Hogy lankadtt vagyok, el gondolhatod, midőn hajnal előtt indulván el, egész nap-alkonyodásig mindég mozogtam. Alig chettem valamit fáradtságomban. A' napnak, a' kit a' hegyek már néhány órák előtt el lopának szemeim elől, már le kelle nyugodni; mert már már itt a' fekete éj. – –

Tetemem törődött ugyan, de lelkem telí van nagy képekkel – nem alhatom. Éj-jel vagyon; és a' Hold csak most jutott a' Tavasokon által ide; és szelid világa által a' vad vidék is valamennyire derűlni láttatik. Előbb komor setétség fedé az örvényt – csak a' házokban láttatott ide 's tova a' métsnek pislogó, bádjadtt világa, és a' mélységben repdeső Szent János-bogarak tsillogának imitt amott; – hasonló vala ez a' hely egy nagy sírhoz, mellynek borzasztó üregében a' Nagy Természet láttatott haldoklani. Halálos tsendesség uralkodik a' bértzeken, és az oldalokon, csak az alattam hömpölygő viznek hiú dörgése rázza a' fülnek dobját – mint birkóznak, mint viaskodnak a' zuhogó hullámok a' hegyekről le omlott, és a' fenéken meg állapodott kő-ormokkal – szikrákat szórnak a' Hold' gyenge világánál.

*O nature! qu'ici je ressens ton empire! –
J'aime de ce désert la sauvagerie aprété;
De ses travaux hardis j'aime la majesté;
Oui – ton horreux me plait; je frissonne, et j'admire.*

O mért nem bírok én Schiller' mindenható tollával, hogy én néked mind azt; voltaképpen, úgy ki fejezve a' mint érzem, ide írhatnám, a' mi most lelkemben vagyon? – Ez a' lélek most hegyeken, rengetegeken, bértzeken, százados tölgyeknek tetején jár – kész hol ölelni, hol dúlni az egész teremtést – elég vakmerő a' sorsot meg zaboláznai – fellengzésében a' Halhatatlanság után kapdoz – 's azután fáradtt lévén a' barátságának kebelében kíván nyugodni – és a' gyönyörűségnek ölében rengettetvén a' Szerelemtől várja jutalmát – – hijába, nem lehet – nints mód benne. Ah kedves barátom! 'Te utánad terjednek ki karjaim – kimondhatatlanúl szeretlek én régedet; bizonyosságom itt az egész Természet. O te, és Szegedy Rozi! mért nem vagytok ti itt? – a' ti lelketek minden szépet, minden nagyot tökéletesen érez – itt edgyütt fellengzhetnénk. Isteni multság volna az nekünk, a' szilaj Természerben irten, Sándor', Caesár', Brutus', Hannibal, Scipio', Themistocles', Aristides', Cyrus', Mark-Aurel', Artila', Mátyás', Virgil', Homér', Wasinghton', Terglud', Tibor', Rajnal', Sapho', Aspasia', Dánae', Semiramis', Cleopatra', Lucretia', Ninon', Portia', Petrarca', Ariosto', Voltaire', Ortzy', Lelkcikkkel társalkodnunk! – – Jó éjtszakát!

Fontana.

Jul. 19dikén. A' zuhogó víznek partján, a' remekúton, mindég szörnyű, a' halállal fenyegető Szirtok' hatalmában jöttünk, egész eddig a' kis falúig. Néhányszor úgy vágja magát keresztül ez az út a' leg sivatagabb kőszirtokon, hogy szinte lehetetlenség hinni, hogy ez a' gyarló embernek műve; hanem, hogy ezer villám egyszerre tsapván oda, hasogatta meg azokat – kész veszedelem láttatik a' vándort mindenütt retteneni. Az oldalakról le szökő patakok kellemes mormolással érdeklík a' fület azomban hogy az alatt zuhogó víz sérti azokat. Böven talátnak itt pisztrángok ezekben a' köves vizekben, és izletes táplálást adnak az el tikkadtt Vándornak. Némely maroknyi helyeken szép rozst is láték az oldalokon. – Ma egész délután mindég a' szirtokat mászkáltam, úgy szeretem ezt a' szép vadságot, ezt a' kellemes szilajságot; és éppen nem haragszom Sorsomra, hogy a' Frantziák' foglyává teve, mert a' melly mértékben sanyargatja testemet, olyanban táplálja lelkemet a' legfelségesebb eledellekkel. 'Tsak azt az egyet kérem Sorsomtól, hogy téged, és Szegedy Rozit ismét látni – ah dobogj, dobogj szegény szívem! – édesen fájsz úgy e? – 'S te isteni ajándék, képzelő erő, fessed elevenen elejhém a' szerelemnek rózsá, és a' barátságna liliom' színeivel ezt a' gyönyörű Scénát – ebben a' sivatag pusztaságban! –

Sospello.

Jul. 20dikén. Kedves barátom! nem írhatok, mert a' három nap szüntelen hajtott vad nem lehet fáradttabb nállamnál. – *Colle di Pranso* ez az az irgalmatlan fellegeket hasogató havas, mellyen ma fel és alá vontzolódánk a' tsiga-úton. 'Tsak alkonyodás felé érkezünk ebbe a' kis mezző városba, melly valamivel nagyobb nyílású völgyben fekszik, mint a' többi örvények; és már megint előttem áll az éktelen hegy, mellyre holnap megint fel kell sodródnom. – Szomorú volt nékem mái útamban, ebben az úgy is sivatag pusztaságban még fellyül reá a' fenekedő Márs' pusztításának is új nyomait látnom. A' hegyeknek oldalán szana szétt álló házak mind kormosak még a' Vulkántól, melly azokat meg emésztette, és lakóik, a' mint mondatik, mind földön futókká lettek, és inségekben most haramjaskodnak itt a' havasok között, mellyeknek barlangjait lakják, és a' mellyeknek gesztenyéivel élnek. – *Saorgio* egy iszonyú, meredek szírhegyen épült Fellegvár vala, egy kis várossal edgyütt; – most már tsak omladéka látszanak a' várnak, mellyet a' Frantziák egészen le döntének, ne talán, vissza térti kéntelenítettvén, útjokat veszedelmessé tegye. A' még épen maradt néhány sor-házak úgy láttarnak, mintha nem is a' mi földünkhez tartoznának; – a' levegőben láttatnak magokat rengetni. Ritka tekintet az ilyen a' világon. 'S nézzed: a' Természet még is minő kegyes: ez a' szörnyű vad vidék teli van itt mindenütt a' leg szelidebb, mi nállunk tsak a' kertekben található virágokkal; a' rozmarin, violák, és ezer egyébféle virágok a' leg kellemes'bb illattal tsiklandozzák a' szagló edényt; a' hová hág az ember, mindenütt levendulát tipor. – A' leg szebb füge, és olaj-fák teremnek itten. 'Talán ezeken a' hegyeken akadt meg inkább Noc' bárkája a' már apadó víz özönben, nem pedig az Örmény bér-

tzeken; – a' ki repített galamb talán innen vivé az olaj ágar a' bárkába? – ki tudja, sem én, se te ott nem voltunk.

Scarena.

Jul. 21dikén. Nox erat, et terris animalia somnus habebat. – midőn a' teli Holdnak tsendes világánál Sospellit oda hagyánk, és az előttünk feketén álló hegyre tekeredni kezdénk: *Colle di Brois* ennek neve. – A' tsillagok már el tűntek az Égről, és a' piros Hajnal már meg-jelenté a' világnak a' Napnak jövetelét, midőn mi már jól magasan lévén, egy oldal völgyben a' leg szebb mezzei Scéna nyíla előtttem: egy ébredő falú a' kies mélységben, mellynek tehenei bőgve akkor ballagának a' mezzőre, mellyben egy tiszta patak tsendesen folydogál; – a' ketskék már az oldalakon lógtak. Az útfélen letsüggő fejeér szírtől gyönyörködve néztem ezt a' világ' zavarja elől méljen rejtett boldog szegeletet, melly olly parányinak látszott a' magosságról, hogy égő pipámnak füstje által egy kis felhőt gondoltam reá botsátani. – A' retőre érkezvén a' Nap már forrón sütött. Végtére, minekutánna néhány óráig hengeredénk, le érénk – haj! de tsak gondolánk, hogy le értünk: – mert egy helyen, a' hol az út vakmerő erőszakkal vágja magát keresztül a' leg rettenetes'bb szirtokon, és jobbra tsavarja magát, meg-döbbenve vevém észre tsalatkozásunkat. Itt ismét egy szörnyű torok tátá fel iszonyú nyeldeklőjét, minket befogadni.

How ez így meg vála –
Szavam torkomba fúlt,
Borzad'tt hajam' szála,
'S minden érzőm bámúlt.

De hogy ne? – nézz'd tsak ezeket – ezen a' szörnyű magasságú szirtos hegyen meszszeré fel domborodott ormokon álló szikla tornyokon lebegő, és a' Menybe bele nyúló kőszálokat –

ces monts sourcilieux.
Qui pressent les enfers, et qui fendent les cieus.

a' Szirtok között ezeket a' hibadásokat, ezeket a' setét üregeket, mellyek horkantani nem hallatnak ugyan, de láttatnak – nézz tsak alá ide a' föld' gyomrába, ebbe az örvénybe, mellynek fenekén egy' sebesen hömpölygő Enfrátes úgy dörög le felé, mint ha egy országos hordó hengeredne le Mennyekeből a' Poklokba; – úgy tetszik, hogy ezen örvényből már nem le, hanem fel megyen az út Plútó fekete Tartományjába. Fellyűlről, Alólról veszedelem, és ezer halál fenyeget. – A' Természet itt maga magát tyrannizálni láttatik – 's tudjad meg, hogy ez, a' mit ide irtam, még tsak gyenge árnyék a' valósághoz képpes. – Itt ebben a' kitsiny faluban, most azon töröm fejemet, merre vegyem útamat, ha meg szabadúlván fogságomból ismét téged ölelni megyek, – ha, a' mint a' vándornak tetszik, a' Tyrann Természet itt

addig maga magát meg emésztí. – Éppen nem tsudálom, hogy a' Frantziák győzhetlen Hérosok, és majd egész Európának ijedelmi lettek: – mert ezen mentek keresztül. – Rettegj Imre! ölelésem elől – 's ti magyar szépek, a' kik valaha alám hódoltok: – mert én is ezen mentem keresztül! – De óh ne! – mert addig a' nyomorúság, inség, bú, bánat ismét el-hervaszt.

Nizza.

Jul. 22dikén. Tegnap szállásomból útnak credvén, még egy kis ideig a' szoros hegyek között tsavargánk; de a' mellyek szőlőkkel lévően beültetve, még is valamivel szelidebb tekintetet mutatnak a' vándornak. Hanem azután a' hegyek távozni, a' völgyek nyíltni kezdének, és a' láthatár meszszebb terjedett. – A' Nizzai fellegvár egy magános, kösziklás hegyen, (majd mint a' Sümegi váromladékok), és ez alatt Nizza, a' város az ő tornyaival, és túl a' végtelen ki-terjedő közép-tenger már meszszeről mutaták magokat. Ezen téres völgyben, mellynek közepén az út egész Nizzáig egyenesen vonúl, és az hegy oldalokon, mellyeknek teteji még sem szűnnek meg vadok lenni, a' mi éppen a' leg inkább tetszik az érzőknek – ezen téres völgyben, mondom, valóságos Éden' kertjét találtam. Képzeld magadnak ezeken a' meneteles oldalokon, a' hol ide 's tova egy egy kő-orom emeli magát, a' viritó olajfákat, fekete gyümölsőkkel terhes füge fákat, mellyeket a' szőlő sűrűje környékez, a' sárga gyümölsöket fitogató gömbölyű Cytrom-fákat, arany almájokkal kérkedő narants-fákat, és imitt amott magánososan álló, együgyű, de szép nyaraló házakat, zöld oszlopként fel nyúltn Cypressusokkal környül ültetve – és előtted ez a' gyönyörű vidék – ez a' Paradísom, mellyből a' Szabad Frantz-nemzerek Cherubima ki kergeté a' Sardiniai Királyt. – Néhány napig itt fogunk mulatni, a' meddig tudniillik meg határoztatik fogságunknak helye az olajos *Provence*ban, melly a' mint reménylem, ide nem igen meszsze léssen.

Jul. 23dikén. Nizza szép város – szép piatzai vannak, az idevaló aszszonyi viselet igen tsinosítja a' testet; könnyű az, és természetes; és ha a' tenger' partján mindenütt ilyen szép aszszonyi vér terem, mint itt, hát méltó a' tenger mellett lakni. – A' szép termerű, tsinos, és énekes halász Leányak, valahányan mind annyi Najadesek, a' kikkel Neptun mindennap szerelmeskedik, különösen meg érdemlik itt az idegenek figyelmét. – A' mióta itt vagyok, majd mindig a' városnak bástjain lézzengek, (telí vannak ezek ágyúkkal az Ángoly-hajók ellen) mert gyönyörűségemet találok benne, a' tengert látni: miként terjed ennek kék, tiszta víze a' véghetetlenségbe, a' hol azután az Égekkel láttatik magát elegyíteni; – a' leg nagyobb tsendességben is zúgva miként tsapdossák habjai a' partot; – a' gallyák, ki terjedett lobogó vitorlaikkal miként lebegnek a' sikon: Frantzia vigyázó hajók ezek az Ángolyok ellen, a' kik sokszor igen közel tsapnak ide Corsicából. Meg nézém ma a' Kikötő helyet, a' hol most kevés idegen hajó tartózkodik, mint hogy az Ángolyok kegyetlenül ellenségeskednek az egész tengeren. Tsak nem régiben is egy egész Görög gályát felgyilkoltak, melly Török országból gabonát hozott a' Frantziáknak. Eleget átkozzák

őket az itt szorúltt Macedóniaiak, a' kik miattak nem merik meg oldani vasmatká-jokat. A' miolta a' Frantzia háború tart, nagyon meg tsökkent a' tengeren való kereskedés mindenütt. Az egész háborúban tsak Anglia nyer, mert vizen eddig még mindég vesztének a' Frantziák; és így midőn Anglia gazdagodik, az Auszriai-Ház koldussá lesz. – O Mardokeus' Sorsára méltó gaz Német Ministerek! – Vigyázz, vigyázz! innen kiáltom hozzád, minő változások fognak történni Európában – én rosszat jövendőlök Hazámnak.

Jul. 24dikén. Alig hagyá-el Auróra Thitonnak Sáfrány palotáját; alig kezdé pirúltt őrtzája deríteni a' földet, hogy én ma fel mentem a' bástjákra; minő jelenés vala ez: – Tsendes idő volt, és a' kék Thetis pirúlva várta az arany hajú Phoebust, a' ki tegnap az alvilágra mentekor véle ollyan szerelmesen egyesült: – meszsze, meszsze a' kékellő Sardinia, és Corsica látszott úszni a' tengerben; és azon innen három Angoly-gállya lobogó vitorláival. Szomorúan, könnyező szemekkel néztem innen napkelet felé, – hazám felé: Most, gondolám magamban, az én Imrémet még a' lágy párnán talán a' könnyű álmok múlatják, midőn én itt országokon, tengetegeken, Havasokon; és a' tenger' nagy részén túl hijába terjesztem a' barátság után karjaimat – itt, a' hol közöttem, és Africa között tsak a' tenger fekszik – Rozinak ortzáját az álom most úgy piritja, mint a' miként Auróra pirúl! – – – – – Innen azután a' fegyver-műhelyt (Arsenal) nézni mentem, a' hol Vulkán az ő legényeivel Mars' számára dolgozik. Ma dél után szél támadott, és én legottan megint a' bástjákra futottam, a' tengert nézni: neki feketedve haragosan hányá ez habzó hullámjait – vastagon zúgott, és iszonyú robajjal tsapkodta a' hegyes, szirtos partokat – a' rajta lévő hajók hingtálódva iparkodának a' partokra. –

Szomorú ábrázattal, lesütött fejekkel lézzengenek itt a' Maylandi Gavallérok, a' kiket a' Frantziák öszve fogdosván ide küldének, ugy mint annak vádjait, hogy jobbjáik fel nem zendülnek a' Lombardiában; magok se tudják, minő Sors várja őket. – Nagy hálákkal tartoznak ők a' hatalmas két-fejű Sasnak, nem de nem? – Méltán panaszolhatnám én itt néked nyomoruságomat, a' sok koplalást; (mert erszénycem már tsak alig ad egy kis hangot, akár miként zörgessem, a' Frantziák pedig büdös husnál, és penészes kenyérenél egyebet nem adnak) de nem tselekszem, mert – egészséges vagyok, és így szerentsés a' szerentsétlenségben.

Antibes.

Jul. 25dikén. Ma reggel, mihelyt meg határozottat fogságunknak helye, leg ottan el kelle takarodnunk Nizzából. Én, Vizelety, és Seovaud Kapitány (a' kik mindenütt edgyütt maradunk) és még egynéhányan Draguignánba megyünk, a' Provintziába (*Provence.*) Ott, a' hol a' *Vár vize* a' tengerbe foly, Nizzától nem meszsze, már be érénk a' szép, olajos Provintziába. Ez az a' Tartomány, mellynek olajja olly híres egész Európában. – Antibes szép kikötő hely, és alkalmas Erősség. A' város magában nem nagy; vagyon neki különös Fellegvára is. A' tenger' partja, mellyen mái egész útunkat tevének, Nizzától fogva egész eddig sűrűen meg van spēkelve úgyuk-

kal az Angolyok ellen. – A' Paviai Lombárd Gavallérok, szegények, itt nyomorognak; – 's tsüggedve hordozzák bizonytalan fejeket, mint Nizzában a' Maylandiak. – Ohajtva várom immár, hogy *sistere detur*, mert meg úntam a' sok vándorlást, mellynek nagyobb része az Apostolok' paripáján történt.

Cannes.

Jul. 26dikán. Ma szeles idő lévén, a' tenger háborgott, zúgott, és én egész eddig fellelgező lélekkel ballagtam partján. – Ide ellenben által egy kis sziget vagyon a' tengerben, *L'île de Sainte Margherite*, tsak akkora, mint három négy falú határja mi nálunk; – be szeretném fogságomnak idejét benne tölteni, távol a' világ' lármájától – és a' tenger zajjának közepetre. Ki nem mondhatom, melly nagy gyönyörűséget találok benne, a' tenger mellett lakni: emelkedni érzem lelkemet mindég ezen nagy tárgy' látásában. – A' mindennapi tárgyaknak nagy be folyása van az ember' Karakterébe.

Fréjus.

Jul. 27dikén. A' nap már bútsuzni kezdett a' Felvilágtól, midőn ide érkezénk, olly hosszú volt mái útunk; szerfelett alkalmatlan is volt, mert egy gonosz hegyet kelle másznunk; unalmas is volt, mert a' hegyek a' tengert elfedék szemünk elől; de – nevettséges is volt, mert szinte fele az Isten' lován történt. Tudniillik: én, és Vízkelety az útból ki dőlven a' nagy forróság miatt, és két üres szamarat találván elő, a' gazdával meg alkudtunk, és egész eddig alánk fogadtuk azokat. Egyikünk a' másikat nevette. Eszünkbe jutának Gárda szürkéink ekkor. Így utazott egykor a' Világ szerzte híres Hérosné Jean d'Arc, a' Pucelle d'Orleans, az ő déltzeg szamarán, mellyet Sainst Denistől nyert. – Egyszer, a' midőn melodias szavát hallatni kezdé alattam, midőn úgy tzikáskolt, hogy az erdő is meg riada bele, már meg ijedtem, hogy velem is az történik, a' mi a' fellyebb nevezett Herosnéval, tudniillik, hogy majd szerelem vallást kell hallanom, de még is nem – mert szerentsémre nem kantza volt. Itt mindazonáltal nem ritka dolog számaron utazni, sőt őszvéreken, és szamarakon kívül egyebet alig is láthatni. A' mi országainkban nem tudják hasznát venni a' szamaraknak, pedig igen derék állat. – Ez a' hely a' régibb századokban nevezetes Kikötő-hely vala, de minthogy a' tenger mintegy félórányira vissza vonta magát, el pusztúlt. A' városon kívül mintegy fél óráig tartó régi falak látszanak; azt mondják: ez régenten tsatorna volt, mellyen a' hegyekben eredő források folytanak be. Vidéke, melly egy szőlő hegyekkel kerített nagy térség, szép, és romántos.

Le Muys.

Jul. 28dikán. Ma már el távozánk a' tengertől. – Ez az egész vidék szőlővel van be ültetve. Badatsony jut itt eszembe – a' tavalyi szüret – tudod mi történt ottan? – Sohajtások tolódnak fel meljemből – fáj! hogy az idén ott nem lehetek.

Draguignan.

Jul. 29. dikén. Végére meg érkeztem, ide, a' hol a' további rendelkezésekig maradni fogok. – Olyan ábrázattal, olyan hanggal mondom én ezt, mint Ovid, midőn oda érkezett, a' hová a' Római Despota Őt' küldötte, és a' hol siralmas Alagyait írta szám kivettésében. – De én

Rendeléseidnek, O Sors, fejet hajtok,
Nem zúgolodom, bár ha gyakran sohajtok;
T'sak azt engedd, hogy még egyszer meg láthassam
Házamat, 's Imrémet szívemhez nyomhassam.

Draguignan szép kis város; egy hegyekkel környül kerített rétes völgyben, egy dombon fekszik. Kvártélyom jó, és a' gazdám Citoyen Valentin az ő feleségével, egy betsületes öreg pár. – Be édes a' nyugodalom, a' hosszú fáradtság után! –

Augst: 4dikén. Enyhülni érzem magamat nyomorúságomban, tapasztalván az ide való Lakosoknak hozzánk való szíveségét. Kedvünket keresik, és mindennel örömezt szolgálnak, a' mit az emberiségtől, szívtől, és egy szelid társaságtól várhatni. Ha a' már annyi ideig tartó belső Zűrzavar úgy meg nem húzta volna őket, hát erszényeket is megnyitnák nekünk; de így tsak *dat pyra dat poma, qui non habet alia dona*. Ezt annak köszönhetjük, hogy közülünk, a' kik itt vagyunk Tisztek, egyikünk se német, hanem Olaszok, Belgák, és mi ketten Magyarok. Hidd el nem híjába van a' Magyar Nemzetnek, a' kinek Nemzeti hélyege az egyenesség, őszinteség, és igazság, a' Némettel Antipathiája; mert minden más nemzet úgy érez eránta, mint a' Magyar; 's a' sors még is tsak a' Magyart büntette úgy meg – hogy vele össze kötötte. – – –

Vannak Frantzia könyveim, olvasni, mellyeket imitt amott költsönöznek; van hegedűm andalogni, álmodozni; van jó kvártélyom, kényem szerént egyedül lenni; van egy néhány szép férjfiú, és aszszonyi lélek, kellemesen társalkodni; van egészségem, 's van mindenek felett hazámban egy szeretett barátom, egy Imrém, a' kinek barátsága engem (bár ha a' szerelem nem idvezít is) a' külföldön is boldogít inségemben; 's így, noha gyomrom szenved, még is szerentsés vagyok a' nyomorúságban. A' napokban két innepét látám itt ülleni a' frantzia Köz: Társaságnak, melly valamelly eredeti, olly ritka lévén, neked le írom: Az első a' Korona', és Thronus' eltöröltetésének, a' második Robespierre' megölettetésének emlékezetére való rendelve. Robespierrenek, a' ki Frantzia országnak egy darabig Dictátora lévén, annak öldöklő Angyala, annak Nerója, annak emésztő Szörnyetegje volt, a' kit a' mostani, és jövőendő emberiség átkozni fog. – Valamikor tehát Innepe van a' Frantzia Köz: társaságnak, a' város piatján a' város háza előtt (Maison Comune), a' hol a' *Municipalité*, minden helynek egyetlen egy Magistratusa, gyűléseit tartja, zöld ágokból, bokrokból, és virágokból egy Oltár készül, mellynek közepén a' Frantzia köz: Társaság, egy pántzélos, sisakos, paisos bajnoknak melj képében áll, környülvéve a' három színű Nemzeti Zászlókkal, és a' Hadnak eszközeivel. A' melj kép alá

ez van írva: *Republique Francaise une et indivisible*; a' Zászlókon pedig: *Liberté, Egalité*. Az oltár előtt pedig egy asztal, mellyen első nap egy aranyos Korona, a' második nap pedig Robespierre feje vala. – Nap nyugott felé azután a' Trombita harsogása között ki jönnek a' Municipalis Tisztek a' közönséges házból (ezeknek külömböztető jelek egy széles, hármasszínű melj pántlikából áll) és az oltár előtt egy deszka-emelre hágnak, a' hol a' nép őket környül veszi. Ekkor rövideden, és valóban tsábitó ki fejezésekkel fel olvastatik a' népnek a' Köz: Társaságnak felállításá; a' mire a' nép öröm lármával, és tapsolással felel. – Azután az első nap el-olvastatván a' Királyság' ledöntésének rövid története, a' Municipalis Tisztek a' trombitának harsogása alatt az asztalhoz menének, és ki fejszével, ki kaszával, ki ásóval, ki kapával a' Koronát öszve törék, vagdalák; a' második nap hasonló képpen fel olvastatván a' Frantziák' szörnyetegjének megölettetése, a' Municipalis Tisztek égő fáklyával (melly Robespierrenek életét jelenté) az asztalhoz menének, és karddal öszve vagdalván annak fejét, ott a' fáklyát elolták. – És így azután a' trombita harsogása, mozsarak' durrogása, és a' népnek öröm lármája mind a' kétszer végét szakasztá az Innepek. – Nagy, és ditsőséges az frantzia országban, a' mi egész Európát bámúlására ragadhatja, és méltán meg szégyeníti azon Országokat, mellyekben a' Religióknak Fanatizmusa a' Hazafiak között annyi visszálkodást, és veszekedést, és gyakran háborút, és vér ontást is okoz, hogy itt az új Constitutio szerént csak a' közönséges Társaságnak innepei, mellyek tudniillik valamelly nagy történetnek emlékezetére rendeltettek, közönségesek; – külömben kiki szabadon, és akadály nélkül követheti a' maga Religióját. Itt példának okáért a' Pápiszták szintén ugy állik a' Vasárnapot, és az Anyaszentegyháznak innepeit, mint eddig. És az ide való templomban mindennap mise szolgáltatik. Ha magában nem is, de a' többi országokra, és nemzetekre nézve, mellyek ezt még be nem fogadják, ez Nagy Tökélleresség. Szégyenlheri itt magát a' Spanyol – pirúlhat a' Magyar is. – Ezen két innep' alkalmatosságával azt vevém észre, hogy itt, az ezen Revolutiónak idejében nevelkedett fiatalság leg garázdább Republicanus; ugy hogy minker Hadi foglyokat, tudván, hogy Fejedelmünk van rab, és szolgateremtéseknek hívják kevélységekben – fáj ez a' Magyaroknak!

Aug. 7. dikén.

Rozához.

Vetélkedőmet te igen gyakran látod,
'S engem el felejtessz régi hű barátod'? –
Őt' ez által jobban magadhoz lántzolod,
'S engem is lántzodon tartasz, azt gondolod.
De oh tsalatkozol! mert Ő ekként nem fíjl,
S hennem a' tűz el-huny, és szerelmem meghül.
Légy hozzá keményebb, 's kegyes'bb barátodhoz –
Ez az igaz módja eljutni tzelodhoz.

Aug. 10dikén Ma reggel egy frantzia könyv akadott kezecimbe, melly engem azon búja költeményemre emlékeztetett, mellyet a' *Boldog Szerelem* neve alatt Bessenyőben néked adtam. Te tudom, meg nem ütököl ennek sikamlósságában, mert egészséges érzőkkel, érzékeny szívvel, és felséges észszel bírsz; hanem enged' d meg, hogy itt egy kis textust mondjak azoknak, a' kik talán, kezekbe akadván ez a' természetesen, kereken irtt költemény, balúl itélvén, engem mezeitelen kölykemmél edgyütt kárhóztatni fognak: Azok tehát, a' kik a' Szerelemnek természetes ki fejezését úgy tekintik, mint valamelly botránkoztató, fertőztető dolgot, olvassák el Ezechielnék tizenhatodik, és huszon harmadik tziikkelyét, és ott meg fogják találni, hogy maga az Isten (a' kinek nevével a' buja írásokat kárhóztatják) Jeruzsálemet egy fiatal, szegény, rongyos, motskos, és undorító Leányhoz hasonlítja: „Én meg szántalak, azt mondja az Isten, és ugy hagyatalak nőni mint a' mezzőnek fűvét. *Et ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit, et eras nuda, et transivi per te, et vidi te, et ecce tempus amantium, et extendi amictum meum super te, et facta es mihi, es te lavavi aqua, et tescivi te discoloribus – et ornavi te ornamentis, et dedi armillas, et torquem ... sed habens fiduciam in pulchritudine tua – fornicata es cum omni transeunte – et fecisti tibi simulacra masculina, et fornicata es cum eis – et fecisti tibi lupanar, et fornicata es cum vicinis magnanarum Carnium – et dona donabas eis ut intrarent ad te undique ad fornicandum.* A' huszon harmadik tziikkely még erősebb. Ezek a' két testvér Leányok Oolla, és Oliba, a' kik a' leg nagyobb gyalázatoknak valának által engedve. „Olla dühösen szerette a' fiatal Vitézeket, és a' fiatal Tisztviselőket. *„Oliba insaniavit amore super Concubitum eorum, qui habent membra asinorum, et sicut fluxus equorum fluxus eorum.*” In illo tempore, a' mint látod, nem valának az emberek, az Isten maga sem, olly szőr-szál hasogatók, hogy azt bátran fel ne fedezték volna, a' mit mi el takarunk, hogy azt meg ne nevezték volna, a' mit mi ki nem mertünk mondani, hogy a' tsunya dolgokat, tsunya szavakkal ne fejezték volna ki. Honnan jön ez a' mi finomságunk? – Onnan hogy mennél jobban elfajúlnak erköltséink, annál jobban latra tétetnek a' kifejezések. Azt gondoljuk, hogy a' nyelvben nyerjük azt vissza, a' mit az erköltsökben el veszünk. A' szemérem ki üzertvén a' szívből az ajakokon állapodott meg. Az emberek társaságban élnek, a' nélkül hogy valamikor azt mondják meg egymásnak, a' mit éreznek, vagy gondolnak. A' természet meg van tagadva mindenütt, csak a' tsalárdság uralkodik. Amen. – Mennél nagyobb nyomorúságom, annál jobban haragszom az emberekre, és téged annál jobban szeretlek.

Aug. 14dikén. Reggel alkalmatosságom szerént fel kelek, és az olvasásban, hegedülésben, gondolkodásban, 's így, a' leg szebb társaságban, a' Musáknak, és a' barátságának néma társaságában délig úgy tellik el időm, hogy valóban nem tudom itten, mi az únalom. – A' déli leg soványabb óráim, de a' melly szerentsémre csak olly kurta, hogy csak jön, és – már oda van. Déli után vagy egyedül vagyok magános szobámban, mint reggel, vagy öszve állván egy néhány ide való fiatal, Frantzia Polgárral, a' kik muzsikát tudnak, Quartetteket játszunk, vagy pedig a' frantzia nyelv' gyakorlásának kedvéért valamelly ismeretes házba megyek fetsegni. – Alkonyodás felé azután, mert az ezen déli tartományokban uralkodó hévség miatt előbb ki nem lehet menni a' szabadba, vagy magam, vagy Vizkeletivel ki sétálok a' mezzőre, a' hol

minden valamire való Polgárnak egy darab szölleje, és egy kis mezei épülete va-
gyon, és a' hol azután néha Szép Nymphákra is akadunk, a' kik általlyában véve
nem ellenségeik a' két magyar Legénynek. – Szelid vagyok én itt, kedves Imrém,
mint a' bárány. 'S így múlik egy napom a' másik után; és szerentsémre úgy el tudom
foglalni lelkemet, hogy az időnek lassúsága ellen éppen nem panaszkodhatom;
sőt ha rajzolatját kellene adnom, hát szárnyokkal kellene azt festenem. Nem
szerentse-é ez a' szerentsétlenségben? – Vagyon itt, és pedig éppen szomszédsá-
gomban egy bizonyos Caroline d'Escapon, Párisi Leány, a' ki Hazájának zürzavar-
jában ennek előtte két esztendővel egy ide való Attyafiához vevé menedék-helyét.
Ez egy valóságos szép lélek; a' mellett hogy külseje is kellemes, okos, olvasott, ta-
nultt, és világot ismérő személy ez; deákül nem csak jól beszél, hanem különös,
indulatos barátnéja, és tisztelője a' Római nagy lelkeknek, kik közül Virgil az ő
Kedveltje. Itt mindennap egy két órát töltök. Szép, és ditsőséges az Frantzia or-
szágban, hogy itt az Aszszonyok, Leányok a' férjfiakkal egy formán szeretik, és üzik
a' Szép tudományokat, és mesterségeket; tudnak érezni, gondolkodni, és itélni; 's
ezt pedig nem csak egy kettő, hanem valamennyen, a' kik nem kéntelenek kezek'
munkája után élni; mert itten a' jó nevelésnek főbb tikkelye a' léleknek, szívnek,
elmének formálása. Azért termett Frantzia országban, egy Ninon Lenclos, egy Da-
cier, egy Deshoulieres, egy Scudery, egy Monfort, egy Vallier, egy Maintenon, a'
kik az egész aszszonyi nemet bámúlásokra ragadák – bár követésekre is édesgethet-
ték volna! – Mi nálunk, ha egy Leány egy pár Románt olvasott, és az embernek
tudára tudja adni, hogy akkor érezni, és gondolkodni tudott, kéntelenek vagyunk
Őt a' nagy fogyatkozás miatt szép léleknek mondani, mert *inter vacras bos est abbas*.
– Szegedy Rozí, a' kinek barátságát meg akarom magamnak szerezni, akár mimbe
reljék, valóságos Phenix hazánkban; valamint az Adamovitsné is Köszezen. –
Mondj még egyet, ha ismérsz, és én örülni fogok. – Innen jön az mi nállunk, hogy
az olyan Leányokat, mint Szegedy Rozí, (bátran elolvashatód néki ezt a' tzik-
kelyt, vagy ha sorsomról valamit tudni méltoztatik az egész gyűjteményjét a' kül-
földön írott leveleimnek) példának okáért, nem tanátsos, vagy éppen veszedelmes
feleségül venni; mert el bizván magokat a' lélek' illy drága, és mi nállunk olly rit-
ka kintsének birásában, büszkeségek, és vágyakodások, ezen közönséges, erederi
gyengeségei az aszszonyi Nemnek, őket annyira viszik, hogy nem csak szelid, kel-
lemes, szerelmes, és így boldogító feleségek – nem csak tsendes, példás aszszonyok
– nem csak jámbor, jó, gyenge, igaz Anyák nem lesznek, hanem még férjeken is, (a'
kik még is csak gondviselői, ha urai nem is a' familiának) ki akarnak kapni, sőt még
ez sem elég; despotizálni, és tyrannizálni akarják őket; kivált ha ezen boldogtalan
férjnek lelke nem bírja ezen kintsért olly mértékben. Nem ugy van itt Frantzia or-
szágban; ez a' drága kints itt közönséges lévén, nem tsábitja őket arra, hogy vissza
éljenek vele, hanem ditsőséges vetétkedést támasztván közöttök, azt munkálja,
hogy ők Kellemeik által a' szerelmet, Hyment, és az egész emberi társaságot boldo-
gítják. Szegény Rozival lévén néhány alkalmatosságokban, hidd el keresztül néz-
tem szívén, lelkén, és egész Characterén. Szép, és jó az, hanem nagyon alá van vet-
ve neme' közönséges gyengeségének. Szükségesebb lett volna Ő nékie Frantzia
országba utazni arra, hogy egy időben boldogító feleség legyen, mint nekem szük-
séges vala ide hajtatom arra, hogy valaha boldogító férj legyek. – Azért Kedves Im-

rém! azt tanátslom néked – 's pedig hirtelt adj barátodnak, a' kinck több alkalmatos-
sága lévén, erre nézve talán többet tapasztalt, mint te – ha házasodol, ne keress
ollyant, a' kiben a' léleknek ezen drága kintse már virázzik; hanem ollyant, a' kiben
ennek tsak magvát veszed észre; – a' te kertészséged által tsirázzék ez a' drága mag
– nőjön, bimbózzék, és fakadjon – és tsak akkor virágozzék tökéletes felségében,
minekutánna már számtalan édes kötelekkel hozzád vagyon kötve. Így fog gyö-
nyörködtetni munkád – így fogsz holdogulást, idvességet lelni mivedben. – Sohaj-
tások tolódnak fel itt szivemnek méljéből! – mikor üt az én holdog óráim? – üt-e
vagy talán sohasem! – – – –

Aug. 16dikán.

A' kis Dorilis.

Anyám, Anyám! mért mondád azt,
Hogy nyájunk' őrzésében
Tsak a' farkasoktól féljek
Az erdő' sűrűjében? –

Én, 's a' kutya szerentsésen
Meg őriztük nyájodat,
De, bezzeg a' deli Thýrsis
Meg lopá Leányodat! –

Tegnap este, hozzám jön ő,
(Én arról nem tehettem)
Keblembe váj – szivemhez nyúl,
'S én eszemet vesztettem.

El lopá azt bizonyosan,
Mert a' helye – jaj be fáj! –
Most már tehát oda szivem,
Melly többet ért, mint a' nyáj.

Aug. 18dikán A' szegény Vizkelety, a' Sorsra nézve osztályos társam, már régen szo-
morkodott, és egészen a' lankadásnak adá magát; 's most nyomorúltr állapotunkban
Bétsnek kábitó mulatságai nélkül szűkölködvén, nem lévén pedig az az ember, a'
ki lelkét, szivét, és testét el tudja foglalni számkivettésének, és fogságának únal-
mas bús helyében, megbetegedett, és már majd egy hete, hogy a' forró nyavalya
ágnak döntötte szegényt. – Nem barátom ugyan, (mert barátom tsak egy van, én
pedig nem akarom meg fertőztetni ezt a' boldogító nevezetet) de pajtásom, Ha-
zámfia, és Sorstársom is azon kívül, hogy embertársom, 's pedig ez is a' jobbak kö-
zül való, azért el hiheted, ha mondom hogy nem tsak bálnám, ha szegény itt talál-
ná Sirját, hanem vigasztalhatatlan volnék, és mindenek felett szerentsétlennek tar-

tanám magamat tölle megfosztanom. – Mikor a' szegény betegnek ágya mellett ülök, és látom, hogy némelly ismérősei tsak a' szokás kedvéért jönnek Őtet látogatni, sokszor el keseredem; és méljen érzem a' külömbséget: a' Hazában lenni azok között, a' kiket létem érdekel – és idegen földön lenni. – – Kedves Imrém! mikor látjuk egymást? – Mikor látom megint Zalának némelly oly kedves vidékeit, hogy azokon kívül, nem is foghatom meg, miként lehetnék szerentsés. – Bizonyosan az az oka, hogy úgy kötve vagyok Zalához: – hogy ennek kies vidékeiben kezdének ki fejlteni szívemben a' szerelem', és barátság' érzeményjeinek első zsengei.

Aug. 19dikén.

Irishez.

Itáládatlan! mennyi húmba
Tellet már keménységed!
Szükséges-e hogy kinozzon
Most meg' hitetlenséged? –

Azt esküvéd, hívem maradsz,
Hitetlen, be meg tsalál!
Szívet, hívet mint az enyim
Szíved soha sem talál.

A' Pásztornak, a' kit szeretsz,
Phillisért is ég szíve;
Gondolod-e, hogy híved lesz,
Ha Phillisnek sem híve? –

Midőn engem még szerettél,
Magad valál szívemben,
Venus maga sem lelt volna
Akkor helyet keblemben. –

Hamis könny'id, 's esküvés'id
Nem olták el tűzemet.
Térj vissza! – 's még értted égve
Találsz most is engemet.

Aug. 21dikén. Szegény beteg pajtásom jobban van, és én is valamennyire derülni kezdek. A' Frantzia orvosok nem úgy gyógyítanak, mint a' mieink; mind Frantzia országba kellene azoknak jönni az orvos tudománynak meg tanulására. – Itt találják ők meg a' Galenusokat, és Hypocrateseket, sőt magát az Aesculápot is. A' hartzban meg sebesedett katonáink, magok is inkább kívánnak az ellenség' értelmes orvosa-

inak kezébe jutni, mint sem a' micinkébe. – Sok szép, jó, és nagy terem ebben a' Frantzia országban! –

Aug. 24dikén.

Rozi.

Rozi h'jába titkolódik,
Lángját h'jába fedezi;
Mert ha pirúl, háborodik,
Azt kiki észre-veszi.

Hol bús, hol víg – nyughatatlan –
Látni, hogy ez gyötirelem.
T'sak igaz az! alkalmatlan
Portéka a' szerelem.

Aug. 25dikén.

Nani (magában)

Delí termet, szép, uri kép,
Ménfy derék egy legény;
Tökélletes férj lehetne –
Be kár! be kár! hogy szegény.

Ha Ménfyt a' vak szerentse (*vagy*) *Fortúna aszszony*
Szemcimmel láthatná,
Lehetetlen, hogy kegyelmét
Néki meg-tagadhatná.

Aug. 26dikén. Fogságomnak rövid idejében *La Fontaine'*, *Chaulieu'*, *Madame' Deshoulières* és *Voltaire'* némely munkáit el olvastam, és azon kívül, hogy lelkem ez által formálódott, kellemesen is mulattam magamat kelletlen állapotomban. Hanem két Román – (látlak mosolyogni – miattam bátran.) de jó két Román: *Les Sacrifices de l'Amour*, és *Caroline de Lichtfeld*, németből frantziába fordítva, melyet az ercederiben ez előtt még soha sem olvastam, szívemet leg inkább érdeklé. Tudod, hogy a' szerelem, és barátság leg elevenebb két indúlatom; ne tsudáld tehát, ha mondom, hogy kivált az utólsót olvasván, melyben a' barátság, és szerelem olly szépen, olly igazán, és természetesen van festve, meg indúltam, gyönyörködtem – és szívem sohajtozott, és kívánt és ömledezett. – Mint kívántam azt a' boldog órát, melyben én is párosodván – én is boldogúlhassak. – „*Liens sacrés, relations intimes, qui doublent l'existence, sans lesquelles l'homme isolé ne tient à rien dans le monde, traîne une vie inutile, meurt sans être regretté* – – *Oui, vous ferés mon bon heur!*” Ezt mondá az én emberem –

míntha szivemből olvasta volna! – Külömben a' szerelmes Petrárca, ez a' kellemesen andalgó, ez a' szépen síró szerentsétlen, ez a' bolond szerető, ez a' bájló Éneklő az én Kedveltem; éjjel nappal edgyütt vagyunk.

Aug. 27dikén

A' Szépekhez.

Ha úgy tekintitek, szépek, szépségteket,
Mint leg főbb javatok' – szánlak benneteket.
Kevés ez magában; sőt ennek bírtoka
Ezer búnak, bajnak, 's bosszúságnak oka.
Hatalma van, igaz, a' gyenge szíveken,
De az idő ki fog gyarló kintseteken: –
'Tsak rövid ideig lehettek szép képek;
Sokkal, sokkal tovább lesztek majd nem-szépek.

Aug. 29dikén. Ma délután, hogy ki menék a' város' környékeibe sétálni, hogy szivem' szerént andaloghassak, és magamat kedves Hazámba varázsolhassam, különös néző-játék állítá magát elejbém: Innepe lévén ma ismét a' Frantzia Köz: Társaságnak, a' városi gyermekek játszottak; és játékjokat újnak, és egyszer 's mind igen réginek találtam. Itt egész tiz esztendő korbéli gyermekek két felé osztván magokat bizonyos meszszeségre, és így két ellenséges Hadat formálván, egymásra tüzesen parittyáztak; és a' melly rész tovább ki tudá állani a' kő-esőt, az vala a' győző, és a' másik fogva adá magát. Sok közülök vérig vala sebesítve, és még is mulatságot találá benne. – Mit mondasz ehez? – Egy más helyen egy más csoport meg így mulatá magát: Egy kokast, mellyet ők edgyütt vevének, le körének egy kis tövekhez, és azt hatvan lépésnyiről dobálták kővel; a' ki a' kokast azután agyon dobta, azé lett a' préda, és haza vitte. Mit mondasz ehez? – Nem de nem ígér valamit az efféle gyakorlás a' jövendőre? – a' kik most gyermek korokban így ki állák a' kő esőt, ember korokban bátran fognak szembe szállani az ágyúkkal is. Így mulaták magokat hajdan a' mi Elejünk, a' Hunnok, Európának Ijedelme, az Istennek ostora, a' Scythák is: Ki tévén a' madarat, vagy akármi eledelt gyermek[ke]liknek, addíg oda nem adák azt nékiek, míg nyilokkal azt meg nem találák; a' honnan a' *ki nyér?* kérdésből mondatik származódnia a' kenyér nevezet. – Így követik most a' Frantziák mindenben a' Görögöket, és Rómaiakat. Párisban minden Nemzeti Innepen olyan játékok adatnak, mint a' millyenek az Olympicus játékok valának hajdan. Jutalom van ki téve a' futásban, Lovaglásban, lövésben, és baj-vívásban győzőnek; mellyet ez az egész nép előtt, egy Circusban, a' választott Bírák' keziből veszen. Azután egy győzedelmi szekérre ültetettvén valamennyen, győzedelmes pompával, trombita, és muzsika szóval vitettetnek be, és hordoztatnak végig Párisnak utszáján. Ország szerte gyülekeznek öszve az Ifjak ezen innepekre; és a' győzedelmeseknek egész Hazájokban közönségessé tétetnek neveik. Akár mi legyek, ha én jobban nem szeretnék egyszer a' Parisi, déltzeg lovak által vontt, győzedelmi szekérben

ülni, mint sem Bétsben, az udvari szürkéék által pompásan a' Szent Istvánhoz vonat-
tatni. A' magyar Ifjúságot a' Rákos mezzején így össze-gyűlve látni, – a' ki tett Ju-
talmakat a' testi gyakorlások által érdemleni – egy Magyar Királynak jelenlétében
– szép, de haszontalan álom! –

Aug. 31dikén. Estve felé ki sétáltam a' hegyre, melly a' város felé emeli magát; a' sze-
relmes Petrárca a' kezemben, a' halavány olaj fáknek békes árnyékában kedvem
szerént andalogtam itten. A' nap éppen az ellenben által lévő hegynek tulsó olda-
lán ereszkedett az Alvilágra, sugárai tsillogva szökdétseltek az olaj fáknek levelei
között. – Az alattam fekvő szőlő táblák, a' szüretnek közelgetése elevenen emlékez-
tetek tavaly Badatsonyban töltött napjaimra; és meg ujjúltak bennem mind azok az
érezmények, mellyeket Szegedy Rozsi gerjeszte szívemben kivált Szigligetben. –
Ha a' Sors szerentséssé akarna tenni, tsak azt kellene nékie ki munkálni, hogy most
parolánkra haza eresztessünk – és én legottan a' tengerre ülven, Nizzán, Genuán,
Piacenzán, Velentzén, Triesten, és Horváth Országon keresztül, egyenesen Zala
Vármegyébe venném utamat – mint dohog szívem! – de ah! nem tsak hogy ez meg
nem történik, hanem már hire futamodott, hogy innen még bellebb küldenek ben-
nünket Frantzia országba. Itt még egy ideig tsak el nyomorogtam volna, de olly
meszsze útra menni minden pénz nélkül, tsak penészes kenyér, bab, és hüdös jüh-
hús mellett; – ez végső inség léssen. Eddig vidám voltam, mert a' Remény mindég
biztatott, hogy a' tél előtt még vagy haza eresztetünk, vagy ki váltatunk; de most
szomorú, és keserű jövendő terjed elejém. Dörögj, dörögj Sors ellenem, én meg
nem kitsinyedem – mindenütt férjfiat fogsz bennem találni; ha egyébbként nem,
hát hegedülés által tartom meg életemet az éhségtől, tsak hogy még egyszer láthas-
sam kedvesimet hazámban – ha tsak éltem' fonala itt el nem vágatik. – Most eszten-
deje Bétsben már szabadságra készültem. Nézz'd egy esztendő alatt millyen váltó-
zások történtenek! –

*Il n'est dans ce vaste Univers
Rien d'assuré, rien de solide. – Mad: Deshoulières.*

Barátságunkon kívül, ugy é édes Imrém? – Ez a' meddig élünk, és ha holttunk
után érzünk, akkor is, egész a' végheretlenségig fog tartani. Ez a' gondolat nekem
erőt ad a' nyomorúságomban.

Septembernek 2dikén

Rozsihoz.

Ámphion' lantjának bájoló hangjára
Egy város tenyészett a' földnek hátára;
Ilona' szépsége vér-folyókat ontott,
Ez Tróját feldúlta, egy nemzetet rontott.

Rozi! ki feléred annak mesterségét,
'S fellyül-múlod ennek igéző szépségét,
Dupla Hatalmaddal mit nem fogsz művelni? –
Mennyét, poklát a' sziv benned fogja lelni.

Sept. 3dikán. Éppen most végezem J. J. Rousseau' azon munkájának olvasását, melly szivem' ítélete szerint többet ér, mint valamennyi egyéb munkái, mellyek miatt ő a' szabaduló Frantz-nemzetnek Pantheonját meg érdemlé. Neve ennek *Julie, ou la nouvelle Héloïse. Lettres de deux Amants, Habitans d'une petite Ville aux pieds des Alpes*, hat részben.

*Non la conobbe il mondo, mentre l'ebbe:
Conobbi il io ch' à pianger qui rimasi! – Petrarca.*

Ez előtt egynéhány esztendővel néhány érzékeny Román méljen érdeklé szivemet, (melly, tudod, hogy méljen tud érezni), de most a' sok tapasztalás, és olvasás után, eszemnek érettebb, és erősebb korában akár mi könyv se munkál többet lelkemre, mint a' mennyi annak valóságos érdeme, és ereje; – mindazonáltal ugyan most nem szégyenlem meg vallani, hogy ez az új Héloïz ugy meg tuda illetni, hogy szemeim keserűvel elegy édes könnyekben lábognak, és annyira nyomá szivemet, hogy kéntelen vagyok annak érzeményjeit a' barátságnek kebelébe önteni. – Két fiatal léleknek Sympathiája, két szivnek ragadozó indulatja, égő szerelme, búja, bánatja, keserű kinjai, szomorú el szakadása; a' szerelemnek ereje, hatalma, állandósága; két aszszonyi léleknek ritka, és példátlan barátsága; egy szelid anyának vak szeretete, két szép, és nagy lelkű férjfinak bámúlandó – ah imálandó barátsága; a' mezzei magános életnek boldogsága, ártatlansága, két fiatal anyának érzékeny böltsessége – mind ezek, és egyéb imálandó virtusok, bősánandó gyarlóságok, gyönyörű tébolyodások, ah Imre, miként jelennek meg itten. Olvassad ezt Imre, és jó szivedet istenien fogod ezzel táplálni, és azt fogod mondani vélem edgyütt:

*Toi, divin Rousseau! toi qui mon coeur encense,
Qui pourrait résister à ta male éloquence? –
Qui ne devint meilleur en écoutant ta voix?
Pour tout Etre pensant, ses écrits sont des loix.*

De ne tsak olvassad, hanem vedd meg, mert ezt a' könyvet minden esztendőben egyszer által kell olvasnod. – Hogy pedig egy benne elő forduló személynek Karakterét jobban meg értsed, olvassad el előbb *Lauretta Pisana, die Geschichte einer italienischen Buhlerin*; mellyet szerentsémre én már Bétsben olvastam. – – Azt izenem Szegedy Rozinak, hogy olvassa Ő is ezt a' kedves könyvemet. Meg fogod látni, hogy Ő, bár ha neheztel is reám, tsak ezen tanátsoméért is meg fog velem békélni. – Ha Szegedy Rozinak Julia tetszeni fog, ugy hogy el ragadtatva beszéll felőle, akkor Ő (ki vévén büszkeségét) felséges egy Leány; ha pedig nem fog tetszeni, hát nem sokat tartok felőle. Ládd, millyen könyv ez, ha egy Szegedy Rozinak tsalhatatlan

próba-köve lehet? – Dragnignan felejthetetlen hely lesz életemnek történetében csak azért, hogy az új Héloïzát itt olvastam leg először. Szobámnak négy falai, az olaj fák, melyeknek árnyékában ezt olvastam, mit nem tudnának beszélteni szívemnek sokféle állapotjáról? – Hány ezer sohajrás tolódt fel szoruló meljemből! – Isten! nekem egy ilyen Júliát, és én leg ottan meg halok a' világnak, és már idvezülök, – mert ennél tovább nem mehet a' boldogság.

*Le Paradis est fait pour un Coeur tendre,
Et les damnés sont ceux qui n'aiment rien. – Voltaire.*

Sept. 4. dikén. Ma – éppen ma egy esztendeje, hogy szabadságot nyervén, Bétsből Magyar országba indultam. Ez volt a' kezdete a' sok viszontagságoknak, melyek az ólta, egymást üzve sűrűn értek engemet. – Elevenen újjúlnak bennem azon érzemények, melyek szívemet el foglalák, midőn az udvari, pompás, bújázkodó, ropantt Bérs hóstádjainak útszáin szeretett hazámnak homloka felé siertem. Vizkelety, (kit talán el felejtett volna üldözni a' Sors, ha akkor tsupa történetből úti társom nem lett volna), a' ki a' szerelem öléből egyenesen a' kotsiba veté magát, szomorúan ült mellettem. Én némán andalogtam: – Medináról gondolkodtam, a' kinek karjaiból csak akkor nem rég fejtőztem ki. – Méljen érzem most is mind azt, a' mi akkor szaggatá szívemet. Soha, soha se felejttem el ezt a' szeretett Aszszonyt, a' kinek karjai között a' leg bujább, de leg gyönyörűbb szerelemnek ölében egy ideig boldognak vélém magamat. – Szinte esztendeig tartott a' szoros kötés, mely közörtünk tsudálatosan támadott; mellyről kettőnkön kívül senki se tudta, még te sem kedves Imrém, semmit is, de a' miről sokan gyanakodtak. Egyedűl a' nagy tapasztalású, a' világot jól ismérő S. Lázárnak szemei hatottak valamennyire a' titokba. Ő volt az, a' ki, látván az el-kábúlt, szerelmében részeg, és már lankadozó Ifjat, miként öli Ifjúságát, szerentséjét, erejét, velejét, miként remeti talentomát, mellyel valaha hazájának szolgált volna, egy Tántzolónéba – engem sokat pirongatott, egyszerűen azután meg rázott, és én fel serkentem a' szép de veszedelmes álomból; – pirúltam magam felett, meg ijedtem, és meg józanodtam. És elég erős voltam leg ottan el távozni Bétsből, ne hogy ismét vissza essem. Egyedűl ez az Aszszony vala oka hogy annyi ideig késtem szabadsággal menni; Egyedűl Ő az oka, hogy most itt vagyok; mert ha Őtet nem ismérem vala, régen a' Magyar Cancelláriánál volnék, Balogh Péternek, a' ki akkor Referendárius volt, és S. Lázárnak fáradhatatlan iparkodása által. – Ugy vagyon, Kedves barátom! – akár mit irtam néked akkor, bár ha ellenkezőt is, Medináról, akár mit beszéltem, – csak ezt hidjed. Látom, mint hajtogatod fejedet – hallom „Alatsony lelkű, hazug, titkolódó Sándor, hát így kelle nékem fedezned gyalázatodat? Nékem, a' ki a' barátságának szava, tanácsa, és előterjesztése által a' tévelygőt talán a' virtusnak útjára vissza tudtam volna vezetni?” – Ugy vagyon édes, általam ekkor az egyszer megtsalt barátom: éppen ez az, a' mi hátrálta titkomnak, és a' virtus' Itélete szerint vétkes de botsánandó gyengeségimnek meggyónását. Te engem ismérsz, isméred Karakteremet: az elő-ítéleteknek ellensége, de a' valóságos Virtusnak betsülője, tisztelője, és követője vagyok (mert én nem tartom a' virtust Chimérának, mint a' mái Ifjúságnak nagyobb része); ha-

nem tüzes temperamentomom, és forró indulatim némelly intselkedő alkalmatosságokban gyengeségekre ragadtak. – Ismérlek én is téged: te a' virtusnak követője vagy, Példája az Ifjúságnak, de hogy ritkán, vagy, az én tudtomra, soha se tántorodtál meg, azt csak az enyimnél hidegebb vérednek tulajdoníts'd. Ha néked is ugy kellene küszködnöd indulataiddal, mint nekem, hidd el nehezebb volna azokat zaboláznod – de mit is mentegetem én magamat azért, hogy el tántorodtam? – elégé meg vagyok én azért már magam bünterve. 'Te azért engem meg nem vetsz, mert valóban nem is volna elegendő ok egy Ifjat azért kárhoztatni, hogy a' szerelemnek indulatja, melly az egész emberi nemnek ostora, Őtet a' gyalázatnak örvényjébe ragadta, kivált ha, mint én, önnön ereje által józanodott meg ismét. 'Csak azért kell magamat mentegetnem, hogy te előttem titkolódtam: tudtam én azt, jó Imrém, hogy te engem, a' mint kötelessége is lett volna a' barátságának, és várhattam is jó szivedről, és feddhetetlen erköltsődötől, pirongatni fognál, és hogy barátságodat (pedig méltán is) egy el fajlott, meg romlott Ifjútól meg vonnád, ha csak józan, és igaz tanátsodnak, a' virtus' szavának nem engednék; azért fedeztem el néked mindég ezt a' gyönyörű, de nekem még is mindég szégyenemre váló szövetséget. Féltem, hogy az igaz barátság, mellynek boldogsága örökös, fel háborítja a' szerelemnek, kivált az ilyen, a' virtus' által ugy is tiltott szerelemnek csak mulólag tartó boldogságát; – 's féltem viszontag, hogy ugyan ezen szerelemnek csak ideig óráig tartani szokott örömei tsorbát tesznek a' barátságának örökös boldogságában. – Illyen Sophista valék akkor. Ha a' barátságának meg akadályoztam is a' ditsőséget, engem meg téríteni, a' virtusnak magának tartottam fel azt. A' barátságát, a' tied lett volna a' diadalom, ha általad józanodtam volna meg, valamint most magác a' virtusé, hogy önnön erőm által ragadtam ki magamat kedves Syrenemnek karjaiból. – Mindazonáltal az egész titoknak fel fedezése csak halasztva vala, mert fel tettem magamban, hogy mihelyt nyugodalmas életbe jőhetek, leg ottan le írom egész történetemet, Medina' életével edgyütt, melly nekem meg van, és a' melly teli van ritka esetekkel. A' szívek gyönyörködni fognak benne. A' változtatott nevek alatt egyedül csak te fogod tapogatni az igazságot, és én, és Ő. – Wieland' Agathonjában szinte félig meg van az egész történetünk, annyira hasonlít Agathon' tsábúlása az enyimhez, és annyira Danae' élete Medina Románjához. – 'Csak arra kérlek, hogy soha se kérdezősködj tőlem e' felől, mert számból soha se fogsz semmit is hallani. Valahányszor eszembe juta eddig Medina, mindég nyomta szívemet a' titok, hogy véled eddig nem közlöttem. Most ezt a' kövér is le hengeríttem immár rólla. – Mondom néked, barátom; és adj hitelt szavaimnak, mert a' tapasztalásból beszéllek: imádjuk a' virtust, mellynek eredete a' dolgoknak természetében vagyon, és a' melly a' nagy Természertnek, a' mindenek' közönséges Anyjának bizonyágságpetséjét hordozza, mert e' nélkül nintsen igaz öröm, nints igaz, és állandó boldogság az emberek között. – Valamint ne gondollyunk semmit is azon virtusokkal, mellyeknek csak az emberi előítélet adá ezt a' nevezetet. Ezeket a' bölts fel se veszi, – mert nem szükségesek a' boldogsághoz.

Sept. 7. dikén.

A' gyónó Grófné.

Grófné Ó nagysága mennyek' országára
Sokat tartott, 's ezért gyónni gyakran jára.
Egyik vétkem, ugy mond a' szürke-barátnak,
Az, hogy kevély vagyok. „*Ah! mondom Nagysádnak:
A' kevélyek Menyben meg! meg-aláztatnak;
Az alázatosak felmagasztaltatnak.
'S hát ugyan mért kevély, vallja meg Nagyságod? –*”
A' Felséges Isten látja atyaságod,
Szépséggel meg áldott; a' Világ szünetlen
Ditsérettel tetéz, és így lehetetlen
Magam' el nem bízni. „*Mondom, mondom néked,
O gyarló teremtés! e' tsekély szépséged
Nem érdemli meg, hogy úgy magasztaltassék,
De meg azt hogy lelked Menyből ki tiltassék;
A' kevély Aszszony az ördög' tehén-husa*” — — —
Huh! goromba ször-zsák! kednek nints gusztusa.
Igy felelt Nagysága méltó bosszújában,
'S ott hagyá az atyát fele-gyónásában.

Sept. 9. dikén. A' Remény, ez a' kitsapni való szajha, rúttól meg tsala megint: azt gondolám, hogy a' szüiretre bizonyosan látni foglak benneteket. Kedvesim; már-már öleltelek benneteket képzéldésemben, 's ime, most nem hogy közelíthetek hozzátok hanem itt a' kegyetlen rendelés, hogy innen Frantzia ország' tulsó szélére kell mennünk, a' hol közelebb leszünk Spanyol országhoz, mint sem Frantzia ország' középehez. 'S pedig már holnap! – 's pedig szinte két száz mérföldet üres erszénnyel! –

Ilen! nunc misero mihi demum

Exilium infelix! – Isten hozzád! Ielkem' fele, kedves Imrém! Isten tudja, mikor látjuk egymást. — — —

Lorgues.

Sept. 11. dikén. Bizonytalanság a' szegény Halandóknak sorsa. Már már a' spanyol szélek felé képzelém magamat; már örülni kezdettem, hogy ezen útban meg látom *Valchusát*, ezt a' halhatatlan Petrárka' szerelméről, minden Halandó előtt, a' ki érző szívvvel bír, el annyira jeles helyet, a' hol ő leg inkább lakott, a' hol búsongó Dalainak nagyobb részét éneklé, a' hol egy vad hegynek szikla-ormán épült várának mohos omladékai még most is fenn állanak; a' honnan meg láthatni a' szép Laura' hajdani várát is, a' hol ő akkor lakott, midőn érette ége Petrárka, és a' kinek nemzetsége még most is él az Avignóni Kerületben; és még most is már szinte őt századtól fogva ugyan ezen várban lakik. Az ellenben által lévő hegyen ez ugy vagon

építve, hogy Petrárka a' magáéból egyenesen oda láthatott. Ő ugyan későbbben építette a' magát, 's ide egyedül tsak Laurájának kedvéért; de minthogy maradéka nem völt – meg romlott. – Ez az a' hely (jól ismérem ezt már Madame Deshoulieres' munkáiból, és Karolina Barátnéznak beszédjeiből, a' ki ott volt, és nékem azt elevenen le festette) a' hová áradva jönnek az érzékeny szivek, mint egy bútsúra a' világnak minden szegleteiből, de kiváltképpen Angliából, hogy azt láthassák, neveket a' kőbe faraghassák, a' hol még olvashatni Petrarka' dalainak önnön kezei által vésett néhány rendjeit is, és Petrárka' várának kőveiből egyet magokkal hazájokba vihessenek. – A' két hegy között

*Entre de hauts rochers dont l'aspect est terrible
Des prés toujours fleuris, des arbres toujours verts:
Une source orgueilleuse et pure
Dont l'eau sur cent rochers dicers,
D'une mousse verte Couverts,
S'épanche, bouillonne, murmure.*

Minden kőben, minden fában, szóval minden itt lévő tárgyban eleven még a' szerelmes Andalgónak emlékezete.

*Oui, cette vice source, en roulant sur ces bords,
Semble nous raconter les tourmens, les transports,
Que Petrarque sentait pour la divine Laure. –
Leurs noms sur ces rochers peuvent encor se lire,
L'un avec l'autre est Confondu;
Et l'ame à peine peut suffire
Aux tendres mouvemens que leur mélange inspire.*

Ez az a' hely, a' hová idézek minden gógósz szívet a' világon, hogy meg lágyúljon és szerelemre olvadjon, mert

*Par les soins de l'amour leurs soupirs conservés,
Enflamment l'air qu'on y respire;
Et les coeurs qui se sont saucés
De son impitoyable empire,
À ces déserts sont réservés.*

Már örültem, mondom, hogy ezen szép, ezen jeles helyet meg látom. De nézzed, miként játszik az emberrel a' Sors: – az Hadi Ministernek Parisból már ide érkezett rendelése, hogy a' betsületnek parolájára haza botsáttassunk. – Ebből származott örömet neked könnyebb képzelned, mint sem nekem le írhatnom. Hoppot kiáltottam, és tsak azon bosszszonkodtam, hogy egyszerre Besenyőbe Imrém' nyakába nem ugorhatok. – Már tehát nem Hispánia, hanem Pannónia felé indulunk innen. Ez az egész tsinos kis városotska kereng velem örömben. Adieu O Vaucuse! jobb szeretem én Imrémet látni, mint Petrárka' várát.

Draguignán

Sept. 16dikán. Mind eddig még itt kelle késnünk némelly számvetéseink, és parolánk-nak adása miatt. – Ez tehát a' legutolsó nap, melyet itt töltök ezen helyben, melly felejthetetlen marad életemnek históriájában; mellyben a' frantzia, 's úgy szállván az egész emberi nemzetnek zavarjai között hadi fogoly valék. Érzékennyen bútsúztam el mind azon jó emberekről, a' kik nyomorúságomat nem csak tűrhetővé, sőt néha kellemessé tevék, a' betsületes, jó öreg ember-pártól, kinek házában annyi emberséget tapasztaltam, de kiváltképpen Karolina Barátnémtól, a' kinek tsetsemő frantzia nyelvemet köszönhetem, és a' kinek kellemes társaságában annyi jó óráim folytak el. El gondolhatod, melly nehezen esheték nékie elmenetelem, 's pedig olly elmenetelem, hogy soha se fogunk ezen életben többé öszve akadni, ha mondom, hogy tölle elválásom előtt ő félre híván engemet, 's négy szem között kezémet szorongatván, sűrű könnyzáró között nékem őszintén megvallá, hogy belém szerelmes; – hogy szívének ezen vallás tételét az utolsó szempillantatig tsak azért halasztá, ne hogy tízes temperamentomom által megrántorodjék; – 's hogy ezen vallását innen eltávozásomkor nem tevő, tsak azt adá okúl, hogy úgy is tudta vissza térésemet Draguignánba, értésére esvén egy Párisi levél által, hogy valamennyi Tsászári hadi foglyok haza botsáttatnak. – Sejtettem én azt magam is, mások is, kivált az ember ismérő Kapitány Scovaud, már régen, hogy ez a' Leány különös indúlatot táplál kebelében erántam, de én tisztelettel viseltetvén szép lelke, 's ritka aszszonyi virtusai eránt, soha se mertem túl lépni a' barátságának határain. Sőt ugyan ő hitetik okának lenni, hogy hellebb akarának bennünket küldeni Frantzia országba; minthogy egy az ide való Municipalis Tisztek közül utána járt, és tőlem féltette Őtet, 's mind addig mesterkedett, kabalázott, míg bennünket innen ki nem tolhattott. – Karolina kért, hogy emlékezzem meg róla, és a' frantzia nyelv gyakorlása végett levelezek vele, hogy ekként kedves Magyarjáról tudjon valamit; én meg ígérém nékie, 's embere is leszek szavamnak, mihelyt hékesség lesz, hogy a' Levelek szabadon járhatnak külső országokba. Örök emlékezetül Mad: Deshoulieres' Költeményes munkáit ajándékozám nékem zsebformában. – – –

Éjjélkor. Komolyan füstölvén pipámból az olajnak bádjadtt világánál itt ülök most magánosan azon szobámban, mellynek négy falai között töltém hadi fogságomnak nagyobb részét, és a' hol holnap hajnalkor már nem leszek: – itt a' hol annyit gondolkoztam mindenről, a' hol annyit éreztem – ezek a' négy falak jól ismériek Imre' nevét, jól ismériek Rozi' nevét. – Mennyit nem andalogtam én itt ezen a' pamlagon? – hegedűmnek ömledező hangjaira ezen siket falak is néha indúlni láttattak. Néha napestig olvasgatván, képzelő erőmnek hatalma által ezen kis térben öszve repdessem az egész teremést – felforgattam a' mostani Frantz-nemzetnek téteményeit – a' régi és mostani időket. A' mit az ember meg szokik, kedvessé lészen az ember' szívének; ne tsudáld tehát, hogy noha hazámba megyen innen az útam, mégis érzékennyen válok meg innen. – Adieu Karolina! – Adieu Draguignán! Adieu szobámban falai! néma tanúi gyakor álmodozásaimnak! – Hazámba megyek.

Fréjus.

Sept. 19dikén. Tegnap, és ma egész eddig öszvéreken lovaglánk. Délkor egy tengeri Rákkal (ne tsudáld, hogy tsak egygyel, mert egy tengeri rák akkora mint egy bornyú-tzomb) úgy meg töltém a' hasamat, hogy a' Római Hierarchia mindjárt Préposttá tehetne. – Délután ki sétáltam ezen városnak régiségeit meg-vizsgálni. A' Római időktől fogva még most is fenn állanak itten egy Amphitheátromnak mohos omladéka, de már úgy meg emésztve az idő által, hogy tsak a' falak, és az állapotoknak a' lyukaik bizonyítják hajdani voltát. – Bezzeg vidámabb vagyok most, mint a' midőn ezen keresztül útaztam; mert most hazám felé vezet a' Sors.

Saint Raffeau.

Sept. 19dikén. Itt vagyunk a' tenger' partján. Ki nem mondhatom, melly nagy örömet lel benne lelkem, hogy ismét e' nagy tárgynak szemlélésével foglalatoskodhatik. Petrárkával a' kezemben ki mentem a' parton fel 's alá sétálni, 's azután egy szírtnak árnyékában a' homokra hosszan nyúlván ömledezve olvasgattam, gondolkodtam, dohányoztam, valameddig a' szürkület haza nem kényszerített szállásomra. Illyen helyeken volna az embernek szüksége egy igaz barátira – be szív szakadva ohajtottam hozzám Imrémet. – Innen holnap már nem földön útaunk többé, hanem a' tengeren egész Nizza'ig; már meg alkudtunk egy halász-hajóra, harsak az ellenkező szelek meg nem fogják gátolni szándékunkat; mert ezen Elementomon az ember nem lehet Ura magának. Aeolus itt a' Fejedelem.

Nizza.

Sept. 20dikén. A' Hajnal még nem is kezdé hasadni, midőn fel verének bennünket az hajósok. Tsendes volt az idő, tsak a' Zephyrek lengedeztek, éppen arra a' merre útnk volt; tsendes vala a' tenger is, és az el készített eleséggel be szállánk a' hajóba.

– – *deserimus sedem* – – –

Vela damus, vastumque caza trabe currimus aequor. Virg.

Gondolkodva néztem vissza a' töllünk mind inkább távolodó Földre, a' hol egy szív érettem is vér, és vég képpen el bútsúztam az olajos Provenectól. Vég képpen é? – tudom é tehát bizonyosan, hogy a' Sors még egyszer ide nem tsap! – Midőn hazám felől a' nap az olasz országí Havasok felé emelé magát már meszsze valánk. *Cap Dramont*, egy a' tengerbe nyúló hegy' tsútsánál uszván el, a' vigyázó toronyból meg kérde bennünket a' Frantzia Vigyázat kik legyünk, és látván a' frantzia Zászlót hajonkon lebegni, fel nem tartóztatott bennünket. – Itten temérdek Genuai Kalmár hajókkal találkozáunk, a' mellyeket Marseille felé hajtának a' lobogó vitorlák. – Már jól fenn vala a' nap midőn *Grasse* nevezetű városkának ellene általlyá-

ban jutánk. Említést azért érdemel ez a városorska, mert itten készül a legnevezetesebb rózsaszín olaj egész Európában; innen vitetik a Török Császárnak magának, és az Ő Serailjának is számára a sok rózsaszín olaj, és az ebből csinált kenőcs. Ennek határán a Levegő rózsaszín-illat, és a földön a hová hág az ember, rózsaszín típor. – Délkor a Szent Margit Szigetéhez érkeztünk (*L'isle de Sainte Margerite*). Erről a kis szigetről már egyszer emlékeztem fogságom leírásában, hanem most többet mondom felőle: Ennek az egyik csúcsán egy kis fellegvár van, mely a tengeri ellenség ellen épült; a másik szegletén pedig, mely a tenger közepe felé nyúlik egy régi vár áll komoly magánosságban, mely inkább egy Fogházhoz hasonlít, mint egy múlató-helyhez; 's tsakugyan Fogház is vala hajdan: Ennek szomorú falai között tartatott fogva egykor *L'homme au masque de fer*. Ez 14dik Lajos Frantzia Királynak öregebbik de törvénytelen ágyból született testvére vala, a kitől Ő, minekutánna már Frantzia ország Thronusán ült, tartván, hogy majdan a koronát nékie kétségesse teszi, és uralkodásában háborítatni fog – vas lárvát záratott fejére, hogy senkitől se esmértessek meg, és itten fogva tartá, a nélkül, hogy valaki hozzá juthatott volna. Sok esztendőig sínlődött itten a szerencsétlen Hertzeg a fellegvár mondott név alatt, míg azután meg tébolyodván nyomorúságának sulja alatt Marsiliába által nem vitetett, és ott ki nem múla a világból. – Illy kegyetlenséget tuda el követni ez a különben nagy lelki, híres Frantzia Király! –

Itt halászatnak a tengerben a Kalárisok. Ez olyan fa mely a tengerben nő a fenékből fel nyúló szirtokon, és a meddig a vízben van, lágy, és hajlékony; ha pedig meg szárad, meg keményedik, mint a kő. Ezek azok a vörös gyöngyök, melyeket a paraszt asszonyok a nyakokon viselnek. – Ez a Szent Margit Szigete nem egy darabból áll, hanem több szanaszét álló apróbb szigetetskékből; minekokaért a temérdek éles, hegyes, fel álló Szirtok miatt itt igen veszedelmes a hajókázás, kiváltképpen, midőn a tenger háborog, és a hánykódó hullámok a hajót tétova tsapdossák. Midőn tavaszkor Afrikából a fűjek a tengeren által hozzánk vándorlanak, el szokták lépni ezeket a szakadozva fekvő szigeteket; és fáradtak lévén a hosszú repüléstől háló által ezrenként fogattatnak el. – Éppen a tenger öblébe ereszkedett a nap, midőn be érkezék a Nizzai Kikötő helybe, a hol azután ki állván a Clontumátzor meg szállotrunk. – Kellemetes a tengeren való utazás tsendes időben; nem győztem eleget enni a hajóban, a tengeri levegő annyira száraztja az embert. Egyikünkön sem történt meg az közülünk, a mi közönségesen minden új tengeri útasokon meg szokott történni; tudniillik az okadás. Ennek az lehet oka, hogy a tenger tsendes volt.

Sept. 21dikén. A kikötő helynek partján van lakásom, és a kilátásom gyönyörköd-tető: balról egy nagy kősziklás hegy áll előttem, mellynek tetején egy kis fellegvár, ágyúkkal sűrűen meg prémezve, és c' felett a fennyen lobogó három színű frantzia Zászlók büszkén fenyegetik az Angoly gályákat; alattam a számtalan vasmatskán álló gályák, hajók, ladikok, tsónakok, 's az itten szünet nélkül zajogva fel 's alá koválygó minden nemzetbeli férfiú, és Asszony nép; jobbra a végtelenül ki terjedő tenger – mind ez olly festői, olly mulatságos tekintet, hogy nem únom órákig az ablakra könyökölve, dohányozva andalogni. Már meg alkudtunk egy Genuai Hajos-

kapitánnyal, és holnap, ha kedvezni fognak a' szelek, meg indulunk Genua felé. Veszedelmes is volna most az havasokon útnézni, a' hol azon boldogtalan havasi lakosok, kiknek vagyoniakat elrablották, és gunyhókat felgyújtották a' frantziák, most már földön futók csoportokba verve magokat, haramjászkodnak; mondatik hogy már mintegy 8 ezerre megyen számok, 's hogy néhány ki vándorlott frantziák a' fejeik ezen gyilkosoknak. Minapában egy frantzia Generál, a' ki egy 60 drago nyosból álló őrzet alatt erre útnézott, és kintseket hozott a' ki rablott Lombardiától, el fogatott általak katonáival edgyütt, ki raboltatott, és meg ölettetett. – Beszéllek, hogy a' mi foglyaikat, a' kik erre mennek, nem csak nem bántják, hanem még ele séggel is segítik őket, és Passust adnak nekik, hogy mindenütt szabadon járhas sanak tzimborájaik között. Nékünk mindazonáltal jobb Genua felé mennünk ujjat látni, és tapasztalni.

Sept. 23dikén. Tegnap reggel már meg indultunk volt, de alig hajókáztunk vagy egy órányira, hogy iszonyú szélvész támadott, a' tenger háborogni kezdett, szörnyű hullámok emelkedtek, és kéntelenek valánk le szedni a' vitorlákat, és ismét vissza térni. Nagy nehezen ezer veszedelmek között juthatánk ismét be a' Kikötő helybe. – De jól adta az Isten, hogy így történt, mert talán az Algíriai Rablóknak kezekbe estünk volna, a' kik azután szép móddal Afrikába vittek, és ott eladtak volna bennünket. Ezt azért mondom, mert bizonyos, hogy tegnap fel 's alá tizkáltak a' tengeren; – ma reggel annyira erre tsapta őket az ellenkező szél, hogy szemeinkkel lárhattuk őket a' Nizzai bástjájáról. A' tengeren való utazás számtalan veszedelmekkel nagyon öszve kötve – de én szeretek mind ezeken is keresztül menni. Ha valaha gyermekeim lesznek, lesz mit beszéljenem nekik önnön drága tapasztalásaimból.

Sept. 24dikén. Ma is ellenkezők a' szelek. – Tegnap este felé egy 34 ágyús Spanyol Fregát érkezett ide, és a' Villa-francai Kikötő helybe ment. Mondatik, hogy a' Spanyol Udvar hadat izent légyen az Angolyoknak, és a' Frantzia K. Társaságot segíteni akarja a' tengeren. Ha meg gondolja az ember a' Spanyoloknak tetteiket, nem a' leg szebb személyt játszák Európának Theátrumán. A' Spanyol hajós tisztekkel ma edgyütt ebédeltem, és akár melly résziől vizsgáltam őket, semmit se találtam, a' mi tetszhetett volna. Nem embercim nekem a' Spanyolok – más egy Angoly, más egy Frantzia. Nem kell egyéb ahoz, hogy a' Spanyol ne tessék, csak az Inquisitio jusson az embernek eszébe; méltán is van e' miatt a' Spanyol fekete színnel beírva az emberiségnek könyvébe.

Sept. 27dikén. Hijába vigyáztam az elöttem álló árbotz fáknak lebjeket (*la flame*, ez egy kis zászló, melly az árbotznak leg főbb tetején lobog, és a' szélnek honnan jövetelét, 's merre fúvását jelenti) a' szelek még mind csak ellenünk vannak; leg inkább érzem ezt sovány erszényem az itten uralkodó nagy drágaság miatt. – Ma a' Theátrumban is voltam, a' hol Flóriánnak *Harlequin le bon Pere* vig játéka, és egy opera, *les pomiers et le moulin* adatott. A' frantzia néző-játékok jól esnek ki, de az operák még

roszszabbból mint a' német énekes-játékok, mert e' nyelv magában már nem a' muzsikához való. Meg vallá ezt maga a' Muzsikának művoltját oly jól isméről Rousseau is, a' midőn így szól az új Heloizbenn: „*Laisse donc pour jamais cet ennuyeux et lamentable chant français, qui ressemble aux cris de la colique mieux qu'aux transports des passions.*” Maga a' muzsika sem hasonlítható az olasz, és német Harmóniához. – Az Intermezzók nem Symphoniákban, hanem a' republicánus énekeknek füleket sértő dudolásában állanak. Tapasztalója voltam ismét a' frantzia szabadságnak a' Theátrumban: Kiki azt tselekszi, a' mit akar, lármáz, kopog, beszél, fityel, danol. Az operának végén egy szózat így kiálta fel: „A Costume el vagon hibázva az egész darabban, mert az éneklőnének ruházata inkább egy püpes hertzegnét állít elő, mint sem egy tsfnos, együgyü paraszt leányt; ha ezen hiba a' jövő elő adásban meg nem fog jobbittatni, tehát fityelésre invitáltatik az egész Közönség.” Az észre vétel nem vala rossz. Az ilyen letzkék' adásában való szabadságnak helye lehetne valamennyi Theátrumokon. – – –

Most a' midőn itt néked írok, éjféli vagon. – Iszonyú szélvész ordít, a' tenger háborog, menydörög, villámlik – 's a' menykő sűrűen hull – a' hegyek rettenetessen riadoznak; és én az ablakon könyökölve nézem, hallgatom a' Természet' ezen Scénájának rettentő nagyságát. – – Lelkem fellegez. – O mért nem lehetek a' szerelem', vagy a' barátság'nál öleiben szemlélője az illy roppant Scénának! – Szerelem, és barátság! melly megszűn vagyok én most tölletek, ti istenségei életemnek, kiktől várom minden gyönyörűségeit a' teremtésnek, és minden idvességét valóságomnak. Valameddig ti nem boldogítottok engem, tsak egy el vesztett pontnak tartom magamat ebben a' nagy, éktelen mindenben. – Óránként számlálom az időt, melly itten késtet bennünket, és a' mellynek a' máli fergetegek után váltózását reménylem.

*Di maris, et terrae, tempestatumque potentes,
Ferte etiam vento facilem, et spirante secundi! – Virg.*

Saxona.

Septemb. 29dikén Barátom! miként fessek ide néked azt a' rettenetes Scénát, mellyet az elementumok, mintegy egymásra haragudván, egymással szörnyen viaskodván, tegnap egymással játszanak, a' hol mi is ott valánk, 's pedig úgy, hogy életem tsak egy álomhoz hasonló, mellyből még tsak most szedem össze magamat. Hallgassad: – Tegnap Nizzában még nem hasadott a' hajnal, még az ágyban valánk valamennyen, midőn fel lármáztatott bennünket a' hajós-Kapitány, hogy készüljünk, hajóra üljünk, és induljunk, mert az idő megváltozott, és a' szél Genua felé fú; 's a' mikor világosodni kezd, már készen, a' hajóban valánk,

Tentamusque viam, et velorum pandimus alas. Virg.

örömmel indulánk meg.

Procehimur portu: terraeque, urbesque recedunt.

Villa franca mellett, mellynek egy nagy, és nevezetes Kikötő helye vagon, halkkal el hajókázván, *Monacco* erányába jutánk a' tsendesen lebegő tengernek hátán,

midőn a' nap a' Genúai havasok felé emelé magát. Itt erősebb szél támadott, és hajónk belljebb botsátkozván a' tengerbe, repülve hagyánk el *Mantone*, és *Ventimiglia* parti városokat. Bezzeg meg esett itt az, a' mi a' minap el maradt: Eleve- nedni kezdvén tudniillik a' tenger, fejünk is szédelegni, és gyomrunk keveregni kezdett a' sebesen lóbálódó hajóban, úgy hogy egyikünk az egyik, a' másikunk a' más szegeletében a' hajónak, valamennyen okádtunk. Úgy történt az utánnunk jövő hajóban találkozó útasokkal is, (mert két hajóval indulánk el Nizzából) és a' tengert már megszokott hajósok nevetének hennünket. – Elmaradának a' parton *Bordighera* és *Sant-Remo* városotskák is, midőn a' nap a' Menyboltozatnak közép- pontján ragyogott, 's mi, hogy Genuának egyenes útját vegyük, mind egyre bell- jebb ereszkedénk a' tengerbe. – *Oneglia*' eránnában, de tölle megszue evezvén az iszonyú elementomnak bélében az ég borúlni, 's a' szél erősödni, és a' tenger hab- zani, zúgni, a' nagyobb hullámokban hömpölyögni, 's már már háborogni kezdett. A' hegyeket, mellyeknek hértzeiken terhes fellegek tornyozának, borzasztó ho- mály kezdé rejteni szemeink elől; fellettünk is már fellegett – 's így, a' midőn

*Continuo venti volvant mare, magnaue surgunt
Aequora – Virg.*

Alascio' eránnába vergődünk; melly tsak aliglan fejrlett hozzánk a' meszsze- ségben. Itt veszedelmet sejtven mi, meg kérdezénk a' hajos-Kapitányt, mit gondol- na: Ó fejét hajrogatá, és vállat vonított, mondván, hogy ezek valóban egy közellévő Szélvésznek, és háborúnak előképei; nekünk mindazonáltal nints egyebet tehet- nünk, mint útunkat folytatnunk, egész az előttünk hosszan a' tengerbe nyúló Elő- hegyig, mellyhez már közelebb vagyunk, mint sem a' tenger' mélj keblének part- ján fekvő *Albenga*, és *Pietra* városotskához. Az előhegyen (Promontorium) azután keresztül jutván, majd meg fogja az idő, és a' tenger' állapota mutatni, ha Savoná- ig mehetünk-e, (a' hová szándekozott) vagy ki kell kötnünk. A' szerentséltenség mindazáltal tsak akkor fog bizonyos, és elkerülhetetlen lenni, ha olly szél támadna, melly Afrika felé tsapná a' hajót. Elgondolhatod, minő szízzel, és ábrázattal fogad- tuk légyen ezt a' szomorú vigasztalást. – Már morogni kezdettek a' fellegek, villám- lott; 's a' tenger zúgott, – az iszonyú hullámok hegyekké emelkedtek a' mind in- kább erősödő szélvész' hatalma által, úgy hogy a' hajó velünk szörnyű lejtőt járt. A' nap még le nem szállhatott a' Felvilágról, 's mégis már éjbe kezdé borúlni az egész természet –

et inhorruit unda tenebris.

Iszonyító, rettentő tekintet vala ez: a' tenger, ez a' szörnyű elementom dúlván, fulván haragjában, neki feketedett, tsak a' dőlöngő, egymással bírkózó hullámok, a' midőn egymásra zúdúltak, 's ijesztő robajjal öszve tsaptak, botsátának magasra, 's széjjel lottsánó fehér habokat, mellyek a' homályban szikrákként ragyogának. – Elhalaványodánk valamennyen, – 's így hagyánk hátra *Albengát*, és jutánk *Pietra*' eránnába. Végtére – de mind az, a' mit irok alig lehet tsak árnyéka is az iszonyú

valóságnak – végrére, midőn az Albengai elő-hegyhez annyira vergődénk, hogy szeminkel láthatánk, miként nyújtja ez szirtos orrát a' tengerbe, 's a' dőlöngve partra tolyongó hullámok robajjal tsapdosva, reá magasan felsodródva, vagy megütközvén a' szirtokba tsillámló habokban fellövellve, ezt miként ostromolják, – egyszerre, mintha a' Teremtő a' háborúnak lázzasztó kürtjét fúttá volna az egész Természetbe,

Az Egek' sarkai
Meg dördültek – felettünk;
'S a' hegyek torkai
Megrendültek! – mellettünk.

A komor fellegeket sűrű villámok hasogatják, és döbbörögve, ordítva tsapnak körülöttünk a' tengerbe.

Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether!

a szelek öszve tódulván, üvöltve erőszakkal rohantak a' tengerre, 's ezt mintegy fenekéből kezdék felforgarni. Ekkor legottan le cesztettek a' vitorlák, és az evezők kapattak, – –

*Vela cadunt; remis insurgimus: haud mora, nautae
Adnixi torquent spumas, et caerulea verrunt.*

Folyam-hegyek emelkedtek, 's mély örvények nyíltak a' végtelen tengeren, úgy, hogy a' midőn egy iszonyú hullám a' két ingadozó hajó közé vetette magát, egyik a' másikat nem láthatta – most ez a' hullámhegy láttatott eltemetni bennünket, most ez az örvény láttatott el nyelni bennünket; fel, alá úgy sujtódott hajónk, hogy meg kelle fogódnunk benne, hogy ki ne vessünk belőlle. – Tsikorogtak, retsegték árbotzaink. – Mindenfelől halál, és veszedelem láttatott reánk omlani

praesentemque viris intentant omnia mortem.

minden reánk zúduló hullámban halál láttatott reánk jönni, 's valahányszor az örvénybe lejtettünk, halálba láttatánk menni; – sokszor az erőszakkal reánk rohannó folyam úgy félre dönté a' hajót, hogy azt szinte fel fordítá, és már már a' tenger' fenekén gondolánk magunkat; ilyenkor sok apró holmi bele fordúla a' vízbe szörnyen hintáلتt hajónkból (igy vezett a' tengerbe a' többi között, a' mit leginkább bánok, írótablátskám is sok holmi írásaimmal!). Néha a' hírtelen reánk tsapó hullám félig elönte bennünket vízzel, hogy dolgunk vala kilapátolni a' vizet a' hajóból – néha, midőn két nagy hullám közbe szorítá a' hajót, már félig el süllédénk. A' hajós kapitány nem mulatá el bennünket biztatni, de halavány ábrázatja, reszkető ajakai, és gyakor oh Dio! Maria! fohászokásai meghazudtolák Őtet. 'S az alatt, hogy a' tenger így dül, fül magában,

*Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum et campi – –*

és a' villám szünet nélkül tsattogott fejünk felett. Így ezer veszedelmek között, ezer halál között, mintegy hosszan haldokolva – a' hajós legényeink úgy dolgozván, hogy körmeik alól vér szivárgott az evezőkre, el hagyánk ezt az elő-hegyet, mellynek szirtjaitól annyit féltünk, és közelíteni kezdénk a' parthoz, a' hol *Noli* (szép kis város) épült, és arra tsavarodánk kikötni. A' város' lakosai észre vévén a' hajó törést szenvedni láttató útasokat, nagy csoportonként futának a' dühös tengernek partjára, nézni bennünket, 's már néhány Ladik készen is állott segítségünkre jönni. – Itt a' sors mintegy meg szánni látszatott bennünket, mert a' szél oldallani kezdvén, a' habokkal edgyütt egy fél óra múlván hajónkat is tsak hamar a' partra sújtotta. Meg menekedve annyi halálnak a' torkából, halaványon, által ázva bőrünkig, 's örülve a' ki állott veszedelmeknek, végtére tehát szerentsésen partra jutánk. Az emberek örvendeztek, és karjokon emeltek ki bennünket a' hajóból, és értvén töllünk, hogy Tsászári hadi foglyok vagyunk, még annyi szivességet mutatának erántunk, kivált a' sok bennünket nézni jött Papok. Meg szállánk, és kinyugodánk magunkat. Kellett is, hidd el, a' nyugalom lelkünknek, ugy mint testünknek ezen iszonyú, szörnyű, rettenetes tántz után. Ide idézem én a' tengerre a' leg nagyobb Hérost, lelke' próbájára, a' hol a' halál lassan, és órákig öldöklí az embert; – ide idézem én azt az embert, a' ki Istent nem hisz, és itt meg fog térti. Sok holmink bele veszett a' tengerbe.

A' ki állott sok veszedelmek után be édes vala a' nyugalom! – A' Szélvészszel edgyütt a' tengert is tsillapodva találván ma reggel tovább folytatánk útunkat. Hajnal vala, hogy megindulánk. De mienkelőrtte el hagyjam *Nolit*, megérdemli, hogy említést tegyek az ide való Püspöknek egy különös épületéről: Ez a' városon kívül a' tenger partján egy sivatag kösziklából van kivágva, olly tsudálatosan, hogy az útas kéntelen nézésére, és vizsgálására ragadtatni. A' borzasztó, vad szírtok az építő mesterségnek leg ritkább zikornyáival lévén elegyítve ezen házban, melynek fekvése is egyszer 's mind kies, vad, és felséges – különös tárgy! – Útunkban még egy más néző-játék adá magát elő: – A' láthatárnak, és a' tengernek végén Sardinia felé össze csoportozott, különbözőféle éktelen termeteket formáló, fekete, ijesztő, tegnapi fellegek, és az ezeknek tetején emelkedő nap, ugy hogy a' fellegeknek párkányjai mind neki tűzesedének – mintha a' napban az Olympust, a' fellegekben pedig a' poklot látta volna az ember; – vagy, mintha a' mennyei sugárokkal környül-vett Mihály Arkangyal az Ördögöket tiprotta volna. *Nolitól* nem messze egy szirtos gömbelyű hegy magánosan emeli magát a' tengerből, mellynek hértzén egy régi várnak omladékai láttanak. Mindezek minő tárgyak lennének egy históriai képfőrnak a' rajzolásra! – *Sant Stefano* a' parton maradván mellettünk ismét szél kezdte támadni, 's pedig éppen ellenünk, ugy, hogy dél tájban a' tenger is ujra elevenedni kezdett: nem vala tehát egyebet mit tennünk, hanem ismét ki kötni; és be-eveztünk a' Savonai Kikötő helybe. A' mint a' hajós-kapitány tapasztalásai szerént biztat bennünket, tehát ismét itt szorúlunk egy két napig, azért holnap, vagy holnap után többet innen. – Most jó éjtszakát! – tagjaím nehezednek – szemeim betévednek, és a' toll ki fordúl kezemből.

Két Szerető Szívnek Története

Eredeti Levelekben

A' múltt Francia Háborúból

1. Levél

Bodorfy Imre Meződy Lízának.

Gmunden 21 Sept. 1798.

Éppen most három esztendeje, hogy Magát Hajnalodon láttam! hogy lettem, – mint a' miként a' villám által világosság léssen; hogy legottan, ugyan azon szempillantásban előbbi létemnek vége lőn; – hogy a' Maga' tekintetei életem' minden erejét, minden tehetségét és akarattját lelkemnek, minden gerjedelmét szívemnek magokba szívták; – hogy Maga engem mindenemtől meg fosztott, midőn újra teremtett. Éppen most három esztendeje, hogy életem' Sorsa kivetődött: – hogy tébolyodott észszel a' kétség'ésés' egyik örvényéből a' másikba tántorogjak, – hogy egy szeretetlen szeretőnek, e' nagy Mindenben leg kínosabb állatnak, gyötrelmeivel gyilkoltassam. Líza! kérem mindenre, el ne dobja irásomat, míg azt egészen által nem olvasta; engem' meg hallgatni sem akarni több volna a' legvadgyabb szilajságnál. Éppen most három esztendeje, mondom, hogy Maga egy Hyénát teremtett Kebelemben: 's azólta szinte a' Fél-világba hányódtam ide 's tova; mert a' Maga' kegyetlensége kiűzött engem' a' harciba, hogy ott az emberiségnek háborújában, a' Dolgok' Zűrzavarjában így, vagy amúgy oda veszszen. – Kínosan vergődtem szenvedésimen keresztül. Mindenémfi veszedelem fenyegette életemet: 's talán csak még nagyobb nyomorúságra kímélte meg azt a' Sors? Részt vettem a' Világ' némelly bolondságiban is, nem Természetemtől késztetvén, hanem, a' mint már szokott e' Hold-alatti Világban történni, kénytelen, a' sebes folyás által elragadtarván. Sokszor arra is kényszerítém magamat, a' mi éppen ellenkezett Természetemmel – így voltam én durva egyszer immár Maga eránt is. Mindent megpróbáltam, sokszor okossan, többszer mint az Észeveszett, hogy Természetemet más felé írtézzem; de a' Hyénát kebelemben meg nem fojthattam, emberi ereimen fellyül vala azt meg győzhetnem; mert mindegyre új, 's mindig több élelmet lelt az érzékeny Szívemben, és termékeny Fantaziámban. Sokszor erővel akartam szeretni, már hittem is, hogy szeretek: mert kimondhatatlan sovárgás feszegette mellyemet, sovárgás egy olly Valóság után, a' ki engemet egészen megértene. – Sokszor gondolám immár, hogy szeretek; de a' midőn már kész valék magamat egészen oda-adni, minden ki fogás, minden mérték nélkül, örökre, mint St. Preux, ez az egyetlen egy Szerető Szív, a' ki érzeményeit az enyimekhez hasonlíthatná valamennyire (*je vous conjure, lisés la nouvelle Héloïse de Rousseau*) akkor tapasztaltam, hogy Szívem már nem volt tehetségemben; hogy minden csak szántszándékos csalódás, szerelemért epedő szívemnek álma volt. – Három esztendeje, hogy Maga éjt-nap Szívemben uralkodik, hogy Szívemnek minden ütése – a' Magáé. – Három esztendeje,

hogy így élek, egy valóság önnön erő és akarat nélkül, egy báb rétova vonatva, rászítatva a' balgatag Fantaziáktól – magamnak kinnyára – a' Világnak haszontalan. – Valóban! néha csudálnom kell illy felséges végre lett teremtetésemet! –

Most hatalmassan megragadta és megrázta egész Valóságomat; tovább már nem állhatok ellent; kétség'esés dühödik kebelemben, mellyel semmi némű Vigasztalás ki nem tehet; melly ezen nyomorúlt földi életnek minden szerencsáját, minden örömét merevén elemésztí, mint a' tavaszi fagy a' fiatal Virágzatot. Most Magához akarok, kell folyamodnom még egyszer ezen életben: – Ó Líza! Szeretem én Magát, nem csak a' Szerelem' és Barátság'nak egész buzgóságával; szeretem én Magát minden gerjedelmivel, minden indulatival, minden éreztével, minden lehelletivel, minden ereivel a' bennem mozgó életnek; de nem bátorokodom kívánságaimat Magához felemelni; annyival inkább sem, minthogy Maga rajtam egyszer immár ugy is ki adott, és Szíve talán immár mást választott? – – Haj! Írva van a' Sors' nagy könyvében, hogy engem semmi meg ne értsen – hogy halbzó Szívemet semmi le ne csillapítsa, – fészegető sovárgásimat, semmi meg ne oldozza – epedő kívánatimat semmi bé ne töltse, – égető szomjúságomat semmi el ne óltsa, – érzeményim' rivásaira semmi ne felellyen ebben a' roppant Természetben; – hogy Szerelmem semmi Aszszonyi kebelben nyugalmat, szállást ne lellyen, – hogy én itt meddön, ridegen, magánosan, tárgy nélkül, a' Szerelmem' gyógyíthatatlan mérgével megégetve, elveszve, eredeti rendeltetését létemnek, hogy, midőn mást boldogítanék, magam is boldogúlnék, örökké elhibázva, természetemen, magamon kívül, enn-magamnak idegen állnyek, mint egy ember, élet 's öröm nélkül való, szomorú, vad, sivatag, végtelen pusztában; – hogy – de hová ragad engem' lelke'nek ki mondhatatlan sovárgása? – –

Nem! nem kérek immár szerelmemért Szerelmet, csak olly szíves barátságot, melly szomorú élemben valamennyire részt venne. Ez volna még egyetlen egy Öröme életemnek, ezen szinte már torkig lakott életemnek, a' Szépség' és Virtusnak barátsága! – Azon kívül is Természettől jó karakteremet, szívem' ezen szerencsétlenségében a' romlásnak veszedelme fenyegeti. – Mert néha már így okoskodnak érzeményim: 's pedig én már el se nyomhatom: „Mért vagy jobb a' többinél? ha látod, hogy annyival szerencsétlenebb vagy a' többinél? – részegíts meg néha inkább bennünket.” 'S utóbb – de nem is akarom egészen ki gondolni. De a' Szépség és Virtus barátsága erőt adna nékem, és okot, hogy tövises útamon is állhatosan kövessem a' Virtusnak árnyékát. És ezen szívességnek bizonyítására minthogy olly messze vagyok Attól, a' kit mindég látni, és imádni –, a' kitől egészen ismérteni kívánnék, – különben is Atyámfia – de az hiszen ugy is következnek – a' barátságos Levelezést értem! – Mint szomjúzza ezt lelke'! – Líza! reményem jó Szívétől, hogy életemnek ezen egyetlen egy hátra maradt szerencsáját, szívemnek ezen egyetlen egy vigasztalását, lelke'nek ezen egy valóságos élelmét tőlem meg nem fogja tagadni? – Édes reménységemnek tellyesedését szívszakadva várván, csókolom ezerszer a' szép kezét, a' ki engem olly régólta ostoroz*.

* Imrének ezen levele soha se jött kézhez; a' mássát ezen levélnek mindazonáltal vette Líza utóbb még is; a' mint ez továbbá jobban meg fog világosodni.

2. Levél
Imre Lázának

Arding, 27. dik Novemb. 1798.

Mintegy két hónap előtt Felső Austriából, Gmundenből egy levelet írtam volt én Nagysádnak, és azt csak gondolom formán, de a' legjobb Reménység' fejében Mezőre útasítottam. – Liza! olyan levél vala ez, a' mellyre minden bizonnal feleletet érdemlettem, és vártam; de! a' mint már sokszor, megcsala most is a' Reménység. Még tehát csak egyre kérem Nagysádat (talán legutólszor ebben az életben!) méltóztassék nékem meg írni, vagy Sziklai Sándor által megírtni, ha fellyebb említett Levelem kézhez ment-e, vagy nem? – Csak ezt egyedül! – Kívánnám tudni – tudnom kell, mi-nekelőtte el kezdgyük ismét a' vér-tánczot, hogy – – Vajha az egész Teremtést magammal, és Magával egyfűtt, – mint egy hangyafészket, elszórhatnám!

3. Levél
Liza Imrének

Roppány. 1798nak utólsó napján.

Bodorfytól egy levél? és imilly foglalattal? megvallom, hogy az engem szokatlanul lepett meg, Maga nékem írt volna? és én becsületesemre mondom, hogy semmi levelét sem vettem, külömben válaszoltam volna legottan. Ha szavamnak nem akar hinni, legyen az Úrnak barátja bizonyosságom; de – hiszem hogy elég lesz az én szavam is. Ezen szempillantásban vettem a' Maga Levélkáját, Sziklai által, 's mindgyárt kiloptam magamat a' Társaságból, hogy arra – válaszoljak.

4. Levél
Imre Lázának

Arding, 20dik Jan: 1799.

Vettem levélkáját Liza! Minthogy, a' miolta engem a' Sors ide 's tova hány-vert a' Világban, még egy levelem se vezett el; egyedül csak az, a' mellyet Magának írtam, melly által egyetlen egy, 's minden földi boldogságomat Magánál kerestem; tehát már el hiszem, hogy fene átkozott Sorsom ellene szegezi magát életem' Szerencséjének. Legyen tehát úgy, ha már úgy kell lenni: megadom magamat, minthogy kell; de – koránt sem olly hajrott fővel, mint ama' Jámbor a' Bibliában: mert Szívem – esikorog, és én – kétségbe esem –

Tout est privation, tout est regret, tout est désespoir! –

Azt írák nékem Ordányból, hogy *Maga Domboryal jegyben volna?* – Hogy a' Föld ezen hírnek hallásánál engem el nem nyelt! – Oda! Oda lettek most már minden reményeim, mellyek néha csillogva hunyorogtak elmém' ködgyeiben, mellyeken én, remegve ugyan, de szerelmes álmódosásaimban néha egész lelkemmel csüggttem, és

képzeldésimben egy-egy perczenetig boldog valék! – Egy barátné után sovárgott szívem, egy barátné után, nem csak ama férjfiakat bájoló, gyengéded, könnyű, kegyes Aszszonyisággal, hanem mély, érzékeny, jámbor Szívvel, szelíd, de erős, magas lélekkel, éles, tűzes fellengző elmével, eleven Fantáziával – illy Barátnét kerestem én magamnak a Félvilágban; – szerencsés volnék, ha soha ilyenre nem akadtam volna! De megtaláltam, hogy – én legyek a második Tantalus. A Pokol minden temérdek szörnyetegeivel keblemben dühödik! –

Most már tehát nem szükséges azt ismét előhoznom, a mi amaz elveszett levélben vala? – Ha mindazonáltal tudni kívánja Nagysád, szállítsa meg Sziklay Barátomat; Ő csak nem ugyan azon levelemet adhatta elő: mert midőn azon levelemet legelőször íram, az aláírásnál háborodásomban a porzó helyett a ténitöntöm reá (már akkor is szomorút jövendőle szívem magának!) következés képpen újra kelle ismét le írnom magamat. Ama ténitával bémázolt Originalt akkor, nem tudom mi okból nem szaggattam össze; 's utóbb azután, hogy barátomnak Líza' hallgatását, 's keménységét panaszlám, oda zártam Neki azt is, hogy leg alább ott találjak valamelly részvételt elhagyatott szívemnek.

Odal mint egy villámtól agyon sújtva vannak most már minden mérész reményeim! Vajha agyon sújtva volnának dühös Szívemnek felzendült kívánati is! – De megzabolázhatatlan szilajsággal ostromolnak ezek engemet. Mint az arnyék, ugy állok most itt e' mozgó Világban; haszontalan nyújtom ki karjaimat, semmit meg nem foghatok. Csak, hogy semmiségemet annál inkább érezzem, ragaszkodom néha egy álmodott valamire; 's ha egyszer egy érdemes gondolatot meg ragadhatok is, és az hamar ismét elreppen, ugy nézek utánna, mint a' gyermek, a' kinek markában egy madár volt, és – el repült.

Két lélek között, kiket a' Természet egymásnak alkotott, gyakran sok fekszik – annyi ember – a' Félvilág! – fél ember-élet – gyakran a' koporsó – 's mindég legalább két test. Mondgya Maga ezt bátran romantos fecsegésnek, mint a' minék három esztendőök előtt írt levelemet retszett nevezni. Igaz is: hogy nem ugy beszéllek, mint ezerek; de ugyan azért szerencsétlenebb is vagyok, mint ezerek. Szomorú érdem, több lenni valamivel a' közönséges, mindennapi embernél! –

Líza! élyen boldogúl! –

Feltételem erőssen áll, mint a' kőszál. Hálá a' Francia Zendülésnek! – megmenekedni indulatim' nyaggátásitól, Kívánatim' feszegetésitől, hitegető, 's már annyiszor, 's olly rútról megcsalrt reményeimnek esábirásaitól. Hallom az Észnek szavát: *Szakaszd ki magadból magadat, és légy sorsodnak ellenére szerencsés Szíved' szerencsétlenségében!* – De félre az Észszel! az Ész maga soha sem boldogíthat olly Valóságot, a' ki nem csupa lélek: Érezniünk, és élnünk kell, és csak így leherünk boldogok.

Ha, (talán nem sokára) felőlem azt fogja hallani Nagysád: Vitéz volt – vagy Bolond; – ezen csatában az első vágott-bé az ellenségbe – vagy egy sánczba, – ezt, vagy amazt tette, és – eleset? akkor szánnyon-meg engem, és ne tagadgyon-meg tőlem egy szánakodó könyecppet! – Egynehány rend Nagysád' kezeitől az volna Szívemnek, a' mi az epedő földnek a' frissítő, éltető harmat.

5. Levél
Láza Imrének

Roppány, 2dik Febr. 1799.

Környűállások határozzák-meg az Embert!! – Az enyimek, mellyek nékem érzeményeim' eltagadását egykor legszentebb kötelességemmé tevék; azólta egészen megváltoztak. Kiszabadúlva némelly fényes, de terhes békóimból, kibontakozva némelly czifra, de szívemet szorongató kötelékeimből; távól a' Nagy Világ' tolyongásitól; megismérkedve a' Dolgok' mívoltjával, becsével, és némelly Praktikákkal, mellyek az emberiségnek éppen nem szolgálnak becsületére; eltökéltettem magamban, minden úgy nevezett Convenientiának, minden előítéletnek, és megavúltt szokásnak ellenére gondolkozásom' módgyától csak egy hajszálnyira is el nem hajlani, és a' fél Világnak bal ítéletére, büszke lévén gondolkozásom' módgyára, hideg vérrel mosolyogni. – Barátom! hetekig se beszélhetném-el, a' miket szenvedtem; de – most már túl vagyok. Szabadon, és vídám elmével állok most itt, 's háladó sohajtásokat repítek, és háladó tekinteteket vetek az Égre, a' ki erőt ada nékem, és türelemet. Hajlandó valék már többszer az Atyafiak' únszolásainak, és barátim' tanátszainak engedni, és, szomorú példája a' kéntelenségnek, egész életem' boldogságát Testvéreimnek feláldozni; de úgy volt, mintha valamelly titkos Hatalom utolsó lépéseknél mindég vissza rántott volna engem; én engedtem a' titkos sugallásnak, és most – meg vagyok elégedve.

Hogy a' hír engem Domboryval hordozott, tudom, noha tudtomra soha sem adtam okot arra; hogy még most is hordoz, csudálom; de hiszen mese vagyok én a' világnak, 's az is akarok lenni, és maradni: mert (büszkén mondhatom) hogy szívem jobb, mint sem hogy játékja legyen változandó kedveinek. Ha érezni kevesebb, és spekulálni jobban tudnék, hát a' szebb alkalmatosságokat el nem eresztettem volna. De bizony! Domboryra a' sor soha se jött volna: mert én egy igazán szeretni, és engem becsülni tudó szeretetre-méltó Szívet keresek, 's nem pénzzel töltött Zacsokót. –

Siető, szorgalmatos válaszem a' Maga' levelére (csak ma vevém azt) bizonyosságul szolgálhat arra, hogy gondom van nyúgalmára. Csak két szót még – és Maga – tellyességgel megnyúghatnék; de – emelyle-fel Magát önnön erejével – én hallgatok. – –

Vígasztalódgyék! és bízzon az Örökkévalónak gondviselésébe, a' ki semmi alkotmányát, következésképpen Magát se teremtette ínségre. Ha én-is olly kétes volnék, valóban nem kellene illy hangban írnom; de én soha sem szűnök-meg bízni, és a' legjobbat reményelni.

Én a' Fársángot itt töltöm, és mulatom magamat, a' mint lehet. Meglehető Bállaink, és Társaságaink vannak, Multságaink is a' szomszéd falúban; így úzzük az időt. A' jövő Bójtnek elején Táplándra megyek Alkonyi Károlyné Barátnémhoz, és egy ideig ott maradok; erről azért tudósítom, hogy, ha talán levelei későn jutnának hozzám, (minthogy oda Roppányból csak igen ritkán hozatnak levelek) Maga ne essék ismét kétségbe, hogy azután megint az Ég, és Föld ellen ki kellyen.

Még egygyet! ez a' Levél, 's minden egyéb, a' mi engemet valamennyire illet, ideig-óráig szoros titok maradgyon; fontos okokra nézve kívánom Barátságának ezen jelét: mert haj' keserű tapasztalásokból ismértem én meg az embereket, és szinte senkibe se bízok. Fogadgya szavamat Maga-is, és minden úgy nevezett baráttyai eránt

Maga is titkot tartson. Nem értem én itt Sándort, mert annak karaktere, és barátsága már kiállotta a' próbát. De hidgye-meg! vannak emberek, a' kik esztendőig barátságot színlének, és csak későn ismertetnek-meg.

'S most az Isten hozzád azon kérelemmel, hogy minden esetekben, és alkalmosságokban erős, nyugodtt, állandó legyen, és tőrjön: mert esudálatossan történik sokféle a' Világon; és a' hol legnagyobb a' szükség, ritkán van meszsze a' segedelem. Haggyon-fel a' kétségb'csésnek borzasztó hangjával, és reméllyen minden jót az időtől, környűllásoktól, és – Lízájától.

6. Levél
Imre Lízának

Fhing 3dik Mart. 1799.

Meny, és Pokol! Idvesség és Kárhozat! itt érinti egymást határtok!! – Líza! ezen pontot Maga egy hajszálíg megtalálta levelében; ugy megtalálta, mint a' miként három esztendőik előtt a' Maga' tekintete szívemet megtalálta; – 's pedig épen azt a' pontot Szívemben, mellyből az élet fakad. Maga vagy egy kitanúltt Lélekkínzóné, Szívgyilkolóné lehet, vagy – Maga soha sem érzett még szerelmet? – de az első lehetetlen: mert a' Maga' szíve nagy, és jó; tehát ugy van – Maga soha sem érzett még szerelmet: mert különben Maga, egyetértvén szilaj sorsommal, engem vagy régi, ennyi idők által olly jól ismértt gyötrelmimnek által hagyott, vagy ezek által Szánakodásra indúlván, engem általtett volna egy egészen más Elementomba, egy más boldog világha. „*Csak két szót még, – és Maga – tellyességgel megnyűghatnék; de – emellye-fel Magát önnön erejével – én hallgatok.*” Így ír Maga nekem szánakodásból; de éppen ez az, a' mi Magát én előttem mindenek felett irgalmatlanná teszi: Bírni a' hatalmat, mellyel a' legnagyobb emberből a' legboldogabb teremtdőnék csak két szó által, igaz, hogy valóban, méllyen érzett két szó által – mint a' midőn a' Nagy Alkotó a' nagy, teremtdő Igét: *Legyen!* kimondta, és a' Semmiből ezernyi-ezer Világ tenyészett, – és mégis hallgatni? – Szép Irgalom! melly az embernek velejét az agyában elégethetné, szívet a' mellyében elúzóhatná, vérét az ereiben jéggé fodorhatná. Mintha egy szomjan halónak valaki italt nyújtana. „Nézzd, ezen itallal én megtarthatnám életedet!” 's az italt még sem adná néki, – a' miként Maga két, engem megnyűgtatható szavát elhallgatta. –

Emellyem-fel magamat ennen erőmmel? – Könnyen van e' mondva, mint midőn egy pille felemeli magát; de nehezen van téve, mint midőn egy hegynék repűlni kellene. Líza! hidgye-el: ez a' Lélek, melly bennem lakozik, nem lágy. Óh! huszonhat esztendő's életemnek történeteiből meg tudnám én mutatni, hogy lelke az ostromló Sorsnak nyíllait, és dárdaít ugy kiállotta, mint egy Oroszlány, – és makaeszkodott-ellene. De tudgya-meg azt, hogy az, a' kit a' Szerelem földhez csapott, bár az egész Stóá kebelében legyen is, csak a' Szerelem által kelhet-fel ismét. Ugy van a' Természetben: mindenben van gyengébb rész is, 's pedig – be isteni a' Szerelemnek gyengesége! – Ha én Szerelemről beszéllek, hát, kérem, csak olly Szerelmet képzellyen Magának, a' méllyen – csak az én Szerelmem. Vajha letudnám azt festeni! – de az én fejem ugy el van vadúlva, ugy ki van pusztúlva – – Gondollya Magát vissza a' hajdani vak pogány-

időkbe; gondollyon magának egy Templomot – abban egy Bálványt – és milliom térdre omlott, imádkozó pogányt, nagyot, kicsinyt, a' Bálványra fordúltt arczúlattal, a' ki maga magának elegendően, tulajdon erővel tellyessen, tökéletben ott áll, és a' kinek egész Valóságát belső nyugalom, lelki béke, és dicsőség környéki; – Ezen Bálvány – te vagy Egyetlen egy Isteni! – a' Templom az én Szívem – és a' milliom imádó Szívemnek milliom szerelmes érzeményi. De, az Istenre kérem, ne mondgya megint, hogy ez romantos fecsegés. Annyi volna, mintha pofonesapna engemet.

A' Reménységhez folyamodgyam, azt mondgya? az az: egy elszegényedett pénz-váltóhoz? – Vagy inkább egy kacsingatóhoz? – Most előtaláltam. Be csalóka, hiú Szerencse az, mellyet eme' kacsingató ígér! – Igaz, hogy minden, a' mi csak ember, pórázán rángódik; de én – én már régen megváltam tőle.

„*Ch' a gran speranza uom misero non crede*” így énekle egykor Petrárcia; 's én kétségbe esve ordítom utánna. –

„*Környülállások határozzák-meg az embert!*” Kényszerítik az embert, de nem határozzák-meg Őt' mindég. A' Maga' környülállásai, mellyek érzeménnyei eltagadását Magának egykor legszentebb körelességgé tevék, azólta egészen megváltoztak? – A' környülállások határozták-meg Magát, – 's ezek egykor Magát szerencsétlenségemre határozták; – 's ezek azólta egészen megváltoztak; – tehát ezek Magát most szerencsémre határozzák; mert nagy változás a' szerencsétlenségben, ugy vélem, szerencsét fog hozni? – Nézze miként mosolyog reám a' Reménység, ama nagy Kacsingató! – Mit gondollyak? mit hidgyek? – Mintha az egész levél Delfiben íródott volna; mindenre magyarázható. Én el nem találhatom igaz értelmét. Örömezt hinnék egyszer ismét a' Reménységnek, de – még csak az akaratnál is reszketek.

Líza! Egyetlenegy a' Maga' nemében! a' kit én tisztelek, csudálok, és imádok; – Óh! ha az én lelkem, mellyet a' Teremtő a' Szerelemnek végtelen Lángfolyamjából merített, ez a' becsületes, szerető, szerencsétlen lélek a' Maga' lábaihoz ömölhetne! 's elegyülhetne, egyesülhetne, – egy lehetne a' Magáéval!! – Líza! Kérem én Magát a' Maga' jó és nagy szívére, a' ki nem tud spekulálni, a' ki csak egy igazán szerető hív szívet keres, nem pedig hiú, széllal fúvalkodott czímeket, és arannyal töltött Zacszkókat: ha nékem ismét ír, mártsa tollát Szívének Belsejébe; és írja-ki onnan, a' mi benne írva vagyon felőlem: Élet vagy halál! írja-ki egyenessen, és igazán, és ha lehet – kegyelmessen. Vagy emeljen-fel engem' Szerelmének Egébe; vagy taszítson a' méllység' gyomrába, a' hol soha meg nem némuló panaszok, soha ki nem apadó könnyek, legyenek keserű Sorsom. Csak azon esetben, ha hogy esupán hideg barátság volna minden, a' mit nékem adhatna, csak azon esetben kérem – hazudgyon, és mondgya: hogy elvet engem, a' miként a' bojtorján elvettetik a' ruhából – hogy megbolondúlljak – az az megmenekedgyem.

„*Haggyon-fel a' kétségbe esésnek borzasztó hangjával, és reméllyen minden jót az időtől, környülállásoktól, és Lizájától.*” Ezen szavakkal van bérekesztve epedve óhajtott Levele; 's én követni akarom ezeket, én, a' kinek Szíve már egészen elidegenedett a' reménységtől, 's reménylek – Lizámtól.

Líza! Szorossan és örökre öszveköttve-öszveszöve Véled!! – ne hadd kifestennem! – Bocsánatot! ha talán bocsátani valót mondottam. –

Tegnap éppen sétálni lovogoltam. Az úton előmbe jöve Káplárom, a' ki embereimnek kenyeret, és Lovainknak szénát hozott; ez hozta szívemnek is az eledelt, – a'

Maga' kedves levelét. Ha Maga engem akkor láthatott volna! Mint szíkráztanak szemeim, kezezésére ráismérvén; melly tűzessen szakasztottam-fel a' levelet; 's midőn annak végezetét sebessen általolvastam, mint repültem-oda Sárgámon – szállásomra, hogy Sárgám csupa tajték volt; hogy a' bajszók szemét száját feltártván, ítánnam bámúlt, 's minden bizonytal azt gondolá magában: az én Kapitányomnak nincs helyén a' feje.

Hálá az Egeknek! hogy a' Domboryval való jegyben létel – csak hamis lárma volt. A' Világnak minden szírt-hegyeivel könnyebb a' Szívem. Valóban: a' közmondás helyett, hogy az Égek kötik a' házasságokat, azt kellene mondani: hogy Ordányban kötöttek.

Regementünk' Staahja most Freysingenbe fekszik; mi pedig szanaszét a' falukon. Én egy Plébánosnál vagyok szállva, a' kinek istállója tömve van ugyan derék marhával, de könyv-tárja csak a' Bibliából, Breviáriumból, és néhány predikációs könyvekből áll. Lerajzollam életemet Magának? – Csikorgó élet biz' ez; és csak azért méltó a' kivásra, minthogy az egészen, 's egyedül Magának van szentelve. –

Gyalog vagy lovag, de többnyire magánosan tébolygok Baviának szép téceiben; gyakran ledűlök a' Természet' karjaira – szívére, melly a' közelgető Tavasz-elejtebe nyílni láttatik; de se kedvem, se nyugtom: Örömet felvidúlnék, 's mindent elkövetek vidításomra, de – nem megy. A' nyugalmat kívánom, melly szívemet kerüli, és indúlatomat táplálom, melly szívemet gyötri. Ott ülök, vagy fekszem néha, és – dohányszom – és Lízát érzem, Lízát gondolom – hogy a' gondolatok agyomat szinte kitúrják, 's a' temérdek érzemények mellyemet szinte kilökök! Egész létem egy Magát foglaló hosszú gondolat, 's egy Magáért epedő emésztő szomjúság. Mindörökké jelen van Maga előttem, egy idő-ólta ugyan már nem, mint egy engem megvető Istenség; de még is – melly messze még Kívánságimtól!? – Olvasok is néha, ha néhol valamely jó könyvre szert tehetek; kíváltképpen pedig szeretem a' Poetákat: a' Poézis nem tudom minő bájos erővel, a' szerenestleneket ugy vonzza magához, 's olly édes élelme az andalgó Szíveknek, az álmodozó lelkeknek; a' mardozó gyötrelmet, a' mérges fájdalmat megnyihíti. Így tesz vélem Petrárca, a' kinek némelly sonettyeit magános szerelmes óráimban magyarba is fordítottam. Talán meg is küldöm azokat egyszer Magának, tudván azt, hogy a' Patriotizmus, 's így anyanyelvünk szeretete is egyik a' Maga sok, 's engem elragadott Virtusai közül, ez a' mi Magyar Szépeink között olly ritkán található Virtus! –

Még nem tudhatni ha ezen két esztendei fegyvernagyvásnak vége Békesség lesz-e vagy háború. Én még mindég hajlandó vagyok a' háborút kívánni; nem, mint némelly pajtásaim, azért, hogy fellyebb mehessenek, mert az én Philozophiám más, hanem, mivelhogy Szívem a' közönséges Zűrzavarban jobban elveszti magát. Igaz hogy ezen kívánságom nem lehell ember-szeretetet, midőn az egész emberiség már régen sír a' Békességért, igaz, hogy ez csunya Egoizmus; de nékem – megbocsátható, mint-hogy – nem vagyok szerenésés! – De félre a' kétség'csésnek hangjával.

Mondgya-meg nékem Líza, hogy hogy lehetett Roppány a' Maga' lakhelyévé? Ki Attyafia, vagy Barátnéja ott Magának? – hol és miként él Maga ott? – Okom volna valóban Sziklayra boszszonkodnom: annyiszor könyörögtem neki, hogy nékem mindent megírja mindég, a' mi Magát illetné, 's mégis mindég szántsándékkal láttatott Ő itt

eltérni. Már többszer feszegettem én ezt: Ő tisztelője, csudálója Magának, mint az egész jobb Világ – barátja is Magának – de nem szerelmes Magába – 's még se jön Szívemnek segítségére? – Becsületes, jó, derék Fi, nem mindennapi ember ez a' Gábor, régi jó barátom; de igen hideg vérű – egy fiatal Cato: Részt-vevő mindenben, a' mi engem' illet, csak Szívem' dolgaiban mosolygó, 's néha gúnyolódó Moralista. A' tudósításokat Maga felől eddig mindég Harmatytól, Ordányból, 's néha Marczonfáról kellett beszedegetnem. Levelezésünk' ritokban tartásáért jóátallok, de – Gábor immár tudgya. Utolsó levelemre mind ez, mind Harmaty, a' ki nekem hasonlóképpen igaz barátom, és Magának régi tisztelője, már régen adóssak válaszzal. Utolsó lehelletemig mindég köszönni fogom emennek, hogy Ő Lízát minden időben Imrének kívánta, és szánta.

Líza! még egyszer könyörgök: adgya-vissza elrablott nyugalma Szívemnek! – Mi tartóztathattya még ama sokat jelentő két varázs-igének kimondását, ha azok által egy ember, a' ki nem legrosszabb a' rosszak között, szerencsés lehet? – Vagy talán kétes Maga érzeményim' tisztasága, és igazsága eránt? – Igaz, hogy az emberek már annyira vannak, hogy az igaz érzeményt keresni kell, mint Diogenes az embert lámpással kereste; hogy a' mostani időben sokszor egyfélekezettel több mondatik, mint sem egy emberkorban megigazodhatik, – de vannak fejr' hollók is, noha az egész holló-nem fekete.

Tegnap előtt vettem Jegencynek levelét. Juliska egy rajzolatot zárt Attya' levelébe számomra, melly Alkonyi Czenczitől való. Ezen rajzolat engem' a' múltakra emlékeztetvén, nem szántam volna, mint a' hajdani babonás vak időkben a' töredelmes Publicánusok, jól megkorbátsolni bűnös testemet. Ki tudgya, ha – most három esztendeje – Marczonfán, életem' folyását én más felé nem intézhettem volna-e, ha olly makronczos bolond nem lettem volna. Nem akarok azon időkről gondolkodni, mert – még a' falba verem fejemet. – Ugyan azon levélben az egyik czikkely Magáról különösen – kívánságom ellen szól; de azzal vígasztalom Magamat, hogy: Maga – mese akar lenni, és maradni a' Világnak; Líza! 's hát nekem-is? – nekem-is? – Irt erővel ollyan hangok törekednek belőlem, mellyekhez képest Tamlét' híres Monologussa: „*Lenni, nem lenni; az tehát a' Kérdés!*” csak selyp hang – csak veréb-csirippelés volna; de elfojtom azokat. Ne kaczagjon, hogy imígy kámpulom magamat: az ínségnek nincs egyéb mulatsága, mint magát gúnyolni.

Sokat, igen sokat akarnék – kellene még írnom Nagysádnak; de attól tartok, hogy már is – ásitozott Nagysád? – Jövendő leveléig, mellyben Sorsom' meghatározását fogom olvasni, az időt Szívem' veresein számlálom. Ezerszer csókolom – Magát gondolatimban. Ezt se Ég se Föld meg nem tilthattya, valamíg minden érzetemtől meg nem fosztódom. – –

Ezen perzenetben vettük a' parancsolatot, hogy minden órán készen tartsuk magunkat az indulásra.

7. Levél
Imre Lízának

Kempton. 10dik Mart.

Mi által mentünk a' Lechen – a' Francziák általjöttek a' Rajnán. Mársnak megen-
gesztelhetetlen dühe ismét fellobbant. Nyolcz napok óta nyugvás, pihenés, állópodás
nélkül futunk az ellenségnek elejbe. Halljuk immár morogni Marsot előttünk –
okádgyák már a' halált az ezer meg ezer érez-torkok – 's Bregencz, és Philippsburgnál,
mondgyák, már embervér gőzölög! – A' táncz véresebb lesz, mint valaha volt. Liza!!
könnyen megtörténhetik, hogy a' sok ezerekkkel egygyütt én is elesem, mert a' mi Re-
gementünk – nevezetes az ő bajnoki tetteiről; 's Magyar vagyok én-is – elegendő ok,
többet tenni, mint csak azt, a' mi csupán kötelesség. 'S ha meg van írva a' Sors' nagy
könyvében, hogy elmennyek, minckelotte éltrem? – mert mi az ember-élet szerelem
nélkül? – festett tűz, melly se meleget, se Világot nem ad; – tehát bizonyodgyék-meg
még egyszer igaz, végzetetlen, hív szerelmemről. Lelkemnek utólsó, már már elhú-
nyó szikrái Magát fogják érezni, és gondolni – Életemnek utólsó lehellere a' Maga'
imádott neve léssen. 'S ha valóságunk a' síron túl is tart, a' mint hiszszük, tehát ott is
az maradok, a' ki vagyok. Nem írom ezt kétségbe'esésből, mert hiszen azt mondá,
Maga nékem: „*reméllyen minden jót az időtől, környállásoktól, és Lízájától?*” 's én re-
ményelek-is; csak minden esetre írom ezt.

A' múltt hónap' másodikán írott levelére válaszoltam. Oh! mint sovárog Szívem is-
mét egy levél után Magától! – Irjon, könyörgök mennél hamarább! – Én igen sierve
írom ezt. Holnap után alkalmasint már tűzbe megyünk. Az előljáró Seregek' első esa-
tájában Feldkirchnél, a' mint halljuk, mi valánk nyertesek. Én írok Magának, valamig
– kezem lesz. Szeretett, imádott Lízám! élyen boldogúl! és emlékezzék-meg rólam.

8. Levél*
Líza Imrének

Roppány 4dik Febr.

Két nappal utóbb, hogy 20dik Januáriusban írott levelére válaszoltam, vettem Szik-
lay által amaz elveszett levélnek Originállját, mellyről Maga említést téssen íro-
mányában; Ő általa veszi ezen rendcimet is, ugy mint feleletet arra. –

Imre! nagyon vétt Maga, ha mind azt, a' mi többnyire kötelességből, Szükségből, és
árúlkodásokból következett, egyedül nékem tulajdonittya: én Magának mindenkor
barátnéja valék, soha – soha se felejtém-el Magát. A' Maga' emlékezete a' Nagy Világ'
tolyongásába kísért engem, és visszatért velem ismét a' falusi magánosságba. – De én
ugy emlékeztem Magáról, mint egy örökre elköltözött barátrol; mert nem reménylet-
tem, hogy itt alatt még valaha találkozzunk. Jól mondgya Maga: gyakran 's többnyire
sok fekszik két lélek között, kiket a' Természet egymásnak alkotott. De az idő gyak-
ran sokat megváltoztat, és lehetetlenségnek látszó dolgokat is lehetőkké tesz. – –

* Felelet az 1°-ra

Én Magának mindenkor Szerenesét kívántam, és hittem is, hogy az Ész, és Okosság' Segédelmével, elfelejtkezik rólam, és boldog lesz; annyival is inkább, minthogy minden jót tartottam ugyan Maga felől, de karakterében állandóságot nem véltem. – Többet tudok én a' Maga' életéről, és történeiről, mint sem gondolná; mert soha sem szüntem meg barátnéja lenni, és magamat interessálni Magáért. Ha Maga példa vagy hajlandóság által késztevén, környűllások, vagy szükség által késztevén megváltozott volna; én is békével követtem volna sorsomat, noha az első lépés mindég sok küszködésembe telt volna. – De Maga nem akart, vagy nem tudott megváltozni? Jól vagyon: én is elvetem a' tettetésnek eddig viselt állorcáját, és úgy állok Maga előtt, mint egy szíves, igaz, hív Barátné. De jaj Magának! ha valaha elfelejthetné, hogy ez a' Szív, ez a' százoktól keresett, és imádott Szív valamennyit megveté, és a' Sympathiának titkos ereje által vonzódván, egyedül Magáért vert; – Jaj Magának! ha valaha, csak szempillantásokig is, elfelejthetné, hogy minden tekintetben nagy áldozat az, melyet itt a' Szerelemnek és barátságának, szívessen ugyan, de a' következesekre nézve reszketve tesz; – Jaj Magának! ha Liza a' Maga' szemeiben nem mindég az marad, a' mi az első szempillantásban volt: mert a' Földnek minden koronáji fel nem érhetnék szívemnek érzeménnyeit, csak egy hasonlóképpen szerető hív Szív méltó arra, hogy azokban osztozzék. –

Je tâcherai de recevoir la nouvelle Heloïse, que vous me recommandés tant; j'aimerais connaître ce fameux St: Preux, qui fut surement un prodige entre les hommes.

9. Leveél*
Liza Imrének

Órhegy 24dik Mart.

Ma vettem hosszú levelét; hosszúnak mondom, minthogy azt Maga is hosszúnak találja; de hogy nékem az éppen nem tetszett hosszúnak, sőt hogy azt kellemesnek találtam. – Óh! azt Maga egy is jól tudgya, mintha már előre megmondottam volna. Ti férjfiak hiszen mindég azt mondgyátok, hogy mi hívságból vagyunk alkotva: ha pedig igaz ez, hát hívságomnak hízelkedő Levele – hiszen tetszhetett – tetszeni kellett. De nem akarom most azt vizsgálni, mennyire legyen ama' mondások a' Férjfiaknak helyes, vagy helytelen; mert időmet és papirosomat másra akarom fordítani: csak azt találok igaznak, hogy Szívünk, ha ez egyszer érdekelterik, olly hajlandó arra, hogy néktek hídgyen. Elég bosszúság: mert sokszor esalatkozunk; de – e' már csak az elkerülhetetlen rosszak közé való. –

Sziklay által küldött leveletem, a' mint veszem észre Maga még nem vette; sajnálom! Ha vette volna, hát leg alább tudná immár, ha kitanúlt szívgyilkolóné vagyok-e, vagy csak a' szerelmet nem ismérem. Ugy vagyon! némelly dolog könnyen van mondva, de nehezen réve; de reám ez a' közmondás viszáról illik: könnyen réve, nehezen mondva. – Kedves Andalgó! hát csak nem értett volna-meg Maga engem? – hát azt gondolta, hogy kőszív lakik kebelemben, 's hogy én a' mindenható Szerelmet is ké-

* *Felelet a' 6^{dik}ra*

nyem szerént meggyőzhetem? Jó Maga, ha azt hiszi. – De hiszen Maga csak igaz, szíves barátságot kívánt tőlem; mondgya-meg nékem, ha igazán úgy volt-e? 'S ha úgy volt, miként változhatott meg Maga olly hirtelen, egy két hónap alatt? – Mert úgy tesszik, hogy most meg' azt mondgya, hogy a' esupa barátság nem volna elég? – Így csalódik az ember gyakran! így csalódott Maga egykor Marczonfán; így csalódtam Magam is, midőn az idő- és távolléttől Csuda-gyógyulást, feledékenységet vártam; midőn a' mulatságok' örvényében, a' Nagy Világ' tolyongásában, hiú lármájában a' nyugalmat kerestem, mellytől ott gyakran azok is megfosztatnak, a' kik azt magokkal oda vitték. De én is – elcsaptam tárgyomtól. –

Ama' két szót magyarázzam-meg Magának? Kell-é hát valóban még világosabb magyarázás? – Kimondásom által én szerenesét alkossak, mint a' Mindenható teremtető Igéje által Világokat tenyésztett? Valóban okom volna Hatalmamra büszke lennem. Tehát két szót mondgyak? vagy inkább egygyet, melly kevésben sokat – mindent mond? egy szót, melly igaz, és kiterjedő értelmében véve, tiszteletreméltó, szent, borzasztó, 's szinte rettenetes – *Szerelmet!* az ő tiszta, széles, valóságos értelmében! – – Kimondám, megvallám Magának egyenessen, őszintén, és igazán azt, a' mi Maga felől Szívemben írva vagyon. Fontollya-meg jól: több ez az elégnél – minden. – –

Ne adgyon-ki éppenséggel a' Reménységen; még egyszer oda igazítom Magát: ha minden eltörik, elszakad, ha minden elhagy bennünket, ha schol sinesen már menedékhely, akkor a' Reménység, ez a' csalóka tünemény, mégis jobb a' kétség' esésnél.

Sajnálom, hogy olly rossz társaságban tölti napjait a' ma becsületes Plébánosnál; örömezt felváltanám a' Szegényt; Ó-néki talán mind egy volna, és mi nyernénk a' esere által. De eddig talán már jobb helyen van szállása Magának; a' mit most meg sem érdemel, minthogy olly gonosz, hogy a' háborút kívánja. De olyanok vagytok ti hóhér Uraim: ti mindég másrt akartok, mint más becsületes emberek. Az egész Világ nyög a' háborúnak terhe alatt, és Békességért sohajt, és Maga háborút kíván, csak hogy ott – kitorbolhassa magát. Fi! ez rút kívánság volt, és bizonyosan nem szívéből jött; nem is hasonlít Magához, olyant kívánni, a' mi az egész Emberiségnek veszedelmére, inségére van. Ne ám illyent többet, mert valóban – meg tudnék haragudni.

Juliska szép, ravasz Leányka; csókot érdemlene tőlem azon derék gondolattyaért, hogy Czenczi' rajzolatryát elküldötte Magának. Jól elregeye Maga ezen kíneset; mert a' Szikra ismét lángba találván lobbanni, az jó szolgálatot tehetne. Olyanok is történnek a' Nap alatt, a' mikről nem is álmodunk. – Mit írnak én felőlem Marczonfáról? nevetséges lehet, de még is szeretném tudni! – Kérdezzon Maga száz embert felőlem, és mindenegygyik másként fog engem karakterizálni, és mégse fogja egygyik is eltalálni az Origynált: mert az emberek többnyire kölesön, vagy pápa-szemekkel néznek, és így gyakran csalatkoznak.

Miként jöttem légyen Roppányba, kérdi Maga tőlem? – Magam se tudom miként; elég az, hogy ott voltam, történet által. Általlyában szegény jó Átyám' halálától fogva hol itt, hol amott tartózkodtam, és – schol sem tetszett. Roppányban azonban csak a' múltt esztendő végét, és a' két utólsó Farsang' hetet töltöttem Várady Vicispánynénál, a' kit, minthogy jó Ászszony, szenvedhetek. A' böjtöt itt éltem által: először Bátyámnak egy hivatalbéli útrya, azután a' rossz utak, 's utóbb betegeskedésem gátolták kedves Barátnémhoz való meneteletem. Gondollya-el: csak kevésben múlt, hogy a' múltt

őszben ezen Barátnémat (Bárdy Manczit) Baváriába nem kísértem, a' ki Attyát, a' Generálist ott meg látogatta. – De csak ugyan itthon maradtam.

Sziklay tehát nem a' Maga' szemével lát, és néha gúnyollya-is a' Maga' álmodozásait? Boesássá-meg Néki Barátom; mert hogy Az Catót akarja játszani, és a' Maga' szerelmes álmodozásainak Censorja akar lenni, annak végtére csak az az oka, hogy Ő hidegebb vérű Magánál. Jó szíve, és isméretes nemes gondolkozása-módgya nem engeddi, hogy akármí tettét balra magyarázzuk. Maga sem fog mindég álmodozni, Maga is fél fog egykor ébredni, és szívből kívánom, hogy – kellemes legyen ébredése! –

Harmaty igazán derék, jó ember; én Őt' már régen ismérem, és mindég becsültem; meg is érdemli tellyes mértékben, minden jobb ember' hajlandóságát; keveset is ismérek, a' ki Őtet ne becsúlné.

A' jövő hónap' elején Meződre megyek, és néhány hetet, míg Bátyám hivatalbéli foglalatosságaiban Zalánfán fog műlatni, én alkalmasint ott töltök. A' nyarat is részszerént ott, részszerént itt szándékozom tölteni. Megútván a' Zajt, melyben életem' utolsó két esztendeit elpazarlám, örömmel térek vissza a' békés magánosságba: itt a' szép, felséges Természetnek anyaöleiben akarom a' Világot, az embereket az Ő boldonságaikkal, csalárdságaikkal, és mérgekkel egygyütt elfelejteni, és esendes békés megelekedés mellett itt magamnak egy Világ lenni. Csak a' szerelemnek, és barátság-nak lesz szabad itt hozzám közelíteni; a' mit külömben a' Világ méltán, vagy hibásan szépnak, és nagynak mond – távól maradhat tőlem. Éjfélhez már nem meszsze az idő; mélly álomba merült már minden körülöttem – Jó éjtszakát!

10. Levél

Láza Imrének

Órhegy, 26dik Mart.

Azt tartom, hogy nekünk gyakortább kell egymásnak írunk, mert minden holnapban, minden hat hétben egy Levél – utóbb nem tehet jót.

Szívem olly telí van, óh olly igen csordúlttig telí; – 's én olly magánossan, ollyan csupán egyedül vagyok ebben a' szép Világban! Senkím sines, a' kibe bízhamám, a' kivel szívemnek névtelen érzeménnyeit közölhetném. Szerenesés ember! Magának még is két Baráttya van, kik sorsában részt vesznek, a' kikhez tellyes bizodalma lehet, mert Harmaty Magának, ugy vélem, szintén ollyan baráttya mint Sziklay; de nekem, nekem az egész aszszonyi Világban egy Meghittem sinesen. Noha számos szokásból nevezett Barátném közül kettő még is méltó a' kivételre: az első Csombory Fanny, a' kivel szinte egygyütt nevelkedtem, (noha Ő néhány esztendőkkal nálamnál idősb volt) születésem-ólta igen vont hozzám, 's én is emlékezetem ólta szerettem Őtet. Mindenem volt Ő énnékem: barátném, játszótársném, néném; sőt jó Anyámnak kora halála után, tanítóném is. Valóban sokkal, igen sokkal tartozom én ezen jó léleknek. A' megkérelheterlen halál elragadta Őt' tőlem 16dik esztendőös koromban, midőn legnagyobb szükségem lett volna Rája. Napjainak leg szebb virágában hala-meg, még csak alig lévén két esztendeig Aszszony!

A' második, a' kit méltán Barátnémnak mondhatok, s a' kivel, szerenesés történet által, éppen akkor találkoztam, midőn Fannym' vesztesége felett vígasztalhatatlanul

szomorogram, – Kékedy Nína, néhány esztendőig tellyessen birta bizodalمامat, meg is érdemlé Ő azt tőlem minden időben (Még Maga is hálákkal tartozik Néki, mert a' jó lélek, a' nélkül hogy Magát ismerné, mindég tüzes szószóllója volt nálam); de két esztendő-ólta Aszszony. Férje Benye Kapitány, a' Hadnál vagyon, 's felesége mind eddig híven kísérte férjét mindenütt. Csak ritkán láthattam Őt tehát, és leveleim olly rendetlenül jártak, hogy már régólta nem merem egész bizodalمامammal írnia. Azon kívül is Ő most olly boldog! – mért kellene napjainak vídámságát, életének boldogságát húmmal háborítanom? – Némán túróm én búmat, olly régi ismerősömet; Nína megérdemlette szerencsáját – éllye békével megjutalmazott szerelmének boldogságát.

Alkonyi Károlyné, kinél a' hőjtöt szándékoztam tölteni, méltán neveztetetik a' jó Aszszonyok' Példájának, és Koronájának; én tisztelem és becsülöm Őtet; Ő is szeret engem, és érzékennyen részt vesz mindenben, a' mi engem illet. Köszönettel is tartozom én nékie; mert Ő egykor kezét nyujtá, és kivezetett engem' egy Labyrinthból, mellyben – szinte elbódúltam. De még sem bírja Ő tökéletes bizodalمامat; mert ezen pontban én különösen gondolkodom. Értem itt azon titkos érzemények', és gondolatok' közlését, egy szeretővel vagy meghitt barátnéval. Nem is érezhet olly mélyen, olly őszintén, olly igazán a' szív, mihelyt az egyszer meg van osztva. Így vélekedik-e Maga is?? – –

Megnyitom Maga előtt Szívemet, mert nem vélhetem, hogy szükség volna Maga előtt tartózkodnom; mert érzem, hogy lelkeink értik egymást – mert érzem hogy Szíveknek, mint a' miéink, vagy lehetetlenségek által örökre elválasztva, vagy – leg szorossabba össze kötve, kell lenni. Valóban, itt harmadikat nem ismérek. Olly nyitva, olly fedezetlen; olly őszintén, a' mint azt csak az Istenség láthattya, legyen ennek utánna az én Szívem mindég Maga előtt. – –

Én nem vagyok közönséges Leány; én megvetem azon mesterségeket, mellyek által némelly Leányok a' Férjfiaknak tört hánynak, és őket magokhoz hódították; én gyűlölöm a' tetterést mindenütt, a' hol azt az elkertülhetetlen Szükség nem kívánnya; – 's én se Szívem' érzeményeit a' közönséges szabások, se szavaimat mesterségesen a' Formák' regulái szerént latolni 's rendbe szedni nem tudom: – A' mit nékem Szívem sugall, soha sínesen szégyenemre; 's miólta kimondottam, egész, szélessen kiterjedő értelmében (most legelőször, és legutólszor életemben) a' Szívünket, 's éltünket összefoglaló Nagy Szót; azólta Magát én ugy tekintem, ollynak tartom, mint Magam' Mássát. – Azt sem híherem, hogy én tellyes, határ nélkül való bizodalمام által Magánál veszejthetnék, el lévén arról hitette, hogy Maga a' Világot jól isméri, és jól tudgya, hogy a' nap alatt nincs igaz tökéletesség, nincs semmi árnyék, semmi hiba nélkül, hogy még a' nap világnak is vannak homályfoltyai. Sőt hiszem azt, hogy Kedvesem' lelke elég nagy léssen arra, hogy lehető gyengeségeimet szeretettel fogja fedezni, és engem azért nem becsül kevésbé. Hogy bizodalمامat valaha balra fordítsa, arról nem is álmodok! – Csak az volna még kívánságom, 's kérem is Őtet arra, hogy Hozzám is szintén olly egész bizodalommal viseltessék! –

Örömeit elbeszélleám Magának három esztendei életemet; de azt találom, hogy Atyám' halála ólta olly vesztegetve, olly üressen, tárgy nélkül éltem, hogy – valóban nem sok jót mondhatok felőle. De minthogy Maga kívánnya, rövideden beszéllek valamit felőle: – Atyám' halála után nem sokára Bécsbe jöttem; ott egy ideig szél, zaj,

és hivalkodás közt, nem éltem, csak – mozogtam. Ott kellett volna keserű veszteségemet elfelejtenem, holott azt, ezer alkalmatosságokkal is csak mélyebben, fájdalmasabban éreztem! – A' Francziák elől való szaladás, éppen jólkor, és jó móddal mentett-meg engem onnan. Akkor ide jöttem Bátyámhoz, a' Consiliáriushoz; 's azólta részszerént nála, részszerént Jóságainkon mulatoztam – néha magánosságban, néha a' társaságok' lármájában. Eleinte szinte kerestem a' társaságot, és mulatságot a' nélkül, hogy szerettem volna, mert éreztem – hogy a' magánosság nem jó nekem. Jól mond-gya Klopstock:

*Einen Becher der Freuden hat in der Rechten,
In der Linken, einen blinkenden Dolch die Einsamkeit!
Reicht dem Beglückten ihren Becher –
Dem Leidenden – stösst sie den wüthenden Dolch hin!!*

's ez egészen reám illett akkor. – Hogy az Atyám meghalt, úgy tetszett nekem, mintha az minden jobb reményemet, minden biedelmemet, által vitte volna Magával az Örökkévalóságba; úgy ostromoltattam minden felől. Sokszor kívántam magamat testvéreim' helyébe, kik ártatlan vidámságban éltek napjaikat a' csendes Klastromban, 's ha lehetett volna, örömezt én is azt választottam volna lakhelyemnek. – Szűk volt nekem ezen két esztendőben a' Világ; jártam-keltem – sehöl se találtam helyemet: mert nem szoktam hozzá, így el- és magamra hagyatva élni. Alig vala már egy nyugalmas óráim. Legjobb napjam azok valának, melyeket Dunavárott Ötséimnél töltöttem, kiket minden esztendőben kétszer meg szoktam látogatni; ott legalább ötséimmel egygyütt vissza gondolám magamat a' múltt boldogabb időkbe. Külömben szomorúan, kedvetlen, öröm nélkül folytak napjaim – szomorúan még a' vígasságoknak közepette is. 'S pedig úgy tetszett, mintha kívántam volna a' mulatságot, de ha benne voltam – nem találtam benne reményelt kedvemet. Táncoltam, ugráltam, tréfáltam, nevettem, csak hogy a' világ előtt vignak, szerenesésnek láttassam, de – nem volt úgy. Utóbb már magam is alig esmertem-meg magamat, úgy meg változtattak engem ám-bár, a' nyughatatlanság, a' kedvetlenség, a' bú. Leginkább pedig, minden tekintetben, bajos volt a' múltt esztendő. De most veszem észre, hogy én is úgy teszek, mint Káplányunk, a' ki ha elkezdí egyszer – nem tud végezni. Ah! nem szükség a' múlttában vájkálnom, a' jelenlét-is elég szomorú jövőendővel biztat. Egy szót se többet tehát a' múlttrakrol. –

Mostani állapotomban valóságos szerenesémnek tartom, hív Komornámat, ki már hét esztendők-ólta mellettem vagyon; az idő, a' megszokás, és hajlandóság már annyira hozzám kapcsolák Ót', hogy a' Világért sem maradna-el tőlem. Szülői Bécsben laknak; nem szorúlt éppen a' szolgálatra; csak hajlandóságból, 's ugyan azért híven, igazán szolgál engem. Szükségessé-is leve nekem ez a' személly, a' miólta mindentől meg kelle válnom, a' mi nekem valaha kedves volt. Bátyám is szenvedheti Ótet. Igaz! Maga hiszen isméri Bátyámat? – Nagyvárott látta Magát két esztendők előtt, éppen akkor, midőn Bonaparte Magyar országot is fenyegette Stiriából. Én is ott valék akkor, és semmit se tudánk egymás felől! – Gyakran el kelle pirúlnom, midőn Ó Magáról beszélt: Úgy látszik, mintha Maga megtetszett volna akkor Bátyámnak, mert most is mindég azt mond-gya, valamikor Magáról van a' szó; hogy – nem rosszúl választottam.

Általában sokféleképpen vélekednek az emberek felőlünk; mert Hajnalod – ’s mi ott egygyütt – ezt ki nem verhetni fejből: közel is járnak az Igazsághoz; de én – eszeket veszem. Egyedül azt vallom meg szabadon, és nyilván mindenütt, hogy – nem voltam ellensége Magának – többet semmit sem: Haj! mert a’ szomorú tapasztalások már rég elfojtottak hennem minden bizodalmat az emberekhez, ’s azólta – igen nehezen hiszek. –

Olvastam Rousseau’ Juliáját! nem nyughattam, míg meg nem kaphattam. Dumont Obesternél lévén egykor többed magammal, Ő engem könyv-tárához vezetett, és kért, hogy választanék magamnak könyveket tetszésem szerént. Alig pillantám-meg ott az Új Heloist, legottan mohón kapram utánna; a’ mi által a’ jelenlévők’ figyelmét magamra kellett vonnom, mert az Obester, mintegy esudálkozva azt kérdé tőlem: „Ézen könyvnek bizonyosan nagy interesséje vagyon Nagysád előtt?” Igen, felelém, mert már két esztendeje, hogy kereselem, és soha meg nem kaphattam. „Csak azért?” kérdé ismét az Obester mosolyogva: Meg’ azért is, mondám tovább, mert én-is ismerek egy St: Preux-t. ’S mosolyogva oda nyujtá a’ könyveket. Egy fiatal Tiszt, kit eddig alig vevénk észre, egyszerre így felkiált: „*Quoi! vous connaissez un St: Preux, et vous n’etes pas Julie? c’est impossible!*” – Ezen érdeklő felkiáltás valamennyire megháborított engem, de csak hamar öszveszedvén ismét magamat, pirúlva ugyan, de csendesen ezt viszontaglam Ő Kelmének: *Je tache d’imiter ses vertus, sans approuver ses faiblesses.* ’S ezzel meg-kelle elégednie. A’ társaság jónak, szépnek találta feleletemet, ’s ha az én St: Preux-m-is ugy talállya – örvendeni fogom. – De én már annyit firkálok – megbo-csásson! – ’s pedig kell firkálnom – olly igen meg vagyok háborodva. – –

Egy idei életem csupa álmodozás; néha ollyan jól vagyok, – néha pedig ugy fáj! – A’ Természet az Ő kineseit tární láttatik a’ közelgető Tavasznak. Szép napok járnak immár; ’s én órákig elbolyongok ezen valóban szép vidékben: Klárim köt, én pedig olvasok; de egy idő-ólta éppen nem tudom, mit olvasok, hogy szinte jobb szeretek en-nen gondolatimmal mulatozni. – Mindenütt Maga van előttem; ’s mindég Magáról gondolkodom: már ugyan nem mint egy örökre elköltözött barátáról, a’ kinek Veszte-sége nehéz, nem: – mert én reménylek – ’s minden esetre el vagyok készülve – nem szomorkodom. Kíséröm Maga nékem, Őrzőangyalom, a’ ki engem vezet, vigasztal; – a’ kiéért élek, mozgok, halok – vaj! mit mondtam! – de már megvan. –

Tudgya-e mit szeretek én most leginkább olvasni? Az ollyan történeteket, mellyek szomorúan kezdődnek, öszve meg öszve zavarodnak, és – szerencsésen végződnek. Ma Abeilard és Heloise’ leveleir olvastam; ott találtam ezen verseket:

*D’un lien fort l’impression sacré,
Dans un Coeur bien epris n’est jamais alteré;
Il respecte son choix, et sait toujours aimer,
Ce qui put une fois lui plaire l’enflammer.*

’s ezen versekkel zárom-bé mai firkálásomat.

*Fistve késon**

Alig végzém írásomat, hogy megérkezett Kempenből írott levele; reszkette, möhön szakasztám-fel azt; 's hogy sebessen általfutottam – Isten! egyszerre ezer meg ezer nyílak lövődtek keblembé. Oh! Szívemnek Szerette! mit míveltél? – ezen túl nem találok már nyugalmat, örömet a' Világban, valameddig minden veszedelem elhárítva nem léssen. Mindenható Isten! ki az Éget 's földet Bölcseséggel kormányozod, és tartod! írgalmaz mi nekünk!! – Irgalmas Isten! mi lett én belőlem! – nem írhatok – a' szavak feláznak könnyeimben, – meg repeszti keblemet – Óh! olly teli van szegény Szívem.

Imre! Igaz az, hogy nem tudhatni, mi legyen fenn elvégezve felőlünk; de reménylenünk szabad, és – szükség-is. Kedvesem! bízzál az Istenben! ha minden török, szakad, ha az ágyúk ropognak, ha a' halál körülötted öldököl, 's ha az Ég 's föld megrendül is – akkor emeld fel Tekinteted az Égre – és az Isten nem hágy-el bennünket. – Az az Isten, a' ki Magát eddig annyi veszedelmek között megtartotta, él még, és – mindenható. De ha Bölcsességének ugy tetszett végezni, hogy Szívünk' öszve-kerülésének szép napja vérrel legyen megjelelve Barátom! – tehát van egy jobb élet, hol a' szerető, öszve hangzó szíveket semmi el nem választja: a' hová én is hamar Maga után megyek; mert a' bú ugy is megöl. Azt tartom, hogy egy Világban, mellyben Maga nem volna, semmit se tudnék szeretni – nem tudnék élni: Óh! hol is találnék Szívet, a' ki ugy egészen hozzám volna alkotva? – Isten hozzád! Vegyed ezen hajfürdőmet, melly ma még – olly közel feküdt szívemhez – vegyed azt ezen iszonyú napnak emlékezetére Lízától.

Kérlek az Istenre! írj nekem valamikor csak lehet; ha csak két szót is – legalább csak ezt „*élek és szeretlek még*” és jelentsd-meg a' Tábornak hollétét, hogy válaszolhassak; még is jobban meg fogok nyugodni. Küldj te is egy fürtöt hajadból nekem, hadd rízzem szívemre – talán majd csendesebben ver. Olvassa-el ezen hosszú leveletem, ha ideje van; csak soha se kételkedgyék igaz, állandó, hű Szerelmemről.

11. Levél

Líza Imrének

Órhegy, 28 Mart. reggel 7 órakor.

Tegnap küldém-el utolsó leveletem, 's ma már – megint írok; mert Magának is várom levelét, 's ha ez ismét szomorúan hangzik, tehát ugy se tudnék semmi okosat is arra felelni: ennek okáért ezután inkább mindég nyugodtabb órámban akarok írni Magának, minthogy még is kívánnám, hogy Maga mindent tudgyon felőlem. Tegnap levelemnek vége szomorúan hangzott – bocsánatot! fájdalmas érzeményim által véletlen lepetvén-meg – el kelle jajdúlni szívemnek. Azon leszek, hogy meggyőzzem magamat; noha még sokszor fognak szavaim közé elegyedni keserű könnyeim: mert valameddig tart a' háború, lehetetlen hogy nyugodt, vidám elmével legyek.

* Felelet a' 7-ikre

*Die Stimme der Natur gebeut in allen Seelen,
Und falscher Grossmuth Zwang, kann einen wahren Schmerz
Nicht überwinden – kaum verheelen.*

Imígy irt egy férjfiú – én pedig csak Leány vagyok! –

Valamint Kemptenből írott levelét vettem, (mennyi keserű könnyeket szítt az szemcimből!) gyász-ruhámat kerestem elől, ugyan azont, melyet a' mély gyásznak letétele után jó Atyámért viseltem. Egykor földi boldogságomnak veszteségét sírattam benne (mert az Atyám vége felé oly jó – óh! oly igen jó volt! Ha az Ég Őtet tovább megtartotta volna, – szerencsémert bizonyosan megrerte volna) most újra feléledt reményimnek irgalmatlan feldúlását síratom benne. —

A' Bátyám tegnap meghökkent, hogy meglátot: Arczám halavány volt – szemeim vörössék, és dagadtak – mert az egész éjtszaka bé nem tevődtek. Fityészve késtek rajtam szemci: én elfordúltam, mert tarték tőle, hogy elárúlom magamat; pedig ezt, a' Világért sem akarnám. Barátom! a' mi sorsunk oly csudálatos – a' kimenetel oly bizonytalan. – Légyen az Úrnak akarattya! De irigyeim' gonosz örömetől, ellenségeim' Csúfjától, sőt még a' jobb emberek hideg Szánakodásától is – örömezt megkímélném magamat. – Ugy sincs senki is, a' ki engem megfoghatna, érzeményeimet megért-herné, Szívemet, Szerelmemet becsúlhetné; mért közölném tehát fájdalomamat? – minek a' sikertelen panaszok? – némán szenvedek, és – reménylek! –

A' bajnok' pályája, ki magát nagyszívűséggel a' Hazának feláldozza, Imre! ez a' pálya nagy és dicső. Ha néha a' jelenlévő idő nem emlegeti-is tetteit, a' jövendő minden bizonyos magasztalja és dicsőíti. Hah! mint emel, mint erősít, mint vigasztal engem ezen gondolat! – Szeretem bizonyára én is Hazámat; mélyen vérző szívvel teszem néki a' legnagyobb áldozatot, a' melyet egy Szerető Leány tehet – feláldozván néki Szerelmemet! Sok ez valóban, véghetetlen sok egy olly Szívtől, mint az enyim: Csak az Isten, a' ki Belsőmet egészszen által láttya, tudhattya ezt.

29dikén este.

Máskor, a' Tavasznak érkezésével újjúlt életerőt, örömet és gyönyörűséget éreztem magamban; de most harmadszor van, hogy a' feléledő, megifjadó Természet – csak kínáimat szaporíttya. Már ugyan ennek előtte se kísérhettem Szavammal a' Fülemlének örömdalát, mert a' bí azt mindég elfojtá; de így, a' mint most van, most, midőn minden összeesküdött ellenem – így még soha sem volt. De hadgyán! *Majd még a' jövendő rózsákat termendő!* 's az igaz Szerelem mindent meggyőz. Nem kaczag Maga, hogy imilly közmondásokkal vigasztalom szívemet? – Barátom! én mindenhez ragaszkodom, a' mi néműnémű enyhülést adhat, mint a' Hajó-törést szenvedő, a' ki végső szorultságában egy pórhanó deszka darabba kapaszkodik, – néha megmenekszik – néha elmerül!

Történetből ma egy régi vérszín török keszkenőre kellett akadnom; nyakam köré vevém, hogy ugy szembe ne tűnyön gyászruhám; 's most veszem észre, hogy – jól választottam. – Én mindég az egyígyí öltözetet szerettem, mert mennél közelebb valami a' Természethez, annál jobban szerettem, és mindenkor elejbe teszem a' mesterségnek. Boldogabb időkben többnyire az ártatlanságnak szelíd színét viseltem, 's

mellette némelly szerét színeket; de leginkább szerettem a' zöld bodrokat. – Aryám' halála-ólta többnyire feketében jártam, – most is mindég feketét akarok viselni. Fekete ruha – vér szín kendő nyakamon – *vér, és gyász* – nyilvános jelensége a' pusztító háborúnak. Adgya a' jó Isten! hogy nem sokára mással cserélhessem-fel szomorú öltözetemet. —

De én olly szorgalmatosan írok, 's pedig nem is tudom ha eljutnak-e Magához leveleim. Óh! bár csak eljutna valamennyi. Én olly örömet firkálok; könnyebbülve érzem magamat, ha érzeményeimet papírosra tettem, és meggondolom, hogy Maga azokat olvasni fogja, 's azokból megérteni: hogy az én szerelmem, mellyről Maga olly sokáig kételkedett, mellyet Maga sokszor lehetetlenségnek tartott, a' Magáéknak semmit sem enged; – hogy szívceink bizonynyára azon egy időben gyúltak-el, és hogy mi, noha három esztendeig elválasztva – már mintegy örökre elveszve egymástól – tulajdonképen mégis mindég öszve valánk körtve. Bizonynyára, a' mi lelkeink soha se voltak egészen idegenek egymáshoz; külömben lehetetlen volna, hogy én Magához illy egyenessen, illy őszintén, illy bizodalmassan, és szivessen tudnék szöllani? –

Szódikán reggel

Milyen kevés, milyen szegény az emberi élet egy részt vevő szív nélkül! – Itt ülök, fejem a' kezemre támasztva; itt ülök és gondolkodom, – sohajtok, és képzeletim mindég ugyan azon egy pontban állapodnak. *Háború és halál!* szakadatlan gondolattya elmémnek – 's mellette gyakor cseppek gördülnek-ki szemcimből: hogy Klárim, (ki itt asztalkájánál dolgozik) egyszer is másszor is fejét esóvállya felettem, és kér, hogy nyugodgyam-meg, mert nem sokára fognának jönni leveleim. Ha ezen személlyről szöllök; ám ne gondoljyon Magának egy mindennapi, a' közönséges szobalcányok' hibáival tellyes teremtményt: hanem egy olly személyt, a' ki jobbra vala nevelve; a' ki egész lélekkel rajtam függ, és kedvemet tölti, a' menyinyiben tőle kitellik. Két esztendei vándorlásomban mindenütt hív kísérőném vala Ő, 's minthogy kívül senkim se volt, egész bizodalommal viseltettem hozzája. De meg is érdemli olly sok próbákat kiállott hívsége, hogy másként bánnyak véle, mint az e'féle Leányokkal bänni szokás. Még nem tudhatom, hol fogom életemet végezni; de azt tudom bizonyossan, hogy Klári engem soha el nem hágy. 'S ha némelly Dáma Kuttyáját is simogattya, és szereti, minthogy az kezeit nyalogattya; mennyivel inkább megérdemli az illy becsületes személy, hogy – jó legyek hozzája.

Ugy élek én itt, mint egy Apácza, vagy inkább, mint egy Remete. Keveset tudok arról, a' mi a' Világban történik, de – nem is törődöm vele. Örömtelen magánosságomat el nem cserélném a' legfényesebb társaságokkal, a' legvígabb mulatságokkal; mert itt legalább háborítatlan mulathatok gondolatimmal, 's nem szükség álarczában járnom. – Semmi szükséges nélkül nem szűkölködöm Bátyámnál; a' kilátás szobámból nem megy ugyan meszszebb a' falnál, de ha a' szabadba akarok menni, közel érem a' kertet: hol néha a' márvány lépcsőkre ülén, olvasok, vagy dolgozok, és a' legszebb kilátásban gyönyörködhetem. A' hosszan nyúló hegyek között – a' Morván keresztül szabadon állaláthatok a' Szomszéd Tarnába, a' hol tiszta idővel néhány falukat is kivethet a' Szem. Löwen, egy ősz Helveta (már régen Bécsben lakik) egyszer itt lévén, midőn ezen szép kilátásra figyelmessé tettem volna, több Urak' és Dámák' társaságá-

ban czecket mondá nékem: „*en contemplant avec admiration les beautés, que la nature a étalé avec profusion sur les bords du lac; je me trouve transporté en Suisse.*” Ha tehát Maga soha itt nem volt is, elképzelheti Magának ezen vidékeknek szépségeit. –

31dikén reggel

Az újságokban sokféle győzedelmekről olvasok, mellyeket a' Micink nyertek; és hálát adok érettek az örök Gondviselésnek, – de az ebből származó közönséges örömben még se vehetek igaz részt: mert Magáról hiszen még nincs semmi tudósításom! – „*Én írok Magának, valamíg kezem lesz.*” Ezek a' Maga' szavai; és én szívszakadva várom, és reményem már ezen ígéretnek tellyesedését, annyival is inkább, minthogy utólsó levele éppen nem volt vígasztaló. Ha egyszer Magáról bizonyossat tudok, akkor én is örülni fogok, de addig – félek, reszkerek.

Néhány nap múlva Meződre megyek. Szomorú út lesz ez! – Írjon nékem, valamikor csak lehet, mert különben – Maga csunya ember! Én, a' mint láttya mindég felelek. Csak, arra kérem, hogy meg ne ütközzék, ha talán rendszerenül járnak leveleim; és arra is kérem ismét: soha ne kételkedgyék igaz, hű szerelméről.

Irományom' általolvasásánál egy rút kétség támadott lelkemben; talán el kellene azt nyomnom? – Nem, ki véle! – Jobb a' kora kétség, mint a' késő bánat. Imre! Igaz, hogy a' Maga Szerelme az időt, és távollétet (a' két legnehezebb próbát) szerencsésen kiállotta; de gyakran, a' nagy veszedelmeken általtörő ember, megakad a' csekély gátokban. Ha Maga valaha képes volna habozni? képes volna tett lépését megbánni? nem, mint gyengén szerető Leány kérdelem én Magát, pártos szeretőt; hanem mint igaz barátot, az őszinte barátné? – Állandó tud-e Maga maradni? – ha nem tudna? ha – akkor jaj Magának! – Ha az első, és egyetlenegy Férfi a' földön, a' ki szerelmemnek vallásával dícekedhetnek, képes volna – könnyen megváltozni; akkor – jaj nékem!! – Talán azt fogja Maga gondolni, hogy az igaz szerelem nem ismét kétséget?; de arra én azt felelem: hogy az okos, a' virtusra és viszszonos becsülésre épült szerelemnek mindent jól meg kell előre gondolni; és csak e' lehet tartós. Vak indulatot táplálni kebelemben, én soha se volnék képes, sem illy indulatnak tárgya lenni, soha nem kívánnék. Mert még egyszer mondom Magának: én nem vagyok közönséges Leány! – Felellyen Maga erre igazán, és őszintén. Adieu!

4dik April.

Úgy véltem, hogy elutazásom előtt még levelét veszem Magának. Holnap Meződre megyek; 's ezen Levelemet is csak útnak ereszttem, melly 10 nap óta már a' harmadik: valamellyik csak kézhez jut. Írjon kérem, valamikor lehet; – meg nem mondhatom, mint kínoz engem a' nyughatatlanság. – Nemhogy talántán Maga azt gondollya, hogy ezen levelem utólsó czikkelye által én Magát sérteni akartam? – Ez valóban fajna nékem; – nem sérteni, csak inteni akartam én Magát. *Pensés à moi!* –

12. Levél*
Imre Lázának

Walwis, 27 Mart, éjjelkor, a' temetőben.

Ugy vagyon! a' temetőben; de, hála az Egeknek, még elevenen, és egészségesen! – Porral ellepve, vérrel festve, fáradtan, 's szinte eltikkadva, írok én itt Magának Líza; itt egy faluban, mellyet kevés Órák előtt ostrommal vevénk meg; – itt hol a' megöltt miéinknek, és Francziáknak vére még gőzölög – itt a' legiszonyúbb emberdühnek elhullott borzasztó áldozati között – 's innen száll Magához az én szerető szívem, Édes, egyetlenül szeretett Isteni Lizám! – Minő hely ez? – mint különböz szívemtől? – De valóban első alkalmatosságom hét napok-ólta, midőn vígasztaló kedves levelét végtére még is vehettem. Hét napok óta szakadatlan verekedtünk nappal, éjjelenként pedig az ellenséget üldöztük, a' ki mind eddig mindenütt egészen meg vala verve. Itt olly makaesúl, és kétségbe'esve tartotta magát, hogy két napig bizonytalan volt a' győzelem; 's itt, már újra neki dühödvén, lábra kapott volna ismét; de elnyomtuk, és tőkélteressen diadalmaskodtunk. Szörnyű ütközet volt ez! Ezereknek kellett mindenik félből elesni; sűrűen hevernek a' fel-gyilkolt ember- és ló tetemek az ütközet helyein, – a' félvilág rengett alattunk. Az elesettek között, a' mint már is híre futamodott, néhány Generálisok is, és számos Fő risztek vannak – még a' mi Regimentünk-ből is. Ugy mondgyák, hogy Károly alatt is sebet kapott volna a' ló? – Engem? a' sors erővel láttatott megtartani akarni; – halál vala körülöttem mindenütt, 's én – élek. Líza!! szívemnek mélyéből kiáltom most: Hála Istennek! mert Maga már Barátnéja szívemnek. De ha meggondolom, hányszor kell még halál torka előtt forgolódnom? – ha meggondolom, hogy eddig vontt életemben a' szerenese nékem még semmiben se kedvezett? – Légyen a' Te akaratod! – – De félre a' szomorú képekkel; csak ezt még; nékem egy csapat lovassággal, és két annyi gyalogsággal ezen temetőt kelle elfoglalnom, mint legmagassabb helyet a' faluban; – 's itt írok én Magának egy lámpás mellett egy sírhalmon, mellynek keresztje törve fekszik mellettem.

Köszönet szívemből szíves leveléért! Teli, a' meghasadásig teli szívem; de nem írhatok: mert a' legerősebb, leghatalmassabb szó is még gyenge érzeményim' kifejezésére. Örömet lábaimhoz borúlnék, hogy szerető lelkemet ott – kilhelljem. Líza! én mindég azt tartottam, hogy lelkeink között Sympathiá vagyon. – Jaj! jaj legyen nékem, ha utolsó lehelletéig életemnek, melly egészen, minden kifogás nélkül Magának légyen szentelve, én az nem maradok – a' ki vagyok. Egek! csak egyszer engedtessek nékem, Magát e' földön még láthatnom, hogy Magával egészen elhíthethessem, hogy – egyedül csak Magáért éltem, 's élek. – Líza! csudálatos az én mostani helyhezterésem. Ha több időm lesz, és több nyugalom, többet írok. A' legiszonyatosb vérontásnak közepette, a' Maga szeretett Képét látom; – az ágyúknak elkábító ropogásaiban, a' Maga' édes szavát hallok; – Líza! vétett Maga, hogy engem könnyen gondolkodónak tartott; karakterem erősen áll, mint a' kőszál a' tengerben.

Nem írhatok többet, mert lámpásom hűyni kezd – különben is ezírkálni kell menem. Ha Sziklaynak ír, tehát kérem köszöntse nevemmel. Nem írhatok nékie – sen-

* Felelet a' Sdikra

kinck se – még az Apámnak se – csak Magának. Írjon Maga nékém sokszor, és sokat – szívéből.

13. *Leccél*
Imre Lízának

Orsingen-nél a' Táborban 9dik April.

Ma második napja, hogy itt nyugszunk; meddig? az bizonytalan: mert Előljáró Se-
regünk még egyre üldözi az Ellenséget.

Szép tavasz estve vagyom! 's én kilopván magamat a' tábori zajból, ezen fenyvesbe rejtőztem, hogy egész lelkemmel, egész valóságommal Magánál lehessek, szeretett, imádott Istennéje életemnek! – itt írok én Magának zöld mohán fekve; egy itt talált Szikla-darab asztalkám. Itt fekszik előttem a' Maga' kedves levele-is; – rámeresztem szemeimet, és – boldognak érzem magamat általa; boldogabbnak, mint valaha életemben voltam. Örömet annyit írnék rája – 's más jobb környülfállításokban egy egész könyvet tudnék írni rája, szívem' tökéletes örömeiről, szívem' tökéletes boldogságáról – hogy Maga örülne, örülnie kellene örömim felett; – de egy szomorú gondolat nyeli el egész Valóságomat; a' gondolat: *Liza! megtaláltuk egymást a' földön; de most – midőn már talán késő?* – Önként tolódik e' sohajtás szívemből: Ura a' Sorsnak! adgy Békét a' Földnek! – – Hídigyek-e sejtéseimnek? – én keveset reménylek, – bús vagyok. Szép diadalmaink felett alig tudok mosolyogni; pedig – nem vagyok rossz katoná. Ki nem fejthetem, annál inkább le nem írhatom azt, a' mi lelkemben föl: örülök a' mennyei szerencsén, a' Maga' isteni szívét bírhatni; – és rettegek, életemmel együtt azt is elveszteni; – 's mellette olyas valamit is érzek magamban, a' mi engem' nagy teteményekre ösztönöz: Mind ez össze-véve egész valóságomat egy olly fájdalomba oldgya-fel, mellyet le nem írhatni. Átkosodom, káromlom a' kegyetlen sorsot, melly Magát tőlem illy sokáig elfogta. Liza! Szép, nagy, erős lélek, vigasztalj engem! – mert vannak óráim, mellyekben minden erőm elesügged. Meg ne vessen engem ezért: fontolgya meg szomorú sorsát szívemnek, melly olly képtelenül szeret – Hah! ezer idvességgel rell Meny van kockára verve! Meg ne vessen ezért engemet. Hízen a' Maga' szerelmének idvességéért, Sándor a' Világot, Brutus a' Szabadságot, Caesar a' bíbort, Alcibiades a' dicsőséget örömet, és büszkén odaadnák – ha Liza! ezek a' Maga' szerelmének boldogságát úgy éreznék, úgy gondolnák, mint én azt érzem és gondolom. – Soha se bocsáthatom meg Magának, hogy szívemet el nem fogadta akkor, midőn szerencsém még nem vala illy tekervényes környülfállítások közé kerítve, holott bizonyos vala mindég, hogy a' Maga' szívének csak az enyim vala akkorva – valamint szintén mélyen érzem azt is, hogy az én szívemet is csak a' Maga' töltheti-meg. Jó és becsületes volt az én szívem mindég, tiszta a' szándékom; – de félre a' boszszöntő és kínzó emlékezetekkel. Bele akarok szokni, a' mennyire lehet állapotomba.

Egy célem mindenben meg-osztozó, okos, kellemes Valósággal élni, benne is élni – élni ezen Valóság által; az Ő élete az én boldogságom; az Ő boldogsága az én életem; egygyé lehetni véle! hasonló módok által, egygyütt azon egy célra törekedni – akarni, nem akarni; tenni nem tenni – minden azon egy okból eredvén. – Ez vala a' kívánat, melly, mióta magamat érezni kezdém, lelkemben mélyen feküdt; és Magával közelebb megismérkedvén,

megriadt, és tellyesedésért kiáltott; és engem – emésztert. Líza! Maga ez a Valóság; Magából foly, mint egy eredeti forrásból minden szerenese, és szerenestlenség élettembe. Magának határ nélkül való bírása az orsó, melly körül érzeményim, és gondolatim szünet nélkül forognak; de, magassabban, mint az előttem fekvő Helvetiai kopár Havasok, tornyosodnak ezen kívánságom' elejbe a' temérdek akadályok – ezen nagy, mérész kívánságomnak elejbe! – Én szegény legény vagyok, mert – sokan vagyunk testvérek; én Maga elejbe nem rakhatok gazdagságot. Én nem teherem a' Maga' lábához Rangot; minthogy Csúszó-mászó soha sem voltam; Nemzetségem régi ugyan, Óseim, többnyire Katonák, nevezetesen a' Haza' Krónikáiban, de én csak szegény második Kapitány vagyok. Egész értékem tehát csak egy becsületes, egyenes, végtelenül szerető Szív. Ismérem ugyan én, Magát szép, jó, nagy lélek! tudom én, hogy ezen szív, a' mint vagyok, a' Maga Bírószeke előtt soha se fogna egészen megvetettni; de – valamint Minden a' Világon, ugy Maga is a' környüállásoktól függ. De ha mindezen akadályok el volnának is hártva: most háború van – pedig igen véres háború; 's én Tisztemnek hív viselője vagyok – eleshetem, – vagy nyomorékká lehetek? – Nincs kimenetel ezen Labyrinthból! – Én még is szerenestlen vagyok! – Hab! egy véres, dühös harc most melly jól tehetne tépelődő szívemmel. – – –

Schaffhausen felől sűrű ágyúzás hallatik – a' morgás egészen mi hozzánk elhat.

Bodman, 11dik April.

Az ellenség a' Rajnán túl van verve: a' kevélyek, kik néhány hónap múlva már Bécsre akarák vinni. A' nedves, egészségtelen idő miatt a' seregnek nagyobb része falúkra vagy szállítva. Mi itt vagyunk – a' Német tó' (Booden-See) partján. Szép vad vidék. Igen jól esett ismét fedél alá jöhetnünk nekünk, kik szinte egy hónapig a' szabad, kedvetlen Ég alatt tanyáztunk, 's majd mindennap tűzben valánk; noha igen szorosan vagyunk szállva, hogy – egyedül lehetni, ismét rejtekhelyeket kell keresnem.

Elolvásván, a' mit tegnapelőtt irtam, ugy találom, hogy az valóságos Zűrzavar; de miként írhatnék valamit jó rendben, helyessen, szívem' imilly háborújában? – Mint a' dőlöngve tolyongó hullám a' háborgó tengerben, ugy nyeli el bennem az egygyik érzemény a' másikat, az egygyik gondolat a' másikat. Nem volna csuda valóban, ha egészen elveszteném eszemet; 's pedig Maga Isteni! mennyivel ér többet a' legisteniebb elménél! – –

Tehát, a' mint Maga mondgya, *csak a' kötelesség', szükség', és kaján árúlkodások' következése volt az, hogy, ámbár mindég Barátném vala,* el nem fogadta szívemet? – Vesszen a' Pokol' fenekében ördögi lelke azon árúlnak! Valamennyi kín, a' ki most szívemet tépi, szálljon százszorta nagyobb mértékben az Ó pokolkebelébe! – megesala engem' a' gyilkos ezen életnek idvességével!! – Gyönyörűséggel tiporhatnám ki lelkét, ha mindgyárt testvérem volna is: elrabolta az átkozott tőlem azt, a' mit ezen az életen túl (a' hová engem egy golyóbis minden órán odacsaphat) nekem semmi Isten se téríthet vissza, bár ha hatodik Égbe emel-is. –

*Je suis des mortels le plus infortuné:
Le fort, dont la rigueur à m'accabler s'attache,
N'a montré mon bonheur, et soudain me l'arrache;*

*Et pour Comble des maux, que mon Coeur a soufferts,
Je puis vous posséder – je vous aime – et vous perds!*

Ebből észre veheti Líza, a' reménységtől mennyit várok. Mindazonáltal köszönöm az Egeknek még is, hogy megértem azt, hogy Magát bátran nevezheti szívem barát-néjának. –

Talán Hadi tudósításokat is vár Maga tőlem? – Most jobban megy minden a' mi seregeinknél, mint ennek előtte. Oka az, hogy jobb vezéreink vannak. Károly Főherczeg minden tekintetben Nagy Hadivezér. A' legnagyobb két ütközet eddig az *Osterrachi*, és *Stockachi* volt; a' hol tudniillik mind a' két félnek egész serege tűzben volt egymás ellen. Mindenkor mi valánk a' nyertesek; tökéletes volt minden győzedelmünk; egygyetlen egyszer nyomódott valamennyire vissza jobb szárnyunk. De vesztességünk bizonynyára szintén annyi, ha nem több mint az ellenségé. Most a' Francziák már a' Rajnán túl lévén, ugy véllyük, hogy egy ideig itt megnyugszunk. 'S ez szeretett Lízám! legyen elég erről; igaz hogy kevés – a' betűk alig tízed része annak, a' mennyen csak a' miéink közül elesetek, és megsebesedtek, mert reá mennek ezek már alkalmasint 15 000re – de legyen elég: A' szeretőnek, kinek csak a' szívvel van dolga, semmi sem alkalmatlanabb, mint olyan dolgokkal vesződni, mellyek szerelmének kerületén kívül vannak. – Nékem hála Istennek, még semmi bajom: egy kis golyóbis egy kis pemet hajat vitt-el fejemről, éppen bal fülem mellett; – 's egy ágyú-golyóbis orrom alá dörzsölte, mint tud gyilkolni: mert a' mellettem egy más után álló három embernek hasokon ugy suhant keresztül, hogy – vérek engem' is elöntött. Szívemből sajnáltam szegényeket – Magáról gondolkodtam – és az örök elválásról – hogy szívem egygyet pattant fájdalmában. Líza! kívánnya-e Maga a' Békességet? –

12dik April.

Líza! könyörgök én Magának: írjon nékem legalább minden héten egyszer. Éréntsen-meg ajakaival egy helyecskét legközelébb levelében, és jelellye meg azt egy keresztel; hadd csókollyam meg én azt száz egynehány mérföldnyire Magától, keze helyett. – Írjon sokat! Magának hiszen van mindég ideje? – Én is többet írnék, de háznál nincs alkalmatosságom, mert szinte egymás hátán vagyunk; kinn pedig nagy eső esik.

*14. Levél**
Imre Lízának

Bodman. 30 April.

Ma estve vettem három levelét; mind a' hármát egyszerre (isteni lakozás szívemnek!) minekutánna az egész világnak postahivatalait örömeostromoltam, és feldúltam volna. Ezerféle gondolatok gyötörték immár, de, az Isten láttya lelkemet! egyike

* Felelet a' 9. 10. Hétikre.

se volt kétség a' Maga' szerelméről: mert jobban hiszek szavainak, mint a' legvakjabb Mufti az Alkoránnak; hanem azt gondolám, hogy valamely rosz-lelkű gazember leveleinket elfogja – és már káromoltam ellenkező sorsomat. – Köszönöm jó Isten! hogy ugy nincsen; – köszönöm lelkem Lízám! hogy nékem illy szorgalmatossan, illy őszintén, illy bizodalmassan, illy forrón írtál; egészen ugy, a' mint szívem ohajtja. Szívem' minden érzeménnyre forró hála, imádkozó áldás érte. –

Közel van éjfélhez most midőn ezt írom, mert többen lévén egygyűtt szállva, várom kellett, míg valamennyen lefeküdtek. Most már minden alszik; mintegy kihálva van a' falú, mellyben nappal a' néhány ezer katonák' szilaj lármájától még a' hegyek is viszhangoznak. Csak a' tő zug ablakom alatt a' szélben, a' mellynek főnyes partján lakom. Itt ülök – előttem a' három levél, mellyeknek vételénél szinte kiugrottam emberi hüvelyemből. Líza! Egyedül-szerettem! – erőssen tombol kebelemben, – megpendültek szívemnek minden húrjai, és egy szerelmes Zűrzavart zengenek, – minden ideg vonagol bennem, – az érzemény elnyeli a' gondolatot, 's ha három fejem volna is a' gondolkodásra, még is erőt venne rajtok egyetlenegy hatalmas érzeményem; – 's a' temérdek ímilly érzeményeknek szífk a' szívem – kevés nékem az öt érzet; – önként arra nyúlnak karjaim, oda életem' kútfejéhez – de nem érnek oda – Oh! mint fáj! – Én szerencsétlen boldog! – – – –

Nem tudom miként kezdgyem el, ezen levelekre felelni? Félig meg vagyok tébolyodva. Legjobb a' leveleket olvasnom, és egyszer 's mind érzeményimet, és gondolatimat utánna írnom, mint a' miként az árnyék a' testet követi. Ugy sem vagyok én már többé a' magamé. – Mért nincs a' Szerelemnek a' távollétben is tulajdon nyelve, különböző a' közönséges embernelyvtől! – Minden szó nékem olly száraznak tetszik, olly üresnek, olly kevésnek, olly szegénynek, hogy – csak szívemet gondolom általok gúnyolni. 'S még sines más mód benne? Óh! nincs minden ugy, a' mint lenni kellene! – –

Az én hosszú levelem tehát nem volt hosszú Magának? Örülök rajta. Kívánom, hogy csak félig olly rövideknek tessenek az én leveleim Magának, mint nékem a' Magáé. Ezen három levél példának okáért csak egy falat volt telhetetlen, feneketlen szívemnek. – Én már régen éreztem, hogy nem fog jól tenni, minden hat hétben egyszer írni, azért, a' mint ki fog tetszeni, én már többszer írtam; 's fogok is írni mindenkor, midőn szerét tehetem: hiszen ez az én egyetlenegy valóságos élésem! – Vagyon azon kívül itt egy barátom is, Lamarine Kapitány, jó, becsületes, derék Ifjú, tűzes Francia, legkedvesebb pajtásom, a' ki, ha valamí bajam történne, Magát legottan tudósítani fogná. Azon esetben, ha – itt végzem életem' pályáját, Ő reá marad mindennem; hogy Lízám' levelei szentségtelen kezekbe ne jussanak, és Ő ezeket ismét vissza-küldhesse. De félre az ilyenekkel, – lesz még hozzá elég idő.

Nem hittem volna, hogy olly igen felvegye azt, hogy én első levelemben csak igaz, szíves barátságot, utóbb pedig igaz, hív szerelmet kértem Magától? – Csak vessen egy tekintetet a' múltakra: midőn én Magának (elragadtatva a' Sympathiának hatalmas ereje által, meglőve a' tűzes szerelemnek legmérgesebb nyílával) legelőször szólottam a' szerelemről, – 's Maga engem, mint egy mindennapi embert, mint egy csábítót lehordott; (még most is eseng füleimben) hogy én Magamat, Magát, 's mindent öszveátkoztam, hogy Marezonfán nem szántam volna magamat megfojtani; minekutánna én Magát jól ismértem, 's mindég szerettem, tiszteltem, és imádtam; – Maga ellenben

engemet nem ismért, csak olyan embernek tartott, a' millyenek ezereken vannak, a' kiket Magam is megvetek, – – miként bátorkodtam volna Magától barátságánál egyebet kérni? – azt tartom, ha én Magától szerelmet kértem, 's Maga engem ismét megvetett volna, én eddig már – nehezen élnék; vagy pedig természetem kilépett volna magából, és én most egy – gazember volnék. De én elegendő Sophista valék, és így elmélkedtem: „Líza! ritka Teremtmény, a' millyen minden században egy, nehezen születik; Légy te csak egyszer barátném; ismérj te csak meg engem – ezt a' szívet, melly olly becsületes, melly olly mélyen tud érezni, olly igazán, híven, és végtelenül szeretni; – ezt a' Lelket, melly tulajdonságaira nézve, nem minden darab ember-húsból található, – csak terememben ne talály valami kellettent, 's csak a' Te szíved még szabad legyen; tehát egy jó szívnek, szép léleknek, mint Te, a' szíves barátságból szíves szerelemben való általmenetelre (feltévéen előre a' nemnek különbségét) csak egyetlenegy nagy lépés kell”. Itt van Szívem' Sophizmája őszintén leírva.

Szerelmem!! az Ő tiszta, széles, valóságos érzelmében, nagy szó! tiszteletreméltó, szent, borzasztó – rettenetes: Líza! kimondtuk e' nagy szót egymás eránt: – én még három esztendő előtt, Te most. Jaj annak közülünk, átok szálljon azon szívre, melly ezen szót visszaveszi, vagy a' másíknak igaz okot ad arra, hogy azt visszavennie kellésék. Ezerszer jaj annak! – Azt közülünk a' Természet okádgya-ki Anyakebeléből!!! – – Szerelmünknek Epokája levelezésünkkel kezdődik. Az előbbi idő ollybá véressék, mintha azt egy más Világban éltük volna. Líza! tedd szívedre kezedet – 's azután csapd azt az enyimbe – 's ezen órától fogva mi ketten, csak Egy vagyunk. Egvedül a' halál választhasson-el minket; egyébbként semmi hatalom, semmi törvény, semmi történet a' földön, – egygyet kivéve, – tudniillik: ha a' háborúban, a' mint a' katonákkal rend szerint történni szokott, én meg esonkúlnék; akkor, szép Líza! bizzál discretiómba: Magam oldom-meg szavadat, ha mindgyárt – meg kell is bele gebednem.

Neheztel Maga reám, hogy olly keveset figyelmeztvén az emberiség' szavára, háborút kívántam? – Már meg mondtam azt, hogy, ha Maga szívemet ismét megveti vala, én rossz ember lettem volna. Most mídőn a' felséges Líza, engem szeret, mívő szerencse hasonlítható, bár ha távólról, az enyimhez e' földön? – Állyon elő most valaki, kinek ember a' neve, és mondgya, hogy jobban kívánnya a' Békességet, mint én: Nézzd, felelném nékie, ez a' Leány – nézzd, mert lefesteni nem tudom, ez lehet nyereségem a' Békesség által, veszteségem a' háború által; és vissza kellene lépnie, ha mindgyárt kilenczvenkilencz Perút reménylene is a' Békesség által. Lízám! Istenném! hogy ne kívánám én most a' Békességet? –

Je puis vous posséder – je vous aime – et vous perds! –

Szomorúan, mélyen, és rekedten fognak ezen szavak hangzani mellyemben, mint egy mély sírnak üregében – mint egy rémítő lélek ugy fog ezen borzasztó gondolat mindég lebegni, suhogni lelkem előtt, valameddig háború lesz; – hogy ne kívánám én most a' Békességet? –

Azon kívánságát, hogy azt megírjam, a' mi Jegenyey' Levelében Maga felől írva volt, nem tellyesíthetem: mert jó Bátyám' levelével már régen pípákat gyűjtogattam. Csak annyit mondhatok: hogy a' Grófi Szélről – Dombory Antalról volt benne valami; 's hogy én a' kantárszárt más felé fordítsam, mert mire Hazámba vissza térek ismét,

mínd Lízának, mínd Czenczinek hűlő helyét találom. Akármí történik Bialiban; akár miként fűjnak, zúgnak, suhognak ott a' Grófi szelek, csak Meződön legyen rólam emlékezet, hát – megnyugszom. Elküldöm most Magának ezen úttal Czenczinek ama rajzolatját is: ne hogy arról vádoltassam, hogy én azt a' történhető cselekre nézve elteszem. Líza! nincs ez egy kisség gúnyolva? –

„Maga sem fog mindég álmódogni; Maga is fel fog egykor ébredni, és szívből kívánom, hogy – kellemes legyen ébredése!” Nem tudom ugyan, mit ért itt Maga tulajdonképen; de annyi bizonyos, hogy én soha meg nem változom. Egyedül Maga tudna engem némelly részről megváltoztatni; különben ha Ég Föld öszveroppad is – én ugyan az maradok.

Azt mondgya Maga, hogy Kékedy Nínának én is hálákkal tartozom, mert a' nélkül, hogy engem ismérne, mindég tűzes szószóllom volt Magánál? – Hogy hogy lehet ez? én Őtet nem ismértem, soha nem is láttam.

Ugy vagyon Óh Szíve szívemnek! Lelke lelkemnek! a' szerelem', és bizodalom' pontyában én is éppen egy gondolkodom, ugy érzek, mint Te: *Mihelyt a' szíve meg van osztva, nem érezhet olly mélyen, olly híven, olly igazán.*

*Le tendre amour ne veut point de partage;
Et tout ou rien est une de ses loix.*

Most egy cikkely jön Levelében, Líza! egy cikkely, mellyet már legalább ezerszer elolvastam, és legalább ezerszer még elfogok olvasni; 's valahányszor olvasom, lelkem mindannyiszor lábaihoz omlík, és imádgya Magát; – és szívem ugy szókdécesel örömben, hogy szinte keresztül veri magát mellyemen. Melly szerelmes, melly lelkes, melly édes, melly emberien – szép és nagy ez! – Hogy én arra érdemessen felelni nem is tudok. Szív, a' milylen nem vala még! Lélek, a' milylent a' Teremtő többé nem lehellhet, ha csak az emberiséget természetéből ki nem emeli! Líza! Egyetlen! 's Te adod-oda nékem Magadat – mindenestül, egészen? – Lehetetlen, hogy én ezen háborúnak általélését reméllyem: mert a' nap alatt olly boldog lenni, a' milylen boldog én lennék tökéletes bírásodban, az, itt alatt egy embernek sok volna. Ezért választott-él minket talán ugyis a' Sors? – Égy Bölcs is azt mondgya valahol, hogy *a' tökéletes boldogság már kezdete a' halálnak.* –

Hatalmassan markoltad ki ezen cikkely által a' hangokat, mellyek, valamiólta magamat érzeni kezdém, mélyen lappangtak lelkemben. – Felséges ez, isteni! – Szívem' tomboló érzeménnyel annyira fojtogatnak engem, hogy – ma már többet nem írhatok.

1st Május.

Ugy vagyon Líza! a' Te bennem helyezett tellyes bizodalmatat én is egészen viszontagolni akarom az enyimmel. Minthogy most már Egy vagyunk, tehát Valóságaink ugy vegyüllyenek egymással, hogy Szíveinknek minden érzeménnyel, minden kívánattya, még a' legtitkossabbik is, minden gondolat, minden képzelet, minden Fantazia, minden csírázó gerjedelme lelkünknek egymással közös légyen. – Én sem vagyok közönséges ember; elhiszem ezt most annyival is inkább, minthogy te engem barátodnak választottál! – De óh én Lizám! te is ugy végy engem, a' mint vagyok, vi-

lágaimmal, és árnyékimmal. Igaz, forró szerelmem, a' te szép virtusaidon épültt tiszteltem, mely mindég ölelkezve fog jární szerelmemmel, túrhetőkké fogják tenni hibáimat. – Vajha mondhatnám én is: hogy ezen sokat, mindent jelentő nagy szót most mondtam ki legelőször! – De egyedül Magad vagy, kegyetlen Szerettem, az oka ennek, hogy nem úgy vagyok. De hogy legutólszor mondtam ki azt most én is, arra esküszöm; 's ha meg nem tartom – hát hiteseget szívem az Örökkévalóságnak kerekére fonva, borzasztó, és fenyegető czéggérül rettenetessen álljon a' szerelmem birodalmában, a' Szerető Szíveknek örök utálatlyokra, példájokra, és ijedelmekre! – Nem a' Románokban található olvadozó lágy szíveknek, szerelmet nyögő lelkeknek szelíd esküvések ez; hanem egy szabad férjfiú-szívnek oly esküvése, mellyről magam is borzadnék, ha szívem erejébe, és állhatatosságába nem bízám. Szerelmünknek Epokája, a' mint mondám, levelezésünkkel kezdődik.

Nincs mód benne, hogy annak rendgyében írhasak össze valamit: Nincs fejem, – egész Valóságom csak egy nagy Szív: a' Szív pedig nem tud gondolni, csak érezni. A' ki mindent le tud írni, vagy megmondani, a' mit szíve érez, az csak félig szeret, és bizonyára valamire spekulál. A' java – az az édes keserű, – a' mi oly gyönyörűen fáj, – az a' megnevezhetetlen, mindég a' szívek fenekén marad.

Ila a' Maga', utolsó egygyüttlétünk' óta éltt életének leírását, az enyimnek leírásával kellene viszontagolnom, hát – igen sokat kellene írnom. Rövideden csak ennyit mondok: Az óta én rétova hányódtam vetődtem a' világban, mint *Voltaire* *Őszintéje*; de rosszabbúl volt dolgom benne, mint sem, hogy Panglos Mesterrel azt állíthatnám, hogy *ez a' legjobb Világ*. Megismértem az embereket sok felekről, és azt találtam, hogy az ember a' Természet' könyvében az a' nagy gondolat-vonás, mellynél ha bár mennyit gondolunk is, fele még is mindég álhathatatlan homályban marad. Sokfelé jártomban nagy tapasztalásokat tettem, kivált Olasz, és Franczia Országban; de mindenütt elégtelen, kedvetlen, jóllakott, megúntt, komor valék, hogy már szinte arról gondolkodtam, ha nem volna-e jobb, ángoly-módra szívemet egy ónpillula által meggyógyítani, mint sem – így élni nem élve. Tiszta örömet, valóságos gyönyörűséget sehol se találtam. Egy hijánosságot éreztem magamban, a' mi fáj, és emésztett. Kétszer döntött-le a' forró epe-hideg (közönséges nyavalyájok az olyan természeteknek, mint az enyim) de erősebb restri-alkotásom megtartott. – A' zajos, szilaj, 's egyre helyet, 's életmódot változtató katona-élet éppen nekem való volt, és alkalmas szerencsétlen szívem elkábítására. Indúlatos lovagló valék mindég, 's mindenkor jó lovakat tartottam: gyakran czél nélkül, rétova szágúldoztam, mintha bűm elől megszökvén, kívánatim tellyesedését minden bizonynal el kellene érnem. – Midőn azután imilly erőltetett mozgások után váltig elfáradtam, elbádogyattam, akkor az álom volt legédebb élésem – az álom, a' nemlétnek képe! nyomorúltt élet! – Kétszer úgy látszott, mintha a' sors az élet' örömeinek poharával megkínálná szívemet; de csak játszott, bolondozott vélem: fellyül méz volt a' pohárban, alúl méreg. Illyen játék volt Szívemmel, a' barátságos szövetség, melyben Nordenthal fiatal Özvegy Grófnéval éltem egy ideig Maynzban: szép, jó, eszes, becsületes Asszony, a' ki engem a' megőrülésig szeretett – engem még most se felejtet-el – de a' kinek én barátságánál többet nem adhattam. – Illyen játék volt szívemmel utolsó rövid szövetségem a' szép Linois Comtesse-el, Prágában; kinek szívét, és eszét én oly felségesnek tartottam. Voltak valóban Óráim, melyekben elhittem magammal, hogy felleltem azt, a' mit nyomoztam. De

mint bódúltam el, midőn ölelgető karjainak közepette-is még mindég, hijánosságot, sovárgást, fájdalmat éreztem kebelemben, és szinte – még jobban szomjúzott lelkem? – Nem sokára feleszmélkedtem kábultságomból, és eliszonyodtam, midőn azt találtam, hogy az a' mit Szerelemnek vettem, csak a' vérnek felhevülése volt; a' mit észnek, okosságnak, elmésségnek tartottam, csak korán kezdett tapasztalás, agyasság, álnokság, furesaság, mesterség volt; midőn azt találtam, hogy szépemnek szíve, mellyet nékem az egész oda-való Világ irigyelt, csak egy darab hus volt, mint ezer közönséges, könnyen-gondolkodó, ledér, gyarló aszszonyoké. Melly könnyen csalódik az érzékeny, jó szív, ki másokat is magával mér! – Szégyenlettem magamat, és bosszonkodtam. Vajha akkor, a' mint szándékoztam, szabadsággal haza jöttem volna; talán valahol össze-akadtunk, 's minden másként lett volna! – De – íhol a' sorsnak keze rajtam: napról napra halasztottam a' dolgot, – míg a' környűllások', a' Rastadt alkudozások' rosz folyamattya ismét háborúra mutattak, 's a' Császári Seregek ismét előbbre nyomták a' Német Birodalomba, – és az én Szándékom is füstbe ment.

Jól emlékezem arra, hogy a' Consiliáriust, Battyát, egyszer láttam Nagyvárott, a' Kávéházban; éppen vásár volt ott akkor. Örülök rajta, hogy szerencsém volt nékie tetszeni. Egy Ismérősom által bemutatódván nékie, azt felelé: hítréről, nevééről ismérem már Uram Öcsémet. Örömet tudakolódtam volna nála Maga felől; csak ugyan az is volt oka hozzá közelítésemnek; de Hajnalod jutott eszembe, és én – mint egy leforrázva, elszontyolodtam, és szállásomra mentem. A' Hugomnál, Csabányinéknél voltam én szállva. Oly szomorú voltam akkor, mintha Ég és Föld szivemen fekünnék. Hugom még jól kinevetett, tizszer is mondra: Fráter, egy kis jó kedvet! – El vagyok hitetve, hogy a' Maga nem tudott, de Sympathia által titkon érzett jelenléte nyomta ugy szívetem. Mért nem tudtam én azt akkor, hogy ott van Maga is?! – De a' kit a' Sors egyszer felkap – haszontalan.

Örülök, hogy Kláriban olly jó állapot bír. Ritka szerencse: mert az illyen teremtések többnyire mind – semmire valók. Mint irigylem Klárinak szerencsésjét, hogy mindég Maga körül lehet. 'S minthogy érdemessé tudta Magát Líza' hajlandóságára tenni, becsülöm én is Őtet. Köszöntetem, és azt izenem néki, hogy emlékeztesse reám Lizát gyakorta – leginkább a' felkelésnél, és lefekvésnél. –

Olvásra tehát már az új Héloízt is? – mit mond Júliához, mit St: Preux-hez? – isteni Julia! szerencsétlen St: Preux! Hogy jóvá nem hagygya Juliának gyengeségeit, jól legyen; de meg kell fontolni a' környűllásokat is – nem lehetett másként. Mindennek van határa, a' Virtusnak is, mellynél ha ez tovább megy, más nemí erkölestelenséggé válik. Ha Juliának ott több Virtusa lett volna, kevesebb szívének kell vala lennie; és St: Preux Júliában nem isteni, természet felett való, hanem földi emberi Valóságot szeretett. Illyen környűllásokban (ugy beszéllek, a' mint gondolkodom – ember vagyok emberi lángoló szívvel) – lehetetlen volt másképpen történnie. 'S ugyan azért szeretem Juliát; külömben csak csudálnám. Ott hagynám az Istennét csudáltt dicsőségében, és emberi Valóságot keresnék magamnak. Más környűllásokban, mint a' mellyek ott össze tódúlnak, és szerető szívét olly keménnyen ostromolják, Juliát én is kárhoztatnám, noha mindég szánám, – St: Preux-t pedig gazembernek tartanám. Líza! félre ne értsen engem: nem tartom én füstnek a' Virtust, Isten mentsen! Sőt azon alapnak, mellyre mindennek a' Világon épülve lenni kell, a' mi nélkül semmi

igaz boldogság meg nem állhat a' Földön; de elég szomorú sors, hogy az emberiség gyakran a' környüállások által kénterik a' Virtús' ösvényéről eltérni! – Csak azonn mindazonáltal nem győzők eleget csudálkozni, hogy St: Preux, az Ó határ nélkül való szerelmével szívében Júlia cránt, még élhetett akkor-is, midőn Julia már Volmárné volt – még élhetett Volmárnéval egy Világban. St: Preux vagy erősebb férjfiú volt, mint sem én vagyok; vagy nem szeretett – olly szörnyen mint én. Az én érzésem' mértéke szerént, ha élhetett Ó még, ha szíve iszonyú kínnyában legottan el nem tudott pattanni, mint egy erőssen elfojtott edény, ha mindgyárt vasedény is, tehát legalább eszének elkellott volna menni. Vagy – Isten tudgya, hogyan, miként! –

2dik Maj, éjjel után.

Tegnap ölta ez az első alkalmatosságom az írásra:

Kemptonból írott levelem tehát megszorított? – 'S hát fáj Szerettem, hogy életem annyi veszélynek van kitéve? Édes, édes Lizám! Te igazán szeretsz engem!: mert mindenre, a' mit írsz, ugy reá van nyomva az Igazságnak, Öszinteségnek, Szívességnek csalhatatlan bélyege, hogy kétségeskedni arról, vétek volna. Könnyek forrottak szemeimben, hogy ezt olvastam. Nyugtasd meg Magadat, vigasztalódgyál. Én nem vigasztalhatlak, mert én is szűkében vagyok ennek. 'S pedig férjfi-létemre, még is az én kötelességem volna a' vigasztalás? – Remélly tehát; én is reménylek. Nem talál minden golyóbis. Én még soha se voltam szerencsés; talán most leszek az; – hiszen soha se voltam rossz ember. Talán csak azért is megtart engem a' sors, minthogy te óhajtod? – ha nem, – hát felejts-el engem, ha lehet. Nékünk vagy más környüállásokban, vagy soha sem kellett volna többé találkoznunk. – Oh! Szerettem, édes Lizám! valósága szívemnek!! – –

Csókkollak ezerszer küldött hajfűrtödért. Velem lesz ez mindenütt – a' földnek akár-mellyik szegletében ásattassék meg ágyom. Vegyed Te is ezen fűrtöt az enyimből: a' szüntelen rólad való gondolkozás által-meg-által járta minden szálnak gyökerét!

Sokszor gondolom, és kívánom: Bár csak egy szerelmemnek kedvező golyóbis meg sebesítene, hogy, bár ha nehéz, bár ha halálos sebemmel is csak Hozzád mászhatnék, hogy csak egyszer láthatnálak téged, ugy mint szeretőmet, ezen látásomnak boldogsága egy akar-mi kínos sebbel is még ígen olesón volna megvásárolva: Látták Őtet szemeim, ezt gondolnám, 's most – békével nyújtom-ki a' halálba esontyaimat. – Csak még egyszer magamba szíhatnom az Ó lehelletét – csak ezt engedd meg nékem Oh Sors! – Ne vedd nékem rossz néven Édessem, hogy olly gyakran beszéllek a' halálról! megszoktam én azt immár, mint – pípámat. –

Ebben az emberiség' történet-könyveiben olly nevezetes háborúban, melyet a' később századokban is ugy fognak forgatni, mint a' legritkább, legkülönösb történetet az emberek között – hol van az, a' ki nagyobb áldozatot tenne, mint én? – én nem csak ezt a' világot, ezt az életet áldozom fel; még semmi, mert ezt ezerek eselekszik velem egygyütt; hanem egy Lizát áldozok én fel – egy Mennyet az ő minden kimondhatatlan, meg se gondolhatatlan gyönyörűségeivel! Éz megfoghatatlan sok; annyi, hogy ezt csak egy őrültt, vagy a' környüállások által kénített szegény teheri! – mert szabad akaratból ezt külömben senki, még egy Isten se tehetné.

Hogy az emberélet kevés – sőt semmi egy mindenben résztvevő szív nélkül; ezen igazságnak eddig folyt életem szomorú bizonyossága. Háj! ki tapasztalta ezt nagyobb indulatoknak, szomjússabb kívánatoknak, sorvasztóbb sovágásoknak, nyughatatlanabb éjtszakáknak, hazudóbb reményeknek emésztőbb ostromában – mint én? –

Levelének utolsó Czikkelye, Líza, igen-igen fájt nékem: átkozott légyen ama' kétsége, melly, valameddig engem Maga arról bizonyossá nem tesz, hogy szavaimnak hitelt ad, mindég rágó méreg lesz keblemben. Csak gondollya meg: ha, minckelőtte engem arról bizonyossá tesz, én ütközetbe megyek – 's elesem – 's azt a' holdogító gondolatot, és érzeményt se vihetem által magammal: hogy egészen a' Magáé voltam, Magának éltem, haltam, minthogy Maga azt nékem nem hitte; – minő sorsra, minő halálra ítélte volna engem az, a' kit én mindenek felett szeretek; a' ki engem is szeret? – életem utolsó lehelletében egy századnak pokolkínnyait kellene általéreznem. – Az én szerelmeknek forrása hiszen tulajdonképpen tennen szívedben ered? – tudd meg azt, Líza; a' Te szíved olyan kínos, melly a' szerenesét szegénnyé teszi, ha az ezt egyszer valakinek oda adta; mellyet a' szerencse az egész Örökkévalóságban csak egyszer ajándékozhat el. Ismérd meg, kérlek jobban, tennen Beesedet, érdemedet, drágaságodat. Vagy ha Te magadat meszsze-űzött szeméremből kevesebbire becsülsz, tehát méltóztassál az én érdememet is megismérni: mert, még-egyszer mondom Néked: *én sem vagyok közönséges ember*. Kedvem volna, mint hajdan cselekedtek a' szerelme' vitézi, sebet vágni testemen, és Néked forró véremmel ide írni: hogy *Te szívednek közepében ülsz, és benne egyedül, minden határ nélkül uralkodol; hogy elmém' minden gondolatya, szíved' minden érzeménnye néked hódol, áldoz, tömjénez – édes, hiúske gyönyörűséggel*. – hogy – adgy, könyörgök, szavakat nékem! – De az én szavam, több mintsem vér – kőszál a' tengerben. Úgy tetszik nékem, hogy mi még nem ismérjük egymást egészen. Líza! ne kértelkedgy többé!! – A' ki az igaz Istent meg nem isméri, nincs Religiója; – a' ki igaz szerelmet nem hiszen, nem szerethet igazán. Líza! felelly erre – és tégy engem bizonyossá. Az én szívem becsületes, nem csalfa – karakterem állhatatos, nem csapodár.

Utolsó levelem óta innen még ki se mozdúltunk; se ezen Hadnál semmi nevezetes nem történt. Dolgozik hihető, mind a' két Fél, és Planumokat kohol. Cselekedgyék: – én csak egy kis tagocska vagyok e' nagy testben!

Én éjjel nappal Magánál, Magával vagyok: mintha Maga volna lélek és szív bennem – én csak test. Annyit álmodozok jobb időkről – lehető öszvekerülésűnkéről – és lakozom Fantaziám boldog képzeletiben. Pajtásaim nem tudgyák, mit csinállyanak velem: kerülöm víg, és zajos társaságokat – többnyire magánossan bolyongok, vagy Lamarine barátommal. Líza! talán már meg sem ismérne engemet? – a' bú, komorság esztendőkkel vénebbé tettek engem, mint sem vagyok. Emlékezik-e még arról, midőn Erkeiden legelőször látrnk egymást? – Egy pajtásom jól rajzol árnyékképeket; kérní fogom, hogy rajzollya-le fejemet, és majd elküldöm Magának. Vajha vehetném képezettyét Lizának én is! –

Éppen most támadott a' lárma, hogy – indulunk. Nékem mind egy. Nékem egyik hely olyan, mint a' másik a' Világban – azt kivéve, a' hol Te vagy.

Lizám! Kénszerítlek mindenre: írj nékem sokszor, és – sokat. Én most csak leveleldben élek. Ismét mondom néked: én frok Néked, valamíg egy kezem lesz. Minden ütközet után legottan frok, ha mindgyárt csak néhány szót is. A' Főkvártély még mindég Stockachban marad.

Lili hugom ezt írta minap nékem a' röbbi között: „*Meződy Liza még nem ment férjhez, – jól is teszi: mert azt tartom, hogy egy jó férjfü sincsen többé a' Világon; vagy ha van is, hát lámpással kell keresni.*”

Elolvastván végtelen levelemet, azt találtam hogy elfelejtvén az Udvariságot, többnyire a' legszorossabb, leghelsőbb szívbeli szövetségnek hangjával élttem! – Meghocsásson! – vagy Óh! kövess inkább engem Te is ebben én Lízám! hiszen mi nem vagyunk közönséges szeretők.

Éppen most érkezett ismét a' parancsolat: hogy további rendelkezéskig a' mi Regementünk helyben maradjon.

15. Levél*

Liza Imrének

Meződ. 18dik April

Már két hete, hogy itt vagyok, 's napjaimat elandalgom ezen magános szép romántos remeteségben. Nem mondhatom, hogy élem napjaimat: mert hogy méltán mondhasuk, hogy élünk, szükséges, ugy vélem, hogy munkálódgyunk; én pedig csupán szenvedő állapotban találom magamat; kövterkezendőképpen nem mondhatom, hogy élek.

Hogy a' tegnapi nap, mellyben levelét vettem (a' Walwisi temetőből írottat) sok napok közül legszerencsésebb napom vala, azt nem szükség említenem – természet! Hálá az örök Gondviselőnek! ki Magát a' dúló veszedelmeknek közepette olly szerencsésen megtartotta. Barátom! ha az én forró sohajtságaim, 's egy jámbor léleknek buzgó imádsági Magát megtarthatják; tehát megmenekszik; – 's *ha igaz hű szerelmem elegendő arra, hogy szerencsés legyen; tehát szerencsés!* – El nem képzelheti, milly szívszorogató nyughatatlansággal kapdosok minden hír, minden újság után; 's mint halok-el, valamikor valamelly ütközetről hallok, vagy olvasok. – Már nem sírok többé; szenvedésem fellyúlhalad minden síralmat, minden fájdalmat, minden szót. Ugy vagyok, mint az, a' ki legdrágább kincseit a' tenger' kétes habjaira bízza; félelem 's reménység között hánykódik: egy szerencsétlen órában mindenét elnyelheri az írgalmatlan tenger – vagy a' kegyelmes sors minden kívánságát bétöltheti. Elszántt vagyok mindenre; a' mi mintegy megfagylal mindent körülöttem. Jobb is, hogy így vagyok: szenvedésem jobban ritokban marad.

Istenem! 's az emberek mind e' mellett is mint keserítik életemet. Barátom! Sokat kellene beszélnem: mennyi az Irigyem, üldözöm, ellenségem; mint boszszontanak, búsítanak, háborgatnak; mint vagyok elhagyatva mindentől; – de mir használna a' panasz? ha nem tehetünk róla, tűrnünk kell; tűrnünk; és békével várnunk a' jövendőt, hogy a' rosszalkodók kelepcezőjekbe ne keríthessenek – hogy végtére belső méltóságunkban büszkén, magassan állhassunk az apró mindennapi silány teremtések között, azokat megvetve. Valóban ha azt nem gondolnám, hogy az illy nyomorúltt hitvány emberek meg sem érdemlik, hogy miattok boszszonkodgyam, hát a' méreg meg-

* Felelet a' 12dikre

emészthetne. De nem boszszonkodom; még ez az örömök se lehessen; hideg vérrel akarom Őket megvetni, 's e' legyen a' boszszú, melyet rajtok állok. – Típhetné-e azt, hogy még Atyámfiái között sincs egy is, a' ki engem ne háborgatna, ne gyötörne, a' mennyire tőle kirellik? – de még e' sem elég nekik, még jó nevemet is meg akarják marcangolni. De ugy vélem, hogy ezen részről eléggé ismér a' Világ, 's nem ad hitelt minden mendemondának, minden fecsegésnek.

Én itt olly magánosan élek, ugy elrejtve minden elől, a' mi nekem nem tetszik, hogy – örömet az egész nyárt itt tölteném, ha lehetne. Az egész házban senki sincs egyéb szakácsné, egy szolgáló, egy szoba leány, egy inasgyermek, és régi káplányunk. Én a' kastélynak jobb szárnyán lakom Klárimmal egyedül; jó darab útat kell tennem, ha a' konyhára akarok menni. Ablakaím részszerént egy kis virágos kertbe, 's azon keresztül a' szekér útra, részszerént az udvarba, és majortba szolgálnak; 's így mindent láthatok, a' mi körülöttem történik. Magános sétálások, és könyvek egyetlennyé mulatságom, és mindennapi foglalatosságom csekély dolgaim mellett. A' szomszédságba csak ritkán megyek, mert – nem igen tetszenek szomszédgyaim. Bánlakyné egyedül az, a' kit néha meglátogatok. A' többiekről semmit se tudok: Hogy el ne felejtsem: Bánlakynénak egy szép kis Leánykája vagyon. Szegény Aszszony! mindég szerencsétlen volt, 's azért jobb a' többinél. Meződre jöttömben három napig valék nála. Nagy buzgósággal beszéllett Maga felől. Ha tudná, hogy – – de én néma vagyok, mint egy sírhalom.

Én Husvét-ölta már három levelet írtam; reménylem, hogy vette azokat, és akkor könnyen-érthető lesz ez is. Én mindennap is örömet írnék, csak tudnám bizonyosan, hogy leveleim hátra járnak. De mindég attól tartok, hogy eltévelyednek, a' mit nem szeretnék: mert vannak itt olly emberek, a' kik sokért nem adnák, ha egy leveletem megragadhatnák, hogy lenne okok – a' rágalmazásra.

„*Ils sont cruelles les chagrins de l'amour; mais le calme, d'un Coeur indifferent Pest d'avantage.*” Mélyen érzem ezen észrevételnek igazságát: mert most, a' reménység és félelem közt hánykódván, most se eserném fel gyötrelmimet, a' Világért is, egy hideg, szeretetlen szívnek csendes kevély nyugalmaival. Volt egy idő, mellyben ugy tetszett, hogy sokkal szerencsésebb valék mint most, 's mégis valaminek híjával voltam; akkor csak homályosan sejdítettem én azt; de most, világossan áll előttem, mint a' napfény. Én mindég szerettem, de a' nélkül, hogy tudtam volna; sokféle tárgyakhöz ragaszkodtam, de egyik se tölthette bé szívemnek végtelen üregét: elannyira, hogy már elkezdém hinni, hogy semmi sincs e' nagy Teremtésben, a' mi érzeményimnek meg tudna felelni. Már feltettem magamban, hogy megelégszem, minthogy kell, a' csupa barátsággal, és nem kívánok lehetetlenséget; de lerogyott feltételem, mihelyt Magát legelőször láttam, mert Szívemnek milliom érzeménnyel, egygyig mind azt sugallá: *ez az, a' ki minden kéánatidat be tudgya 's fogja tölteni.* Felborzadtam erre, 's megrettentem; mert jól tudtam azt, hogy a' szerelem, a' ki más környűllásokban élettemnek boldogságát fogná tenni, azon állapotban, mellyben akkor valék, csak szerencsétlenné tenne. – Mit volt tennem egyebet! kötelességem, állapotom arra kéngett, hogy felejtsek – ha lehetett volna. Oh! jól észrevette azt Maga is, midőn kezem ugy remegett kezében, – midőn szemeimet elfordítani akartam; 's nem tudtam, hogy magamat el ne árúlyam? – Megköszöntem én akkor magamban tartózkodását, mert meg lehet, hogy nem lett volna elegendő erőm, hajlandóságom' eltitkolására, ha ismétet-

ségünk' első napjaiban mindgyárt kijelentette volna Magát. Utóbb azután az Ész nyújtott segédelmet, és öszveszedvén minden erőmet, szívemnek ellenére elszakasztám ismértségünknek kötelét, melly akkor mind a' kettőnknek ezer bút okozott volna. – De mind ezeken most már túl vagyunk!! –

Örömet többet írnék, de – tudgya Isten! Semmire se vagyok alkalmas; semmi dolgot véghez nem vihetek. Pedig még is mindenbe bele kapok, mert szívemnek, vagy akarok, vagy nem, kedveznem kell, mint a' beteg Cscesemőnek.

19th April.

A' Bátyám tegnap érkezett ide. 's ma ismét Őrhegyre megy. Köszönöm néki, hogy engem itt hagyott; noha csak történetből esett: Szegény Klárim tudniillik annyira megsértette egygyik kezét, hogy az szinte eltörött, – 's pedig nem vólt a' harezban. De reménylem, hogy nem sokára meggyógyúl. Csak ide írjon tehát. És írjon valamikor lehet, ha csak röviden is.

16. Levél
Líza Imrének

Meződ 10dik Maj.

Boszszonkodva akartam elvetni az újságot, midőn az egyedül adatott kezembe; mert vártam vele egy levelét is. De mint örültem-fel, hogy a' Hírmondónak első Czikkelyében mindgyárt azt olvashattam, hogy ott, a' hol Maga van, azóltá semmi se történt: mert reménylem azt is, hogy valamint eddig, ugy most is Maga mellett tarrya ezt a' Regementet Károly. Ő pedig még mindég Stockachban tartózkodik, tehát stb. – Istenem! mért nincs kettőnk között-is egy olly jóltevő Telegráf, mint Páris, és a' Franczia Had között. –

A' hékességes-tűrés szép, jó, és az embernek olly szükséges erkölcs; eddig még keveset ismértem; de látom, hogy ennek utánna jobban meg kell egymással ismérkednünk, mert sokszor lesz még reá szükségem. Négy hete immár, hogy utólsó levelét vevém – már igen búsúltam. Köszönet a' Hírmondónak! most legalább még is tudom, a' mi 10dik Aprilisig történt. Óh! de azóltá már ismét egy hónap folyt el, – 's az óltá ismét sok történhetett! –

Én azóltá mindég itt vagyok ezen magánosságomban. A' Bátyámat 17dikre várom ide; 's én akkor Dunavárrá megyek testvéreimet látogatni. Talán csudálni fogja, hogy itt ugy el tudok egyedül lenni? de igen is jól van így: nem kell nékem se mültság, se társaság. Mostani állapotomban legjobb nékem a' magánosság.

A' Természet immár tündöklök az ő tavaszi pompájában; 's én gyakorta órákig el bolyongok a' kertben, vagy a' közellévő erdőben, és gyönyörködöm ezen szép vidéknek külömbféle kellemeiben! Dicsőítem a' Teremtőt, a' ki olly szépnek, olly felségesnek alkotta az Ő Világát; és sajnálom az embereket, és haragszom rájok, a' kik kártékony indúlatok által elcsábítva, ezen örömmel tellyes Paradicsomot egy másnak kínos pokollá változtatták.

Ha megúnom az egyformaságot, tehát befogatok, és elrándúlok – nem a' szomszéd-ságba udvarolni, vagy inkább magamat udvaroltatni, és kártyával, vagy haszontalan fecsegéssel egy pár órát előlni, 's azután egy pár újsággal a' rágalmazás', és botránkoz-tatás' krónikájából meggazdagodva kedvetlenül haza térni – Oh nem! mert sajnálnám az Istenadta időt így elvesztegetni, hanem elrándúlok szerte jószágainkra; és örülök látván, hogy az Atyám' idejébéli cselédek, és Jobbágyok, ugy tolyonganak hozzám; én megajándékozom gyermekeiket, és gyakran Magam is azt kívánom: Vajha én is gyer-mek lehetnék még egyszer! – 'S egy imilly sétálás után észrevehetőképpen vidámabb kedvel térek haza. Itthon sem henyélek tellyességgel, és ollyakkal foglalatoskodom, a' mik hasznossak is, és engem a' sorvasztó unalom ellen oltalmaznak; és így – ha Maga miatt nem kellene mindég reszketnem, hát azt mondhatnám, hogy: megelégsem: mert itt a' 'Természet' anyakebelében, és a' mezei élet' csendes nyugalomban a' világról, emberekről, 's az Ő gonoszágaikról, bolondságaikról egészen elfelejtkezem. Talán ugy is igen is korán háborítani fogják ismét ezen csendességet; de addig is, minden gondot el akarok magamtól háritani.

Sorsomnak zűrzavaros szövevényye, ugy fordúl, szomorú, de ugy is fordúlhat, hogy jó véget kap: az utolsó esetet reménylem, 's az elsőre, a' mennyire erőmben fog állani, el akarok készülni: és így – Légyen az Úr' akarattya!! – Én nem voltam szerencsés életben; semmi kívánságom még nem ért tellyesedést; talán most jobbra fordúl a' koczka. Várjunk minden jót az időtől. Mindeddig ezt tartom én is:

*Alles Glück is Täuschung nur hienieden;
Leiden, ist des Sterblichen Beruf.
Suche Keine Freistatt, für die Tugend,
Die Gott, um geprüft zu werden schuf.*

A' jó, érzékeny Szív ritkán volt még szerencsés a' földön.

11dikén reggel

Jó reggelt édes Barátom! Most mindgyárt Bánlakynéhoz megyek Lovándra, és eléggé gyermekes vagyok, azt gondolni, hogy ott levelem lesz a' postán; noha olly gondolatlan valék, hogy a' Roppányi postán nem hagytam meg, hogy leveleimet utánnam küldgyék a' Lovándi postára; de nem is gondoltam akkor, hogy ennyi ideig itt maradgyak. Most már tehát alkalmasint túrnóm kell addig, míg Bátyám ismét ide jön. Én egynehány nap Bánlakynénál maradok, hogy Véle egy két látogatót vihessek véghez, mellyeket az illendőség kíván tőlem, és a' mellyek mind a' kettőnknek terhére lesznek. Talán lesz is okunk, a' nevetésre. A' mint láttya, jó kedvem duzzant: talán egy kis jövődőlő lélek szorúlt belém, a' ki holmit meg súg abból, a' mi történni fog. Noha százszor több bús óráim vannak, mint sem jók. Emlékezzék-meg gyakran Lízájáról!

18dik Maj.

Itt ülök ismét három napok óta, és haszontalan várok, és reményelek. Se Bátyám, se levelem, se semmim nem jön, és én – már türelmemnek utolsó morzsáján rágódok: 's ha ennek is vége lesz, hát – nem tudom miként lesz a' Világ. Mind ennek ráadásául még az időnk is rossz, hogy mintegy fogva szobámat kell őriznem. 'S így lévén, mit tehetnék jobbat mint firkálni. – Ám firkálni; de az is a' kérdés még itt, ha örömet olvas-tatik-e firkálásom? – Akár hogyan van – nem segíthetek magamon.

De tréfán kívül! már valóban igen tűrhetetlen – vagy inkább, igen nyughatatlan, boszszús vagyok – vagy legjobban mondva: ki sem tudom fejezni mostani kelletem, szorongató érzeményemet. Mért is kellett ábrándozó melankoliámmal ezen magános-ságra rejtőznöm! – De mit tehettem jobbat ennél? A' Társaságban – Oh! ott éppen nem vagyok helyemen. Néhány ismértt jó ember között különben legjobban találám magamat. De Isten tudgya! most oly különös az én állapotom: minden nehezen esik, minden fáj nékem. Barátom! meg nem foghattya miként vagyok. 'S még is, melly édes-örömet szenvedném mind ezt, még sokkal többet is, csak Magát már egyszer minden veszedelmen kívül tudnám; csak ezen részről nyugrathatnám meg egészen magamat! – de fejet kell hajtanom az irgalmatlan szükségnek. –

Férjfiak! Férjfiak! Ugyan megérdemlitek-e ti az illy szenvedéseket tőlünk? – Áll ez a' kérdés.

Mint mennek füstbe az embernek feltételei! Már bizonyosnak tartottam, hogy ma Testvéreimnél leszek; már örültem, hogy a' jó gyermekeket ma majd ölelhetem; 's énnékem most itt fűlelnem kellerik, azok pedig már naponként, óránként várnak en-gem. Így esik minden feltételünkkel; valóban, jobb volna soha semmit fel nem ten-nünk; mert minden feltétel többnyire úgy is dugába dűl. Elég szomorú, de igaz! – Ide zárok Magának egy éneket: „*Feltételem!*” mellyet két esztendőök előtt írtam. Csak két esztendeje, hogy ezt feltettem magamban – 's leírtam, hogy mindég elmém előtt fo-rogjon; 's még is azt találom most, hogy meg nem állottam – – meg nem állhattam mindent a' mit fogadtam. Senki a' világon ezen verseket nem látta; de Maga, Barátom, hiszen láthattya, és – nevetet is rajtok.

26dik Maj.

Végtére! – hálá Istennek! végtére még is jöttek levelek. Valóban már – nem tudtam mire vélni; már reszkerem – noha meggondolhattam volna, hogy itt létem az oka a' levelek' elkésésének. Most már megint jó kedvem van.

Nyughatatlankodva, boszszonkodva, 's szinte sírva hánykolódtam ma reggel az ágy-ban, és szokásomon kívül tovább fekve maradtam, mert ismét egy szomorú, örömte-len napnak néztem elejbe; – midőn Klárim, a' ki az ablaknál állott, reménytelen azt mondgya: „Kelljen-fel Nagysád! most jön Consiliárius Úr! már ki-ért a' harasztból.” Felugrottam, és hamar ruhába bujtam; 's midőn az ablakhoz szaladok, vizsgálni, ha ugy van-e, már a' kapú felé igettek Bátyámnak jól ismértt sárgái. Örömmel futottam elej-be, bizonyosnak tartván, hogy leveleket hozott számomra, és – nem csalatkoztam. Imre! az én Bátyám ravasz Kémlő. Sokat jelentő mosolygással adá nékem többekkel egygyütt leveleidet kezembe; sejt Ő bizonyosan valamit; de – mit gondolok véle? –

Mint örülök, hogy leveleink olly bátorságosan jártak eddig! Most még nagyobb szorgalommal fogok írni. Eddíg még félve írtam; mert egyetlenegy levél, melly idegen kézbe kerülne, nékem kimondhatatlan bajt, és bosszúságot szerezne.

Most már tehát rend szerént, okossan kellene leveleidre válaszolnom; de ez, ma legalább, tőlem ki nem tellik. 'S pedig mégis sietnem kell az írással; minthogy nincs mindennap alkalmatosságom a' postára. Kedvesem! te szomorú vagy – kedvedet néha elejted – 's én vígasztalylak? – Vajha tehetném! de bús vagyok magam is; és vannak óráim, mellyekben éppen keveset ígerek magamnak a' jövőndőből. Ha forró, igaz, hív, örök szerelmem minden vígasztalásod nem lehet – más én nem tudok. Az illy állapotokban, mint a' miénk, a' szívnek mindenre el kell magát szánni. Mindazonáltal kedvünket tellyességgel még se ejtsük el; mert hiszen még jól is végződhetik minden. Miért is kellene magunkat mindég a' leg szomorúabb lehetőséggel rémítenünk? – Mi megtaláltuk egymást, és az Örök Gondviseles megtart minket egymásnak. Ezen édes reménnyel kecsgettem én magamat, midőn, kedvem esüggedez.

Soha se bocsáthatod-meg nékem, hogy szívedet akkor el nem fogadtam? – Ez nem nagyszívűség; ha vétettem, eleget lakolok most érte; 's még most se tarthatom véteknem, hogy akkor a' körülállások' köntetéseinek engedtem, és köteleltségemet bétöltöttem. Még most is Imre! bár melly igazán szeretlek, bár melly mélyen érzem, hogy nálad nélkül nincs boldogság itt alatt számomra – még most is, ha ugyan azon körülállásokban volnék – bár ez a' szív meghasadna is – még most-is köteleltségemet követném, ha mindgyárt bele vesznék is. De azon idők ninesenek többé; 's most bátran követhetem, 's akarom is követni szívemet.

Körülállásainak megvallásában megismérem nemes szívét, jeles karakterét, és, ha lehetne, ezért még jobban becsülném; de – egy szót se többet erről.

Ha valaha nyúgalmamnak vesztéségre gazdagságon és méltóságon kaptam volna; ha szívem ugy volna alkotva, hogy alkú szerént szerethetne, tehát már régen megváltoztattam volna sorsomat, ha más okból nem is, hát abból, hogy ne lennék tárgya a' közönséges rágalmasoknak. De soha se tehettem ezt: mert a' gondolkozás-móddgyának hasonlóságát, az érzemények' öszvehangzását, a' lelkek rokonságát – szóval az igaz szerelmet, legszükségesebbnek ítéltam arra, hogy egy egész életnek boldogsága erős, állandó alapra épüllyön. Mondám immár, hogy makatságomért eleger lakoltam, eleget szenvedtem; 's ha mind ezt minden remény nélkül eltudtam tűrni, most a' szerelem által gyámolgatva, biztatva, annál inkább eltűrhetem.

Szűlőim már nem élnek! Kevély, komor Bátyáim, és udvariás Nénéim pedig a' megsiketülésig, és megőrülésig predikállhatnak – legkissebb gondom-is nagyobb annál. Van nékem is elegendő szívem, ha arra kél a' dolog, hogy valamit merjek; és így dorgáltassam, vádoltassam, gyaláztassam bár – nékem mind egy: Elég nékem belső ismértem. Mi egy világ' halgataginak javallása, és dicsérete az igaz szerelem' véghe-tetlen boldogságához képest? –

A' nyomorékkal többet ne jöjj elejbém Édessem! különben azt kell gondolnom, hogy engem is a' közönséges mindennapi Leányok közé számlálsz; mintha nem téged, hanem csak gyönyörűségemet szeretném benned. Imre! valameddig a' szív érettem vér kebeledben, Szerettem! addig semmit se féllly. A' nyomorékot is örömmel eltűrném, és szeretném benned. Ezen szíveddel, ezen gondolkodásod módgyával, bár ha nyomorék volnál is, méltóbbnak ítélnélek szerelmemre valamennyi felett nemed-

ből, a' kiket ismerek. Megelégszel-e így vélem édes Kételkedőm? – eleget mondék, úgy vélem. Igéreteknék, esküvéseknek, 's minden egyébnek, a' mi a' mindennapi szívbeli szövetségekhez tartozni szokott, köztünk helye ne legyen. Egy szava a' becsületes Férjfinak többet nyom száz közönséges esküvésnél; a' csapodár esküszik, és az első magát előadó alkalmatosságnál megtöri esküvését, és köteleességét. 'S a' nemessen gondolkodó, érzékeny Leány, ha egyszer kimondhatta a' sokat jelentő nagy szót: „Szeretlek.” – le van kötelezve örökre. A' kacsingató, midőn Szerelmet ígér, egyszer 's mind új lepet vet, és új ostromokban töri fejét.

Szabadon, a' milly szabadon csak lehet, – csak a' mindenható, 's mindenek felett uralkodó szerelemnek körelei által öszvekötvé – szeressünk, szívünkön kívül semmi által se kénrtve. A' kötél, melly minket azután még szorossabban öszve kötne, semmit se fogna többet tehetni, egyéb hogy minket a' titkolódás' terhétől feloldozna, és Hymen' titkos örömeibe, és köteleességeibe beavatna. Mert mi a' házasságnak Szövetsége, ha a' szívek egy más eránt idegenek? Elég szomorú azoknak sorsok, kik csak szóval mondott esküvések, nem pedig a' szívek' öszvehangzása által kelnek öszve.

Este 8 órakor.

Sétálni valék a' szabadban. Most végezni akarom leveletem; mert holnap után Dunavárrá indulok; holnap pedig készülnöm kell. Dunavárról bizonyosan fók ismét. Addig is, Szerettem, köszönöm szerelmedet, és légy az enyimről is bizonyos.

Harmatynak is vettem levelét, melly már régen Órhegyen hevert. Elküldé nekem a' nevelésről írott könyvét is, azon levéllel egygyütt, mellyet te nékie a' minap írtál.

Köszönet hajfűrtödért! mától fogva nyakamon fog függni, és legkedvesebb nyaklóm lenni. Egy kor egy *nefelejtset* hordoztam nyakamon; – a' mióta megláttalak nevednek első betűjét tevém hozzá; 's ezen túl hajfűrtöd is mellette legyen. Igen igen örülök, ha, a' mint mondád, árnyék-képedet, megküldöd. Csak arra kérlek, hogy kicsinyre szakasztasd, hogy a' médályba férvén, nyakamon hordozhassam.

Én már több izben lerajzoltattam magamat, de soha se találtak meg; 's azért most meg nem küldhetem képezetemet, míg jobb rajzolóba nem akadok. Van ugyan egy képezet, mellyben valamennyire meg vannak találva némelly vonásai arczámnak, de a' kacsingatásnak egy vonása által, (melly éppen nem tulajdonom) el van rongálva; utálnám magamat, ha ezen vonás bennem volna valóban.

A' Hírmondó többnyire győzedelmeket hirdet minden felől. 'Tartsa Isten Károly Pterezget! és adgya, hogy ezek békességet szerezzenek, letapodván a' garázda új-Franczokat. De haj! mikor fog ez megtörténni! mennyit kell még addig félnem, reszketnem! –

Avant que le repos puisse entrer dans mon Coeur,

Combien faut il encore aimer, se repentir,

Désirer, espérer, désespérer, sentir?

Embrasser, repousser, m'arracher à moi-même,

Faire tout, excepté, d'oublier ce que j'aime.

'S én Imre! felejthetnélek-el téged? Soha soha sem! – Ha elesel is – soha soha sem!
– Túl hat az igaz szerelem a' – siron is, – túl fog hatni az enyim is. Szánd meg szívünket, Isten, ki azokat teremtéd, ezen véghetetlen szerelemmel! –

Kékedy Ninát nem isméred? – de Kékedy Palit, Nina' testvérjét hiszen kelle ismérned, mert veled szolgált, bár más regementnél is. Bécsben? – Ez tehát szabadsággal otthon lévén, sokat beszéllett néki felőled; 's Nina akkor meghitt Barátném lévén, kivette tőlem Szerelmemet minden környüflállásaival; és testvérjének festegetései, és az enyimek által igen megtetszettél néki. Soha sem is javallá azt, a' mit cselekedtem – mindég vádolá szívemet, és mindég ohajtá, hogy a' dolog megváltozna; 's minden időben hathatós szószóllód vala nálam.

Klárím (a' ki a' kegyes emlékezetért mélységes köszönetét jelenti) ma szinte öszvetépte ruhámat az öltözködésnél, midőn elolvastam neki leveledből azt, a' mi rólla szóllott. A' jó és nem rút teremtés azt bánnya, hogy olly ostoba volt; és semmit észre nem vett, holott én mindég annyit csevegtem néki Uraságod felől – 's hogy Ő Hajnalodon jobban szemébe nem nézett Uraságodnak.

Örvendek szívemből, hogy még is van egy meghitt barátod, ha mégis érdemes az barátságodra. Valamennyire még is könnyebb a' szívnek. Én mindeddig néma vagyok; csak Klári láttya néha folyni könnyeimet. Más senki semmi bizonyossat még nem tud felőlünk. Imre! még egyszer kérlek: titokban maradgyon minden, a' mi minker illet. Tudgya-e Harmaty-is, hogy hallgatnia kell? – csak Őrhegyre útasítsad.

Forrón, a' melly forró, a' szerelem' első csókja csak lehet, telí szívemből – csókoltam meg – és szorítottam szívemhez az itt megjeleltt helyet – Csókolod meg azt te is. Ebből észre veheted, édes Andalgóm! melly igen kívánom betölteni minden kívánságodat, – hogy nem ugy szeretek, mint a' közönséges Leányok. Soha többet kétség ne férjen szerelmünkhez. – Isten veled Édessem! és – tiszta, örök szerelmem.

17. Levél Imre Lázának

Tábor Walvisznál. 9dik May 1799.

Tegnap előtt a' falúkból ismét táborba szállánk. Mintegy 30 ezeren vagyunk itten. Nem sokára alkalmasint elkezdődnek ismét a' hadi dolgok a' Rajnánál, minekutánna Olaszországi Hadunk is egyre győzvén, erőssen nyomúl előre.

Feleletem a' három utólsó levelére már régen útban vagyok. – 's most megint irok? – Hadnagyom, ki különben sátoromban fekszik, ma szolgálatban vagyok. – az eső esik – magamat semmi szolgálat – se pajtásaim' látogatásai nem tartóztatnak, mert minden az ő lyukába bujt, – és itt háboríttatlan Magánál lehetek, Egyedülszerettem! Máskor is szüntelen, minden Szempillantatban, minden helyben, minden alkalmatossággal – ébren és alva Magánál vagyok, noha nem írhatok mindég. Valahol állok, valahol járok, gondolatokba merülök. Ha az epedő, önnön tűzében emésztődő, magát fájdalommal tápláló, bús, 's magában még is büszke, néha dühétől szinte elragadtató szerelmet valaki emberi formába önteni, és lerajzolni akarná, tehát csak engem rajzolna le: midőn estvénként sátoromban szalmán ülök vagy fekszem – dohányzom – 's fellengezve Téged érezlek, és gondollak szerelmes édes Barátnéja szívemnek; hogy oda meredő

szememből gyakran egy égő, nagy könnyecsepp esik ölembre, – hogy gyakran a' Világot ölelném által, ha lehetne, – 's ha lehetne, gyakran, szerencsétlenségem' elgondolásánál (mint Sámson a' ma palotának oszlopaít) megragadnám a' Világot, meg ráznám, és a' hajdani Zűrzavarba ontanám – 's magamat omladéki közé temetném, – 's ismét nem tenném, hogy Téged tovább – örökkön örökké szerethesselek. Líza! én még is nehezen leszek valaha szerencsés! – mert ha életben maradok is, tehát öszve-kerülhetésünkig, indulatom által csigázartván, oda hervadok – vagy eszemet veszttem el: az ilyen szerelem, mint az enyém, olly tüzes, olly nagy, az olly esupán egy tárgyért lehellő, sok egy emberi szívnek. Óh Te! több, mint sem a' mit egygy szív által érezhet, egygy elme meggondolhat! –

Gyakran, ha meg gondolom tőled illy meszsze léteimet, talán soha öszve nem kerülhetésünket – kínzó fájdalommat ugy kívánnám oda ordíttani, hogy az Örökkévalóságon keresztül hasson – hogy az Anyatermészetnek hív fíjának kínnya felett borzadnia – magának a' megkérelhetetlen sorsnak fájnia kellene, hogy engem tőled, én Lízám, illy meszsze szakasztott. –

Írj, kérlek! – Sátoromban, az ölemben írom mind ezt.

18. Levél

Imre Lízának

Tábor Wakewisznál. 11dik Máj. 1799. Vírradtakor

Tegnap, ennyi szerencsével, és dicsőséggel nyert győzedelmeinkért inneplő Te Deumot tartott Károly. A' Mise, 30 ezer embernek közepette, egy magassan álló sátorban tartatott. Számatlan ágyú dörögte a' Mindenhatónak dícséretét; az ágyukat az ezernyi apró fegyver' pattogása követte – és a' megszabadított Német Birodalom' hegyei több ízben meg riadtak.

Líza! igaz, hogy mind ez nem történik egyenessen Hazámért, a' kit annyira szeretek; de a' többi nemzeteket letapodó Garázda Franczokat megtörni, igazságos dolog; 's azért, ha már életemmel kell áldoznom, nem örömet ugyan, de mégis zugolódás nélkül halok meg. Szerelmednek, barátságodnak, rajtam szánakodásodnak bizonyosságát viszem-által magammal; korábban megyek ki a' világból, mellyben nálad nélkül ugy sem akarnék, – nem tudnék lenni, – 's így még sem vagyok egészszen szerencsétlen! –

De ha élek, és a' téli Kvártélyokba szállunk, tehát látnom kell tégedet, – ha bár Ég föld ellenem esküszik is – bár ha négy-kézláb kell is hozzád másznom. Líza! a' jövő télen, ha élünk, meglátryuk egymást. – Hah! én már olly édesen álmodozok arról. Líza! én valamit feltettem magamban: a' Szerelem adá ezen gondolatot, – ne gátold, óh sors, szándékomat! –

Este.

Éppen most kapott Kér Regiment parancsolatot az előbb nyomúlásra. Mi-is következünk – alkalmasínt megtámadgyuk az ellenséget.

Nyughatatlan' várom leveleidet. Vehettem volna – kellett volna már vennem leveleidet. Mindennap elküldök a' Hadi postára. Líza! lelke életemnek! könyörgök, írj gyakorta! Minden leveledre újra fogantatik életem. Szeress, a' mint én szeretlek. – Az ütközet után írok legottan.

19. Levél
Imre Lízának

Tábor Walewisznál. 17dik Maj. 1799.

Meződről April. 18dikán írott levelét tegnap előtt vettem. Hálá az Egeknek! mind eddig még egygy levelünk se tévedt el, Gmundenből írott első levelemet kivéve.

Líza! ha igaz minden, a' mit nékem írál – 's én elhiszem, mert a' Természet különben nem volna egyébb, hanem egygy ezinkos, tündérkedő Alakos – minden a' Nap alatt nem volna egyébb, hanem hiú, család gőz, – 's ez a' Napalatti Világ nem volna egyébb, hanem egy ezernyi jó, és rossz, víg és szomorú Játékokkal szemfényvesztő nevetséges, csúfos Bolondház; – ha, mondom, igaz minden, a' mit nékem írál, ha ugy érzesz, ugy gondolsz, a' mint irtad, Líza! tehát Valóságunk olyan *Egygy*, hogy egygyik a' másik nélkül csak fél Valóság lehet – hogy egygyik a' másik nélkül nem élhet, ha csak az életet ugy nem akarja hurezolni, mint egy fájdalmas nehéz terhet, – és így tehát Líza, enyim vagy, most már enyim – 's én a' tied, egészszen, minden kifogás nélkül, a' mennyire lelkek a' távollétben birhatták egymást: de ha ezen háborút szerencsésen által élem, tehát tellyességgel enyim léssesz – enyimnek kell lenned, ha mindgyárt egygy egész Világ veti is magát gátúl közibénk; hozzád törom magamat, ha mindgyárt vérrel kell is ezen Világ' törvényein, Illendőségein, szokásain, és kabaláin keresztül rontanom, ha mindgyárt akarmelly módon kell is Téged' a' Sorstól megnyernem. Feltételem, mellyet semmi Hatalom meg nem változtathat ez: *Vagy Veled, Benned, Általad lenni; vagy nem lenni.* Harmadik valamire a' Mindenhatóság sem fog engem kényszeríthetni. – És a' te szívednek szintén így kell állani; ha nem, hát megcsalod Magadat, meg csalsz engemet, letapodod mind a' kettőnk' életének boldogságát; – megcsalod mind a' kettőnknek Teremtőjét – mind a' kettőnk' Anyját, a' Természetet; – ha nem, hát Valóságom olly nyomorúltt Játékja a' Teremtőnek, hogy jobb, szebb, nemesb, létre méltóbb dolog volna egygy por-szem lenni, mellyet a' szél této-va hajt, mint sem egygy illy ember – mint sem egygy illy, magam se tudom, micsoda? – Ugy vagyon: a' Te szívednek is szintén így kell állani, mint az enyimnek; különben ez a' Világ nem érdemel egyebet, hanem hogy egygy mocsárba töltessék, és vissza lövettessék a' Zavarba, mellyből teremtetett. És ha mind ez álom volna? – hát nem tudom tovább, mit érezzek, mit gondoljak; hanem annyi bizonyos, hogy akkor egygy Valóságnak, a' millyen enyim, irgalmatlan büntetés, hogy – született. De ugy vagyon – ugy kell lennie: Én szeretlek, 'Te szeretsz engem', és egygy más nélkül nem élhetünk: 's azért Líza, Isten és a' Természet előtt már Feleségem vagy, – 's Feleségem léssz a' Világ előtt is, minden értelemben; ha élek – minden esetre tehát, szeretett, tisztelt, imádott Feleségem! – És imilly hangban is legyenek írva ennekutánna leveleid; minden közönséges forma, szabás, tartózkodás, idegenség ki legyen tiltva leveleinkből; ha különben cselekszel, azt fogom vélni, hogy – gúnyolod szívemet! –

Jól mondod: „*hogy méltán mondhassuk, hogy élünk, szükséges, hogy munkálkodjunk.*” Én is munkálkodom, de még sem élek, egész kiterjedő értelemben; vagy legfellyebb úgy élek, a' mint lovam él, a' ki mindent megtesz, a' mit akarok, és mindent elhord, a' mit rá tétetek. Igaz, hogy a' Közjóra nézve szükségessék az olyan emberek is, kik így élnek; de talán volna tehetségem több és nagyobb lehetnem, mint sem vagyok. Azonban így vagyok, így volt, 's mindég így fog maradni az emberek között. De ez legkisebb hajom: csak 'Te szeress engem Kegyes! Ugy vagyok édes Barátném! csak Szerelmed az, a' mi engem egészen szerencsésé, vagy szerencsétlenné tehet. Imádott szíved a' mindenható sors, ki életemet határozza.

Az én könnyeim sem folynak többé, – túl vagyok már minden fájdalom' határán. Nem találok szót, melly szívem' állapotját kifejezné; – meg vagyok dermedve; csak néha bőszerűk el, és szilajúl dühödöm minden ellen, a' mi van, 's a' mi nincs. Tulajdonra az erősebb, és szilajabb Férfiúságnak, mellynek felháborodott ereje néha önmagát is feldúlná. –

Boszontanak, búsítanak, háborgatnak, üldöznak 'Téged tehát kegyes szép Lélek? 's pedig tennen Atyádfiai? – Fel se vedd őket – vess meg mindent, a' mi nem méltó, nem érdemes reád. Hadd meg a' Világnak szokott folyását. Az én Sorsom is olyan, de már megszoktam. – *Élly, és szeress engem; a' mint én élek, míg lehet, és szeretlek, míg élek.* – Óh ha karjaimba ragadhatnálak, és a' Földnek valamelly titkos rejtekébe bujdoshatnám véled, hol a' Szerelem, Barátság, Bölcsesség, és Természet jámbor szövetségben, egygyességben laknának vélünk! – Hadd álmodgyam ki boldog álmomat! – – –

„Ils sont cruelles les chagrins de l'amour, mais le calme d'un coeur indifférent l'est d'avantage.”

A' ki ezt szívéből vette, az igazán szeretett, – mint én: mert szívemben is éppen ez vagyok írva. Boldog vagyok, hogy 'Te is mélyen érzed ezt. Az igazán szerető szívnek fájdalmaiban még is kimondhatatlan édesség vagyok, mellyet a' csendes, kemény, délezeg szív nem ismér.

*L'indifférence est pour les coeurs
Ce que l'hiver est pour la terre.*

dit madame Deshoulières, et c'est bien vrai. Hogy 'Te ezt három esztendő előtt nem érezted?! – vagy ha érezted, hogy még is elnyomtad?! –

*En tout tems l'amour nous dompte,
On règle en vain ses desirs;
Vous aurés à votre honte
Ses peines sans ses plaisirs*

dit la meme Deshoulières. – Szíved, a' 'Te jó, szép, nagy, felséges, isteni szíved, mért halásztá ennyire szerencsémét? – De mit használnak a' szemrehányások? a' mi megtörtént, nem lehet másképpen. De szívem mélyen sohajt, valamikor róla gondolkodom. Héj, édes Lízám! még sem kellett volna néked azt mívelned! – mik lehetnének mi most már? – Századokat élhattünk volna már szívünk' boldogságában; midőn most

még az is bizonytalan, ha látjuk ő valaha egymást! – Félben kell szakasztanom az írást, mert szívem bús, háborgó hullámokat vet.

19 Maj: Este

Tegnapelőttől fogva nem írhattam, mert mindég esett, és soha se valék magam a sátorban. Most, vasárnap este, midőn pajtásaim szerre úgy mulattyák magokat, a mint lehet, most van ismét alkalmatosságom az írásra.

Ezen szempillantásban vevém Harmaty' levelét. Irja, hogy 'Te kérted volna Őt, hogy írna meg Néked mindent, a' mit felőlem tud. Köszönöm, kedves rólamvaló gondoskodásodat. De légy bizonyos abban, hogy minden időben Te vagy az Első, kit Magam felől tudósítottok. Másoknak, legjobb Barátimnak is csak igen ritkán írok: Tied Magadé minden időm; csupán néked élvén, másoknak csak alig tudok valamit írni; holott minden, a' mi ismér, Haddi ujságokat kívánna tőlem.

Még mindég itt állunk a' Táborban, de mindég készen az ugrásra. Szép győzedelmek, nem kétlem, tudva lesznek előtted is. Én valóban nem vagyok alkalmas azoknak leírásokra. –

Annyi ezer embernek közepette én mindég egyedül vagyok. Valamint egy kis időt lophatok magamnak, legottan leveleidet olvasgatom. Elolvastam azokat már százszor is; és még annyiszor elfogom olvasni azokat. Mind eddig még rendgye szerént jártak leveleink. Irj nékem valamikor csak lehet; engedd ezen egygyetlen egy örömét életnek mennél többszer élnem. Csupán leveleiddel élek. Te olly szépen írsz – olly igen szívemre és lelkemre tudsz beszélni; – Én ezt nem viszontagolhatom szívemnek illy borzasztó állapottyában, – az öldöklő fegyvereknek szüntelen háborgató zajjában.

Tavaszi Éneked, melyet Szemérméd' gyermekségnek hív, igen szép, – szép, mint a' Tavasz az ő gyönyörködtető öltözetében, egygy Saphóhoz, egygy Deshoulières-hez illő – de minek hozom ezeket itt elő – Magadhoz illő. Ha Homér' idejében éltél volna, a' Muzsák' száma egygyel megszorodik vala általad.

Köszöntem hív Kláridat; sajnálom megsértett kezét; kérem Őtet mindazonáltal, hogy a' másik kezével sok leveleidet hordgya a' Postára számomra.

Tábor Singennél, 21 Maj:

Hozte Helvetziában (hazájában) jól megverte az ellenséget, 's ez megverettetése után meszsze vonta magát vissza. Nauendorf legottan általment a' Rajnán, és ezen részről is üldözi a' futókat. Ez tegnap történt; és ma Károly is egész Hadával előre, utánnok nyomúl. A' Főkvártély Singenben vagyon, 's mi körülötte táborozunk *Hohenville és Hohenstaufen alatt*; Híres helyek voltak ezek az ősz német Előidőben. Holnap tovább megyünk. A' Helvétáknak egygy része nem szereti a' Francziákat. Győzedelmeinknek talán (Adgya Isten!) még az idén Békesség lesz a' vége.

Tábor Schaffhausennél 24. Maj:

Tegnap az egész Haddal általmenénk a' Rajnán két hajó-hídon mellyek *Paradies* Apácza Klostornál verődtek. Éppen Úrnapja volt. Sok ezer Helveta volt nézőnk a' Rajnának mind a' két partryán. Károly Főkvártélyja Paradiosomban vagyon az Apácza-knál; – mi Schaffhausen körül táborozunk. Ma, mihelyt hajnalodott, többed magammal a' Rajna' Esetét lovagoltunk nézni, melly Schaffhausenhez egy fertály órányira vagyon: Leírhatatlan Scéna: – nagy, szilaj, csudálatos, borzasztó, bámíttó. – Láttam, bámúltam, és éreztem. – Képe a' megkérdelhetetlen örök sorsnak, ki mindent elragad magával a' mi a' porral rokon. Csak ide utasítsad Leveleidet – az ágyúk morognak előttünk.

20. Leveél

Láza Imrének

Meződ, 27dik Maj:

Egy kis időt loptam, 's firkálok; az úton elfogom végezni. Mit is tehetnék ennél jobbat? – A' szomorú távolléltben csak így vigasztalhattuk egymást. Te pedig kívánod, hogy gyakorta, és sokat írjak? – Irok tehát valamikor lehet, és a' papírosra öntöm minden érzeményemet – Mind? – ne hidd! ezered részét sem lehet.

Azt gondolád tehát, kedves Sophistám, *hogy csak Barátságomra volna előbb szükséged, a' végett hogy utóbb Szerelmemet is megnyerjed?* – Én is elegendő Sophista valék egykor annak általlátására: hogy mi közép úton nem járhatunk; szerelmedet nem viszontagolhattam, és nem is tudtam akkor, ha fogom-é azt valaha tehetni; csak hamar hideg és büszke álareszt vevék tehát fel; – de a' szerető Ifjúnak sólyom tekintete keresztül nézett álképeimen. 'S hogy te azután engem Marczonfán, a' mindennapi Leányok' számába aláztál, még is nagyon fájt nékem.

Jól emlékezem még arra, midőn Erkeden Csomborynál legelőször lártuk egymást. Midőn az ebédnél ülénk, 's Csombory így szólla hozzám: Láza! oda tekintés! – Ki jön ott? – 's én Sziklayt megpillantván; örültem; és még valakit véle – és magamat alig tart-hattam: mert a' szív ezer hangokkal kiáltá kebelemben: „Ó az!” – midőn háborodá-somban Sziklay' kezét tűzessen megszorítottam, hogy Ó szinte elbámúlt, – midőn, az alatt, hogy Csombory titeket idézlett, ismét magamhoz tértem, és hamar jó kedvem-be öltöztem, hogy érzeményim' elfedhessem. – Midőn a' röbbit szüntelen a' Hajnalodi szüretre unszoltam, 's magamban azt gondolám: ha mind elmaradnak is, csak Ó jöj-jön el. – Midőn Hajnalodra érkezvén, szorongatva reméltem; – midőn az idő nékem ott olly kimondhatatlan hosszú vala, valamig meg nem jelentél. – Midőn jó Aryámnak szinte mindenre visszáról feleltem, hogy már nem tudta, mit csinállyon velem; – mig utóbb éles tekintete, mások nyelvétől segítettvén, a' dologba nem hatott. – Ne átkozd, rágalmozódat, ha szeretsz; bocsáss meg nekik, mint én megbocsátottam, és felejtse el. Ne kémlelődgy utánnok! Az örök éjbe legyen minden temetve. Mit használ-na? – A' megtörténttet Isten se teheti meg nem történtté soha.

Szerelmet, az ő tiszta, széles, valóságos értelmében, ki mondánk egymás eránt: 's ezzel elfelejtve légyen a' múltt idő. De mire valók, kedves Barátom, a' te esküvéseid? – Csak, ha nem is mondottaknak veszed, csak ugy tudom megbocsáttani, hogy indúla-

tondák tűzében elfelejtve magadat, a' mindennapi szeretőknek illy közönséges szokásokat szükségesnek lenni ítélted közöttünk. Azért tehát Kedves Barátom! se nem esküvések, se nem ígéretek, és fogadások – hanem a' Szerelemnek ereje, hatalma lánczollyon téged hozzám, – engem te hozzád. Jobban vélekedem én felőled, 's némelly Próbák által magam álhatatosságáról is jobban meg vagyok győződve, mint sem hogy változhatásunkról gondolkodhassak. – Egygy szíves csók, egygy meg hitt, bizodalmas kézzorítottás, mint a' jó barát barátjának ellenében, (minthogy az aszszonyi szív, és annak hűsége ingónak tartatik) szorosan öszveköttve a' Sympathiának bájköteleivel – lelkeiknek öszvehangzó érzeményeik által – egygyek a' szívnek minden kívánattya, elmének minden gondolattya, 's a' Szerelemnek minden gerjedelme által – eltökélve minden jó és hal esetre – híven mind halálig – megváltozhatatlanul: – így gondolám én elejétől fogva két Szeretőnek állapotját; – így Szívem szerént való a' Szerelem – 's ilyen legyen a' mienk is.

Be keveset ismér engem a' jó Jegenyec? – nevettem, mennyi ezerféle vélekedéssel vannak felőlem az emberek? –

„*Maga sem fog mindég álmódózni.*” mert közlőrl többnyire másképp szoktunk mindent látni; mint sem a' távollétben. Te is, édes Andalgóm, talán sokkal fényesebben képzeled magadnak Lízátat, mint sem kellene; és Ő megérdemli. Néki pedig igen fájna, ha réged' utóbb megesaltt remények gyötrenének. Illy formán gondolám én ezt, 's talán Sziklay is ezt vélte ott, a' hol gúnyolódni láttatott. –

Köszönet kedvesem hozzád való bizodalmadért! Hidd el, hogy azt érdeme szerént becsülni tudom, és részemről viszontagolni fogom.

Mayntzi Történetedet még Bécsben tudtam, Harmaty által. Jól cselekedte, hogy leveleidet vélem közlőtte. – *Lincol*n Kisaszszonyt ismérem; vélem nevelkedett a' Klastromban Dunavárott: szép, csintalan Leány; attya Lovas Generális, ugy-é? –

Bajos, midőn az ember így esalatkozik; de az ilyen történetek önmön isméretre vezetnek.

Nyugrasd meg magadat Kedvesem! hiszen nem kételkedem többé. *Hiszem én az igaz Szerelmet!* különben inkább szívem' lángjában akartam volna elenyészni, mintsem egygy Férjfiúnak Szerelmet vallyak. Én tehát elhiszem még azt is (nem, mint Húgod) hogy vannak jó férjfiak a' világon, noha – könnyen megolvashatók.

Ha mondom néked, hogy én is mindég, szünet nélkül rólad gondolkodom – nálad vagyok – benned élek – tehát nem ujság – természetes dolog. Az én legfőbb kívánságom is öszvejöhetségünk; de ha e' megrörténik is, megint többet kívánunk. Az ember telhetetlen állat. Sokszor gondolom: Csak egygy esztendőt engedgy, óh Sors, kívánságom szerént élénem! – azután ha meghalok is? – De az esztendő rövid; ennek elfolytra után megint egygyer – meg többet – tovább egygy egész Örökkévalóságot ohajtanék, hogy azt karjaid között élhetném. De haj! mit emlegetem a' Jövendőt az illy kétséges Jelenlétben? – Az Örök Gondviselés oltalmazza életedet. El nem ejtem kedvemet, valameddig legkissebb sugárját látom a' Reménynek.

„*Nem tartom én füstnek a' Virtust.*” 's ezt bizony, még olly hanggal mondgya, mintha – valami igen nagyot mondott volna? – Minden becsületes embernek azt kell a' Virtusról tartani, hogy nála nélkül semmi meg nem állhat a' világon: A' Virtus az ember boldogsága! Religio a' vigasztalása. Jól mondja Korzebue:

*Es giebt noch Menschen: du in deiner Tonne
Lösch aus dein Licht: weg mit dem frostigen Scherz:
Es giebt noch Tugend, unter jeder Zone
Schlägt hin und wieder noch ein fühlend Herz. –
Die Tugend selbst ist Lohn! wird also nicht belohnt; –
Sie giebt den Himmel dem, in dessen Brust sie wohnt.*

Tudom, hogy van a' Virtusnak határa, mellynél ha ez tovább megy, Virtus lenni, megszűnik. De igaznak kell lenni annak is, hogy minden félre csapás a' Virtus' ösvényéről, bánatot okoz. – Julia is elkerülte volna legmérgesebb könnyait, ha – meg nem esett volna. Nem vagyok én azon büszke Pávák közül való, kik a' szegény cselábitottakat minden kivétel nélkül fenneny kárhoztatták; szánom szegényeket! Csak a' bújázkodó Fajtan érdemli méltán a' megvetést és utálatot. St: Preux valóban szeretetre méltó férjfiú: de ott mégis legérdeklőbb története, midőn magát meggyőzván, szerelmét és szerencséjét feláldozza, 's még is holttig híve marad Juliának. – Julia, minden tündöklő tulajdonsági mellett, csak mint Wolmárné, mint Feleség és Anya tetszik nékem leginkább. De én még csak egyszer olvasám a' Helóizt. Valóban szükséges, eme könyvet többször olvasni, hogy minden Szépségeire rá akadgyunk. Rousseau-nak tiszta Morálissa, Ideáinak fellelgező járása, kifejezésének könnyűsége, fel-séges, eleven, érdeklő rajzolatú mind annyi szépségek ezen Remekmunkában.

Szegény Öreg! mit kell valyon még utóbb felőled hallanom? – Imént esonka – most már vén – ezek valóban szomorú kilátások. De várjuk-el azonban, ha a' vén, esonka még tetszeni fog-é. Édes Barátom! mond meg igazán, miként vélekedel te én felőlem, hogy annyi ellenvetéseket hordaszsz elő? – De te hiszen nem ismérhetted ezen részről gondolkozásom' módgyát, 's pedig én tellyes bizodalmat kívántam tőled? De most már, reménylem, ismérsz – legyen tehát vége ellenvetéseidnek. Ha Jeremiási Keserveidben követni akarnálak, én is mondhatnám hogy, miólta nem láttuk egymást, én is három esztendővel idősb lettem, 's napról napra idősb leszek! – C'est en effet un malheur terrible! – A' bű, és kedvetlenség, engem is időnek előtte megvénített: – de ime! keserveid elragadának engem' is? – 'S még sem akarom elhallgatni: Te is édes Barátom, akkor ismerkedtél meg vélem, mikor mélyen rejtett, szinte esztendőig táplált bűm, noha kora Ifjúságomban az egészség' Virágát már elhervasztá. Azt mondgyák ugyan a' hízlekedők, hogy akkori nagy betegségem által inkább nyertem, mint sem vesztettem volt: – hogy betegségem édesen epedő tekintetet, 's a' csendes melánkolíának érdeklő vonását hagyta volna hátra képemben; de, ha ugy volna is, be örömet oda adnám e' szomorú nyereséget, előbbi erős nyers egészségemért, és szerencsés vidámságomért.

Még egygyet! 's azután legyen elég mára. Imre! én jobban vélekedem felőled, mint sem magad láttatol vélekedni magad felől: nem hihetem el, hogy, ha bár rosza fordúlt volna is sorsom, Te az önnön gyilkosságnak bolondságára veremedhettél; hanem hogy mint St: Preux, fájdalmát meggyőzván, Te is indulatodnak Űra lettél, 's Barátom maradtál volna. Egygyemást elfelejtenünk minden esetre lehetetlen volt volna:

*Ede Seelen tragen
Ruhig ihre Pein,*

*Und nur Buben schlagen
Mit dem Schwerdte drein"*

*Gute Mädchen schliessen
Ihrer Liebe Schmerz,
Ob auch Thränen fliessen,
In ihr blutend Herz.*

Vedd jó néven rút firkálásomat. Ha sokáig írok kezeim elgyengülnek, 's annyira fáradnak, hogy reszketnek. – Jó éjtszakát! –

28dik Maj:

Jó reggelt kedves Barátom! Semmi sem annyira rossz a' világon, hogy valami jó ne háramlana abból vagy magunkra vagy másokra: Tegnap boszszús valék hogy ma útnak nem indulhattam, 's most szívemből örülök – mert az Órhegyi alkalmatosság ma két leveledet meghozta számomra; 's ha el mentem volna, ezek egygy héttel utóbb jönnek vala kezeimbe.

Szerenesémre egygyütt vevém mind a' két leveledet; mert ha az első magát vettem volna, szomorú lett volna egész útazásom: a' másik csakugyan vidítottbb hangból szól. Édes Imrém! ne ejtsd-el kedvedet: környülállásaink ugy is olly szomorúak, a' míllyenek csak lehetnek; ne tegyük azokat még nehezebbekké. Bizzál, és remélly! – én többet nem mondhatok. A' Fergeteget napfény, a' bűt öröm váltya fel – annyival inkább, ha, a' mint mondod, még soha sem valál szerenesés. – Én is mondhatom, hogy kevés képzeltt holdog óráim százezred részét sem reszik életemnek. Szenvedek, a' miólta érzek 's gondolkodom; minden ugy nevezett földi holdogság búfórrás vala nékem. Reméllyük tehát, Kedvesem, hogy még most leszünk szerenesések.

A' Télen tehát meglátrnyk egymást, ha élünk? – Óh! már ezerszer gondoltam – miként leszsz majd az. Adgya Isten, hogy megtörténnyék, – én reménylem. Teremtóm! ki ezen tüzet szívemmel alkotád, nem lehet ez bántásodra; megvígasztalva, és remélve emelem fel Hozzád szemcimer Mindenható! – –

Sokszor gondolom azt is: mi lett volna belőlem, ha hajlandóságom, és akaratom ellen kellett volna férjhez mennem? – 's alázatomra azt találom, hogy azon esetre sok közönséges Aszszonynál, ki legalább színlelni tudgya szerelmét, kisebb szívű lettem volna. Hála az Egeknek! hogy ez ugy nem történt. Áldgya Isten jó Atyámat! hogy sokaktól kísértetvén, únszoltatván, engem soha sem kényszerített.

Isten veled, édes Imrém! Reszketek éretted, mert ütközetről írtál. Vajha már ismét volnának leveleim! – Az úton többet írok.

Még egygyet: Örülök, hogy még is van egy meghitt barátod. Sokkal bátrabban írok. De bizonyos vagy é benne, hogy leveleim semmi esetre rossz kezekbe nem jutnak, (mert a' mint látod, egész szívemet kiöntöm kebeledbe), ha nem, hát inkább egésdel leveleimet. De ne, ne cselekedgyed, mert tudom sajnálnád; valaminthogy én sem adnám leveleidet a' Világ' minden kincséért. Isten Veled!

Rábony 29 Maj: Este.

Ma korán indultam el hazúl – 's fél órája már, hogy itt vagyok. Klári, és egygy hív inas egész úti kíséretem. Azt gondolod talán, hogy únalmas lehet útazásom? – Óh nem: mert leveleidet mindenütt vélem hordozván, édesebb társaságban már nem útazhatok. Az egész nap kocsiban ülén, a' szép Este sétálásra ingerel ugyan a' szabadban, de még is jobb szeretem, véled ezen levélke által mulatozni. – Óh édes Barátom! melly mélyen, melly fájdalmassan érzem, 's napról napra jobban, hogy nálad nélkül ezen a' szép Világban mindenütt csak gyászt látok, – hogy nálad nélkül, ha mindgyárt az egész Világ tömjénezev hódolna is nékem; soha se lehetnék szerencés, hogy te mindenkor hibáznál szerencémnek; – vajha ezen levelem, és az előbbeni mennél hamarabb hozzád juthatnának; legalább kétségeid eloszlanának. Édes Imrém! írj mindgyárt leveleim' vétele után; de kétségekkel ne jöjj ám. Mi szerettyük egygymást – 's pedig nem mindennapi módon; az idő megmutatta. Várjunk tehát türedelemmel. Mindenben van határ – a' szenvedésben is.

*Le ciel qui nous forma, qui porta dans notre ame
Ces elans mutuels du feu, qui nous enflamme,
Veille encore sur nos jours; nos liens sont sacrés,
Pourquoi; s'ils l'offensaient, les aurait il serrés?*

Igy szoktam én okoskodni; – Jó éjtszakát! –

Dunavár 29dik Maj: Este későn.

Tesztvérjeim egésségessék. Herfén vissza megyek – a' Bátyámmal Órhegyre; – de onnan nem sokára ismét Meződre. Leveleidet tehát csak Meződre utasítsad; ott bátrabban, és hamarább veszem azokat. Isten Veled! szeressd Lízádat.

21. Levél
Líza Imrének

Bálintfa 6dik Jun.

Tegnap előtt estve Dunavárról Meződre érkeztem, 's ma már útban vagyok Órhegyre; a' Bátyámmal útaozok; a' homályos fergeteges idő kellemetlenné tevő útazásunkat. Szinte nyolcz napja immár, hogy nem írtam néked, édes Barátom, azért meg se várván Órhegyre jutásomat, még itt útban tollat ragadtam.

Én is tudnék néked némelly hadi környülállásokat írni; de gyűlölök leveleimben mindent, a' mi egyenessen minket nem illet. Rövideden mondom tehát: Tegnap ment ezen tájon keresztül az olasz országú Hadhoz menő Moszka seregnek egy csapatya. Tegnap Ludányban táboroztak; a' vidékbéli Uraságok mind meg nézték őket; engem is elvive a' Bátyám nézésökre. Erős, bátor nép, – jó katona lehet; de durva emberek. –

Azt kívánod, édes Barátom, hogy valamikor szívem szóllani akar hozzád, mindig írjak? – Óh Édessem, meg kellene akkor kezeimnek merevedni, – szemeimnek homá-

lyosodni, mert soha se szünnék meg, – 's még se tudnám magamat soha ki beszélni. Azon kívül is a' betűket, szavakat, oly hidegeknek találom; 's még is áldom mind az írás' mesterségének, mind a' posták' járásának Feltalálóját; mert kétségbe kellene esnünk mindég Kedveseinknek távollétében. Emlékezel te is gyakran felőlem? – Én mindég rólad gondolkodom. Már néhány nap óta nem alhattam jól ki magamat; 's most is fáradt vagyok, azért jó Éjtszakát! –

Órhegy 8dik Jun:

Kedves Barátom! már ismét kívánom leveledet – búsúlok rajtad. Én ugyan reménylek még; de még is vannak óráim, melyekben feketén forog előttem minden. Világosan csak egyedül az áll előttem, hogy látnunk kell egymást, ha csak örökre szerencsétlennel lennem nem kell. Valóban nem hiszem, hogy valaha már boldog lehessenek. A' kötelek, melyek engem még egy örömtelen élethez kötnének, elszakadnak – 's én magánosan, elhagyatva fogok állani a' Világban, mint az eltévedt Vándor a' Pusztában, kínok, gyötrelmek, síralmak közt fog folyni életem; – 's pedig, ha elvesztenélek is, nem volna szabad halálomat kívánnom, szent kötelességekkel tartozván még neveletlen két testvéremnek, kiknek még boldogult Atyám' életében Annyok helyett voltam, noha gyermek magam is, de nálaknál idősebb. „Míg te élsz, édes Leányom (ímfgy szólott szegény Atyám egygy pár nappal halála előtt) addig tudom, hogy jó Gondviselőjök leszsz gyermekeimnek. Légy olyan hozzájok, mint eddig valál, és én megnyugodva hunyom be Szemeimet.” – Én szentül fogadám néki, és megakarom tartani, a' mit ígértem. – – –

Eddig valék levelemben, midőn a' tiédet vettem. Jólkor jöve éppen; mert bús lévén, alkalmasint egész levelemet a' bűnnek hangjaival töltöttem volna, a' mi téged azután nyughatatlaná fogott volna tenni. – Most felvidúltam. – Te is vehetted eddig két leveletem. Hála Istennek! a' te leveleid is szerencsésen kezemhez jöttek eddig, 's most még hátrabban írok. Irj te is kérlek, leginkább az ütközetek után – óh ez a' szomorú távollét! – a' melly pillantat örömemet szűli, leveledet vévén, ugyan az meg is öli, ha meggondolom, mennyi történhetett az alatt, míg leveled útban volt. –

„Ha igaz mind az, a' mit eddig nékem írtál.” Istenem! ha leírhatnám minden érzeményimet! – 's mit nyernék hát véle, ha tégedet velem egygyütt megakarnálak csálni? – Hiszen éltem' boldogsága forog fenn, – hiszen nem tegnapi dolog – nem a' képzelődésnek részegsége – nem egy két órának szelessége, hanem tellyes meggyőződésem tökéllt el engem? – Ha dicselkedni akarnék, elmondhatnám, mennyit szenvedtem Hozzád való Szerelmem miatt; – de legyen elég szavam.

Győzdelmeink hiszen tetszenek nékem is; de csak a' Békességnek örülök meg egészszen. Csak ha megláthatlak megint, és minden veszedelmen kívül tudlak, akkor mondok én Te Deumot.

Ugy vagyon; édes Imrém! én egészszen a' tied vagyok – örökre – minden kifogás nélkül, egészen a' tied; jobban szeretlek, mint sem életemet, vagy jobban mondva, semmit se szeretek kívüled; mert minden, a' mit még szeretek, nem is érdeklene többé, ha téged elvesztenélek. Szívem egészszen a' tied, egyedül a' Virtus' szeretete iralkodik benne feletted. A' Virtus által értem minden kötelességeknek hív hételyesítését. De ójd magadat a' további kételkedésnek vétkétől! – Te vagy az első férjjiú,

kinck Szerelmet vallottam. Ha valaki imádóim közül megretszett is múltól, hamar elfelejtém; Téged egyedül nem tudtalak elfelejteni; és így azt kell gondolnom, hogy az Égek' akarattya, hogy egymást szeressük. Mind eddig nékem a' Szerelem még csak bűt és fájdalmat okozott; 's még is ezen bűmat a' Világ' minden egyéb boldogságával sem cserélném fel. Bomladozott egésségem miatt borvizzel élek; ez az oka, hogy Meződre sietek. Isten Vele! Szeressd Lízádat.

22. *Levél*
Liza Imrének

Órhegy 12dik Jun:

Innen írok még, mint látod. Rendessen jártam utolsó leveleddel: a' Bátyám' kezébe adatott az; Ő véle ajtóhoz jövéen azt mondgya: „Bezzog adok valamit, a' minck meg örül valaki!” – Én azt vélvén, hogy egygy kis kosár gyümöles fogna az lenni, kértem, hogy mutassa meg. Ekkor meg nyitrya az ajtót – megcsókollya leveledet, és nékem adgya. Én megháborodtam, és ijedtemben egygy nagyot hazudtam, mondván, hogy egygy kis kosár cseresnyének jobban megörültem volna. Bátyám elneveté magát 's természetesen azt felelé: „Eb hidgye!” – 's elment. – Vajha befogná a' száját! – ha már sejt is valamit.

Holnap után viszsa megyek Meződre; alig várom már, hogy ott legyek, mert ott senki sem háborgat: Bátyámhoz még is sok ember jár. Ugy tetszik, mintha gyűlölni kezdeném az embereket, és az ő társaságokat? – Ez nem volna szép. De ha az ember egygyyszer ismerni kezdi őket, az ő álnokságokat, keménységüket, fortélyokat, valóban a' legérzékenyebb szívnek is meg kell telleni keserűséggel, és akkor legjobb önmagába vonólni.

13 Jun; Reggel

Mintha valamennyen összebeszéllettek volna boszontásomra; egygyik a' másikkak adá az ajtót kezébe – és mindúntalan félbe szakasztották írásomat látogatásaikkal. Ki ezt, ki amazt kémlelte tőlem – Patvar vigye az illy vislákát; utóbb minden időmet elbitangoltatná vélem. Alig várom, hogy Meződön legyek csendes magánosságomban. A' mint látod, édes Imrém, mindent öszve firkálok jó 's rossz kedvemben; de hiszen magad kívántad úgy, végy tehát jó néven mindent.

A' napokban Testvéremnek, és Ninának kellett írnom. Alig tudnám már öszve toldozni a' két levelet, hogy már neheztelni kezdék magamra is; holott szeretem mind testvéremet, mind Barátnémat. De, Isten tudgya! olly hidegnek, erőltetettnek találom mindent, a' mit másoknak írnom kell, hogy – egész boszszúság.

Imre! Szerencés vagyok, ha azt találod, hogy érzésed, és gondolkozásod' módgya valóban megegygyez az' enyimmel; ha mind azt, a' mire kívánatid áhítnak, felleled bennem, – a' mint én benned mindent fellelni reménylek, a' mit ohajtok. Boldog vagyok én! – Boldog te is! – Ritka szerenese, hogy két egymásnak teremtett lélek milliók közül fellellye egygy mását. Meglőn nekünk ezen boldogság; és így tehát nem

vagyunk szerencsétlenek – mostani állapotunkban, külön nyögven kínnya, és fájdalom alatt talán örökös különlétünknek, most se vagyunk szerencsétlenek. Viseljük el tehát, a' mit a' Mindenható reánk mér, de reméljük minden Jót, és, e' Világ minden törvényeinek, formájának, szokásainak, fortélyainak, áskálásainak, Bolondságainak ellenére tisztán, híven, és állandóul szeressük egymást. Ilyen szövetség, mint a' miénk, az Istenségnek is tetszésére lehet, mert az embert Ő nem ínségre, hanem boldogságra teremté: – hogy az ember, felváltva boldogítsa, és boldogúllyon. Így tehát még jól fog mehetni dolgunk, csak – várakozunk, és tűrjük.

Meződ 14dik Jun.

Fél óra előtt érkeztem meg. Útamban mindég rólad gondolkodtam. Itt magánosságomban, hol csak ritkán háborgat valaki, Te, és apró foglalatosságaim között osztom fel minden időmet, édes Szerettem! – Vajha sebessebben mehetnének leveleink! de haszontalan. – Fáradt vagyok; a' nyugalmat ohajtom. Adieu! –

15dik Jun: Este:

Itt akarván mulatni egygy pár hónapig, lakhelyemet a' mennyire lehetett, alkalmatossá kelle tennem. Most bészárom leveletem. Holnapra Bánlakinéhoz igyekszem; ott postára adom leveletem.

A' csendességet, magánosságot, nyugalmat a' Természet' kebelében mindég jobban szerettem, minden gyönyörűségeknel; legfőbb kívánságom vala, mindég így töltetni életemet; de most semminek se tudok örülni, – hidegen veszek mindent – egyforma únalomban foly életem. A' Jövendőbe tekintvén, Zűrzavart látok; a' Jelenlét ezer bút, gondot, fájdalmat ád; a' múltt szomorú emlékezetekkel tellyes. – Ilyen az életem! örömtelen, búval tellyes. Isten! csak Te tudod, mi lesz a' vége!

Boesáss meg Imrém! hogy akaratom ellen is panaszokba merülök; elég gondod lehet magadnak is, nem volna szükség azokat még panaszaimmal szaporítanom. – De senkim sínesen, kívül érzeményimet megosztam – kinek szívemet megnyíssam – kebeledbe kell magamat kiöntenem; – hiszen azt se tudjuk, meddig írharunk még egymásnak! – Sok jót nem reménylhetek, mert a' szerencse mindég mostoha volt erántam; legszerencésb napjaimat alkalmasint már megéltem. – Szükséges az is, hogy készen tartsam magamat minden bal esetre, és így természetesen napról napra fogy vidámságom. Nehéz, kínos, így önmagába záródva lenni! – –

Gyakran kívánom, hogy a' mindennapi Leányokhoz (kik a' gondatlan Zajban szerencsésen oda tánczollyák napjaikat, hasonló, és érzéketlen legyek; de csak hamar megbánom kívánságomat, és Szívem' ínségének közepette hálákat adok a' Teremtőnek, hogy ezen érzékeny szívvel teremtett. – Igaz, hogy ezer féle gyötrelmeknek van az illyen kitéve, mellyeket a' könnyen gondolkodó nem ismér; de meg vannak örömek is, mellyek csak az érzékeny szíveknek tulajdoni. 'S azért minden legjobban van úgy, a' mint van. 'S így a' mindent vezérlő Gondviselés mindent bölcsen intézett a' nagy Czélra; Elménk ugyan nem hat a' homályba, de a' Hit vezérellyen bennünket. Nyugodgyál meg tehát szegény szív, ha itt nem is – ott Béke van.

Miként is tudnánk örömeinket megbecsülni, ha sokféle szenvedéseink azokra el nem készítenének bennünket. Tartós boldogság nem illeti a' port, következendőképpen sorsunk is változás alá van vetve. –

Boszsonkodom, rossz kedvemre, és örömet más hangból írnék, de – nem megy. 'S így inkább elhallgatok. – Irj mennél hamarább. Nagyon aggódom miattad. Isten veled! –

23. Levél.
Imre Lízának

Az Elővártán. 27. Maj: Éjjel.

Megtámadánk az ellenséget, – és megvertük. Isteni Liza! Egyedűlszerettem! I-élettemnek! – én még élek, és – szeretlek! –

Fáradtan, bádgyadtan, és éhessen (mert egész nap verekedtünk, és másztuk Helvetia' havassait, a' nélkül, hogy valamit eheténk) a' vérengző Mársnak szerre még temettetlen heverő áldozatitól környülvéve – egygy magas hegy' lábánál, a' Thúrnak partján, a' vártatúznak magassan lobogó lángjánál, ellenben által az ellenségnek, ki ezen éjjel alkalmasint, vissza fog vonúlni, – itt írok én Néked, Szerettem.

Tegnap előtt, (midőn éppen utolsó leveletem postára adám) indúltunk meg Schafhausenből éjjel, 's reggelig mindég mentünk. Tegnap nappal az erdőben, és völgyekben rejtőztünk, 's a' múltt éjjel ismét addig mentünk, míg végtére ma hajnalok az ellenséget megtaláltuk. – Megtámadtuk Őt; néhány órákig lövöldöztünk egymásra, a' nélkül, hogy megmozdúltunk volna helyünkben, míg Hotze oldalt csapván az ellenség' jobb szárnyára, Őt vissza nyomta. – Ekkor ellene indúlván mi is a' közép Haddal, meg szalasztottuk, és mindenfelől győzedelmi dob, síp, és trombita szóval, lobogó zászlókkal üldöztük őket hegyen, völgyön, falún, városon keresztül, Wintherthúron túl, Zürichhez három órányira. – Tökélleressen győztünk; de sokat veszítettünk: a' mi Regementünk, melly csak délután jött a' melegébe 4 Főtisztet, és 137 közembert veszített. – Én élek, 's épen maradtam! –

Zürichen innen hosszan bésánczolták magokat a' Francziák: sok munkába, sok fáradságba, sok halálba fog ennek ostromlása telleni. Most rajta vagyunk. –

Líza! már több 40 napjánál, hogy az Orsingeni Táborban írott leveletem postára adtam, 's még nincs reá felelerem? – Ha ugy szeretsz engem', a' mint irád? – Líza! ne hagygy kétségbe esni. Feltételemet isméréd. – Szerelmed nélkül nem tudok, nem akarok ezen túl élni – minekutánna Szerelmed' Idvességét ismérem. Okossan katonáskodom; de a' kétségbe esés vakmerővé fogna tenni. Kérlek mindenre, írj! – Ha talán beteg volnál? – Kérlek íráss Klári által. Isten veled.

Tábor Luffingennél 31dik Maj:

Az előljáró seregnél, 's így a' Főkvártélytól messze lévén, ezen leveletem még nem adhatám a' postára. Ma sok levélek érkeztvén a' Regementhez, tüzessen szaladtam a' Zászlókhöz, a' hol a' levélek ki szoktak osztódni, bizonyos reménységben, hogy leveledet véndem. Vettem két levelet, de – szinte magamnak is meg esett szívem

magamon, midőn fájdalomban merülve, megcsalódott reményemben ott búsán állotam – egygyik se jőve tőled.

Líza! Életem egészen kezdedben vagyok; kényed szerint játszhatok véle. – Kövesd Szíved' szózatryát! de nem esem még kétségbe, mert a' Világon hiszen minden száz meg száz környülállásoktól függ. – Holnap alkalmasint ostromolni kezdgyük a' Zürichi sánczokat. Kívánom, hogy egy ágyú golyóbis ezer darabokba szaggasson, ha Te is – Imádott! csak egygy közönséges Leány volnál, ki engem orromnál fogva – a' bolondság' porázzán akarna huzcolni. – Sziklay sem ír.

Még egygyet! Meglehet, hogy ellenségim vannak, kik szívedet tőlem el akarják fordítani. – Se jót, se rosszat, ne hídgy felőlem; míg tőkélletessen meg nem vagy győződve.

24. Levél

Imre Lízának

Zürich, 6dik Jun: a' Postán.

Megvettük a' Zürichi sánczokat. Élek, és szeretek! – Sok ágyúkat nyertünk. Most megy a' Császári Had győzedelmi Trombita szóval keresztül a' városon. – Öt levelemlere nincs feleletem Tőled. Líza! térdeimen kérlek: Írj. –

25. Levél

Líza Imrének

Meződ 20 Jun:

Ha a' héten nem írnék is, azzal mentegethetném magamat, hogy a' Billini borvizzel élve, félbeteg vagyok, és az orvos nyilván meghagyta, hogy szorgalmatosan kerüljek minden fejtörő, szívérdeklő foglalatosságot, mindent, a' mi bűt, kedvetlenséget okoz. De ki tudná nekem azt megtiltani, hogy Imrének ne írjak, ha mindgyárt fekvő Bereg volnék-is? –

Szombat-ólta mindég egyedül voltam. Az idő olly komor kedvetlen, mint Novemberben: sétálásaim tehát el múlnak. 'S meg kell vallanom, hogy a' napokban elég időm vala az írásra, de kedvetlen, bús léve, jobb kedvemem akartam bé várni, és nem írtam. Bús vagyok egygyre most is, de – még is írnom kell.

Elbeszéllyem, miként életem napjaimat? – Elég szomorúan. Hibetnéd-é, hogy a' 'Természet' gyönyörűségeit, kellemeit hidegen kezdem már nézni? – hogy a' legszebb vidékekben érzéketlen bolygok? – hogy a' Fülemléknek szerelmeit zengő, melodias éneke meg sem indít engemet? – Ne gondold, hogy a' magánosság vesztegetett légyen ennyire meg; különösen kedvellém én mindég a' csendes falusi életet; és mostani környülállásaimban éppen szenvedhetetlen nekem minden társaság; hanem a' sok visszás eset, melly minden időben, de kivált szegény Atyám' halála ólta, egymás után ért, lehet oka elkomorodásomnak, elfásulásomnak. Ne gondold, hogy tellyességgel embergyűlölő legyek; megment attól szívem. Szeretem az embereket, noha nem érdemlik meg; Irigyeim, Megbántóim eránt nem táplálok boszszút, haragot kebelem-

ben – megbocsátok – minden jókat kívánok nékik. De ha sokáig így tart, nem felelek magamról. – Felette érzékeny szívem dupla mértékben érez mindent.

Délután.

Úgy vagyok: vissza vonom magamat az emberektől, egészszen vissza a' magánosságba; és bizonyos vagyok benne, hogy ott kevessebb bosszúság ér – nem érdemelnék egyebet, mint hogy kerülyük, és szánnuk őket. „Nem érdemli meg ez a' silány világ, hogy egygy könyesepp folyon érette!” Jó Isten! ha nem volnának emberek, kik kivételt érdemlenek; kiknek nemes Szívük még a' Virtusért ver, mit keresnének többé a' földön? mível vígasztalhatnánk magunkat? – De a' Virtus maga is meg nyugtattya, és megvígasztallya az ő tisztelőjít – A' Virtus legyen, ha minden reményeim elszakadnak is, ha egészszen szerencsétlen leszek is, az én vígasztalásom.

Édes Imrém! vajha tudósíttásaid már elérkeztek volna. Harmaty jól biztat levelében – Adgya Isten! – Én olly bús, olly nyúghatatlan, olly kedvetlen, olly komor vagyok, hogy – érzeményemnek nevet nem adhatok. Egek! ha el kellene téged' vesztenem! – Gyakorta gondolom ezt, hogy minden eset elkészülve talállyon – de a' gondolat még is szüntelen úgy áll előttem, mint egy létem' rémíttő szörnyeteg.

Nem panaszkodom a' Szerelemre; fájdalmi sínesenek édesség nélkül: – és, ha soha se lennék is szerencsés, ha soha se látnánk is egymást, még is hálát adnék az Istennek, hogy egygy Szív találkozott a' Földön, a' ki engem igazán tudott szeretni, és Szerelmemre méltó volt. – De szomorú állapotom, ez még sok kedvetlen órát fog nékem szerezni. Valamikor írni akarok néked, felteszem magamban, hogy nem panaszkodom, külbömben nem is szokásom, de Isten tudgya, hogyan – csak bele szakadok a' panaszokba; 's a' mit egyszer leírtam, írva marad: mert mesterkéltt leveleket soha sem fogsz tölem venni; mindég lelkemnek hív tükrei, és érzeményeimnek kiömlései legyenek leveleim. – Sokszor gondolom, hogy panaszaim talán téged' is elbúsítanak, 's hogy talán jobb volna magamat tettetnem; de – lehetetlen. Legyenek azok tehát hozzád való tellyes bizodalammnak bizonyosági.

21dik Jun:

Csak a' tél volna már itt! – Sokszor számlálgatom, meddig tarthat még a' háború; és elijedve találok azután, hogy még csak alig kezdődött. Az idő olly lassan, olly tunyán mász, hogy örömet szárnyakat aggatnék reá. De nem vagyok-é halgatag, a' ki maga se tudgya, mit akar; 's még kérdés, ha akkor jobb lesz-é, mint most? – Óh, szörnyű biz ez! – De a' Remény, ez a' Szerencsétlenek' legurólsó vígasztalása', még nem hágy el tellyességgel. Még minden jóra fordulhat; remélly édes Imrém! – az Isten mindenható.

Sziveinknek története hasonló egygy Románhoz: a' vége még hátra vagyok. Kár volna, ha csak töredék maradna! – A' mint látod, még tréfálni is tudok? Ne búsúilly rajtam Édessem, míg te élsz, el nem veszek. – Szerencsétlenségünk' elgondolásánál *Marquis de Pezzai*-nek ezen versei jutnak eszembe:

*Quand l'arbitre Suprême enfante le Génie,
De son propre ouvrage étonnée,
Il s'élançe à régrèt sur la mer de la vie,
Et sur son noble front de flammé environnée.
Il écrit: Sois illustre, et sois infortuné! –
Gloire, amour, amitié, vous êtes des mensonges,
Tous vos tourmens sont vrais, – vos faiseurs sont des songes.*

Ha a' vége is igaz volna, nem igen köszönném meg nékie. 'S még is volt egygy idő, hogy már hinní kezdém; mert tapasztaltam, hogy a' sok próbákat ki állott Barátság is csalárd lett. Az emberekről volt magas Ideáim igen alá szállottak.

24dik Jun:

Jegenyey Juliska vala tegnap nálam. Régen nem láttuk egymást; sokáig papoltunk. Sokat beszéllett felőled is – az egygyeszeri Marczonfai mulatságról; – igen vítatta, hogy Te még mindég hozzám gondolkodol; – alig tudám már kiverni fejből. Juliska szép, jó Leányka; de fennhéjázó. 'S pedig így, a' mint most van az ő Sférájában, nehezen leszz valaha szerencsés. Sajnálom, mert szenvedhetem Őtet; szeretnék többszer véle lehetni, hogy fellengző Ideájit kiverhetném fejből. Valóban, ha leányom volna, soha sem engedném néki a' 'Románok' olvasását: mert valamint a' válogatott könyvek hasznossak, sőt szükségessék a' szív 's lélek' formálására, ugy sok és számossabb könyv éppen ártalmas, veszedelmes – kész, megorvosolhatatlan méreg a' fiatal szíveknek.

Sziklayról – nem tudom mit gondoljak. Se levelemre nem felel, se hírért nem hallok. Egészszén el van merülve hivatalyában. Örömet irtam volna néki, de – általlottam. Néki írott egygynehány levelém ugy is sok mende mondára ad vala alkalmatosságot – egész históriákra, mellyekről a' Fő személlyek nem is álmodtak. Mert Szerlemnél egyébb nem is lehet az, a' miről egy Ifjú Legény egygy Leánynak, 's ez vízszont annak írhat. A' megvilágosodott, romlott Világ el se hinné, ha mondanák, nem igaz.

Megbocsáss, édes Imrém, ha talán kevesebbet írok, mintsem szeretnéd, 's magam is kívánnám; de a' Billini vízzel lelki ismérret szerént kell élnem, ha akarom, hogy használlyon: Hanyatló egészségem pedig szükségessé tevé. Tavaly is forró epe-hideggel fizertem meg a' savanyó víznek elmúlatását. – Egygyik napom hasonló a' másikhöz. –

Eddig valék levelemben, midőn véletlen utolsó írományodat vettem. Szilaj örömmel szaggattam fel azt, alig várván hogy általolvashassam; de bizodalmatlanságod, és kétségeid, csak hamar leforrázták örömömet, 's szinte könnyeket facsartak szemeimből – nem a' megindulásnak édes, hanem a' bosszúságnak keserű könnyeit. Szinte erőltetésembé tellett, hogy ismét tovább írjak. Mondmeg, mi ként állhatta szíved, hogy így megsértted az enyimet? – Ugy vagyon: megsérttetted szívemet – fáj – de megbocsátok. Mit tehetek róla, ha oda nem varázsolhatom leveleimet, – hogy a' Világ nem engedelmeskedik nékem. Valóban neheztelek. Nem is írhatok ma többet.

25dik Jun:

Egész reggeletem szomorú képzeletekkel töltém. Imre! még egyszer mondom néked: mélyen megsértetted szívemet. Azt véllýem-é, hogy idéetlen kételkedéseid hidegebb meggondolásaidnak köverkezései? – de nem – mostani kellemetlen állapotba akarom magamat én is, helyhezni, és ugy itélni. „*Ha te is csak egygy közönséges Leány volnál, a' ki engem orromnál fogva – a' bolondság' pórázván akarna hurczolni!*” – Valóban felséges vélekedés, melly nagy becsületre válik. Nem mondám-é hát, hogy minden esetre nyugodtt elmével légy, ha mindgyárt nem vennéd is minden leveleimet? – hogy én mindég fogok írni? – 'S hát csak annyit nyomnak nálad szavaim? – Nem mondám-é hát „ha akármí történik is, soha se kételkedgyél igaz hív Szerelmemről”? Magam mutatám meg néked a' legbizonyosabb útát szívemhez; a' tellyes bizodalom által. Ne térj ki ebből kételkedéseiddel, – tanácslom, mint igaz barátnéd! – valaha igen megbánhatnád. Tudgyad meg, hogy a' bizodalom feneke szerelmemnek, és barátságomnak. Nem kellene ugyan ennyit mondanom; mert ha leveleim (mellyeket eddig már fogtál venni) el nem oszlattják minden kétségeidet – örökre, tehát nincs többé mit szóllanom. Ugy tetszik magamnak is: *hogy még kevesse ismérjük egymást.* – Én nem vagyok oka. El jön az idő, hogy jobban meg fogsz ismérni – csak késő ne legyen. Könnyező szemekkel, szorúltt szívvel kérlek: „*Minden megtörténhető esetekben tellyes bizodalommal légy erántam, és ne gyötörj többé kételkedéseiddel!*” – Ne szerezz magadnak szántsándékkal új bajakat, – ne légy háládatlan az Isteni Gondviselés eránt, ki téged' eddig olly csudálatossan megtartott. Hadd meg nékem egygyetlen egy vígasztalásomat, egygyetlen egy nyugtatásomat szenvedésemben: arról való meggyőződésemet, hogy szívemet és szerelmemet érdeme szerént tudod becsúlni. – Ne szövetkezzél Te is öszve kínzóimmal, életem' megkeseríttésére; ne forgassd fel fonákúl nyúgalmamat.

Valóban soha se hittem volna, hogy valaha arra kellyen kelnem – hogy magamat előtted mentegessem? – Egygy Leány, a' ki (hálá Istennek, és okos nevelésének!) méltóságát minden esetekben, mindenütt – a' nagy Világ' zajjában, mint a' magánosságban, szerenesében; mint ellenkező esetekben, nemes büszkeséggel fenn tudá tartani – az ő karakterével az illy alacsonyágokon fellyül állhat. Egygy Leány, a' ki inkább magába zárkózott, és magát a' világ által kevélynek szídatta, mint sem hogy olly dolgokból játékot űzzön, a' mellyek tiszteletre méltók, megérdemli, hogy könnyen gondolkozónak, hivalkodónak ne tartassék. – Egygy Leány, a' ki a' mindennapi, orroknál tovább nem látó, értetlen Balgatagoknak rágalmasait esztendőkkig békével tűrte, és soha arra nem véterhetert, hogy princípiumitól eltántorodgyék, még is megfogja gondolni, mit eselekszik. –

Egygy Leány végre, a' ki meg tudá magát győzni, és forró szerelmét (noha vérző szívvel) kötelességeinek fel tudá áldozni, ellenkező esetben, ezen szerelmét legédesebb kötelességévé fogja tenni, és tudgya, mivel tartozik magának, és adott szavának, – és ennél fogva semmi által a' világon nem fog kénszeríttethetni, hogy feltétele, szíve ellen tegyen – azon egygy esetet kivéve, ha Szerelmének tárgya megváltozván, magát Szerelmére érdemetlenné tenné. – Ime vallástételem: 's ha még valaha kétségeid borzogatnak – olvasd el ezt: reménylem lefogja azokat csillapíttani. És kérlek téged, ne írj nékem többet imilly hangból; mert mindennek, türeldememnek is van határa. Légy férjfiú, légy állhatatos annak tűrésében, a' mit megváltoztatni nem lehet. Remélly minden jót – Bizzál az Istenben! – és ne gyötörd magadat önnön szerzett

bajakkal. 'S ha ugy szeretsz, a' mint mondod, tehát vígasztald magadat azon hiedelemmel, hogy valameddig a' szív ver kebelemben, soha meg nem szünök téged szeretni. Támaszkodgyál szavaimra: ha a' Félvilág ellenünk esküszik is – én el nem tántorodom.

F. Stee.

Köszönöm, édes Imrém, leg-inkább utolsó levelkédet; valamennyire még is megnyugtat, mert látom, hogy még se maradtál meg tellyességgel kétségeid, és gyanúid mellett. Jó, hogy a' másikkal egygyütt vettem ezt is. Még egygyszer kérlek: légy jó, és ne szorongass szilaj hevességeddel. – Ha akármi történik is, minket semmi el nem választhat – csak a' halál. – Reményem mindég öregbedik, valamikor valamelly veszedelmen szerencsésen által kelsz; – végrére minden veszedelmen túl léssz – és akkor megláttjuk egymást.

Holnap Lováandra rándúlok Bánlakynéhoz; leveletem magam adom a' postára. 'Tíz nap múlva vége lessz orvoslásomnak; és akkor huzomossabban fogok írni. Csak ne heveskedgyél; hiszen nem tehetek róla, sőt magam is eleget bosszszonkodom, hogy a' posták olly rendetlenül járnak.

*Trennung kennt die wahre Liebe nicht;
Ihre Losung ist die Ewigkeit;
Wer ist 's der den Bund der Seelen bricht,
Von der Allmacht Segen benedeyt? –*

26. Level
Imre Lízának

Tábor Zürichnél 11dik Jun.

Most már valóban nem tudom, mit gondoljak, mit érzek? – Illy hosszas hallgatásod? – Tizenkét levelet írtam én néked – 'Te nékem csak hatot? Hah! én igen igen szerencsétlen vagyok: mert vagy nehéz beteg vagy, hogy nem is írhatok; vagy a' Sors, mint az öldöklő Angyal, kegyetlenül, ellenségessen állotta el útunkat egymáshoz, és leveleinket valaki, a' ki ellenségünk, és szöverségünket kivislarta, elfogja: Átkozott legyen ez! a' ki minden elfogott leveleddel életemet kínoosan gyilkolja. Ha ez az ellenség Bátyád volna? – lehetetlen. Közel vagyok a' kétségbe eséshez; noha éppen nem hiherem, hogy 'Te megszüntél volna – hogy valaha megszünhetnél, engem szeretni – engem, valóságodnak másik felét? Liza, engem, Imrédet? – Lelkednek legbelőbb baráttyát? Óh Liza! engem, a' ki szívédnek minden remegő sejtéseit, minden habzó érzéseit, minden hullámozó indulattyait, olly igen érteni, elnyelni, és vizontagolni képes? – Sziklay sem ír: a' Szerelem, Barátság, minden elhagy, és a' kétségek' borzasztó örvényébe taszított. Minden nélkül még is könnyen ellennék, csak 'Te, lelke életemnek, csak 'Te maradnál meg nékem? – 'Te Mindenem. „*As-tu pu, dis Julie*” mondá St: Preux, *as-tu pu, dis Elise*, mondom én „*as-tu pu renoncer pour jamais? – Non, non, ce tendre coeur m'aime; je le sais bien: malgré le sort, malgré lui-meme, il m'aimera*

jusqu'au tombeau – – quoi, tu pourrais oublier – quoi, je t'aurais mal connue? – Ah! songe à toi, songe à moi – écoute! – O amitié! O amour! est-ce là votre accord? – sont-ce là vos bien-faits? –

Örömett ezt, és amazt írnám néked, utolsó fontos győzedelmünkről, Zürich városáról, Helvetiáról; – de szívem teli van fájdalmas érzeményekkel, – fejemben nincs más gondolat, mint az az egygy gyötrő, kínozó; „*Líza nem ír nékem!!* –

Lovásznak minden nap bé kell lovagolni a Főkvártélyba, a tábori postára leveleket nézni; most, midőn néked ezt írom is ott vagyon – már meg is jöhetett volna – ezer gond, gyötrelem, fájdalom közt várom Őtet; de – – Fakóm nyerítettését hallom? Lovászom jön – Hah! mint dobog szívem – –

Köszönöm Egyedülszerettem! – Lovászom csakugyan hozott tőled egygy levelet, 's Harmatytól is egygyet. Jó éjtszakát mára, ma csak olvasni, írni nem, tudok. Lelkem, testem reszket örömeiben. Tündér Te! ki hegyeken, völgyeken, nemzeteken, országokon által, ennyi mérföldnyire, illy hatatossan munkálsz reám; – szinte megőrülök örömömben. Jó éjtszakát mára! –

Szerettem, édes, édes Lízám! Óh hogy millionszor meg nem csókolhatlak Kegyesem! – Vagy, hogy egygy hosszú, örök csókban rózsaaajkidon esüggve – szerelmet pihető kebleden fekvé, lelkemet ki nem lehellhetem, – 's boldogabbúl nem halhatok, mint sem a' legszerencéssebb halandók valaha éltek! – – Boldog a' rózsza, vagy a' viola, melly mennyei kebled' tiszta tűzétől hervad! – Boldog a' fűszál, mellyet szép lábaid tapodnak! – Jobb szeretnék imilly fűszál lenni, mint Ura egygy Világnak. Mint kereng velem minden, – mint forr minden esépp vér, – mint vonagol minden ideg, minden ín bennem. Óh Líza! szeretsz-é te is engem' úgy, mint én téged? így minden emberi értelem felett – ennen értelmem felett is? – így, a' mint még semmi szépen-szólló nyelv ki nem mondhatá, semmi szépeníró toll le nem írhatá, 's én éppen nem vagyok képes magamtól adni; – így – magam se tudom, miként – hogy mindég azt gondolom, hogy jobban már nem szerethetlek, minthogy mindég a' leghívebb, leg-erősebb, legszentebb, legfennelybb Szerelemnek határán velem magamat; – 's még is minden szempillantattal érzem, hogy mindég jobban – mégjobban szeretlek – hogy már azt kell gondolnom, hogy szívemnek meg kell hasadni, ha imígy nő mindég Szerelmem, – de óh édes szerettem, ne kívánny tőlem szavakat:

*Ein volles Herz gibt wenig Klang,
Das leere klinget aus allen Tönen.*

Jó éjtszakát mára! –

O me beato sopra gli altri amanti! –

12dik Jun:

Most hajnalodik; minden alszik és hortyog még a' táborban; csak én az én szerető szívemmel, és a' fel 's alá járó Tábori strázsa az ő hideg kötelességével – csak mi vagyunk ébren. – Ide szöktem, a' már majd felzendülő tábori zaj elől: itt, a' hegynek allyában, mellyen túl Zürich Városá és tava fekszik, egygy setét fenyvesnek szélében,

itt írok én néked. Mély csend uralkodik körülöttem a' Földön; csak a' pacsirta csicsereg a' Levegőben. Semmi sem mozog – csak író tollam – szenderegnek még a' Zephyrek is. Az emberszív olly örömet megnyílik ilyenkor; de, óh Líza, az én szívem szinte elfúl: hogy inkább itt kívánnék ülni, a' kelő Nap felé fordított arcával, a' merre Te lakozol – a' nélkül, hogy egyebet tegyek, mint érezni, gondolni, és sohajtani! –

Alszik Ő még most! – és talán – hízlekedgyél magadnak te szerencsés nyomorútt, talán rólad álmodoz? – Varázsolly Hozzája engem, te a' Szerencséseknek örömadója, kíntója a' Szerencsétleneknek, képzelő erő!: – ott, ott fekszik Ő, a' Kegyes, a' Jó, a' Gyönyörű! – *az Ő epedő édes tekintetével – a' csendes melankoliának bájoló vonásával* – óh mint szeretlek Tőged' Kegyes, Jó, Gyönyörű! – szívem, és lelkem lábaidhoz borúlnak – imádlak Tőged' Isteni! –

De félre az írgy paplannal – tisztán és szűzen szeretem én Őtet, de – emberien. Enyim Ő, én az Ővé – nem lehet másképpen – különben a' Természet híú, esapodár, bolondságnak játéka; – feleségem Ő, én férje – félre az írgy paplannal! – Látom az imádottat:

*Mezítelen szűzességben
Pompáskodik teteme,
'S tárva nyugszik dicsőségben
Valamennyi Kelleme.*

Meny és Föld! 's Ez – ez a' dicső, felséges – ezen kimondhatatlan boldogság enyim? –

*Szerelmemmel hervaszthatni
Virágait testének! –
Szerelmemmel nyugtathatni
Hullámaít vérvének! –
Szerelmemmel bétölthetni
Kívánalít szívének! –
Szerelmemmel megtehetni
Boldogságát létének! –
Élni, habni Vele 's Benne –
Hogy kettőnkből csak Egygy lenne –*

Hah! szívem elesordúl – Líza! Öld meg, kérlek, öld meg ezen álmodozó szívet, e' kicsapongó Fantáziát, e' tüzes képzelő erőt, – mert megemésztenek ezek engem. –

Elevenülni kezd már a' Föld. Én szinte megőrülök gyönyörűségemben: olly régen ohajtott 's végre megjött leveled az oka. Egygy egygy Messiás szívemnek minden leveled. Ez itt olly szerelemmel tellyes – olly boldogító – írj, kérlek Szerettem, sok ilyeneket! – De haj! édes Lízám! ezen boldogságomat, ezen egygy vigasztalásomat is írgyelni láttatik a' Sors nékem: mert tudgyad meg, hogy egygy leveled elveszett, vagy utóbb érkezik, a' mint a' leveled' számából kitetszik. –

Ne boszszonkodgyál többet Marezonfai viseleremen – héj! – eléggé bűnhödtem már dühömért. Be bolond valék én akkor! – De mond meg, kegyetlen Szerettem! ki

volt még is annak oka? – Valóban csak Magad, a' ki kegyetlen büszkeséggel megveté szerelmemet, melly olly igaz, olly hív, olly méltó vala az azt fellobbantó tárgyra. Felejtjük el Marczonfát. –

De annál örömeztőbb emlékezem Erkedre, a' hol legelőször láttalak jól; mert tudd meg, hogy ez előtt is láttalak már egygyszer, de csak futólag. – Különösen történt! Csak nem vátatni merném, hogy szerettelek, még minekelőtte láttalak; annyival inkább hiszem, hogy – egymásnak vagyunk mi teremtvé. Halljad csak: Nagyvárról, a' hol engem csuda talentomnak tartottak, minthogy hat oskolákban, mindennemű Tudományokban mindég legelső valék, Dunavárrá mentem, a' Philosophiára. Mindedig Atyámnak kemény, és szoros fenyték alatt való nevelésében se szívem, se elmém, melly már első gyermekségem óta érzett és gondolkodott, ki nem nyílhatott; most a' felső oskolákban, valamennyire szabadabb lévén, ismérni kezdém magamat. A' száraz iskolai Tudományok, a' Históriaián kívül, nem igen valának tetszésemre, mert se szívem', se lelkem' szomjúságát nem ólthatták. Könyveket kezdék olvasni, és az oskolákban már nem voltam az első. Az Atyám neheztelt reám, mert azt vélte, hogy megvagyok vesztegetve – és fenyegetett. Románokat olvasgatott akkor az egész Világ, 's nékem is azok jöttek először kezéimbe. Voltak köztök, a' mellyek tetszének, de voltak olyanok is, mellyekben a' felesleg való, erőltetett, lágy érzékenykedéstől Szívem megcsömörlött, de egyszer 's mind meggyúladván Szerelem, és Barátság után sovárgott; mintegy előre érzém már akkor, hogy a' Szerelem fogna valaha életem' legfontosabb története lenni. Szerettem a' Theatromot, a' hol némelly Tragédiák ugy felbízgatták érzéscimet, hogy szinte magamon kívül ragadtattam. A' Szerelem és Barátság felséges Ideáljai voltak szívemnek, és elmémnek legkedvesebb tárgyai. – Sziklayt még nem ismértem. Közel valék már, mindent, a' miket olvastam hiú fecsegésnek, gőznek tartani, és kérelkedtem, hogy ama titkon, bizonytalanúl, de szívszakadva kívántt Valamit valaha a' Földön fellelhessem; és hogy szívemet még is édes érzeményekkel táplálhassam, a' Muzsikának adám magamat; 's a' hegedűn, mellyet még otthon kezdék tanulni, valóban annyira is vitém, hogy akárki megindúlva hallhatta játékomat. – Így jöttem haza Atyámhoz, kinek fennyen járó Reményei belőlem, néhai Oskola Csudából, legalább Ország Biráját vártak, 's igen elégtelen vala vélem: „Hallod-é Gyermeck, (szóllott gyakran hozzám) nagyon megcsalarkoztam benned; mit nem vártam belőled, ismérvén talentomodat; – de látom elástad te azt, vagy legalább rosszra fordítottad, mint ama rossz szolgálta. Semmi se leszz belőled. Soha sem is kívánom többé gyermekeimtől, hogy olly igen jól tanúllyanak, mert ők is így elromlanak utóbb.” – Én nem hogy elromlottam, sőt szívre, lélekre, viseletre nézve nemesültebbnek, formálttabbnak tartottam magamat. Én is elégtelen valék Atyámmal, kivált minékutánna: „*Korhely, gazember, Semmirevaló*” voltak a' szokott nevezetek, mellyekkel illete többnyire. Szegény jó Anyám' halála után Atyám még csudálatosabb, keményebb kezdé erántam lenni; 's ez az oka, hogy külömben, mindenektől becsültt, 's valóban jó lelkű, és böles Atyámat soha meghittemnek, barátomnak nem kívánhattam. De mit mívelek én? Véled kezdém, 's életem' leírásával végzem? – Csak hogy itt leszz 'Te mindgyárt megint; és jó sőt szükséges, hogy jól ismérj engemet. –

Második esztendőben, hogy Dunavárról valék, egészszen más lettem. Tizenhat esztendő voltam; 's akkor jövének kezéimbe *Schiller, Lessing, Shakespédre, Oszszidn*, 's több illy Lelkek' munkái. Itt embereket találván, a' millyeneket szerettem, szerel-

met, a' millyent homályosan éreztem, és gondoltam – bah! mint égett a' velő agyomban – mint hullámozott a' szív kebelemben – mint forrott a' vér ereimben – nem tudtam, miképpen vagyok; de éreztem, hogy nem olyan vagyok, mint többnyire minden ember. Kívánatom, mint az éhes farkasok, szinte ordítottak bennem; lórottam futottam, jártam, keltem, írgtem forogtam, kerültem fordúltam, kémleltem, vislattam, mintha a' Szeretettet, Imádottat, kit még magam sem esmertem, de már rég szívemben hordoztam, bizonyosan fel kellene lelnem. Fájt, hogy Ideálom meg nem valósodott, és boldogtalan voltam. Ekkor lehetetlen vala a' szüntelen buzgó Ifjúnak az iskolában úlni, és – gyakran elmaradtam, és inkább a' szomszéd erdőkben, szigeteken, kertekben bolyongtam. Ekkor elárúltattam Atyámnak; azt sugák néki, hogy tellyességgel el vagyok romolva. Elbúsúltam Atyám' haragján, de – nem tudtam megváltozni. – Ekkor vala az is, hogy a' magyar Litteratura emelkedni kezdvén, a' Dunavári Nevendék Papok közül némelly jobb, és elméssebb Hazafiak részént hivatalból, részént kedvtöltéshől a' Tudományokban, 's leginkább a' hazai nyelv művelésében foglalatoskodtak. Egygy néhai Tanítottó által, ki közöttök volt, társaságokba vonattam én is. – Ezen Férjfiaknak példája, lángoló szerelemmel, és igaz hazafiúsággal teli szívem, természetes hajlandóságom a' szép tudományokhoz, és mesterségekhez, a' mennyire azok a' szívnek és léleknek élelmére szolgálnak, ugy vélem a' nemzeti büszkeség, és egygy kevés dicsőségre vágyás is – mind ez megkedvelltette vélem a' Magyar Litteraturát, mint ennekeltőte a' Muzsikát. – Nyugottabb óráimban (mert kívánó, álmodozó, hullamzó szívem külömben igen elfoglalt) én is anyanyelvemet tanúltam, és műveltem, a' mi több, egy Tragédiát is írtam: *Ulysszes és Penelope*. Foglalttya igaz, hív, meghajthatatlan Szerelem volt. Besenyey Györgynek olvasása tüzelt engem erre. – Most vala az is, hogy a' sokáig nyomatott Magyar Nemesség fel kele, és vérevel szerzett, virézsége által megérdemlett, sok száz esztendő hajdani szabadságát, és állapottyát, nem pártot ütve ugyan, de bátran, és fenyeen, vissza kéré, és nyere, Fejedelmétől. – Meg kell mondanom még azt is, hogy Dunavárott egy bizonyos Bányai Lili Kisaszszonnyal vala ekkor ismeretségem: Egygy epedő, szőke, éppen nem kiáltó szépség; de arczájában egygy vonást véltem látni, melly megegygyezett Ideálommal. Szeretni is véltem Őtet – örömezt valék véle; de soha se szóllottam néki szerelemről, mert csak hamar éreztem, hogy megcsalt képzelődésem. Nem is volt Ő több, egygy közönséges Leánynál. – –

Illyen valék, hogy másodszer haza jöttem Dunavárról. Az Atyám, a' ki most már bizonyos volt benne, hogy felőlem ráplátt nagy reményiben megcsalatkozott, éppen elégtelen vala vélem. Az Atyám, több esztendőök ólta nagy idegenségben élt Őreg Anyámmal, Napával: most hetven esztendőn már fellyül lévő Őreg Anyám, ki két testvérhugomat magánál nevelte, és kiket én nem is ismértem, csak tudtam, hogy vannak; – talán közelgetni érezvén végét, engem első Onokáját, Kedveltyét, Atyámtól magához kívánt – Lováandra. Én oda mentem. Lovándon, e' szép, felséges, romantikus vidékben, a' hol születtem, és életemnek első néhány esztendéit töltém, most élttem' virágában, tizenhét esztendőök koromban boldog voltam, annyiból, hogy nem voltam szerencsétlen; míg némelly vén, ránczos, töpörödött Nénéknek, kiknek únalmas társaságokat kerültem, haragjokba esvén, általak jó, de gyenge Őreganyámnak kegyelmét is elvesztém, – – de mind ez már nem ide való; sokat is szóllék már magamról.

Mind eddig idegen voltam a vármegyében; senkihez sem mentem, mert az udvarlás soha se volt dolgom. Minden isméretségim csak történehből estek. Társam, és mintegygy Barátom, 's régi oskolapajtásom, Bakonyi Vincze volt, egygy szegény, nemes, becsületes, jó Ifjú. Helyén volt szíve, és esze. – Utóbb Pappá lett, eddig valahol Plébános. Ővele jártam, bolyongtam, Lovánd szép környékében, az erdőkbén, hegyekben. – Ekkor volt, hogy némelly alkalmatosságokban a vármegyebéli kisaszszonyokról volt a szó, és így Meződy Lízáról is. „Hát nem isméri?” – Nem. – „S pedig atyafiak?” – Nem tehetek róla. – „Szép, és igen okos Leány, de igen nagy Dáma; szegény Legény ne forgolódgyék körülötte, mert nagyra van nevelve.” – E volt az embereknek közönséges ítélete felőled. – Ha olly igen okos Leány ő, mondám én, hát lehetetlen, hogy minden nagyságos Úr szerencsével, és minden szegény Legény hijába forgolódgyék körülötte: mert vannak nagyságos Tökfilkók, és igen derék szegény Legények. – Jó Lízám! Az akkor körülötted forgódó férjfiak valóban nem lehettek egyebek Filkóknál, ha emez' ítéletet terjeszthetik vala felőled. – Én azonban igen kívántalak látni, és megismérni; a' mi még is meg nem történhetett, minthogy Meződről csak ritkán mentél valahová. De ime bizonyossága annak, hogy *szerettelek, minkeelőtte láttalak*: Buzgott bennem valami, a' mi szünet nélkül isméretségedre ingerlett: megkerestem minden helyet, sőt minden vásárt, a' hol látni reménylettelek; – hijába. Egyszer hallám, hogy a' Ludányi Vásárban bizonyosan megszoktál jelenni. El mentem oda én is, de – későn; Te már megfordúltál ott. Én mérgeelődtem. – Egyszer Cserenyén lévén jószágunkon, mint egy korbácsolt engem valami, hogy Meződre fussak, és nyakadba ugorjak. Puskát ragadtam és kutyámmal útnak indúltam, Meződre, hogy ott mint egygy eltévedt Vadász, bészollyak, útbá igazítottassam, és ezen alkalmatossággal talán láthassalak. De valóban el is tévedtem, mert Meződ helyett Bodonba juték, – én mérgeelődtem, káromkodtam. Máskor Bakonyit hívtam velem; már útban valánk; de, nem tudom mért, elszégyenlém magamat, és a' félútról vissza tértem. – Végtére egygy Magad jövével Lovándra. Egygy vasárnap reggel volt. Én még szobámban időztem, midőn az öreg Valányiné bé kiált hozzám: „Imre szaporán! – kár, hogy nem vagy még felöltözve – Meződy Líza a' Templomban vagyon a' Barátoknál, – gyónt, – most megláthattad volna!” – Én felugrottam, felöltöztem, és midőn a' házból kiléptem, döbörögve jött már egygy hintó előmbe; 's midőn már mellettem volt, bamba én, nem mertem szemed közé nézni, hanem ugy tetszik, méllyen meghajtam magamat. Setét kék magyar ruhában voltam. – De te talán mind ezekre nem is emlékezel; azt gondolván akkor, hogy ez is egygy azon Filkók közül. – Vagy talán nem is te valál, hanem valamellyik testvéred. Nem sokára egygy Éneket csináltam rólad; ezek voltak az első versek életemben, elég rosszak is voltak; ugyan azok, a' mellyekről Sziklaynak egygykor utóbb harapóssan azt mondád: „*a' mit egy bolond felkap; száz hordgya.*” – Boszszonkodtam én ezért. Így gyötörtél Te engemet, minkeelőtte ismértük egymást. – Szívem' 's lelkem' kifejlését, Sziklayval történt isméretséget, máskorra hagyom. Itt kezdett életem a' Sors' játéka lenni. Környűállásossan elfogok beszélleni mindent, mihelyt nyugottabb napjaink lesznek. Reménylem, hogy Te is követni fogod példámat, mert nekünk, szükség egygy egymást közelebből ismérnünk. – –

Sziklay mindég magasztalva, és dicsőködve beszéllött felőled; – – Mindég vágyódtam véled ismérkedhetni; míg végtére négy esztendő mulva, már katona, Hadnagy, és

a' világgal jobban ismértes lévén szabadsággal haza jöttem. Akkor a' világ' körül-állásait jól által, és a' zűrzavaros Jövendőbe mélyen hé látó Atyám, azt javallá, hogy házasság által tenném, ha lehetne, szerencsém. – Bezzeg volt sok tanácsosom; bezzeg gáogtak vén Nénéim, bezzeg szerettek – hogy kaczagnom, és boszszonkodnom kellett. – Húgom, egygy Leányka, kinek szíve, észe nagyon, noha gyermek, legjobban eltalálta: „Felmernék fogadni életembe (azt vítatta) hogy Imre, ha esztendőig keres is, még se talál egygy kedve szerént való Leányt: mert ne csak tyukokat ültetni, kötni, pipeskedni tudgyon ám az. Az egygyetlen egygy Meződy Lízát merném nékie szereni; de itt hijába, ha csak hamar Nagy Urná nem leszz.” – Ő egygyyszer Meződön volt az Atyád' házánál, és onnan ismér. – Serdülésemtől fogva a' volt egygyetlen egygy kívánságom, hogy egygy szerető, és szeretett Asszonyal töltsem Földi életemet Magyar Nemes szabadságomban, de fel volt téve az is, hogy vagy szeretetből vagy soha nem házasodom. – Elindúltam tehát tétova lakó atyámfiait látogatni, és imitt amott Uri házokkal, mint mondám, ismérkedni; de – nem sokat tétováztam: mert eszemben se volt kívánságim' tárgyát így keresni, hanem egygyesen Ferdenyőbe mentem Sziklay Barátomhoz, kinél eddig még soha se voltam. Onnan Erkedre rándúltam Barátommal; – Te ott valál – őh Líza! 's valamint láttalak, azt érzém, azt gondolám, hogy szerethetnélek, ha szíved kívánatimnak, és reményimnek meg tudna felelni; – sőt már szerettelek, minckelötte okoskodni, és vizsgálódní kezdettem: azért valék olly ámúltt, olly gyáva, olly szemérmes, olly néma, míg ott valál; – azért nem voltam se sülvé, se főlvé, hogy egygy elmentél. A' Lelkeknek Sympathiája tagadhatatlan Valóság. – Hogy ismét Ferdenyőben valánk, Sziklay egygyhány leveledet mutatta, melyeket a' tőle vett, és olvasott könyvekről, és némelly más körülállásokról úgy mint Koronánk' vissza jöveteléről, Szabadságaink' felemelkedéséről, a' Franczia Király' megöletéséről stb. néki írtál, – és akkor már meg vala. Szívem' kiáltását: *Éz az, vagy senki a' Világon*, minden viszhangozni láttatott a' Természetben. Mikor Hajnalodra mentem, már közepében ültél szívemnek, mintha benne születél volna; nem is tartóztathattam magamat, legottan elmenni Atyádhoz; – a' többit tudod. Midőn elválásunkkor Lovádon, kezeidet megcsókolván, kezeimet megszorítottad – és a' hintó Véled eltűne – mintha a' Világból szakasztottak volna ki engem, úgy állottam ott – fájt nekem az élet. Emlékezel-é még mindenekről? –

De nézd! dél már elmúla, és én egygy lélekzethen annyit írok; nem veszem észre, hogy az órák folynak; se nem ettem, se nem ittam még ma; se nem éhezem, se nem szomjúzom még is. Ennyit írtam már, 's még se kezdettem el még leveledre felelni? – Holnap tovább írok. Líza! elhiszed-é, hogy szerettek? – Tőled távól olly örömet papolok; ha melletted ülnék, tudom, hogy hallgatnék. – Adieu, o Toi que j'adore! –

27. Levél.
Imre Lízának.

Tábor Zürichnél, 13dik Jun.

Emlékezel-é még arról, midőn Marczonfán egygyyszer a' legutólsó szobába vontam, és az ágyba vetém magamat, 's ott dohányoztam? – „Eredgy szerencsétlen (gondolám magamban) eredgy a' Világnak másik végére, itt már nincs boldogság számodra!”

Történetből Te is azon szobába vetemedtél, engem észre vettél, és hirtelen vissza fordultál! – Ha csak egygy szempillantatig késtél volna, a' nyakadba kellett volna ugranom. – Mesévé lettünk volna. Midőn reggel korán kocsira ültél – nékem szerencsét kívántál? – A' Föld' gyomrába kívántam süllyedni. Elmentél, 's én is visszavonultam a' Társaságtól. Hahoztam mind addig, ha katonáskodgyam-é még tovább is, vagy otthon maradgyak; de ott elszántam magamat: „el, el a' Világnak másik végére!” – Hogy ki ne tanúllyák szívem' keserves állapotját, jó kedvet kelle színlenem: és dühösségemben szilaj vidámságra fakadtam. Alkonyi Czenczivel játszottam, és dobáltam mint a' lapdát. Én, ki a' tánczot soha se kedvellém, muzsika nélkül is szinte az eldülésig tánczoltam véle. Szemébe mondám neki: „Legyen Feleségem.” A' gyermek valóság-nak vévén szilaj játékomat, Annyához igazított. „Bizony remekje vagy, Öcsém, a' mulatságnak” mondá az Öreg Jegenyey, és poczokja szinte megpattana a' nevetésben. Kegyetlen valál te akkor. *As-tu pu, dis moi, as-tu pu? – Ah oui!* – De most hiszen már enyim vagy Líza? Enyim! – Lelket, lelket! hogy meg ne fülllyak boldogságomban! – „*Puissances du Ciel! j'avais une ame pour la douleur, donnés m'en une pour la félicité!*” –

Neheztelsz foglaldásaimra, ugy mint közönséges szeretőknek szokására? – Valóban szükségteleneknek tartám azokat magam is. De vallyon ki alázott engem illy mindennapi emberré? hogy kéntelen voltam azt tenni, a' mit minden közönséges szerető, gyakran csábító is tenni szokott, amaz, hogy hitelt nyerjen, emez, hogy csalhasson? – Nem kétségeid voltak-é oka? – Bocsánandóbbak fogadásaim, mint sem kétségeid felőlem. Ha mindgyárt szívemnek elbeszéllett tévelygései adtak volna is ezekre alkalmatosságot. Ezeknek is ki volt oka, egyéb a' kegyetlen, engem megverő Líza? kit minden móddal, ellenméreggel kívánván élni, de haszontalan, felejteni akartam. Még egyszer mondom néked: ha csábító korhely lett volna belőlem, egyedül te tartoznál rólam számot adni a' Virtus' Itélőszéke előtt.

Mond meg nékem: Feltéve azt, hogy olyan vagyok, a' milyen vagyok; Te is olyan vagy, a' milyen vagy, mond meg: tudnálak-é én Téged nem szeretni, ha akarnám is? – Szeretnem kelle Téged még minckelőtre jól ismérttelek; most minckutánna bellyebb Isméretséged által annyit nyertél, – nem is írom ide a' kérdést, minthogy a' feleletet mindenütt írva látom – mondva hallom az egész Természetben, mindenben a' mi él, és nem él. Annak, hogy nekünk szeretnünk kell egymást, ismét új bizony-sága azon cikkely leveledben, hol két szerelmesnek állapotját kedved szerént lefested. A' Te szíved, és az én szívem össze, egygyütt mondgyák ezt, olly megegyező hangokban, mint egygy Melodiának hangjai, énekelve a' Harmoniától. Előbb hiszem, hogy a' Sphérák' Harmoniájában egy selyp hang eshetne, mint szívünkben.

Nevedet és gúnyolod Félelmeimet? – Haj Édessem! Csak ne volna minden a' Nap alatt ugy körül vonva, tekerve, körve ezer meg ezer körülállásokkal! – 'S mégis öszvejövetelünk' szempillantattya fogja életemet, vagy halálomat, Mennyemet, vagy poklomat meghatározni. Ki tudgya, ha látni fogod Imrédet, a' ki képes ugyan bétölteni mindent, a' mit egygy Leánynak szíve, esze, és vére, érezhet, gondolhat, és kívánhat; – ki tudgya, ha látni fogod azt, kinek külsejét a' sokféle balsors, a' sok szenvedés nyomorúság megtörte, kinek képét a' Nap megégette; – kinek szeméből már nem a' tüzes Ifjúnak nevető, vidám, nyájas tüze szikrázik. – Kinek szilaj, komoly tekintetei a' szenvedő szerelem' kinyait jelentik; – ki gyakran órákig, némán, és szemmeredve nézte a' nagy Teremtést, mellyben semmi öröm se virágozott szívének – ki szívének

fájdalmában ordítottva, mint a' megszebesített orosz lány, néha a' Sorssal kívánt megküzd-
deni; ha látni fogod azt, kinek szemei most mélyen, magokba vonúlva ülnek, mintha
a' Világot egy tekintetre se tartanák méltónak, minthogy Lízát látniok szabad nem
vala; – kinek zavaros arcvonásiban nyilván olvashatni, hogy soha sem élt, hanem
mindég szenvedett; – kinek termete, noha izmos még, minthogy a' bujaság' puha
párnain soha sem hentergett, de a' sok fáradtság és viszontagság által megtörve lévén,
már nem egygy Adonnak (mint egygykor ama szép Aszszony mondá) hanem egygy
vérengző bajnoknak termete; – ha látni fogod Őtet, szép Líza, ki tudgya, ha mondani
fogod-é még akkor is: *Ő az?* – Igaz, hogy mindennek inkább szószóllómnak kellene
lenni, mert a' *Te micsod;* de, ki tudgya? Az aszszonyszívek', mondgyák, megfoghatatlanok;
az aszszonyelmék, mondgyák, változók? – 'S még is érzem; *hogyan vagyok Az, és
senki más e' Földön.* A' mi Rólad való Ideáimat illeti, azok nem egyebek, mint, hogy a'
tárgyok *ez: Te, ugy, a' mint valál, vagy, és léssz, az enyim!* – vagy ezer nyíl a' szívemben,
– valamint élek, és szeretlek! –

Náladnál szebben talán még senki se recenseálta a' *Nouvelle Héloïse-t*; maga a' jó
János Jakab is megörülhetne dicséretednek. Valamint tudtam, hogy ezen könyvet el-
olvastad, legottan megvevém ezt Zürichben magamnak, csak hogy én is azt tehessem,
a' mit 'Te nem rég tevé. Minden különös helyen megállapodom, és így elmélkedem:
itt ezt – amott azt gondolhatta, érezhette Ő! – Líza! még egyszer mondom néked; bár
mi szépen tudott légyen is St. Preux magán diadalmaskodni: Ha 'Te Másnak Felesé-
ge lettél volna, hát én, vagy megbolondúltam, vagy gazember, vagy – Magam' meg-
váltója lettem volna. Könnyen meg van győzve az indulat a' papiroson – nem ugy a'
szívben.

*Dich sehen, und das Gefühl
An Dich verstrickt, in Dich verwebt zu seyn,
War eins – bleibt eins; – Von Dir getrennt
Zu leben, ist mir ganz undenkbar; wir
Mein Tod, – und wo wir immer nach dem Tode
Noch sind, auch da mein Tod.*

14. Jun: Esteve.

'Te másé? – bőröm horzad – kígyókká tekerednek hajam' szálai – jéggé dermed a'
vér ereimben, a' velő esonttyaimbán – minden ín csikorog ezen szörnyű gondolatnak
zúzó nyomása alatt. Óh Szerelem! segítsd ezt elűzni! –

Nínádat nem ismérem; de tetszik nékem. Nem lehet közönséges aszszony, mint-
hogy Barátnéd. 'S ha így mind e' mellett magamra gondolkodom, Óh Líza! méltó ke-
vélységem magassan hordoz az Égben; – halandónál többnek tetszem magamnak,
mert – vajha a' Világ' egygyik részéről a' másikig kikürtölhetném – Libia' sivatagján
keresztül, hogy ott is a' Szerelem' rózsái és myrtusi teremnének; – az Észak' jégten-
gerén keresztül, hogy az Szerelem lánggá olvadna: – Líza! a' kimondhatatlan szeret en-
gem!! – Bényért sem ismérem, de fel fogom keresni a' Táborban, ha itt vagyon.

FÜGGELÉK

Kisfaludy Sándor' életéből

A' mi a' magyar Poézisnek Toldy Ferencz által kiadott kézi könyvében K[isfaludy]-ról írva van, az mind megállhat a' következő módosításokkal, közbevetésekkel, és hozzá adásokkal.

Vonások gyermekkorából.

A' mit a' gyermek még éretlen észszel, majd nem állati ösztönből tesz, vagy ha nem tehet, tenni vágy, gyakran erős vonásokkal bélyegzi a' jövendő embert: azért a' Biographok, ha lehet, soha se mulassák-el a' Közönséget érdeklő Férfiaknak gyermekkorait is figyelemre és vizsgálatra méltatni.

K[isfaludy], mihelyt jární és beszélteni tudott, a' madaraknak a' repülő tehetséget irígyelvén, szüntelen azonn töré eszét, miként tanulhatna meg, Ő is repülni. Mintegy hat esztendő's korában egykor két kan pulykának szárnyait kitépvén, azokat két, faséndellyel kifeszített, kikötözött nagy szárnyá alkotá, és egy vasárnapon, mikor a' nyomtatók, eséplők távol valának, a' menetelesen rakott szalma kazalra felmenvén, onnan mint egy három ölnyi magasságról lerepülést próbált. Szerencséjére, hogy a' próbának bizonytalan kimeneteléről mégis gyanakodván, előbb szalma ágyot vetett magának, melyre lepuflaván kezét lábát nem törte. A' pulykáknak megfosztásáért a' majorné őt bevádolván, Annyától keményen megbüntettetett. –

Az első normális oskolától fogva a' Philosophiáig Győrött végezvén tanulását, mindenkor első Eminens volt. A' második normális oskolában egygyik Professora, Sz[ent] Ferencz' Szerzetéből, egygyik hónapi examen után Őtet nyolczadik eminensnek hirdetvén, noha az egész oskola legjobban felelőnek Őtet állította, annyira fel volt ingerelve, hogy lázadá'st indított, és az egész oskolával a' Professort hamis Classificálónak kiáltotta-ki. Ebből nagy lárma lett. A' Director, ki előtt a' panasz megfordult, a' gyermeket Attyánál bevádolta. Attya kemény ember, akkor N[emes] Győr Vármegyének Főbírája volt. A' Director az oskolában kihirdetvén a' laesae Majestatis vértet, a' gyermeket az oskolából haza küldötte Attyához, büntetését elfogadni. Az igazságtalanságnak mély érzése, és kemény Attyától rettegése majd hogy el nem veszték a' gyermeket: az oskolából kijövé, egy ideig a' Győri piacon állott, és azonn töprenkedett, ha ne ugorjon-e inkább a' bástyáról a' Dunába, mint sem igazságtalanúl büntetést szenvedgyen, és reá háborodott Professorától soha jó Classificátiót ne reméllhessen. Már a' bástya felé indült, mikor egyszerre neki keményedett, és Attyához vette ítyát, azt gondolván, hogy akkor is lessz ideje, akármit tenni, ha büntetni akarják. A' Dunába ugrás helyett akkor már elszökésről gondolkodott Öreg Annyához Sümeghre.

Bámúlt, midőn Attya először szelíden, azután lépcsőnként keményebben, de csak szóval dorgálá cselekedetért, mondván, hogy az Előjáróknak engedni kell, ha igazságtalanok is, és minden büntetése csak az lön, hogy az oskolába nyomban vissza mennyen, és a' Professort kövesse-meg. Előre öszvebeszéllett dolog volt: mert Director és Professor ott várták Őtet az oskolában, és a' nehezen és akadozva ejtett megkövetés után örömet megbocsátották néki. Az oskola' végével tanuló társainak nagyobb része mint egy triumphusban kíséré szállásáig; a' mit Attya minden keménységnek színlése mellett nagy megilletődéssel nézett. Utóbb Attya beszéllé, hogy a' Professor maga is megvallotta a' Directornak a' gyermek érdemét az első Eminentíára, 's csak azért tevő hátrább, hogy igen nagyon el ne bízza magát. Igazság-sértés; de nem éppen helytelen okoskodás, ezen világban, hol az érdem csak ritkán veszi illendő jutalmát, a' gyermeket már korán elkészíteni, és rászoktatni az emberek' gyarlóságának, fonákságának békés tűrésére.

Pozsonyban a' Philosophiai oskolákar járván, és idejét, figyelmét, kedvét elvonván egy részről Schillernek munkáji, és az akkor szebben feltűnt Magyar Poézis, K[isfalud]y már csak annyira tett eleget oskolai kötelességeinek, hogy neve már csak az első classisnak közepén találatott, a' mit előbbi első eminentiájához szokott Attya gyakorta dorgálgatott. Pozsonyban, ezen akkor általlyában német és tót Városban, csak az ottani Várban tanuló és lakó nevendék Papság lévén Magyar, érzésére és nyelvére nézve, többnyire annak társaságában, a' várban tölté oskolai szünnapjait. Onnan szeretett dél felé nézni, 's gondolattal azon tájakban merengni, mellyekben Magyarok laknak. Lángoló Fantaziája Őtet általlyában korán ábrándozóvá tevő.

Történt akkor Pozsonyban, hogy a' krajezáros deszka Theátrum, ezen erkölcsöt rontó akkori intézet mellett, a' József Császár által felállított Politia-hajdúk közül egyik, egy nemes tanuló Ifjat, ki többekkel egygyütt a' deszkahasadékon benézett, pálezzájával, garázda német szidalmak között, erőssen hátra ütött. A' Deák K[isfalud]y]nak tanuló társa, és Győr Vármegyei földije volt. Ezen történet az ott tanuló egész Magyar Nemes Ifjúságot annyira felzendítte, hogy más napon, délelőtti tíz óraker, az oskolának végével, mintegy négy százan, mind bottal felfegyverkezve, egyenesen a' Váras' házához tódultak az ott öszvegyűlt Magistrátustól elégtételt, és a' vétkes hajdúnak megbüntetését kívánni. K[isfalud]y ezen esetet csak az oskolában tudta meg; és sajnálván földijének meggyaláztatását, könnyen hajlott a' velek-tartásra. Az akkori német Magistrátus bezáratván a' Várasház' kapuját, az ablakról csak nevette a' zajgó Ifjúságot. Ez a' sértő gúnyra fellobbanván, az ott hamarjában felvájtt, felszaggatott kövekkel, és, nem tudatott, honnan, ott termett néhány fejszével a' Várasházat ostromolni kezdé. Az egész Váras talpon volt, és a' mennyire titkon tehetete, a' Deákok' részén állott. A' lárma oda sietett a' Prodirector: eleinte fenyegetve parancsolta, végre sírva könyörgött az Ifjúságnak, álljon-el vérkes szándékától, Ő majd elégtételt szerz. A' zajgó Ifjúság minden Oskolából kettőt választott melleje, kik felmennének, a' Magistrátussal végezni. Egygyik választott K[isfalud]y volt. Ezen választmány béresztetvén a' Várasházba, minékutánna ott sokáig haszontalan vitatta volna az elégtételt, újra sűrűen repülni kezdenek a' kövek az ablakokra, úgy, hogy a' piacra néző Tanácsolótában lévő választottak is veszedelemben voltak. Végre nagyobb követke-

zésektől féltében, minthogy katonaság helyben kevés vala, a' Magistrátus ráállott az elégtétel adásra. Ezt a' választott követek az ablakokból hírdették le az Ifjúságnak, és legottan csendesség lön. A' vétkes hajdú a' piacon deresre tétetett; de a' Nemes Ifjúság szónokinak kérésére néhány csapás után megelégedvén a' büntetéssel, a' többi-től nagylelkűleg feloldozta, és eloszlott.

1790nek tavaszszán egykor, midőn reggel oskolába menne, egy nagy, nemzeti magyar ruhába öltözött, 's hangosan magyarul szólló Uri Sereget láta kardcsörtetve maga előtt menni. Ez azon évtizedben, mikor a' magyar nyelv alig volt hallható, a' magyar öltözet alig látható, szembe ötlő tünemény vala. K[isfalud]y ez annyira magához vonszá, hogy az oskola helyett a' magyar seregnek lön kísérője, melly a' Pálffy Nemzetségnek Cúriájába ment; a' Vármegyének sok esztendeig tiltva volt gyűlését tartani. Midőn a' palotának ajtaján, a' fél német öltözetű Ifjú beakarna menni, hátul megragadá Őtet egy kisdéd, kardos magyar, 's kabátyját hátán ketté hasítván, tótos magyarsággal így kiálta: „*Vissza gyermek! ez is egy jövődő proditor patriae.*” K[isfalud]y tüzesen azt felelé néki: „*Én igaz magyar vagyok, 's azért, ha magyar ruhám nincs is, jobban ide való vagyok, mint az Úr.*” Ezzel magát kirántván, besuramlott a' palota' ajtaján, és az ott váró sokaság közé keveredett. Az Őtet megszóllító egy tót Prókátor volt Nagyszombat' vidékéről, egyéberánt azon gyűlésben legvakmerőbb szónok, ki a' múltt évtizednek történeteit, és a' Constitútiót törlő Kormányt az ablakban állva kárhoyztatta. Azon gyűlésből tétettek az első felírások a' Constitúciónak tökéletes helyre állításáért, a' koronának nyomban Budára küldetéséért 's. a. t. A' felbuzdúllt Ifjú néhányad magával most már inkább hazafi volt, mint tanuló, és a' Vármegyének sűrűen tartott gyűléseit járta inkább, mint sem az oskolát.

Mikor ezután nem sokára a' Magyar Korona Bécsből hazájába hozatott, egy nagy Uri Sereg lovag, és annál még nagyobb gyalog a' határig annak elejbe ment, azt fogadni. K[isfalud]y is közöttte volt, és a' Koronát Köpesényig kísérte. Ott a' szomszéd Vármegyékől néhány atyafi követre esmervén, ezek Őtet magok közé vevék, és a' Vácsonánál magok közé ültették. Sokan a' buzgóbbak közül az egész éjtszakát azon palotában tölték, mellyben a' Korona volt, és azt mintegy őrizték. Más nap reggel az ott összesereglett egész Közönség a' Koronát látni akarván, az akkori Korona-Őr a' ládának megnyitására, és a' Koronának megmutatására kényszerítettett.

1791ben Pozsonyban első esztendőbeli törvénytanuló lévén, minekutánna II. Leopold Királynak megkoronáztatása után az Országgyűlés ott folytatott, az oskola helyett K[isfalud]y többnyire az Országgyűlési ülésekbe járt, az ott azon időben gyakorta előforduló hazafiúi jelenések, nyilatkozások, beszédek, virák inkább érdekelvén Őtet, mint a' száraz tudományoknak még szárazabb előadása. Pozsonyban három oskolai évet töltvén, az országgyűlési üléseken kívül a' Muzsika és Játékszín volt legszenedelmesebb időtöltése és mulatsága. Gyakorlott hangszerei, a' hegedű és a' magyar tárogatónak kimívelttebb mássa, a' *Hautbois* volt. Ezt azonban nem sokára elhagyta, és csak a' hegedű mellett maradt, melyet mind addig gyakorlott, míg a' háborúban a' kard azt fel nem váltotta.

Legfőbb vágygya volt most a' Magyar Nemes Királyi Testőri Karba juthatni; azonban az akkor nyakra főre egészen kipótoltt Sereghez nem juthatott, mivel Attya Őtet még gyengének tartván, a' lépéseket ezért megtenni szántsándékkal elmúlasztotta.

Tapasztalván Attya, már 1786 óta Özvegy, egyéberánt nyolcz élő gyermeknek attya és nevelője, első gyermekének indulattyaait nem az úgy nevezett kenyér- hivatal- rang- és haszonszerző tudományok felé hajlani, hanem szenvedelméit egészen a' haza-szeretet, Literatúra, és Muzsika által elfoglaltatni, hogy ezeknek gyakorlására magára hagyatva ne legyen, kényszerítve akará természetét a' törvénytudomány' megkedvellésére hajtani, s' ezen okból Őtet 1792ben otthon fogta, hogy egy szakasz időt nála, mintegy patvariában töltvén, a' törvénytudományt tanullya és gyakorollya, szóval, hogy őtet Prókátornak készítsse. Husztyt és Verbőczyt adván elejbe, keményen követelte rajta ezeknek megtanulását. Az Ifjú nappal Verbőczyt tartván előtte, éjjel magyar könyveket olvasott, és azon téiben két Szomorú játékot írt, többnyire éjjel: *Ulysszeszt és Penelopét, és Szeneka' halálát*; a' mit könnyen tehetett, minthogy egy udvarban ugyan, de egy egészen külön házban lakott egyedül. Neheztelvén a' szabadlelkű Ifjú ezen kényszerített életet, azon telet követő tavaszban bátran kijelenté Attyának, hogy a' Prókátorsághoz semmi kedve, hajlandósága, hanem katona kíván lenni, annyival is inkább, minthogy a' sok ülést egészségének ártani érzi. Attya örömet engedett ezen kívánságnak, és K[isfalud]y még azon esztendőben, mint Kadét, a' most József, akkor Leopold Huszár Ezeredbe lépett. Ezt azért választotta, mivel ez Erdélyben tartá szállását, mellyet látni mindenkor vágyott. Ezen vágyat a' Magyar Nemzet' történetei támaszták benne, mellyeknek az Ifjúra olly erős hatásuk volt.

Elment tehát a' szárnyára kelte Ifjú, egyedül, magyar nyugotról magyar keletre, Erdélybe, – hol az Ezered-kormánytól, és Tiszti Kartól, testi lelki tulajdoni szép reményekkel biztatván, szívesen fogadtatott, annyival is inkább, minthogy hazúl annyi pótlék rendeltetett néki, a' mennyit az Alhadnagyí fizetés téssen.

A' Hazájától akkor legelőször megváló Magyar Memes Ifjú' hazafiúi érzésének egy Scénája, mellyet Ő Baráttjának, 's néhai tanuló társának, a' most már elhalt Skublics Imrének, több esztendőig Zala Vármegye' Főjegyzőjének, 's több ízben Országgyűlési Követének akkor nyomban megírt, érdekesebb, mint sem hogy azt itt előadni elmúlaszthatnánk: mert ez mintegy kulcsa jövőendő magyar írói pályájának. Imígy szól K[isfalud]y azon levelében: „A' jószívű 's igaz magyarlelkű nagyváradiaktól, kiknek barátságos, és rokon magyar érzelmű társaságokban néhány nyugalomnapot tölték, tegnap előtt délben váltam-meg; és estve napnyugott felé értem-fel a' magas hegytetőre, hol Magyar Ország és Erdély határazik egymással. Ott megállottam: mert előttem és utánam egy meglepő, pompás, de szívemet elzúzó Scéna nyilik vala: Nyugott felé Hazámnak, mellytől válnom kelle, sok mértföldnyire, majd nem Világos-várig terjedő szép róna földgye, a' szép napestnek riszta fénnyében; – Kelet felé Erdély, az ő setét erdőikkel bodrozott hegyeivel, völgyeivel, mint egy kavargó, nagy setét kék hullámokat hányó tenger fekke alattam, – itt ott a' hegyoldalokban rakott falúkból fejez, 's a' bucsúzó napfényben ragyogó esúcsos tornyok csak gyéren tarkítván a' setét 's a' hazáját hagyó szívnek borzadalmas, erdőhullámokat. Szívem is hullámozni kezdett erőszakos érzelmeiben, és szorongásomban a' határon lefeküttem, szívem 's fejem még túl

a' határon. Sűrűn omlottak megindúltr könnyeim Hazám' szélső földdarabjára. Míg végre fuvarosom elútván a' várakozást, felkiáltott: „Úrfi! mennyünk, mert elkésünk. Setét lesz. Az Oláhok hamisok.” – *Nyíres* nevezetű faluban kelle meghálnom; 's gondold el, mint kellett elszomorodnom: Erdélynek, hol Magyarokat véltem lelni, mindgyárt első helységében egy lelket sem találtam, ki magyarul értett volna. Mind Oláhok lakják. Búmban nem is tudtam alunni. Általában, végig útavván most Magyar Országot, és összehasonlításom után több Tórot, Svábot, Oláhot, Némeret találván, mint tiszta Magyart, – 's ugyan ezt találván Erdélyben is, eljajdúltam: Vége, gondolám, a' Magyar Nemzetnek, melly már csak úgy áll fenn, mint egy hajdan erős, felséges Várnak, most az idővész által naponként fogyton-fogyva dőledező, hulló, 's végre egészen eltűnő romladéka! – 'S ezen szívemet szaggató órámban, itt Kolosvárrott, hol még rokon magyar szíveket leltem, eltökéllettem magamban: hogy én, szegény magyar nemcs Ifjú, de azon régi igaz Magyarok' ivadéka, kik a' Magyarának itt Hazát szereztek, és egy nagy, dicső Nemzetet állapítottak, homályomba rejtezve, akár mint katona, akár mint egyszerű polgár, szívem' véréből, hazafiúi érzelmimből, mint a' selyembogár gyomrából, egy fonalat fonok, mellynél fogva veszni indúltr Magyar Nemzetiségünket, magyar nyelv, érzés, és írás által, ha csak kevés idővel is tovább életben tartsam. Magyarúl fogok írni, és csak a' szívekhez szóllani: – mit? miként? – magam sem tudom még. Hogy talán czélobat elérem, azért gondolom, mivel az én szívemre is nagy hatással munkáltak eddig írtt jobb Magyar Elmemfveink.”

Erdélyben töltött nyolcz hónap után 1793ban Januárius 5kén Hadnagynak neveztetett, egyszerre mind az Ezerednél, mind a' Magyar N|emes| Testőr Seregnél Nemes Zala Vármegye' részéről. K|isfalud|y magának jobb kimíveltethetése végett az utólsót választotta.

A Testőr Seregnél negyedfél esztendőtt töltvén, erkölcsi műveltetését nyomban a' francia és olasz nyelv' serény tanulása által kezdé. A' külföldi Literatúrában esekély jártosságát ott annyira terjeszté, a' mennyire ideje és fogékonysága csak engedte. A' napnak délelőtti részét, a' szolgálaton kívül, többnyire szobájában tölté, és tanulásra vagy olvasásra fordítá, gyakran elzárván magát élet 's öröm lehellő társainak zajos társasága elől. A' Pedántság azonban, mellyet maga is gyűlött, soha nem birt legkisebb árnyékozatot is vonni külsejére és viselkedésére. Egykor egy délelőtti órájában, midőn éppen azon nap délben Udvari Szolgálatba kell vala mennie, addig pongyolán *Torquato Tasszónak* magyarra fordításával foglaltoskodott, a' mit a' nyelvtanulás végett tenni szokott, midőn az akkor Bécsben lévő két rendkívüli Angol kövér, Lord Spencer és Granville, Eszterházy Miklós Herczeg, akkori Ezeredes, és a' testőr Seregnél Főhadnagy által szobájába vezettettek. A' két Angol ezen Intézetnek külsejével, belsejével kívánt megismerkedni. Igen meg voltak lepelve, midőn a' Testőr Hadnagyot Tasszónak magyarra fordításában, pipájából füstölve, pongyolán lelték. Tetszett nekik ezen tapasztalás, és K|isfalud|yt megdicsérték, csudálván, hogy egy Magyar Ifju a' Nagy Világ' zajjában is műveli azt, a' mi az Angoloknál nem újság. Általában igen kedvellé, a' szebb művészetekkel mélyebben megismerkedni: a' Rajzolás, Festés, Muzsika, és Színművészet eránt táplálván, mint a' Poézis' rokonival, legerősebb szenvedelmét. Örökké kár! és ezt maga is mindig bánta, hogy a' Muzsika' elveit, a' Generál Baszust meg nem tanulta, mert nagy hajlandóságot és tehetséget érzett magában a' hangköltésre, mellyben, Avatottak' állítása szerint, igen eredeti Ideáji vol-

tak: mint p[éldának] o[káért] az, hogy Ó történelmi rajzolatokat, Catastrophákat, költői Fantaziákat, Regéket 's a.' t. szeretett volna Muzsika által kifejezve előadni. Az ott élő jeles Írókkal és Művészekkel esmeretségben volt, és többekkel közülök társalkodott. Esmerte Alxingert, Retzert, Mayert, (Dya-na-Sore' Szerzőjét.) Ezen utólsónak eredeti Geniussát igen kedvelte. Esmerte Salierit, Weigl, Beethovent. Esmerte Brockmannt, Langet, Viganót és Nőjét. Ezen utólsónak szenvedelmes kedvellője és pártosa volt, mind kellemes személlére, mind művészi ügyességére nézve: mert ennek mimikája hámúlásra méltó, sőt elragadó volt. Valósággá lön általa K[isfalud]ynak, a' mit éppen akkor Dánaéről Wieland' Agathonnyában olvasott. – *Noverre, a'* szebb s nagyobb nemű Ballétnek Teremtője meghalván, a' Ballét lassanként csak lelketlen gymnastikává, és groteszk ugrálásokká allyasodott. Vígano volt az első, ki a' Ballétnek mimikája által ismét lelket, értelmet, kellemet, érdeket, és hatóságot adván, a' színjátéknak ezen nemét újra teremté. –

Teginkább szeretett Ó társalkodni Somsich Lázár Kir: Tanácsossal, genialis ősz Atyafiával, ki akkor Bécsben lakott; Görög Demeterrel, akkor Eszterházy Pál ifjú Herezegnek Nevelőjével; Kerekessel, a' Magyar Hírmondónak Írójával; Sándor Istvánnal; Takács Józseffel, Festetics László Gróf' Nevelőjével; Batsányi Jánossal-is, ki akkor, de csak rövid ideig, Bécsben tartózkodott. Helyén fog itt állani a' következő genialis anekdota: Egy délután, nyáron, K[isfalud]ly nyílt ajtónál, szobája' közepén állva, Vígano' képe alatt, melly a' falon függött, azon Lengyelt játszotta hegedűjén, mellyel a' jeles Táncosné, az úgy nevezett rózsaszínű *Pas de Deuxben*, Bécsben legelőször fellépe. A' muzsikába elmerültt nem vevé mindgyárt észre az ajtóban álló és Őtet figyelemmel hallgató Vendéget. Somsich Lázár volt ez. Őtet kedvellő Rokona, egygyik a' legnagyobb Génusok, Tudósok, és római nyelven szóló Poéták közül, kiket Hunnia valaha szült. Ezen Jelenetre Ó nyomban, villámschességgel a' következő Epigrammát mondotta, 's ott le is írta:

„*Cernis ut entheo rapitur mirabilis oestro!
Cor misero et mentem sic rapit illa tibi.*”

A' Sors azon időben nagy veszedelemtől mentette-meg K[isfalud]lyt: Martinóvics Apát, kinek utóbb mint Felségsértőnek feje vétetett, Bécsben akkor nagy házat tartott, és kényelmes vendégségeket, mulatságokat adott, mellyekbe a' tehetős, vagy elmés Ifjakat édesgetni, szemlátomást erőlködött. Sokáig inceselkedett K[isfalud]ly urán, hogy Őtet is társaságába vonhassa, és talán veszélyes titkaiba avassa, melylyeket akkor csak tudni is, életveszedelem volt. Ez azonban a' feslett életű Papot gyűlölvén, mindig vonogatta magát. Végre, sokszori kérésnek engedvén, egy eszévi mulatságra: mellynek foglalttya Muzsika és Ének volt, csakugyan oda ígérkezett. De Martinovics azon estvét előző déli órákban befogattatott, sok Magyar Ifjúnak, kiket szenvedelmeknél fogva, Magához esábittani vágyott, szereneséjére.

Eszterházy Antal Herezegnek halála után a' magyar Testőr-Karnak kormányja a' második Kapitányra maradott, egy olly emberre, ki talán az egész magyar Nemzetből arra legkevésbé vala alkalmas: mert Ó nem volt egyéb, mint egy a' katonai kötelességet és érdemet csupán a' keménységben, kevélységben, fenyítésben helyező zordon katona Elöljáró, kinek az Ifjúságot minden csekélységért, p[éldának] o[káért] lovának

egy nagyobb ugrásáért, büntetni, vala legfőbb gyönyörűsége; midőn ellenben a' titkos hírhordóknak és árulkodóknak legezégesebb vétkeiket is elnézte. Az ő eszközlése által az egész Tiszti Kar, embert alacsonyított, tisztí Karaktert sértő, valóságos fenytékházi szabásokra szorított: A' Tisztek kénytelenek voltak otthon enni egy beállított Fraiernél, ki rossz étket italt adott, hónaponként levonatván ezért a' Zsoldnak egy harmada. Engedelem nélkül, délutáni négy óráig, senkinek a' házból kimenni szabad nem volt. A' házakhoz ebédre hivatalosnak be kelle magát jelenteni, mi által a' jobb házakban, társaságokban művelődhetés mintegy el vala zárva. A' délelőtti órákat iskolában kellett tölteni, olyanoknak hallgatásával, miket minden egyyik már iskolájában megtanúlt, egy olly főbb Tisztnak felvigyázása alatt, ki valamennyinél neveltenebb, tudatlanabb, durvább volt; ki első iskoláiból közkatonává lévén, utóbb csak azért tétetett Tisztté, mivel jó házból született. Illy sérelmes rendelkezések által leforrázva lévén az egész Tiszti Kar, sokan, kik függetlenek voltak, kiléptek; azok pedig, kik sorsaik által oda kötve valának, szemléletet, vizsgálatot kívántak, hogy panaszzaikat előadhathván, az Intézetben változást eszközöllyenek. K[isfalud]y volt egyyik a' leghevesebb, legbátrabb panaszlók közül. A' vizsgálatnak következése, szokás szerint a' lön: hogy mind a' zsarló Előljáró, (de ez titkon) mind az egész Tiszti Kar, (ez mindazáltal nyilván, és nagy lármával) megfenyítették, négy legöregebb, és négy legfiatalabb Tiszt nyolez napra Zárba tétetvén. K[isfalud]y ekkor fenyítés nélkül maradt. Azonban nem sokára, egy Fő Udvarmesteri parancsolat mellett, K[isfalud]y is hatod magával, *ellenkezés és lázasztás* miatt, (így neveztettek a' vádak) a' Testőri Karból a' két Garnison Regementhez tétetett által. A' méltatlan bánással elégtelenséget kijelenteni, és az Igazat kimondani bátorkodók makacsoknak, lázasztóknak kiáltattak-ki; holott éppen K[isfalud]y volt egyyik azon Tisztek közül, kit nem csak megfenyíteni, de csak szóval legkissebbért is feddeni, keresve sem találtak az Előljárók soha semmi okot. – A' Garnison Regementhez általtetés minden esetre büntetés volt, melly mindegyyikre nézve mindazáltal csak addig tartott volna, a' meddig a' Testőr Karnál kitöltendő öt esztendő kikerülvén, ismét rangjokkal egyyütt más Ezeredekbe soroztattak volna. Legnehezebben esett az, hogy minden egyyiknek szabadságában álla ugyan szolgálattyról lemondani; de ezen lépéstől mindeniker a' becsületféltés tartóztatta, ne hogy a' Világ által, a' Testőr karból elűzötteknek gyaníthatassanak. Elment tehát a' hat Hadnagy a' két Garnison Regementhez Olaszországba. Egyyik Cremónában, másik a' Milánói fellegvárban fekvék. Szokatlan tekintet volt, a' csinos, életlehelő, nagy Világban jártos, a' fentebb társalkodás' hangjával beszéllő, eselekvő fiatal Tiszteket az életöket megúntt, komor, minden további előmeneteltől elzártt éltes Tisztek között szolgáltni látni. „Az önkénynek embert gyalázó, lelketlen gépellyé alázó nevetséges, egyszer 's mind szomorú játékvává tett Sorsom! – Ha független volnék, haza mennék; de így – túrnóm kell. Meddig fogom győzhetni? –” A' többi között így szólla K[isfalud]y akkor Barátyához írt leveleiben.

Néhány nap múlva a' több ízben megvertt Ausztriai Had egészen vissza tolatván, Milánóban termett Bonaparte, és fellegvára körülvetetett, – hét hét múlva ostromlatott, – és a' három napi ostrom után magát megadó Várőrizet, vele K[isfalud]y is, mint hadi fogoly Francia Országba költözött, mellynek déli részében, a' nem termékeny, de regényes *Provence*-ban néhány hónapot töltvén, becsület szavára, még kivál-

tatása előtt, visszabocsátott. *St. Raffeau*-tól fogva, *Fréjus* (néhai Forum Julium) mellett, Genuáig a' Földközi tengeren utazott, hol egy rettenetes fergeteg, és szélvész az Ötet társaival egygyütt vívó gallyát majd nem elveszté. Erről Himfyjében van is emlékezet.

Francia Országból visszajövele után, mint még ki nem váltott hadi fogoly, Klagenfurtban állíttatott-meg, hol először az ottani Fő Katona-Ispotálynak Inspectiója, azután, a' Francziák oda is elő nyomúlván, sok száz, katona-öltözettel tömött, hordóknak az ellenségtől megmentése, és bátorságba szállítása bízattatván reá, szolgálattyanak oly jelesen megfelelt, hogy a' Főhadi Tanács által dícsérő parancsolat mellett Wallis Oliver gyalog Sorezeredéhez tétetett által, melly akkor a' már beállott, de csak rövid Békességben a' Német Birodalomban, a' Würtenbergi Herczegségben kvártélyozott; hová 1797ben meg érkezvén, oda vitt rangja szerint az utánna következő esztendőben Főhadnaggyá lön. Ott mintegy kiszakasztva Nemzetéből, az egész Ezerednél egyedül maga lévén Magyar, lehetetlen volt helyzetével barátkoznia; a' gyalogságnak szolgálat egyéberánt sem lévén kedvére.

Az 1799^{iki} háborúban a' Rajnai Hadtestnek, az *Osterachi*, *Stockachi*, *Winterthári*, és *Zürchi* nagy és véres, de szerencsés ütközetekben, harczoló Tagja volt. –

1800ban bucsút vön a' Katonaságtól, és haza jövé, megházasodott, Feleségül vevén *Mező Szegedi Szegedy Rozália* Kis Asszonyt, néhai *Szegedy Ignácz*, Királyi Tanácsosnak, és Zala Vármegye' egykori, nevezetes Vicze Ispánnyanak Leányát. – Eleinte Vass Vár megyében Kámban lakott, Felesége' jószágán, míg 1805ben az akkori mások által haszonbérben bírtt anyai jószágát általvehetvén, Sümeghre vette lakását, azon házban, mellyben született, és a' hol, mint osztályrészében, most is lakik.

1809^{ben} a' Magyar Nemes Insurrectiónak felállíttásával Zala Vármegye Öt az Ő lovaságához Főstrázsamesternek választotta. Himfyjének és Regéjinek kinyomtatása után akkor már a' Hazában esmerve lévén, József Királyi Főherczeg, Magyar Ország Nádora, és a' felkelő Magyar Nemes Seregnek törvényes Fővezére Ötet maga mellé vette Szárnysegédnek. – A' magyar Literátorok ezen időig nem csak különös tekintetre, tiszteletre nem méltattak, hanem némelly buta Nagyoktól meg is vettettek, mint-ha kevesebb észszel és tudománnyal bírní, mint egy Literátor, 's nevezetesen csak magyarul író Literátor, csak nagy birtokosokhoz illő fény és érdem volna. A' Nádor, kinek a' Magyar Nemzet Cultúrájára nézve oly sokat köszönhet, első volt, ki érdem szerint becsúlíni tudván és tanítván a' Magyar Literátorokat, a' Regis ad exemplum rohanó magyar Nagyokban is figyelmet gerjesztett erántok. – Napóleon Császárnak a' Magyar Nemzethez bocsátott Proclamátiójára K[isfalud]ynak kellett volna válaszolni; már meg vala néki parancsolva; de a' környülmények ellenkezót tanácsolván, a' szándék is megváltozott, annyival inkább, minthogy azon Proclamátiók a' hív Törvényhatóságok által többnyire elsíkkasztattak. Az Insurrectiót követő békességben Ő Felsőge jövendő haszonvétele végert, az Insurrectiónak, melly 1740 óta ellenséggel nem harczolt, oklevelekkel bizonyított történeteit kívánta a' Nádortól; ennek megírása K[isfalud]yra bízattatott. Ezen német nyelven írtt, 's majd nem egy esztendő' folytáig készültt munkájának következesei, az arany ércnek sok ülés által okozott bajai és fájdalmai levének. A' szabadon (freimüthig) íratni parancsoltt munka azonban még csak említetésre sem méltatott. –

1828ban egygyik tagja volt azon, a' Nádor Főherczeg által kinevezett tudományos Választmányoknak, melly a' Magyar tudós Társaságnak Alaprajzát, rendszabásait Teleki József Grófnak előlülése alatt kidolgozta.

1830ban K[isfaludy] a' Magyar Tudós Társaság' vidéki, rendes Tagjának választott a' nyelv-tudomány' osztályában.

Ugyanazon esztendőben, már mint Tagja azon Társaságnak, minden a' hazai nyelv-művelésre, és magyar Nemzetiség' terjesztésre ható intézetet előmozdítani, eszközölni köteletségének tartván, szüntelen buzgó hazafiságától elragadtatva, Balatonfüreden, hazafiúi adakozásokból, egy csinos, hat öl szélességű és tizenhat öl hosszúságú Játékszínt épített, melly N[emes] Zala Vármegyének végzése szerint egyedül a' Magyar Színművészségnek van szentelve. Ezen épület annyival ezélcényosabb, minthogy két szárnyában egy huszonnégy személyből álló Társaságnak is elegendő nyári szállása vagyon. A' színészeknek könnyebb élelmökre konyha is épült a' színházban. –

K[isfaludy]nak élete' folyamát igen megakasztotta, sőt irányából elcsavarta, a' Testőri Karból, rosszakarója' vádlásai miatt okozott általtétele a' Garrison Regementhez. A' hazafiságnak és Nemzetiségnek mély érzése lévén kifejlett valójának legerősebb vonása; Bécsben, maga kimíveltetésében kitöltendő öt esztendeje után polgári hivatalra vágyott, meglévén arról győzetve, hogy ott jobban és bizonyosabban szolgálhat Hazájának és Nemzetének, mint sem a' Katonaságnál, hol, ha vérét ontja is, ha meghal is, a' kevertt Monarchiának csak egy tagja, minden hazai érdem 's díesőség nélkül vész-el benne. Most, ha csak a' Világ által elűzöttnek nem akart tartatni, tovább kellett ennek hébizonyíttására szolgálnia. – Még egy nagy ok lökte-ki Őtet a' Zavaros Világba: az, hogy azon telet előző őszben szabadsággal otthon lévén, 's Badacsonyon szüretkor Szegedy Rozália Kisasszonnyal megesmerkedvén, ennek mind akkori testi kellemei, mind a' többi felett ragyogó erkölcsi 's elmehéli szép 's ritka tulajdoni, a' nagy Világ' zajjában lelke' rokonát fel nem lelven, Őtet annyira meghaták, hogy bizonyosnak hitte, csak Ő vele boldogulhatni földi pályájában; annyival inkább, minthogy viszont hajlandóságot és érdekléter is vele sejtteni a' rokon érzelmeket 's különösen haza-szeretetet tápláló Szívben; – azonban Szegedy Rozália, midőn K[isfaludy] a' Garrison Regementhez általtétele után, Olaszországba indulása előtt, Zalában ismét megfordúlta, a' magát egyéheránt is sérterve érző Ifjú eránt némű hidegséget mutatott viseletében, úgy, hogy ez a' néhány hónap előtti szívességet az előtte legbecesebb leányszívben egészen kihalttnak, vagy talán helyzete által kitiltottnak gyaníttá. Ezen változásnak okát Ő a' Testőri Kartól, megérdemlettnek vélte elmozdítottatásában kereste. Most fájtt neki leginkább az öt találtt hal történet; most dúlt fűtt Ő az embereknek eddig nem tapasztaltt rosszlelkűségök miatt; és eltökéllé magában: elveszni a' Világ' zavarjában, a' véres harcokban. Szívének ezen helyzete, valójának ezen felingerültsége, hozzá járúlván régi tápláltt hazafiúi vággya és feltétele, magyar nyelv 's írás által terjesztteni a' veszni indúltt Magyar Nemzetiséget, tevék Őtet indúlatos és termékeny Költővé, a' mi Himfy' Szerelmeiben sok helyen kitetszik. – Két esztendeig K[isfaludy] annyira elszakadott Hazájától, Nemzetétől, Rokonitól, Barátitól, mint a' ki más Világra költözött. Egyedül Himfyben élt egész Magyar valója. Dalait többnyire

magános sétálás és lovaglás közben költötte. A' merre járt, minden Váromladékot meglátogatott, kivált az ezekkel bővelkedő Német Birodalomban. Akkor fogantattak képzetében jövőendő Regéji, mellyeknek első zavaros Ideájit azonban csakugyan a' Születése' helyét környező Sümegh, Tádika, Rezi, Csobáncz, Szigliget, Somló Váromladékok támaszták elméjében, még csak alig serdülő korában. Végre Takács József Baráttýához intézvén hosszú elszakadása után első szózatát, hírt vett azokról, kik Őtet érdeklik, hírt vettek felőle azok, kiket Ő érdeklett, és ezek között az is, kit Ő nem felejtetett, és 1799^{nek} elején erőszakkal fakadott kebeléből egy Szózat a' nemfelejtetethez. Ezt sűrű viszont levelezés követte, mellyet azután a' Katonáságtól bucsúvétel, 's végre házasság fejezte-bé.

Házasságának boldogságát hamar megzavarta szeretett Nőjének eleinte ritkábban, azután sűrűbben, végre majd nem folyvást tartó betegeskedése. –

Hazájába visszatérése után mezői gazdaság lön foglalatossága, és közben a' Magyar Literatúra. 'S minthogy erre Őtet egyedül a' hazafiságnak és Nemzetiségnek lángoló, kifogyhatatlan érzése, ezt ébreszteni 's terjeszteni vágyása bírta, Ő olly literátori pályát veve czélba, mellyen járva nem annyira a' formákhoz ragaszkodó Tudósokat és Kritikát törekedett kielégíteni, mint inkább a' Magyar Ifjúságnak, 's főképpen a' Nő nemnek kebelében 's agyában Magyar hazai és nemzeti érzést és gondolkozást, szívre és elmére hatva, 's mellette képekkel festve, és regélve gerjeszteni, – a' Nő nemet tartván a' Nemzet' jelen vagy jövőendő, nevelő, és képző Anyjának. Ezen okból választá Ő Míveiben a' legegyszerűbb, legtermészetesebb, s ugyan azért legkönnyebb versnemet. 'S ha egy magyar hölgyben a' Haza' és Nemzet' szeretetét Mívei által gyűladni és Anyja példája után azt gyermekeiben is gyökeret verni tapasztalta, abból származó örömet mindennél édesebbnek érezte. 'S hogy czéllját, különösen hazafiságot és Nemzetiséget lehellő Regéji által, el is érte, az köz hazai vélemény. Elmemíveit természet magányai többnyire Sümeghi szép, és Badaacsonyi tündéres kilátású Szölleji. Éppen azért, mivel hazafiságának érzése az ő uralkodó indúlatya, mint 'Tagja a' Karoknak és Rendeknek, minden tartalék nélkül bátran és erősen szokott nyilatkozni, az Igazság, törvény és Constitúció mellett a' Vármegye' gyűléseiben. A' Természet meztáradta tőle a' rögtön szóközi tehetséget: ennek oka természeti hevessége, és agyát elborító Fantáziája lehet, melly a' szóközi rendes folyamatot, rögtön megítélését a' soknak vagy kevésnek, és mellék kiömlések nélkül, egyedül a' tárgyat követő emlékezetet megtartani nem képes. De írásba tett beszédei még soha-sem hibázták el hatásokat. A' Lengyel Nemzet' ügyében szószóllása N[emes] Zala Vármegye' Gyűlését arra buzdította, hogy ez a' dicső, de szerencsétlen Nemzetnek védelmére nem csak felírás által kérte-meg Ő Felségét Constitúciójának visszaszerzésére, ha bár a' Magyar Hadak' erejével is, hanem követtyeinek is útasításul adra, hogy mind magok, mind más egyértelmű Törvényhatóságok' erőlködése által az Országgyűlésben azt végrehajtani igyekezzenek.

A' sok és sűrű szerencsétlenség, mellyel Őtet a' sors jégverés, árvíz, tűzveszély, marhavész, és más esetek által látogatta, kedvét a' gazdálkodáshoz, mint szabad emberhez leginkább illő foglalatossághoz, szintűgy nem tudá megcsökkenteni, mint kedvét a' hazafiságot és Nemzetiséget lehellő magyar Literatúrához. Azonban a' sok csapás, melly Őtet folyvást éri, és ezek által okozott gondgyai és aggodalmi elméjének több

szüleménnyecit már előre elölték, és némely kezdert dolgozásait is félbe szakasztották.

Egyécheránt K[isfalud]y testalkatására nézve a' közép természetnél valamivel magasabb; széles vállú-meltyű, erős, izmos, véres férjfiú, nagy, széles, boltos homlokú. Haját már 24dik esztendőskorában elveszté, Milányban, midőn a' Francziák által hét hétig bekerítve lévén, a' nagy megleghen megfogyatkozott rossz víz a' Várörizetben ragadályos hasmenést okozván, sokat megölt, és K[isfalud]y is megragadta. Ennek következtése haja' vesztesége lön, a' mi neki sok alkalmatlanságot szokott okozni, és a' feszes társaságoktól vissza tartóztatya. Az erős, véres Férjfiúnak erős testmozgásra lévén szüksége, a' délelőttet többnyire otthonn, a' délutánt szabadban szokta tölteni. Éjfél előtt ritkán megy ágyba, esendességben szeretvén dolgozni vagy olvasni. Ellenben későn is szeret kelni. Téli mulatsága a' vadászat kopókkal: a legnagyobb hőzivatároknak szeret leginkább, reggeltől estig, mintegy küzdve a' fergeteggel vadászni az egyécheránt is fáradtságos hegyes, völgyes, szirtes, erdős vidékben; délben tábortűz mellett pihenvén, és falatozván. Ellenben tavasztól fogva őszig ritkán vesz puskát kezébe. A' tánczot, játékot soha sem kedvellé. –

Erkölesi és lelki tulajdonira nézve K[isfalud]y érzékeny, szíves, minden megkedvelt tárgyért buzgó, indúlatos, szemérmes, egyenes lelkű; 's ugyan azért gyűlölője a' ravasznak, és erkölestelennek. Embersége sokszor kárára volt életében. Szoros barátságban igen kevés emberrel él; de barátiért minden áldozatra kész. Meggyőződése után véleményeiben állandó; színlenni semmit sem képes; válogatás nélkül könnyen nyilatkozó; érzelmeit és gondolatit rejtteni nem tudó; az igazságot élesen kimondó. – K[isfalud]y Sándornak és Károlynak természetök, írói és költői tekintetben, csudálatos ellentétben állának egymással: Károly a' köz életben, társaságban kedvetlen, komor volt; írásaiban ellenben többnyire olly vidám, sőt a' kiszökésig víg, hogy, a' ki nem esmerte személyesen, azt teheré-fel felőle, hogy talán szünet nélkül nevet, tréfál, és tánczol. Sándor a' köz életben vidám, jókedvű; költségeiben pedig minden a' Tragédiának bús fátyolával van beborítva.

K[isfalud]y Sándornak egy rajzolt képe taláztatik, magánál, mellyet akkor, midőn rajzoltatott, egész Buda, Pest igen hasonlítottának találá. *Neugast*, Berliu Képfőnök munkája, ki egy ideig Pesten tartózkodott. A' rajzolás 1810diki Februáriusban történt, insurrectionális formaruhában, mellyet akkor viselt. K[isfalud]y akkor 37 esztendőskor volt. Felesége gyermektelen halt el, és így K[isfalud]y Sándornak magva nincsen. –

Élete' leírását két levéltöredékkel fejezzük-be, mellyek mind magát, mind Nőjét híven karakterizállyák. K[isfalud]y a' Zala Égerszegi Közgyűlésben volt, midőn az ujonnan hozott, a' magyar nyelvet kormány nyelvvé tevő törvény ki hirdettetett. Akkor Felesége a' többek között ezt írja férjének: „Vidékünk felett tegnap előtt egy borzasztó fergeteg ment keresztül jégzáporral. A' Sümeghi és Rendeki Mezőnek egy részét jól megverte; a' szőlőt gyengébben esapta meg. Minket mind a' két helyen talált ismét. Ne búsully! mert hagyott is még. Ne bosszonkodgy: mert már megszokhatuk. Tarts inkább velem, gondolván: Isten adta, Isten elvette, legyen áldott.” – K[is-

faludly akkor nyomban ezt válaszolá: „Jegedet most fel sem veszem. Kenyerünk, borunk lessz talán míg élünk: mert önérzésem mondgya, hogy megérdemlem Veled egygyütt, és megszolgálom, ha bár nem fizetett, és nem Tisztviselő is; a' kenyeret, bort, mellyet a' magyar föld terem. – Én Tenéked jobb hírt mondok: A' jég, melly Hazánkat és Nemzetünket sok száz esztendő óta folyvást verte, megszünt. A' magyar hazafiságnak és nemzetiségnek magva, mellyet én, a' magam módgya szerint, és mások is, de nem sokan, ismét a' magok módgyok szerint, a' magyar keblekbe vetettrünk, harmincz esztendő folytta alatt kelvén, bokrosodván, nővén, most megérett, és az arany gyümölcsnek aratása, noha sok akadályokkal küszködve, megtörtént. Halljad 's örüllj: a' Magyar Nyelv: törvény által kormány-nyelvé lett. Ennek következése egy fertály század múlva tizenkét milliom Magyar lessz. Mink azt nem érjük. Ezen szép 's nagy termésből, önérzésből mondhatom, legalább egy kéve az én munkám. Ezen kévére örömtelve ülök-le, és hogy én is a' Bibliából szóllyak, mint Te, azt mondom: most már örömet meghalok: mert láttyák szemém a' jözendő nagy és erős Magyar Nemzetet. – Ferencz Király megérdemli, hogy a' Kárpáthoknak legmagasabb tetején egy emlékoszlop emeltessék néki, mellybe én egyszerűen, és futtában, mint szoktam, most, örömm' első hevében, ezt vésem:

*Élni fogsz Te, Ferencz Király
Szívében a' Hazának:
Mert a' Magyar nyelvre által
Vissz'adtad önmagának.*

[Autobiographiai jegyzetek]

Ad 1um/ Születtem Sümeghen 1772^{ben}, September 27^{kén}, mérték jelben, minck azonban temperamentomom soha meg nem felelt. Nevelkedtem Sümeghen, Zala- és Téthén Győr-Megyében. Az elemi iskolákat a' Logikáig Győrben tanultam; a' Philosophiát Pozsonyban, ott a' törvény tudományokat is; de ezeknek másod éve 1791-re esvén, többet jártam az akkori Ország gyűlési ülésekbe, mik többnyire vegyesek voltak, mint a' néhai Fleischhacker törvényt tanító Prælectiójába. Már akkor magam bővebb kimíveltetése végett Bécsbe a' magyar testőr Sereghez kívánkozván, az akkor megállapított rendszerhez képest, melly szerint a' katonai ezeredekből többnyire csak azon már némileg gyakorlottab nemes Ifjak vétettek fel a' nemes testőr Seregbe, én 1792^{dk} évi Májusban, mint B. Splényi Mihály tulajdonos Generális által örömet befogadott kadét, az akkor Sándor Leopold Főherczeg és Nador – most József Főherczeg és Nador' Huszár ezeredébe Mártius' hónap' elején Erdélybe mentem, és ott mintegy hét hónapot töltvén 1793^{dk} Januarius 5kén a' M. N. Testőr Sereghez hadnagynak neveztettem ki Zala Megye' részéről, hova azonban mint birtokost Győr és Veszprém Megyék is ajánlottak. Utamat Erdélybe mentemben Kolozsvárnak vévén, és Bécsbe Szeben felé utazván Erdélynek nagy részét megjártam, és némelly – Magyarországban ekkor még esmeretlen szavakkal én éltem utóbb legelőször írásaimban. B. Splényi Mihály, a' legdurvább 's nemtelenebb érzésű ember, mint Előljáró, a' legkeményebb 's frigyebb keblű, zsarló, 's kínzó, hátúlról farba lött rokkant katonává volt akkor a' testőr seregnek másod, és tulajdonképpen kormányzó Kapitánya. A' háborúban nyúl szívű, nyúlként futó katonák itthon, 's békében a' legkeményebb Vitézek szoktak lenni, a' ráborordinatióknak biztos paizsa és védelme alatt. Ilyen volt Splényi Mihály; fősvény ugyan, de pénzt mégis semmi úton nem csikaró, mint egy másik utódgya. Durva, szívetlen, igazságtalan, szívet lelket sértő bánás módgyát a' testőr Sereg ki nem állhatván, egy szívvel lélekkel a' Fő Udvar Mesterhez, és ez által ő Felsőségéhez folyamodott kormányának megvizsgálása, 's vagy megfeddése, vagy, ha lehet, elmellőztetése végett. Egy nagy hadi biztosság rendeltetett a' vizsgálatra, mellynek nem reméllert, 's ugyanazért bámulatral meglepő Köverkezménnye a' lön: hogy nyolcz testőr hadnagy nyolcz napra börtönbe tétetett; és hatan, kik leginkább kiérészkedtek az ellene felhordott vádakban, *Wegen Widerspenstigkeit, und Aufwieglerey*, a' testőr Seregből a' két Garnizon Regementhez osztattak, minthogy példás viseletök tekintetéből beestelenítő büntetéssel minden kaján agyarkodás mellett sem fenytethettek. Ezen hatnak egyike én valék. Noha viseletem mindenkor olyan volt, hogy Splényi, minden agyarkodása mellett sem talált okot soha arra, hogy csak meg is intsen, holott a' seregből senki sem tudta elkerülni a' büntetést. Ezen rám nézve kellemetlen történet után, haza jönni szégyenlettem, mert azt hihette volna a' Világ, hogy

marhák husával élésnek tulajdoníthatott. Közvélemény a' volt, hogy a' kutakat a' Várba szorúltt apró olasz kalmárok vesztegették-meg: mert az olasz köznép nyilván kijelenté vonzalmát a' népeket szabaddá és egyenlőkké tevő Francziák iránt. – Hat héti szoros bekerítetése, és bezáratása után, a' vár, melly taktikai tekintetből, a' nagy 's népes Maylandnak fő szomszédságában állása miatt, inkább csak egy városnak fenyték alatt tartására, mint az ellentábornak feltartóztatására vala alkalmas, – Július 26^{án} rögrön álgyük és néhány bombákkal lövöldöztetni, és dúlatni kezdett, mi három nap és éjjel szünet nélkül tartott. A' három napi álgjú ostrom nem győlkolt-meg annyit katonát, mennyit az előbb említett nyavalya. Három napi lövöldöztetése után a' színté mindenéből kifogyott várórség magát megadá azon kikötéssel, hogy magát hadifogolynak állíttya ugyan ki, de diszjeleitől, fegyverétől a' Tisztség 's hatóitól senki meg ne fosztassék, 's csak mi a' kormányé, az adattassék által az ellenségnek. A' feltétel elfogadtatott. Más napon a' várórség a' várt elhagyván, Lódiba szállítatott, honnan néhány nap múlva a' Francia hadkormánynak rendelése által Franciaország' helsejébe útasítatott.

Én tehát ezen nagy fogoly esapattal, Piemonton hosszat, Tendán 's a' többi tenger-melléki magas hegyeken keresztül Nizzába mentem a' Földközi tenger' partjára. – Onnan a' Vár vizén keresztül már Franciaországba, a' regényes Provenceba, – *Antibes* mellett, *Cannes*ba, 's onnan egy jó magas, erdős, hosszú hegyen keresztül, mellynek fáji többnyire vad olajfák voltak *Fréjusig*. *Antibes* egy kis város, egy kis felleget várral a' tenger' partján, hol 1814^{ben} Napóleon Elbából elillanása után ismét Francia földre szállván, a' felleget órsége néki kapút tárt. *Fréjus* szinte egy kis város, a' Rómaiaknak hajdan *Forum Julium* nevezetű nagy kikötő helye a' tenger partján, egy néhai Coliseumnek romlékával, hová az előbb említett olaj erdős hegynek forrásai, egy óriási, majd nem egy órányi hosszú esatornán folytak a' városba, a' néhai Csatornának faragott kövekből épült széles oszlopai, a' hegytől kezdve mindig alacsonyodva most is állanak. Minthogy azonban a' Római idők óta a' tenger egy kis fél órányira e' várostól vissza apadott, tehát *Fréjus* meg szünt kikötő hely lenni, és a' vidéknek tengerre szállása most egy kis, rossz, homokon épült halász házakból álló falu *St Raffaeu*, hol 1799^{ben} Napóleon Aegyptusból haza illantában kiszállott, Párisba repült, a' Francia Nemzeti Conventet széllyel oszlatá, és a' Simplonon által törve, Marengónál Melás Tábornagyot szinte egész hadával semmivé tette és elfogta. És Fréjusból most már a' tengertől távozva *Le Muys* szép vidékén keresztül, Július 29^{án} *Draguignanba* egy kis városkába, melly fogságunk helyének rendeltetett, mellynek határából kilépni tiltva volt. Már Nizzában el választattak a' Tisztek a' köz emberektől, kik Grénoble-ba kísértettek. A' Tisztek apró városkába széllyel osztatván, Draguignanban hatan valánk. Kies fekvésű városka. Egész határa szőlőkből állott, mellyekben olaj, mandolaj és Füge fák rend nélkül tenyésztek. Minden szőlő fél öl magasságú kőfallyal bekerítve és különözve a' szomszédától. Imitt amott csinos épületecskék, nyári lakok a' szőlőkben. Az alacsony falak Skorpió fészkek, mellyektől azonban ott semmi félelem: mert a' csipés' helyén elúzott Skorpió önnön mérgét rögtön vissza szívja. A' városkának a' Revolútio által ki zsarolt 's rabolt lakosi szívesen, barátságosan fogadának bennünket, de szegények lévén, ha egy Belga Kapitánynak kezessége mellett Turinből 20 Louis d'ort nem kapok, mit csak annak köszönhettem, hogy Magyar valék, éhelt kellett volna vesznem: mert a' Francia kormánytól, melly akkor az 500 százas Nem-

zeti Conventből állott, a' hadi foglyok fejenként egy napra két kalán babot, egy kalán olajt, és 1½ font mondhatni, korpa kenyeret kaptak, a' zsoldot assignátákban fizették, mellyek már nem keltek, úgy hogy 500 frankos assignatáért egy kenyeret sem vásárolhattam. Sovány és mégis drága élelmemet, és bizonytalan jövőndömön aggodásomat leszámolván, itt, szellemileg véve, igen kellemes napjaim voltak: a' jó szívű, mind két nembeli Francziák szinte vetélkedve törekedtek kedvünket keresni, és kívánságinkat, mennyire tőlök kikerült, tellyesíteni; nevezetesen egy, szállásomnak által ellenében lakó lelkes, igen tanult, mély érzelmű, poézissal foglaltos leány, D'Escalapon Karolina, ki jól beszélt deákul, és Virgilnek szebb helyeit hév érzéssel szavalgatá. Ő Párisban született, 's nevelkedett, de Robespierre dühöngése közben Draguignánba menekült anyjának testvéréhez, kinek utóbb nője lön. Ő tartott engem Francia könyvekkel; 's valamint Bécsben olasz nyelv tanítóm Vigano asszony, azon néhai legjelesebb (egyébíránt Cadixi spanyol születésű) táncosné, úgy D'Escalapon Karolina Francia nyelv tanítóm, és a' költésre ösztönzőm volt. Petrarka' Laurájának képe szobájában függött; egy régi olajfestés még a' 16dik századból. Laura' képét igen hasonlónak találám Szegedy Róza, utóbb feleségem' arezvonásához. Itt kezdém Himfyr írni. D'Escalapon Karolina Bátyya titkos ellenségem lévén féltékenységből, Párisban lévő baráti által ki esközlötte, hogy Draguignanból elszállíttassunk, noha mi Madam Isnar által, ki egy Convent tagnak nője volt, 's ki két szép leányával itt lakott, esinos szálló épületében, már előbb folyamodánk Párisba becsületszavunkra haza boesátatásunkért. Mind a' kettőnek foganatos lön ellenkező munkálata: September első napjaiban parancsolatunk érkezett Avignonba és onnan a' spanyol szélekre szállíratásunk iránt, és 9^{én} Draguignant el is kelle hagynunk. *Lorgues* nevezetű kis városkába érkezénk, hol új parancsolatot találánk a' megállapodásra további rendelésig. Néhány nap mulva esakugyan megérkezett a' jó Isnár által (ki utóbb gnilotin alá jutott) kieszközlött engedelem, becsület szavunk mellett, tulajdon költségünkkel, haza mehetésünkre. Sept. 16kán tehát ismét vissza menénk Draguignánba. Onnan 19^{én} Fréjusba, 20kán a' szomszéd St. Raffeaunál hajóra ülénk, és tengeren menénk Nizzáig. Itt az akkor kezdődött tengeri szélvész, erős Afrikai szelek miatt néhány napi késésünk után két nagy kereskedő gályára ülve, mert Nizzába több hadi fogoly tiszt társaikkal, szinte vissza boesátottakkal találkozánk, Genna felé indulánk, Sept: 28dikának olly csendes hajnalán, hogy a' tenger síma, 's csendes tükrén minket csak 24 evező mozgathatott lassan és nehezen előbbre. Délután mintegy három órakor a' tengerparti magas kopár hegyek felett nagy serét fellegek tornyosúltak, és az északi szélnek rögtön támadtával, zúgva, dörögve, és villogva de csak kevés essővel zúdúltak a' tengerre, mire a' végtelen elem felzajdúlva, és mintegy fenékből felforrva olly hullám hegyeket hányt, mellyekből életben ki menekülni majd nem lehetetlenségnek tartánk, míg végre élet halál között *Noli* nevezetű, tenger melléki kis Püspöki Városban ki kötheténk, ázva fázva, 's öszvetörve a' lankasztó dolog, úgymint Víz lapátolása, 's a' hajóban ide 's tova sujtatás miatt. Ezen tengeri vésznek rémületessége, olly nagy, 's a' veszély olly rettenetes volt, hogy Noliból minden halász hajók mentésünkre siettek, és az egész Városka' népe a' parton állva, 's különösen a' papság, örvendezve fogadának bennünket. Valamint azonban a' népnek partra menekvésünk felett jelentert, látszólag szíves öröme édes érzést gerjeszte keblünkben. úgy a' hajóhoz legközelebb tollakodott nevendék papság' némelly tagjainak a' nyilvánított öröm megfizetése végett

ajándékért nyújtott Markaik keserűséggel és bosszúsággal tölték lelkünket. Ez azon tengeri vész, mely Ilimfynek 1⁶⁶ kötetében, a' valósághoz képest csak igen gyenge színekkel van lefestve. – Nólból Savonába, 's innen harmad napra Genuába vitorlázunk. Midőn a' tengermelléki magas hegysornak oldalán, amphitheatrális fekvésű, nagy és pompás Genuának, nagyszerű kikötőjében, Genuai lobogónk' lebegése közben, ki szállánk déltájban, szép Muzsikának hangzati között éppen akkor váltá-fel egymást ott a' kikötőnek naponként egy egy századból álló granátos őrsége vörös egyenruhában, az akkor már haldokló Genuai Respublicának zászlója alatt. A' Granátosok mind szembetűnőleg szép, igen magas, erős termetű, és az olaszoktól egészen különböző arcvonású ábrázatok voltak, – 's örömfunkra, bámultunkra mind magyarok, kik a' tengeri melléki hegyekben, az őket megkerülő Francia had által elfogattattak, Genuába vitettek, és az őket már ott váró spanyol hajókra rendeltettek. Ők azonban megtudván azt, egy olasz Főtisztól, hogy ők fejenként egy egy Skudiért, (vagy hír szerint egy egy aranyért) a' Franciaakkal akkor szövetséges Spanyol Kormányának eladtattak, és Genuából egyenest Amerikába vitetnek, ha csak a' földközi tengeren úrködve ezírkáló Angolok által el nem foglaltatnak; tehát mind elszöktek, és hogy éhvel ne vesszenek; Genuai szolgálatba állottak. Az Ausztriai hadnak sok illy foglya jutott Amerikába, kiknek egy része ott megtelepült, egy része meghalt, és egy része az Angol hajókon sok évek múlva vissza tért. Ezek közül néhányal beszéltem magam is. Egy illyen, utóbb haza került Vas Vármegyei Nemes sajnosan panaszlá nekem, hogy az Amerikai sok gyümölcsnek bőségében leginkább símlte az atya kertjében termett jó szőlőt, mit Amerikában sehol sem talált. – Szükségesnek tartom itt egy, némileg írói pályámhoz tartozó kis körülményt említenem: Draguignanban, mindgyárt oda érkezésem, és D'Éclapon Karolinával megismerkedésem után, ő, ki Petrarkával és Laurával szívében és elméjében annyit foglalkodott, és Vanelusében, hosszú szerelmőknek helyén több ideig mulatott, és azt nekem tüzes Phantaziájánál fogva szóval olly költőileg és élénk színekkel lerajzolta, engem arra bírt, hogy a' két nagy híru szerelmesnek érzelmeit egy költeményben, 'Tasso' Strófái' nemében megírni próbáljam, és e' munkában észrevétlen csakhamar egy pár száz versre verődtem. A' tengeren, a' félig fedett, félig nyílt gályának szűk padozattyára szorítva, elúnván tisztársáimnak hol való hol valólan viréz tetteiket, és kalandgyaikat hallgatni, szokásom volt a' gálya után vontt dereglyében, annak orrában hason fekve, és közben dohányozva, a' tenger' tiszta vizében az ezernyi alakú, színű halakat, és egyéb tárgyakat vizsgálni, szóval a' tenger víz alatti élő és életlen világot szemlélgetni. Midőn oda jutánk, hol Genuánál nyugotról [] egy jó nagy folyó zavaros sárga vizét a' tengerbe ontá, és a' tengernek vize nagy kiterjedésre zavarossá tévé, mi szerint semmit sem láthattam, elő vevén zsebemből fellyeből említett költeményemet és olvasgani kezdém. Alig merültem ennek olvasásába, im! a' dereglye orrához mintegy három arasznyi távolságra a' zavaros vízből, nagy loccsanást okozva, szájtátva veti fel magát előttem egy tengeri szörny, mire én megrettenve, midőn elnyeléstől, vagy legalább bekapástól féltett fejemet vissza rántottam, számból pipámat, és kezemből költeményemet a' tengerbe ejtém. Borzadásomból a' hajón rögtön harsant nagy hahota vert-fel. 'S midőn felemelem fejemet, már két nagy Delfin játszott, hánykolódva egymással körülöttem. A' félig fejből, félig farkból álló, és a' vízből első felvetésekor levegő [után] szájtátva kapkodó Delfin engem itt [...] utóbb négy illyen Delfin kísérte hajónkat kis ideig, míg

utóbb egymást kergetve, 's egymással szinte Kuryákként játszva hátra maradának, ott hol a' tengervíz ismét tiszta kezdte lenni. Azt mondá a' hajós kapitány, hogy a' hajót, mellyen Muzsika zeng, messze szokták késérni Amphionnak ezen Paripáji. – Petrarka és Laura költeményem tehát itt már kezdetében örökre megszűnt, 's némelly eszemben maradt versei a' szinte már több dalra nőtt Himfyvel olvadtak össze.

Genuának megtekintvén számos nevezetességeit, ezek közül a' bámúlatos *Ponte Carignano*, egy magas hegyről, másik magas hegyre által vitt, a' roppant városnak egy völgyi útjára felett, a' völgy 's úttya' közepéből fel meredő kőszálon össze hajló, 's ott alapuló, két nagy ívből álló erős, roppant, a' légben függni látszó hid, az építő mestersegnek tündéres Míve, mellyen gyalogok ballagnak, lovagok nyargalnak, és kocsik döhörögnek keresztül, – és a' város' leg jelesebb útszáján, a' leg nagyobb 's kevélyebb Házok között kitünő pusztá tér, a' Köztársaság ellen hajdan pártot ütött, és Genua Hercegévé emelkedni vágyott *Fiesko* egykor pompás, de [...] földig rontott lakházának örök időkre pusztán hagyatni határozott helye, hol egyszerű kőtáblába vésvé egyszerű deák emlékirat hirdeti a' történetet: a' Szabadságnak a' Despotizmuson akkori győzelmét, és a' szándékolt Kényuraságnak megsemmítését, vonák magokra legnagyobb figyelmemet. 'S most is ezen két kérdés támad lelkemben: Vallyon azon Carignano szűz Hercegnő, ki hajdan ezen bámúlatos hídat, 's délről előtte a' nagy két tornyú templomot Mária tiszteletére, és roppant Apácza monostort építteté, századunkban élve is ezt escelekedné-e, vagy a' korszellem szerint inkább hiúságra, önzésre, és a' nőnemnek napirenden lévő egyéb gyarlóságaira vesztegetné vagyonát? – 's vallyon Genuának ellenkezőre vált sorsában, a' népszabadság által levertt Kényuraságnak hűn' tanyáján, nem emelt e most már a' lábra kapott Kényuraság magának, fénnel vakító, arany ígával kecsegtető, 's mellette vaspáltzával rettegető kormány palotát? –

Néhány napi itt mulatásunk után, fogadott ösvéreken, a' Genuát északról fedező magas hegyen keresztül *Nóva*-ba, onnan *Alessandrián*, *Cremán*, *Brescián*, *Verónán*, *Roverédón* keresztül *Trientbe* menénk, hol a' Mantuát környező Francia hadnak elő csapatit lelénk, 's hól az éjnek homályában, hogy semmi tudósítást felőlek ne vihesünk, a' szélső őrségnek, akkor *Erdődy Huszároknak* által adatván, *Neumark* Tyrol városkában, *Davidovich* Altábornagy előtt megjelenésünk után, mint kiváratásunkig ellenség előtt nem szolgálható foglyok *Klagenfurtba* útasítatánk. Itt az Ausztriai hadsereg' Fő Ispottálya bizattatván felügyelésekre, az egész telet 1797^{évi} Mártiusig itt töltém.

Mantuá minden élelméből, még lovaiból is ki fogyván magát megadta, és Bonaparte sebes léptekkel nyomult elő *Klagenfurt* felé. Ekkor, a' nélkül, hogy folyamodást tettem volna, szorgalmas pontos szolgálatom' következtében, a' klagenfurti had kormányhoz a' Főhadí Tanácstól, részemre azon kedvező, de részemről nem kívántt rendelés érkezett, hogy a' francia fogságból más, Francia Tisztek kicseréltvén a' hadkormány által különösen megdicsértt K – hadnagy az 1⁶ Garnison Ezereedtől (és így a' büntetésemre rendeltt idő lefolytánál 9 hónappal előbb) az *Olivier Wallis* nevet viselő Morvai gyalog sor ezerehez tétetett qua talis tellyes rangjával által, minél fogva, ő a' Rajnai hadsereghez, hol ezen Ezeread áll, utasítassék. –

Az Ausztriai olasz hadnak fiók ruha rakhelye *Klagenfurt*. Fő rakhelye *Indenburg* volt *Stiriában*. Ennek az ellenség sebes előnyomulása miatt vissza kelle szállítat-

ni. Esmertt szorgalmas szolgálatomba helyzett bizodalmánál fogva a' klagenfurti kormány nékem parancsolta, mellém adván egy Altisztet, és néhány közkatonát, és a' kerületi Polgári kormány az illető helységekben a' fuvar kiállítás iránt megtévén rendelését, hogy ezen Aerariális jószágot, mire olly nagy szükség volt, éjjel, nappal takarodva, vissza szállítsam, mit ezer bajok, 's akadályok között, (mert a' Francziák elől futván, ki futhatott a' lovak, szekerek inkább hódoltak a' kéz pénz fizetésnek, mint nyugtatványimnak) néha katonai kénytetések által is szerencsésen végre is vittem. Több száz ruhákkal tömött hordóknak Indenburgig ügyes visszashállításáért könnyű dícséret volt jutalmam.

A' változtatni való nevek a' Levelekben

BODORFY IMRE, MEZŐDY RÓZI

Weszprém	– Roppány
Güns	– Ordány
Horváth Imréné	– Adonyi Károlyné, Mantzi
Ádánd	– Alkony
Skublits Imre	– Sziklai Lutz
Felső Eörs	– Órhegy
Takáts	– Harmaty
Gógánfa	– Marczonfa
Badaeson	– Hajnalod
Gyömöre György	– Cserenyei György
Gyömöre Nani	– Liza
Horváth Rózi	– Adonyi Czenci
Kun V. J.	– Várady
Eötvös	– Meződ
Zala Égerszeg	– Zalánfa
Szalabér	– Biali
Rosty Petka	– Csombory Petka
Nanette Nedetzky, Ritt, Mayer.	– Kékedy Nina – Ber[ky]
Marie Révay, Horv. Imr.	– Bárdy
Stuhlweissenburg	– Magyar vár
Presbourg	– Sasvár
Raab	– Dunavár
Obrist, Frimont	– Illésfy
Rosette	– Lyra
Herr von Ochs	– Löwenthal
Baronne Meskó	– Tárnay
Füred	– Szilvány
Somogy	– Tarna
Brünn	– Nordia
Oszterhueber	– Bakonyi
Thrézsi hugom	– Thrézi
Rosty Antal	– Csombory Lajos
Ruminé	– Csabányiné
Lamarine	– Lamarine
Comtesse Hoditz	– Belle-rose

Graëfin Christallnitzy	– Nordenthal
Notre damen kloster zu Pressb.	–
Skerletz	– Gáborfy
Soprony	– Rábony
Marits	– Kékedy
Görög	– Völgyi
Pula, Páldorf	– Bálintfa
Türje	– Kömle
Balaton	– Morna
Bódi Ötsém	– Károly Ötsém
Rohontzy	– Agárdy
Vajda Ferkó	–
Hosszúfalú	– Erked
Madame Veinmiller	– Vanini
Therese Weinstein	– Bányai Lili
Berray Vintze	– Bánlaky Vintze
Túskevár	– Papfölde
Sarval	–
Rezi	– Kőhalom
Tátika	– Bakonyvár
Gyömörő	– Cserenye
Forintos	– Valányi
Besenyő	– Ferdenyő
Mere Leopoldine	– Mater Aloysia
Farkas Nani	– Szanday Nani
Festetits Györgyné	– Bódváry Györgyné
Keszthely	– Bódvár
Mlinarits Nani	– Szilvágyi Nani
Forintos Bódi	– Valányi Bencze
Horváth Ferkó	– Adonyi Jantsi
Obristlieut. Amschel	– Normann
Kám	– Tobány
Acsád	– Katahely
[...] Therese	– Sziklay Mantzi
Nagy Ferkó	– Patonyi Ferkó
Czindery	– Ligeti
Rozsos	– Vérmesy
Márfy	– Batsfalvay
Tóni	– Lóri
Skublies János	– Sziklai János
General Splényi	– Átokházy
Koller Püspök	– Szalárdy
Marx	– Csatándy

Szegvár
Gróf Illésházy
Comtesse Geisrick
Kun Vicispányné
Bajzáth Püspök
Gráf Lichtenberg
Passau
Kultsár
Téth
Árossy
Mária Czel
Gróf Portia

– Kopárd
– Polvajdy
– Birtay
– Váradyné
– Kolláth
– Világhegyi
– Passau
– Gyopáry
– Bodorvár
– Csatay
– Boldogföld
– Kajánfy

Somsich Lázár
Batsányi
Spisith
Rendek
Somlyó
Ghilányi
Nedetzky
Kerekes
Ruprecht
Stift
Haffnerzell
Linz
Vien

– Borday
– Csudafy
– Zápory
– Széked
– Komló
– Bálványosy
– Berky
– Fenekes
– Alberri
– Fondini
– Haffnerzell
– Linz
– Béts

Adonyi
Agárdi
Átokházy
Bátsfalva
Bakonyi
Kékedy
Bajorfy
Sziklai
Bálványosy
Bánomföldy
Bánlaky
Bányay
Bátorházy
Bárdy
Tarnay
Benye
Szanday
Meződy

Polczajdy
Berky
Szalárdy
Borday

Bodorfy
Bádczary
Csabányi
Csatay
Cserenyei
Valányi
Csudafy
Dárday
Döbrönte
Patonyi
Szilvágyi
Várady
Csombory
Völgyi
Ligeti
Kajánfy
Leányfy
Gáborfy
Illésfy
Könyves

Kisfaludy Sándor „érzékeny” évtizede

„Van eggy idő az embernek életében, – az élernek nyíló tavaszsa – mellyben a’ magából kidagadó fiatal szív, ’s a’ szárnyra kelő fiatal lélek, a’ földön, és a’ nyomorúltt Valóságon fellyül emelkedve, érzeménnyeit és gondolattyait a’ lehetőségnek, és képzeletnek tündéres országában hordozza: az embernek legboldogabb ideje! – mellynek szép, hiú, soha bé se tellyesedhető reménnyeit, a’ megérett, megokosúltt ember a’ legtúrhetőbb valóságért, a’ legigazabb Bölcsességért is gyakran örömet vissza cserélné. Ekkor minden egészséges fiatal szív és lélek, a’ virágzó Leány, Poéta; – Poéta, mondom, de nem Író: mert minden érzeménnye, minden gondolattya Poézis; csak-hogy ritkának van kedve, alkalmatossága, ideje, és legritkábbnak nyelve Poézissát leírni.

Én ama’ virág-évemben Katona ’s Hadifogoly lévén, éppen azon helyeken, hol hajdan Petrárkának édes kínos énekei minden szívet szerelemmel töltének, hol mintegy szerelmet lehell még most is az egész táj, a’ tüzes, jószívű Francziák között, – ’s éppen olly környülállásokban, mellyek csak igen bizonytalanúl engedék reménylenem, hogy valaha Hazámat, és Kedveseimet megláthassam; – én, ott a’ szomorú magányban, leírtam életem’ Poézissát, – azt, a’ mit szívem érzett, vagy Himfy’ helyén érezhetett volna; leírtam, és magyarul írván, Hazámban véltem lelmi magamat. ’S bizonyos vagyok arról, hogy az én akkori környülállásimban minden érző ’s gondolkodó Hazafi írt volna. Így támadtak *Himfy’ Szerelmei*, azon könyvecske, mellynek foglalatya minden fiatal emberszívben nagyobb, vagy kisebb mértékben meg vagyon. Utóbb szolgálatomat elhagyván, és Hazámnak, az Anyatermészetnek kebelébe, szabad nemes fészkeembe vissza kerülvén, Barátim reá tudtak venni, hogy, nem a’ rideg, cikornyás, mindennapi Világ elejbe készültt, Verseimet közre bocsáttani engedgyem.” (Budán 1807., V–VIII.)

Így tekint vissza Kisfaludy Sándor 1807-ben, *A’ Kesergő* és *A’ Boldog Szeretem* közös kiadásának előszavában a Himfy-dalok keletkezésének időszakára, élményvilágára. A megrajzolt kép kétségkívül stilizált (hasonlóan ír Kölcsey is 1808-ban), de igen plasztikus és beszédes. Élet (sőt életkor) és költészet kapcsolata rendkívül szorosra vonva tárul fel e sorokban. Itt természetesen a két versciklusról szól, de teljes joggal vonatkoztathatjuk mindezt a szépprózai művekre is, hiszen keletkezési idejük és geneziséük azonos a versekével. Tekintsük hát először át Kisfaludy első (és legjelentősebb) alkotói évtizedét (az 1790-es évek közepétől 1807 körül) az események és a művek kiforrálódásának viszonyában, hogy aztán közelebb férközhessünk élet és irodalom sajátos egybeszővődöttségéhez.

FORRONGÓ ÉVEK ÉS BEÉRKEZÉS

Bécs, 1793. január–1796. március

Az ifjú Kisfaludy Sándor nagy álma és vágya volt a magyar királyi testőrgárdába kerülni. 1793. január 5-én az álom valóra válik, az éppen Erdélyben katonáskodó fiatalember megkapja hadnagyi kinevezését a testőrséghez. Elhatározó élményekben gazdag három év kezdődik ezzel Kisfaludy életében. Bekapcsolódik a bécsi szellemi életbe, nyitott a művészetek minden ágára, ismeri pl. Salierit és Beethovent, s az akkor ott élő jelentős magyar író, újságszerkesztő csoport (pl. Somssich Lázár, Görög Demeter) is befogadja. Nyelveket tanul, elmélyíti ismerettségét a modern európai irodalmi törekvésekkel.

Irodalmi tevékenységéből csak néhány darab maradt fenn (pl. *A' Tavas* című költemény), ezek között jelentős helyet foglal el a Tasso eposzából (*A megszabadított Jeruzsálem*) készült szépprózai fordítás, a *Rinaldo, és Armida*, ennek keletkezéséről maga is megemlékezik *Önéletrajzában*. (Ekkoriban, vagy talán inkább egy-két évvel korábban készítette *A' szép lélek* című Xenophon-átdolgozást is, németből.)

A társasági életben otthonosan mozgó ifjú gárdatiszt komoly sikereket aratott a hölgyek körében. 1794 ősztől a követező év nyaráig tartott (majd Bécsből való elutazása előtt még egyszer fellángolt) nagy szerelme Medina Máriával, kora híres táncosnőjével, Salvatore Viganò olasz balettmester feleségével, aki neki, mint *Naplójában* írja, „annyi boldog órát szerzett, olly isteni gyönyörűséget varázsolt”, aki „egy korig a Földön idvezített”-e. (40.) Nem véletlenül szalad ki utóbb is tollából a profán bibliai parafrázis: „Te vagy áldott az Aszszonyok között! Maria Medina.” (58.)

1795 szeptemberében, a Medina Máriával való szakítást követően hazautazik szabadságra. Szeptember 23-án, Badacsonyan, a rokonsághoz tartozó Rosty Antal házában találkozik Szegedy Rózával, későbbi feleségével, aki a Himfy-dalok műzsájaként lett ismeretes irodalmunkban. E nevezetes szüret eseményeit követően visszatér Bécsbe, majd némi előkészítetlen hirtelenséggel, 1796 februárjában, hazatértekor Gógánfán megkéri a leány kezét. Kosarat kap. Az események háttérében látnunk kell sorsának drámai fordulatát is.

1794 elejétől kezdve a testőrök életét megkeserítette új parancsnokok, Splényi Mihály báró, akiről Kisfaludy egész életében engesztelhetetlen gyűlölettel tudott csak emlékezni. Már 1794 májusában kirobban az első nyílt konfliktus: a testőrök panaszt tesznek Splényi ellen. Hosszú vizsgálat következik, majd a következő év februárjában a panasztevőket büntetik meg. Az egyszerű szolgálati ügy valószínűleg nem választható el a Martinovics-szervezkedés éppen folyamatban volt kivizsgálásától, a velük szemben megnyilvánult bizalmatlanság, szigorúság az általános légkörre is visszavehető. (Egyébként Martinovics Kisfaludyt is megpróbálta beszervezni, mint az *Önéletrajzban* olvashatjuk.) A helyzet még inkább elmérgesedik, 1795. december 2-án zendülés tör ki, felgyújtják tantermüket. A megtorlás gyors és kemény, nyolc testőrt, köztük Kisfaludyt kizárnak a gárdából, s tábori szolgálatra vezényelnek. December 23-án levetik a testőri egyenruhát.

A hirtelen és előkészítetlen gógánfai leánykérés az Olaszországba való indulás előtti szabadság napjaira esik, a megtört karrier fölötti kétségbeesés hangulatában. A kiko-

sarazás után még „szilaj vidámság”-ában megkéri egy gyermeklány, Horváth Rozi (le-
vélregényében Alkonyi Czenczi néven) kezét is, természetesen sikertelenül (182.).
A zavar és biztonság keresési szándék nyilvánvaló. Feloldás nincs, csak még egy nagy
fellángolás Bécsben, Medína Máriával, s egy utolsó tobzódó multság a bajtársakkal az
elindulás előtt. Március 6-án útrakelnek.

Milánó–Draguignan–Klagenfurt, 1796. március–1797. április

A következő bő év az utazások időszaka, három nagyobb megállóval. Két hónapi,
cseményekben és élményekben gazdag utazást követően május 6-án megérkeznek
Milánóba. Itt a berendezkedés után átélük Bonaparte seregeinek ostromát, amely jú-
nius 29-én a város védőinek kapitulációjával zárul. Egy hónapi újabb hányódás, utazás
után július 29-én megérkeznek a hadifoglyok a franciaországi Draguignanba, fogságuk
színhelyére. A következő másfél hónap kellemesen telik, házigazdáik szívesen látják
őket. Kisfaludy mély érzelmi-szellemi kapcsolatba kerül Caroline d’Escalonnal, egy
művelt, érzékeny fiatal francia lánnyal, mindvégig szigorúan plátói alapon. Szeptem-
ber 16-án hazaengedik a foglyokat, becsületszóra, vagyis aláírásukkal fogadják, hogy
addig nem harcolnak újra, míg ki nem cserélik őket. Kalandos utazást követően, ten-
geri vihart átélve, október végén érkeznek haza. 1797 tavaszáig Klagenfurtban állomá-
sozik Kisfaludy, s beleveti magát a szerelem egy ideig nélkülözött érzéki örömeibe
(pl. egy bizonyos Theisz Terézszel), betegséget is szerzevén magának ezzel. Viharos
kapcsolatba kerül egy bizonyos Pepi grófnéval, kit, mint írja, „különös valóságára
nézve egész a megőrülésig szerettem”, kimerítve „a dühös Szerelem gyönyörűségei-
nek egész tengerét” (levele Péteri Takács Józsefnek, 1797. július 7. és Vízkelety Zsig-
mondnak, 1797. május 23., MM. VIII. 119., ill. 110.).

Gazdag év az 1796-os. Világot lát, összetalálkozik legjelentősebbé váló irodalmi
élményeivel, megfogamzik benne a *Himfy*, írja és fordítja szépprózai műveit. Június
16-án, Milánó ostroma közben lefordít egy részt Montesquieu *Le Temple de Gnide* című
művéből, *Vénus’ Temploma Gnidosban* címmel. Draguignanban ezt teszi meg *Magyar
Aglája* név alatt gyűjtött fordításai első darabjaul, itt további hatot illeszt mellé, ugyan-
csak francia szerzők alapján. Olvasmányából kijegyzett idézetgyűjteményébe egyre
több Himfy-dal kerül. Július 7-én megveszi Petrarca-kötetét, augusztusban elolvassa
Rousseau *Új Heloise*-ét, két legfontosabb irodalmi élményét ismeri meg tehát rövid
időn belül. Az időszak főműve (és legfőbb forrása) azonban kétségkívül *Naplója*,
amely a március 6-i útrakelése és szeptember 29-i savonai megérkezése közötti idő-
szakot fogja át. A feljegyzések barátjának, Skublies Imrének szóló levelek formájában
készültek. A fogságról szóló jegyzetek csak a megszólításokban őrzik a levélformát.
A fennmaradt kézirat – rendezett írásképe alapján – tisztázatnak tartható, vagyis utó-
lagos kidolgozás eredménye. Az történésekkel párhuzamosan írott leveleket és fel-
jegyzéseket tehát később, talán már Klagenfurtban, a (ránk nem maradt) fogalmazvá-
nyok felhasználásával formálta Kisfaludy önálló művé, amely mű azonban csak jóval
halála után jelent meg nyomtatásban.

Németország, 1797. április–1799. szeptember

1797 áprilisában, miután megtörtént a hadifogolycseré, a németországi harcoló seregekhez vezénylik. Júniusban érkezik meg állomáshelyére, a Rajna melléti Renningenbe, Stuttgart közelébe. Útjáról levelekben számol be, ezúttal egykori testőr- és fogolytársának, Vízkelety Zsigmondnak (ld. MM. VIII. 106–116., 124–128.). Egyedüli magyarként ezredében magányos volt, s otthontalannak érezte magát. A hadi események most még elkerültek, mert ősszel megtörténik a campoformioi békekötés, de a háború kiújulásakor, 1799 márciusában, az addig is terhes szolgálat után már a tűzvonalba kerül. Részt vesz az osterachi és stockachi csatában (március 21., 25.), májusban pedig a winterthuri ütközet részese. Júniusban lemond tiszti rangjáról, lemondását hamarosan elfogadják, október elején hazatér.

Lemondásában azonban nagy szerepet játszott az is, hogy a levélben ismételten megkért Szegedy Rózától ezúttal igenlő választ kapott. A kikoszarozás óta eltelt idő viharos szerelmi élményei mellett, ha el-elhalványulva és háttérbe szorulva is, de folyamatosan jelen volt Szegedy Róza emléke. Első közeledési kísérlete Németországba történt megérkezésének idejére tehető: Péteri Takács József közvetítésével üzen a leánynak, 1797 júliusának elején (MM. VIII. 117., 122.). Péteri – Szegedy Rózához augusztus elsején írott levelében (Gálos 588.) – át is adja az üzenetet. Az időközben árván maradt, immár huszonnégy esztendőös leány nem zárkózik el, s némi idő elteltével, 1798 őszén vagy 1799 januárjában felújul a közvetlen levelezés Kisfaludy és közte, ezt követi hamarosan az igenlő válasz a házassági ajánlatra.

Ez a levelezés az alapja a *Két Szerető Szívének Története* című levélregénynek. Az eredetileg váltott leveleket utóbb, a művé formáláskor Kisfaludy átdolgozta, de az életrajzi írásából is ismert eseményekkel való nagyfokú egyezés arra mutat, hogy sok megőrződött e levelekből. A levelezés felújításának időpontja azért bizonytalan, mert *Önéletrajzában* 1799 januárjára teszi ezt, a levélregényben pedig 1798. szeptember 23-ra, de ez utóbbi könnyen lehet, hogy csak a három év előtti hadacsonyi szüretre való utalás miatt került a levél élére. A töredékben maradt művet egy 1799. június 14-i keltezésű levél zárja.

E levelezést megelőzi *A' Kesergő Szerelmei* anyagának születése és a ciklus fő vonalainak kiformalása. A németországi békés másfél év terméke ez (1797 júniusától 1798 decemberéig). Péteri Takácsnak írja december 20-án, hogy a *Himfy' Szerelmei* első része, „*A' Kesergő Szerelmei*, melly 200 dalokból, és 20 Énekekből áll, már egészen készen vagyon” (MM. VIII. 133.). E megnyilatkozásban azonban nemesak az a figyelemre méltó, hogy a mű elkészültéről számol be, hanem az is, hogy *ezt már akkor az első résznek* tekintette.

Főtűös–Kám–Sütemeg, 1799. október–1807. április

Az alcímben megnevezett három hely nem egy nagy vándorút három megállóhelye, mint olasz- és franciaországi utazása esetében volt, hanem a megállapodó, családot alapító ember helykeresésére utal. Elhárítva a házasság elől a még felmerült akadályokat, 1800. január 20-án megtartják az esküvőt Szegedy Rózával. Ezt május 17-én megis-

mértlik, formai okok miatt. Az év őszéig Eötvösön laknak, majd átköltöznek Kámba. Itt négy évet töltenek, 1805 nyarának végén átköltöznek Sümegre. Beköszönt a megállapodott, gazdálkodó élet, a nyughatatlan ifjú katona a megyei nemesség tekintélyes tagja lesz.

Az irodalmi beérkezés is erre az időre esik. 1800. június 28-án arról számol be, hogy *A' Kesergő Szerelmem* elnyerte végső formáját, kiadásra kész. Megjelenésére különböző okok (pl. a cenzúra) miatt még jó egy évet kellett várni, csak 1801. július 29-én látott napvilágot. E dalciklusról ekkoriban is mint a *Himfy' Szerelmei* első részéről beszél, s 1800. június 17–28. között el is készülnek *A' Boldog Szerelmem* első dalai. A beteljesült szerelem ihlete még tart ebben az évben, ezt követően azonban csak hosszas megszakításokkal készül az újabb kötetre való vers, 1804 húsvétján számol be lezárásáról. Közben megszületnek első regéi, 1802–1803 telén a *Csobánc*, egy évre rá a *Tátika*, majd 1805 második felében a *Somló*, (az első kettő még *A Boldog szerelem* részeként). A mindkét ciklusát tartalmazó *Himfy' Szerelmei* kiadási időszaka (1804 áprilistól 1807 áprilisáig) alatt formálódik a *Két Szerető Szívének Története* című levélregény gondolata is, megírására azonban valószínűleg csak 1806–1807 fordulója körül kerülhetett sor.

Az irodalomtörténeti jelentőségű dal- és regékötetek elkészülése, megjelenése és sikere tehát egyazon időszakra (az 1790-es évek közepétől az 1800-as évtized közepéig) tehető Kisfaludy szépprózai műveinek születésével, (amelyek egyébként a költő életében nem is láttak napvilágot, noha megjelentetésüket tervezte). Egyazon ihlet- és élménykör jegyében fogant tehát költészet és széppróza, melyek a modern irodalmi formák kialakításának eltérő útjait képviselik. Mert a Liza-ciklus (nevezzük így Kisfaludy első alkotói évrizedének eme összefüggő műcsoportját Gálos Rezső és Horváth János nyomán) irodalmi kísérlet is egyben, nem pusztán az élmények lenyomata. Sőt, minden élményi-életrajzi vonatkozás mellett is elsőrendűen irodalom, egy szemlélet és mentalitás formába öntésének kísérlete. Ezért végső soron nem fontos, hogy Liza az Szegedy Róza vagy netán egy másik hölgy a sok közül. Ciklusaiiban a szerző megalkotott egy nőalakot, utóbb Lizának nevezte el, s mögé Szegedy Róza alakját állította. Fordításainak idilli-irodalmias női szereplői és a naplóban megidézett valós hölgyek egyaránt a szerelem- és boldogságvágy vonatkozásában léteznek csak, nem egyedi arculatuk hangsúlyozódik – ugyanúgy ahogy Szegedy Róza-Liza esetében is láthatjuk. Az „élet” „irodalom”-má szublimálódik (Fried István). Ugyanakkor az „élet” megélését irodalmias vonzások alakítják, frott minták által vezérelt és visszaigazolt mentalitás tör utat a lét felé, eszmények kérnek maguknak valóságot. Az érzékenység szemléletmódja létrehoz egy sávot „élet” és „irodalom” között, amely csak az övé. E világ, ezen öntörvényűen berendezett világ keresi kifejezését azokban az ízlésváltozatokban, amelyek Kisfaludy költészetében és szépprózájában is testet öltenek, s amelyek a kor megújuló irodalmának az élvonalát jelentik

MENTALITÁS, ÍZLÉS, MŰFAJOK

Költői próza és műfajok

A XVIII–XIX. század fordulóján a szépprózai műformák sajátos helyzetben voltak. Az irodalomszemléletet meghatározó retorikus tudat normái szerint poétikailag alacsonyabb rendűeknek számítottak a stíluszintek és műfajok hierarchiájában, mégis egyértelműen az irodalmi megújulás élvonalába törtek. E jelenség persze csak első látásra paradox, valójában nagyon is logikus fejlemény: az irodalom megújulását programosan is hirdető törekvések sokkal könnyebben érvényesülhettek egy kevésbé szabályozott terepen, amilyen a retorikák, poétikák által figyelemre alig méltatott prózai műformáké volt, mint a költészet erősen normatív, hierarchizált világában. A költői műfajok kanonizált, az antikvitás tekintélyével körülbástyázott változatai jóval nehezebben mozdultak el új irányokba, megújításuk csak lassan haladt. Az újonnan előtérbe vont szépprózai műfajok ezzel szemben gyakran a popularitással érintkező formák voltak (pl. a levélregény a románnal és a misszilissel állt szoros kapcsolatban), így meglehetősen szabad teret kínáltak a kísérletezés számára. Az így formálódó irodalom egyben felhasználhatta a népszerűség világának előnyeit, vagyis egyszerre volt honos az európai szinten modern ízléstörekvések és a szórakoztatás világában.

A retorikai-poétikai szemlélettel szemben, annak átférfálásával végbemenő megújulási folyamat során azonban fokozatosan megjelent a szépprózai formák legitimálásának, a poétikai rendszerbe való korszerű beillesztésüknek az igénye, ami egyúttal a popularitástól való tudatos távolodást is jelentette. A századközép nagy hatású német populáris esztétikájának teóriája a *költői prózáról* nálunk is jelentős visszhangra lelt. „Vannak szókapcsolatok, fordulatok, szavak és beszédmódok, amelyeket a prózai előadással szemben a vers számára tartunk fenn. Amennyiben olyan beszédben alkalmazzuk őket, amelyből hiányzik a versmérték és a metrum, akkor költői prózáról beszélünk; viszont ha hiába keressük őket a verses előadásban, akkor azt prózáinak nevezzük” – idézi Sulzert Szajbély Mihály, majd hosszan sorolja mindazokat, akiknél e gondolat felfedezhető a magyar irodalomban (*Költészet és próza viszonya Csokonai Vitéz poétikájában és szépiróji kísérleteiben*, in *Folytonosság vagy fordulat?*, szerk. Debreczeni Ártilla, Debrecen 1996., 318.). A költői próza Salomon Gessner idilljeivel nyert döntő csatát az európai irodalomban, nemzedékeknek volt eszméletető élménye. A magyar irodalomba Kazinczy 1788-ban megjelent fordításával tört be átütő erővel, hogy aztán mintegy évtized múlva Csokonai már a „gessneri század”-ot emlegette.

Kisfaludy első alkotói évtizede a költészet és a költői próza területén egyaránt jelentős. A Himfy-ciklusok a modern dalforma kiképzésében játszottak kiemelkedő szerepet. A dalférfálás Kisfaludy esetében elsősorban a magyaros énekhagyomány megújításával ment végbe, korabeli átütő sikerének nem kis mértékben ebben rejlik a titka. A *Himfy* úgy lett egy modern irodalmi műforma reprezentánsa, hogy teljesen otthonos maradt a populáris énekköltészet közegében is. A dal műfajának készületei Kisfaludynál már viszonylag korán a ciklusalkotás törekvéssel fonódtak egybe. A ciklusképzés során a szerző epikus mozzanatot emel a dalok közötti térbe, megeremtve a dalok én-jének és megszólítottjának folytonosságát. Az egyes dalok egyedi élethelyzetei, érzései így két (nevüket is csak kívülről és csak később elnyerő) fiktív alak

(Himfy és Liza) történetévé válnak. Az elrendezés és a dalok közé iktatott énekek által megképzett epikus szál nagymértékben rokonítható a korabeli levélregények kompozíciós elvével, ugyanis mindkét esetben egy laza történet szervezi egyégyé a fragmentált alanyi megszólalásokat. A románokon nevelődött olvasói beidegződések ezt a költői világot könnyen be tudták fogadni, s ez szintén hozzájárult a *Himfynek* a szorosan vett irodalmi berkeken túli sikeréhez. A dal-ihletet felváltó regék egyik szálon éppen ehhez az epikus vonalhoz kapcsolódnak (mint említettük, az első regék *A' Boldog szerelem* részciként készültek). Másik kapcsolódási pontjuk az idillek világában lelhető fel. A regék valójában történeti kulisszák közé helyezett idillek, a történetek jellegzetesen a szomorú szerelem élményét formázzák meg, a szereplők a természet-szülte pásztorfiúk és leányok közeli rokonai.

A költészeti megújulásban tehát Kisfaludy esetében (is) fontos szerepet játszottak a szépprózai műfajokból eredő indíttatások. Idill, levél(regény), valamint prózában fordított dalok, mesék – ezek Kisfaludy *költői prózájának* fő változatai, melyek a külső inspirációk mellett az életművön belüli összefüggést és hatást képviselik, de amelyek önmagukban is jelentős értéket jelentenek. A hangját próbálgató Kisfaludy kortársaihoz hasonlóan fordításokon gyakorolta magát, a verseket is leginkább prózában adva vissza. A *Magyar Aglája* darabjai többnyire francia dalok, mesék szabad prózai átköltései, míg a Montesquieu- és Tasso-fordítás (*Vénus' Temploma Guidosban, Rinaldó, és Armida*) idillszerű, hiszen mindkét esetben egy nagyobb epikus mű önállóan is olvasható, az idill műfaji jegyei szerint értelmezhető részletéről van szó. A fordított darabok kiválasztása lehetett esetleges (bár Tasso és Montesquieu esetében erről sem beszélhetünk), a bennük fellelhető ízlésvilág azonban a kor sajátja volt.

Akárcsak a levélregények esetében. A műfaj meghatározó európai mintái (Richardson, Sterne, Goethe, Rousseau) mellett írt hon Kazinczy *Bácsmegyeyje* és Kármán *Fanni* képviselte az élvonalat, de igen nagy számban készültek populáris változatok is. Kisfaludy, mint maga említi *Naplójában*, számos népszerű románt olvasott, alapvető élményei közé azonban Kazinczy *Bácsmegyeyje* és Gessner-fordítása, valamint Mikes Kelemen először 1794-ben megjelent leveleskönyve tartozott. A kétségkívül legnagyobb hatást mégis a Draguignanban megismert *Új Heloise* gyakorolta rá. *Naplója* inkább a levélregény ironikus, Sterne-i változatához áll közel, míg a *Két Szerető Széknék Története* hangsúlyozottan a Rousseau-i, érzelmes mintát követi. Mindkét műfaji változat, valamint az idillek (és a prózában fordított dalok) is közösek a világlátásban, amely döntően a korabeli érzékenység által volt meghatározott. Poétikai jellemzőik és az érzékenység (élet és irodalom határmezsgyéjén elhelyezkedő) világalkotása mélyen összefonódnak.

Érzékeny világalkotás és poétikai karakter

Az érzékenység a világhoz való újszerű, sajátosan *oppozíciós* jellegű *viszony*. Háttere a világba vetett, modern *individuum* létélménye: az eredendő egységtől (isten, természet, aranykor stb.) elidegenedett világ mint valós létéről áll szemben a képzeletben újraalkotott egység eszményi világával. Az „érzékeny ember” ebben *outthonos*, de abban *él*. Az irodalom kitüntetett szerepet kap az oppozícióban: megteremti az *eszmé-*

nyi világot, amely az érzékenység számára az igaz valóságot jelenti, s amelyből mély megvetéssel szemlélheti az igazi valóságot, amelyben élnie kell.

A XVIII. század utolsó harmadának közös európai létélményét Schiller fogalmazta meg *A naiv és szentimentális költészet*ről című tanulmányában. „Ha az ember a kultúra állapotába lépett, s ha kikezdte őt a mesterkéeltség, akkor megszűnt benne amaz *érzéki* harmónia, s most már csak mint *morális* egység, azaz egységre törekedve nyilatkozhatik meg. Érzésének és gondolkodásának összhangja, amely első állapotában *valóság*gal megvolt, most csak *ideálisan létezik*. Ez az összhang már nincs meg benne, már nem életének ténye, hanem rajta kívül van mint gondolat, amelyet előbb meg kell valósítani. Ha most arra a két állapotra alkalmazzuk a költészet fogalmát, amely nem más, mint *az emberségnek a lehető legteljesebb kifejezése*, akkor ahhoz az eredményhez jutunk, hogy ott a természetes egyszerűség állapotában, amikor az ember még minden erejével egyszerre harmonikus egységként hat, amikor tehát természetének egésze teljesen kifejeződik a valóságban, a *valóságosnak* lehető legteljesebb *utánzása kell hogy alkossa a költőt*, – itt ellenben, a kultúra állapotában, amikor egész természetének ama harmonikus együttműködése eszme csupán, a valóságnak eszménnyé emelése, vagy, ami egyre megy, *az eszmény ábrázolása kell hogy alkossa a költőt*.” (Schiller *válogatott esztétikai írásai*, kiad. Vajda György Mihály, Bp. 1960., 306.)

Az eszményi valóság megalkotására a pásztorköltészet idilli világa kínálkozik legalkalmasabbnak, nem esoda hát a bukolika és az idill különböző változatainak nagy népszerűsége a korban. Más műformák azonban nem építenek fel egy minden ízében és díszletében aranykori világot, az egység és közvetlenség világa az érzékeny hősök tágas belső énjében és egymással való kapcsolataiban táruul fel. Az érzékeny ember típusa az elveszett eredendő egységet kívánja újraélni, ezért kapcsolatai egyetlen elfogadható módja a feltétlen odaadás, ami a másikban való feloldódás útján az elidegenedtség-élmény felfüggesztését kínálja. E feloldódás a barátságban és a szerelemben érhető el, csak ezek az emberi kapcsolatok (illetve az e kapcsolatokra irányuló vágy) nyújthatják azt, amit legsajátabb élettere, a magány: a nagy egész, a természet harmóniájának átélését.

Szerelem és barátság így e világalkotás során az emberi élet legértékesebb, semmi-vel nem helyettesíthető céljává és értelmévé válnak. Az életértékek e rangsora az érzékenységgel (e változatának!) radikálisan evilági erkölcs- és boldogságfilozófiáját nyilvánítja meg. Boldogság és szerelem szinonimákká válnak, a barátság pedig elengedhetetlen kísérőjükké. Beteljesítésük igénye, ami egyszerre érzéki és érzékeken túli indulat és ösztön, erkölcsösnek minősül, sőt, minden más világi hívságok között ez a halandó ember igazán erkölcsös célja és törekvése.

A szerelmet és barátságot legfőbb életértékké emelő érzékeny világlátás fedezte fel az érzelmes románirodalomban rejlő poétikai lehetőségeket, s formálta ki a napló- és levélregény jellegzetes műfaját. Az egyes szám első személyű elbeszélői pozíció a mű világot egy nézőpontból teremti meg, vagyis a hős (esetleg hősök) saját világa kizárólagossá válik a művön belül. (Ezt csak az esetleges elő- és utószavak eltérő nézőpontja oldja.) A történet háttérbe szorul, pontosabban: a külső történet (cselekmény) jelentősége elhanyagolható a hős (hősök) lelkének belső történései mellett. A mű világa (ön)reflexiókból épül fel, a karakteresen eltérő nézőpont(ok) hiányából adódó kizárólagosságon azonban e reflexivitást a naiv öntudatlanság szintjén őrzi meg mégis.

A reflexiók egyik fontos tárgya az irodalom. A mű hőse(i) más művek rokonlelkű, érzékeny hőseit idézi(k) meg, szövegeket emelnek át, önértelmezésként, vagy gyakran saját megszólalásukat is kiváltva ezzel. Az idézetek és utalások eme sajátos poétikai szövete az érzékeny hős világának konstitutív tényezőjévé válik: a magány, a szerelem és a barátság mellett az irodalom világa képes még az elveszett eredendő egység helyreállítására, azáltal, hogy teljes azonosulásra készítő hősei az érzékeny lelkek virtuális közösségébe emelik az elszigetelt egyént.

A hős azonban, aki irodalmi hősök sorsának felidézésével és vendégszövegekkel értelmez, maga is irodalmi alak, s önértelmezés – rájátszás egy irodalmi fogantatású élethelyzetre. A napló- és levélregények szerzői nyíltan vállalják kapcsolatukat hősiükkel, hőseikkel, de az azonosság soha sem teljes. Az irodalom egyéni, privát életükben ugyanolyan funkciót tölt be egy rövid ideig, mint hőseik számára, a mű poétikai szövetében. Élet és irodalom sajátosan összekeveredik hát, kölcsönösen értelmezik egymást és mintául szolgálnak egymásnak. Az érzékenység sajátos szemlélete a maga öntörvényű világát „élet” és „irodalom” határmezsgyéjén építi fel, kimetszve mindkettőből egy közös sávot, igaz, csak időlegesen.

Az érzékenység Kisfaludy Sándor szépprózájában

Kisfaludy Sándor szépprózáját egészében az érzékeny világalkotás e változata jellemzi. Fordításai, legyen az eredeti eposz-epizód (*Rinaldo, és Armida*), anekdotikus történet (*A' szép lélek*), idill (*Vénus' Temploma Gnidóban*) vagy dal (a *Magyar Aglája* kisebb darabjai), egyöntetűen a szerelem élménykörében mozognak, a *kesergő* és a *boldog* szerelem megszólaltatásának lehetőségeit próbálgatják. Jellegzetes példa lehet erre a Tasso-fordítás, amely egy olyan epizódot dolgoz ki *A megszabadított Jeruzsálemből*, amelyben a hős a gonosz tündérlány igéző szerelmének hatalma alá kerül. Az epizód végén persze lerázza a szerelem igáit, ahogy Akhilleusz is a Homérosz óta sokszor feldolgozott történetben, de az epizód kiemelése átrendezi a hangsúlyokat, s Kisfaludy szövegében már inkább az érzéki szerelem igéző hatalma áll a középpontban. Külön említést kíván a – már e korai próbálkozásban – szépen futó, ritmikus prózanyelv, amely Kisfaludy sajátja marad a továbbiakban is. Figyelmes olvasással minduntalan időmértékes szórványokra bukkanhatunk; ezek már csak azért is figyelemre méltóak, mert a szerző költészetében közismerten csak a hangsúlyos versformát részesítette előnyben (pl. „végtére a' leg-szebb aszszonyi természet, addig a' hol a' szemérem rejti el őtet”, 11.; „ábrázolja hasonlít az Angyalokéhoz az Égben”, 13.).

Naplója és levélregénye, mint korábban említettük, a műfaj két alapváltozatát képviseli. Az egyébként ugyancsak levélformában megírt *Napló* a világgal való szembesülés, az új élményekkel való találkozás folyamatos rögzítése, míg a *Két Szerető Szívnek Története* a lélek folyamatait örökíti meg, így belső tágasság jellemzi inkább. Közös azonban mindkettő hőse, az érzékeny ember, nevezetessék az akár Sándornak, akár Imrének. Egyazon világlátás fordul a külső és a belső világ felé. A művek egyes szám első személyű beszélőjét (a regényben: beszélőit) egyaránt a külvilághoz fűződő ambivalens viszony jellemzi. Megpróbálnak élni benne, megkeresni örömeit is akár, de tudják, hogy az igaz boldogság csak a lélek bensőjében, és más hasonló lélekben fel-

oldódva érhető el. „Most Rozi mellé, és a' te barátságos karjaidba szív szakadva vágyakodtam; – most szerentsés napjaimnak eleven emlékezete gyötört; – most a' szomorú képekkel terhes jövőendő nyomá lelkeket; – most a' gonoszságnak az igaz érdemen garázdálkodása, győzedelme – általlyában a' világnak közönséges folyása bosszontott, és én ellágyulva szinte könnyekre, utóbb pedig a' leg mérgesebb szidalmakra fakadtam” – írja *Naplója* április 5-i feljegyzésében (52.), s nagyon hasonlókat olvashatunk a továbbiakban (valamint a regény több helyén) is. „Szercelem, és barátság! melly meszsze vagyok én most tőletek, ti istenségei életemnek, kiktől várom minden gyönyörűségeit a' teremésnek, és minden idvességét valóságomnak. Valameddig ti nem holdogítok engem, tsak egy el vészett pontnak tartom magamat ebben a' nagy, éktelen mindenben.” (szeptember 27., 115.)

A világ gyarlóságával szembehelyezett szerelem és barátság tehát a földi üdvösséget kínálja, a boldogság netovábbját, méghozzá azért, mert feloldja az ember végső elszigeteltségét: „Nem is érezhet olly méllyen, olly őszintén, olly igazán a' szív, mi-helyt az egyszer meg van osztva. Igy vélekedik-e Maga is?? – Megnyitom Maga előtt Szívemet, mert nem vélhetem, hogy szükségség volna Maga előtt tartózkodnom; mert érzem, hogy lelkeink értik egymást – mert érzem hogy Szíveknek, mint a' miéink, vagy lehetetlenségek által örökre elválasztva, vagy – leg szorossabba öszve kötve, kell lenni. Valóban, itt harmadikat nem ismerek. Olly nyitva, olly fedezetlen; olly őszintén, a' mint azt csak az Istenség láthattya, legyen ennek utánna az én Szívem mindég Maga előtt. –” (10. Levél, Liza Imrének, 132.) – „*Egy velem mindenben meg-osztozó, okos, kellemes Valósággal élni, benne is élni – élni ezen Valóság által; az Ő élete az én boldogságom; az Ő boldogsága az én életem; egygyé lehetni véle! hasonló módok által, egygyütt azon egy czélra törekedni – akarni, nem akarni; tenni nem tenni – minden azon egy okból eredvén.* – Ez vala a' kívánat, melly, miólta magamat érezni kezdém, lelkemben méllyen feküdt” (13. Levél, Imre Lizához, 140.).

Hasonló feloldódást jelent az irodalom, a művek és hősök gazdag világa, amely folytonosan körülveszi a beszélőket, önértelmezésük szerves részévé válva. A *Napló*ban jól követhetőek az irodalmi élmények időrendi rétegei. Az első részben szinte kizárólag Vergilius és Ovidius van jelen, amihez persze azt is tudnunk kell, hogy az ő köteteket vitte magával újtára. Aztán Franciaország felé haladtrában „megszerz” magának Petrarca verskötetét, akinek alakja, szövegei a továbbiakban többször felbukkanak. Draguignanban a francia költők, különösen Madame Deshoulières és Rousseau, az *Új Heloise* gyakorol rá nagy hatást. A visszafelé úton, a vihar leírása megint csak Vergiliust hívja elő. A *Két Szerető Szívének Történetében* a német és francia költők, valamint Petrarca mellett a kitüntetett szerep már egyértelműen Rousseau művének jut.

A *Napló*ban a friss Rousseau-élmény a következő vallomást hívja elő: „Ha Szegedy Rozinak Julia tetszeni fog, ugy hogy el ragadtatva beszéll felőle, akkor Ő (ki vévén büszkeségét) felséges egy Leány; ha pedig nem fog tetszeni, hát nem sokat tartok felőle. Ládd, millyen könyv ez, ha egy Szegedy Rozinak tsalhatatlan próba-köve lehet?” (szeptember 2., 106–107.) A mű tehát rögtön sorsválasztó jelentőségűvé avatódik, s ezt a pozícióját meg is tartja a továbbiakban. A *Két Szerető Szívének Történetében* a Rousseau-hősök sorsát elemző gondolatfutamok plasztikusan rajzolják elő az irodalom önértelmező funkcióját. Liza Julie erényeit és gyengeségeit szembeállító (és természetesen magára vonatkoztató!) megjegyzésére (134.) Imre hosszan reagál, némileg

eltérő értelmezést adva: „Ha Júliának ott több Virtusa lett volna, kevesebb szívének kell vala lennie; és St. Preux Júliában nem isteni, természet felett való, hanem földi emberi Valóságot szeretett.” (14. Levél, Imre Lizának, 147.) Majd ezt rögtön átfordítja saját életére: „Csak azonn mindazonáltal nem győzők eleget csudálkozni, hogy St. Preux, az Ő határ nélkül való szerelmével szívében Júlia eránt, még élhetett akkor is, midőn Julia már Volmárné volt – még élhetett Volmárnéval egy Világban. St. Preux vagy erősebb férjfiú volt, mint sem én vagyok; vagy nem szeretett – olly szörnyen mint én.” (148.)

A „még élhetett” kitétel nagyon árulkodó a fenti idézetben: rávilágít a hősök boldogságfelfogásának sajátosságára. Világlátásuk e szempontból is erősen antinomikus szerkezetű: csak a szerelem mennyei boldogságot kínáló beteljesülését fogadják el, ezt el nem érhetvén a halál tűnik az egyetlen lehetőségnek: „Lízal tehát Valóságunk ollyan *Egygy*, hogy egygyik a' másik nélkül csak fél Valóság lehet – hogy egygyik a' másik nélkül nem élhet, ha csak az életet ugy nem akarja huzcolni, mint egy fájdalommas nehéz terhet [...] Feltételem, mellyet semmi Hatalom meg nem változtathat ez: *Vagy Veled, Benned, Általad lenni; vagy nem lenni.* Harmadik valamire a' Mindenhatóság sem fog engem kényszeríthetni.” (19. Levél, Imre Lizának, 159.) S mit hoz a beteljesülés: „a' nap alatt olly boldog lenni, a' millyen boldog én lennék tökéletes bírásodban, az, itt alatt egy embernek sok volna. Ezért választott-el minket talán ugyis a' Sors? – Egy Bölcs is azt mondgya valahol, hogy *a' tökéletes boldogság már kezdete a' halálnak.* –” (14. Levél, Imre Lizának, 145.) Az ember előtt álló két lehetőség valójában csak egy volna: a halál? Ha a boldogság–boldogtalanság antinomikus gondolatszerkezetére más nézőpontból pillantunk: igen. Valójában ugyanis mindkét lehetőség megélhetetlen, egy elvont, eszményítő szemlélet sajátja. Az érzékenység itt szóban forgó változatának súlyos belső dilemmája ez, mely magában hordja e szemléletmód szükségszerű transzformációjának kényszerét. Kisfaludy megjegyzése erről az átfómálódásról tanúskodik, miként az is, hogy a mű töredékben maradt: a boldog beteljesülést hozó befejezés már nem készült el.

Töredékesség és folytathatatlanság

Kazinczy mondja átdolgozott *Bácsmegyeyje* 1814-es Toldalékában: „...az Élet nem Román és a Román nem Élet”. A „szerelem édes melege alatt” (Kármán) növényi létezőként „elhervadó” Fannik, Bácsmegyeyk valójában mégsem lehetnek életminták. Egy antinomikus szerkezetű világlátás keretei között tűnt csak úgy, hogy „élet” és „irodalom” egybecsomható, hogy a radikális boldogságvágy kizárólagosságra törhet. Az „érzékeny világlátás” azonban – éppen fent vázolt jellegzetességei, belső dilemmái okán – nem lehet hosszabb távon konzisztens, átalakulása szükségszerűen bekövetkezik. Ez az átfómálódás jellemezte már a századforduló magyar irodalmát is: akik az 1780-as, 1790-es évek fordulójának fiatal nemzedékéből megélték egyáltalán az új század beköszöntét, feltétlenül szemléletük, egyéni és irodalmi élettervük, végső soron pályájuk módosítására kényszerültek. Kazinczy idézett megállapítása jól jellemzi ezt a tudatosan távolságtartó, kritikus viszonyt a korábbi világlátáshoz.

Az új század beköszöntével Kisfaludy Sándor pályáján is bekövetkezik az „érzékenységgel” való szembesülés, az attól való távolodás. Poétikailag ez legszembetűnőbben levélregényének eltérő nézőpontjaiban ölt testet. Imre és Líza ugyanis sajátos dialógust folytatnak levelezésükben, gyakran idézik a másik egy-egy mondatát és reflexiókat fűznek hozzá. (Ez különösen a mű egyébként ellaposodó második részében jellemző, mikor az „igen”-ek már kölesönösen elhangzottak és csak mesterségesen gerjesztett féltések és félreértések adják a levelek érzelmi hullámzását.) E füves párbeszéd két hasonlósága, de mégis lényeges pontokon különböző szemléletet nyilvánít meg, a mű súlypontja így a nézőpontok összevillantására helyeződik át.

A legnyilvánvalóbb (és minden mást meghatározó) eltérés a virtus és boldogság viszonyának megítélésében mutatkozik Imre és Líza között, ahogy arra már felfigyelhetünk a Rousseau-hősök megítélése kapcsán. Líza úgy véli, hogy erkölcs és kötelesség elsőbbséget kell kapjon az érzékeny szív szavával, a boldogsággal, boldogságvágygal szemben is. Imre virtus és boldogság szembekerülése esetén az eldöntetlenségre helyezi a hangsúlyt: nem tagadja a virtus jogát az elsőbbségre, de a szív szavát ez benne mégsem nyomja, nyomhatja el. A Júlia és St. Preux kapcsán kezdett (s már idézett) esendes polémia folytatásaképpen írja Líza: „St. Preux valóban szeretetre méltó férjfiú: de ott mégis legérdekesebb története, midőn magát meggyőzvé, szerelmét és szerencsését feláldozza, 's még is holtrig híve marad Juliának. – Julia, minden tündöklő tulajdonsági mellett, csak mint Wolmárné, mint Feleség és Anya tetszik nékem leginkább.” (164.) Majd következő levelében saját magára fordítja a példát: „Szívem egészen a' tied, egyedül a' Virtus' szeretete uralkodik benne feletted.” (167.) Imre milderre így reagál: „Líza! még egyszer mondom néked; bár mi szépen tudott légyen is St. Preux magán diadalmaszkodni: Ha Te Másnak Felesége lettél volna, hát én, vagy megbolondúltam, vagy gazember, vagy – Magam' megváltója lettem volna. Könnyen meg van győzve az indulat a' papiroson – nem ugy a' szívben.” (183.) A nézőpontok ütköztetésében így végül egyik sem kerekedik a másik fölé, szembesítésük azonban már az érzékenység világára vonatkozó kritikai reflexióként értékelhető, ami az érzékenység szemléletétől való távolodás nyilvánvaló jele.

Az átalakulás Kisfaludy esetében nem törésszerűen és megrázkódtatással megy végbe, inkább világlátása belső arányainak átrendezésével. A virtus jelentőségének újraerősödése fokozatosan történik, összhangban világlátása egészének módosulásával. Kisfaludy „érzékenysége” egyébként sem képviselt soha filozófiailag is radikális álláspontot, nem jellemezte a szélsőséges kizárólagosság. A természet fogalma nem vált világmagyarázata alapjává, mint sok más kortársánál, így – ha a háttérbe szorulva is – de érvényes és virulens maradt a gondviselés hagyományos képzele. „Gyakran kívánom, hogy a' mindennapi Leányokhoz (kik a' gondatlan Zajban szerencsésen oda tánczollyák napjaikat, hasonló, és érzéketlen legyenek; de csak hamar megbánom kívánságomat, és Szívem' ínségének közepette hálákat adok a' Teremtőnek, hogy ezen érzékeny szívvel teremtet. – Igaz, hogy ezer féle gyötrelmeknek van az ilyen kitéve, mellyeket a' könnyen gondolkodó nem ismér; de meg vannak örömeik is, mellyek csak az érzékeny szíveknek tulajdoni. 'S azért minden legjobban van ugy, a' mint van. 'S így a' mindent vezérlő Gondviselés mindent bölesen intézett a' nagy Czélra: Elménk ugyan nem hat a' homályba, de a' Hit vezérellyen bennünket. Nyugodgyál meg tehát szegény szív, ha itt nem is – ott Béke van.” (22. Levél, Líza Imre-

nek, 169.) Az érzékenységre polarizáló világlátása (érzékenyek–érzéketlenek) fonódik itt egybe a hagyományos gondviselés-képzettel (felerősítve – mint Fried István hangsúlyozza Gerhard Sauderrel szólva – az abban benne rejlő pietista örökséget), s válik azon belátás alapjává, amely az érzékenységre boldogságfelfogásának lényegi dilemmáját érinti: „Tartós boldogság nem illeti a’ port, következendőképpen sorsunk is változás alá van vetve. –” (uo., 170.) Itt és gondviselés tekintetében Imre sem vélekedik másként, s ez annál inkább figyelemre méltó, merthogy az erkölcs és boldogság viszonyát illetően eltértek nézeteik: ha a szív szava és a virtus maradéktalanul egybeesne számára, úgy az a világlátás más szintjeit is szükségszerűen érintené.

Ez a „megszelídített” érzékenység ugyanakkor más szempontból igen radikális: erőteljes erotikus vonások jellemzik, eltérően a többnyire éteri, platonizáló karakterű kortársi művektől. Különösen a *Naplóra* jellemző ez a vonás, de a levélregényből sem hiányzik, gondoljunk csak Imre Lizához írott levelére, amelyben versre váltva éneklí meg álmát a szerelmi beteljesülésről (177.). Az érzékiség eme állandó előtérben léte azonban nem feszíti szét a világlátás kereteit, nem kezdi ki annak hagyományos alapvonásait. Legfeljebb csak sérti normáit (noha öntudatlanul), de nem érvényteleníti azokat.

A biztonságot jelentő „nagy egész” képzete tehát nem törött szét Kisfaludy szemléletében, így könnyen újraéled, amint az érzékenység átforgalmazása szükségessé teszi azt az erkölcs-fogalom, s az erre alapozott életelv legitimálása céljából. Új alakban lép azonban elő, összekapcsolódva a haza, a nemzet fogalmával, vagyis egy új típusú közösség-eszmény szemléleti formájába nő át. A vallásos lelkesedés szekularizálódik, tüzes hazafisággá, nemzeti entuziazmussá válván. A patriotizmusra és a nemzet szolgálatának vágyára számos példát lehetne idézni mind a *Naplóból*, mind a *Két Szerető Széknék Történetéből*, ez az indíttatás *mindvégig jelen van* a fiatal Kisfaludy szemléletében. Mindent átható indulattá viszont majd csak akkor válik, mikor az elszigetelt egyén dilemmáját magában hordó érzékeny világlátás érvénytelenedni és átalakulni kezd. A Természet helyét teljes egészében és végképp elfoglalja a Haza. Ezzel azonban a költői megszólalás is elerőtlenedik Kisfaludy munkásságában.

Ha egyáltalán erős volt valaha, Fried István Hamvas Béla írását továbbgondolva vetette fel, hogy Kisfaludy költészetének középpontjában a „nyelv elégtelenségé”-nek a gondolata áll, verseiklusainak folytonosan visszatérő motívuma az a régi toposz, hogy a kifejezni szándékozott szerelmi érzésre nincs elég és megfelelő eszköze a költőnek („nem lelődnék neveik”). Borbély Szilárd ehhez kapcsolódva kimutatta, hogy *A’ Boldog Szerelmemben* a házasság – ami a földi mennyet jelenti, kell jelentse – élményének nyelvi megformálására az érzékenység konvenciói mégannyira sem elégségesek, ezért a vanitas-irodalom régies toposzkészletéhez fordul vissza Kisfaludy, egy avult hagyományt élesztve így újjá.

Sem az érzékeny, sem az érzékenységtől távolodó világlátás nem lel tehát megfelelő nyelvi formára? Vagy talán csak költői nyelvi formára nem? Esetleg Kisfaludy nyelve volt erőtlén? A „megnevezhetetlenség, a név nélkülség, a még nem kifejezésre jutott, mert nem juttatható érzésállapot az idill (még ha bánatos idill), az ártatlanság szituációját jelenti. A törekvés a megnevezés irányába: az ártatlanság elvesztése.” (Fried I., „nem lelődnék neveik”, 113.) Az érzékenység világlátásának elemi problémája ez, ami korszerű filozófiai távlatot nyit a nyelvi elégtelenség ősi költői toposza

számára. A költői ábrázolás tárgya az eszmény (akár idillikusan, akár elégikusan, ld. Schiller), de az eszmény végső soron nem elérhető, csak közelíteni lehet hozzá.

Kisfaludy Sándor használta e toposzt, s minden bizonnyal sokat megsejtett annak korszerű tartalmából. Nemesak versciklusaiban szól erről, de a *Két Szerető Szívének Történetében* is: „Mért nincs a' Szerelemnek a' távolléthen is tulajdon nyelve, különböző a' közönséges embernnyelvtől! – Minden szó nékem oly száraznak tetszik, oly üresnek, oly kevésnek, oly szegénynek, hogy – csak szívemet gondolom általok gúnyolni. 'S még sines más mód benne? Óh! nincs minden ugy, a' mint lenni kellene! –” (143.) „Nincs mód benne, hogy annak rendgyében írhasak öszve valamit: Nincs fejem, – egész Valóságom csak egy nagy Szív: a' Szív pedig nem tud gondolni, csak érezni. A' ki mindent le tud írni, vagy megmondani, a' mit szíve érez, az csak félig szeret, és bizonyára valamire spekulál. A' java – az az édes keserű, – a' mi oly gyönyörűen fáj, – az a' megnevezhetetlen, mindég a' szívnek fenekén marad.” (146.)

Úgy gondoljuk azonban, hogy a probléma filozófiai-szemléleti vetületén túl a költői formátum és adott nyelvi hagyomány kérdése is felvetődik kérdéseink megválaszolásakor. Az eszmény ábrázolhatóságának megkérdőjelezése nem teszi lehetetlenné magát az ábrázolást, legfeljebb a választott tárgy tökéletességének elvi elérhetetlenségét mondja ki. Kisfaludy Sándornál a nyelv elvi és gyakorlati erőtlensége sajnálatosan egybeesik. Pontosabban fogalmazunk azonban, ha Kisfaludy *költői nyelvének* erőtlenségéről beszélünk. Kisfaludy költészete az érzékenység modern világlátása és a populáris énekköltészet együttes erőterében formálódott. A készen talált vershagyomány az anyanyelve volt, nem is tört ennek radikális átalakítására. Korabeli sikerét nem kis mértékben ugyanezen okra vezethetjük vissza. Amikor aztán az érzékenység háttérbe szorulásával a boldogság és virtus, valamint a patriotizmus témavilága nyomult elő, a nyelv is archaikusabb rétegekhez fordult, s elvesztette addig is korlátozott mértékű újszerűségét.

Ez a folyamat a széppróza területén az elhallgatás irányába vezet. Az érzékeny világlátás érvénytelenedése folytathatatlaná teszi ezt az utat, a művek töredékben, kiadatlanul maradnak. Kisfaludy érdeklődése a közvetlen hatást nyújtó, hazafias érzelmeket ébresztő dráma felé fordul. Pedig ha összevetjük a költő és a prózaíró Kisfaludyt, a nyelv elégtelenségét inkább a poétánál érezzük. Szépprózája korának legmagasabb színvonalán állt, s ma is élvezhető. Nyelvalkotó tehetsége szabad utat kapott, nem törődött (vagy törte magát) hozzá egy készen kapott nyelvi közegehez, verselési hagyományhoz. Költői prózája az irodalmi megújulás élvonalába emelte Kisfaludyt. Hatni azonban *Ilmfy* hatott.

A FELHASZNÁLT LEGFONTOSABB IRODALOM

- Horváth János: *Kisfaludy Sándor*, Bp. 1936.
- Gálos Rezső: *Húsz év története Kisfaludy Sándor életéből*, in uő: *Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái*, Győr 1931.
- Fenyő István: *Kisfaludy Sándor*, Bp. 1961.
- Fried István: *Élet és irodalom a „Fanni hagyományai”-ban*, in *Hagyomány és ismeretközlés*, szerk. Kovács Anna, Salgótarján 1988., 71–79.
- Fried István: *„Nem lelődnék neveik...” (Kisfaludy Sándor és a nyelv elégtelensége)*, in *Feltáratlan értékek a magyar irodalomban*, szerk. Szabó B. István, Bp. 1994., 93–114.
- Borbély Szilárd: *A Vanitatum vanitas és A boldog szerelem*, ItK 1995., 485–503.; in uő, *A Vanitatum vanitas szövegvilágáról*, Fehérgyarmat 1995.

Jegyzetek

ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

A szépprózai művek. Kisfaludy Sándor szépprózai művei elég egyértelműen elkülöníthetők az életmű más műcsoportjaitól: *Naplója* és levélregénye mellett korai, prózában készült fordításai tartoznak ide, verses és drámai alkotásai mellett e prózai írások formálnak meglehetősen homogén csoportot életművében, időben is elkülönülten (az első alkotói évtizedben). Ifjúkori drámafordításai (*Ulysses és Penelopé*, *Seneca tragédiája*) ugyan nem elhanyagolható rokonságot mutatnak a fordítások világával, az előbbi pedig még prózában is készült, dráma mivoltuk mégis kizárja ezeket a széppróza köréből. A kései prózai művek közül nem e műcsoportba tartoznak a beszédek és tanulmányszerű írások, a (többször német nyelvű) emlékiratok (pl. *Észrevételek a M. Akadémiára nézve*, *Emlékirat a nádorhoz*; mindezeket ld.: MM. VII. 425–569., VIII. 7–88., Gálos 65–326., 367–447.). Két önéletrajzi írását viszont felvettük kötetünkbe, mert szoros kapcsolatban állnak az ugyancsak erősen önéletrajzi ihletésű *Naplóval* és a *Két Szerető Szízenek Történetével*; különállásukat mindazonáltal jelzi, hogy függeléként közöljük őket, kiegészítve a levélregény „kulcsával”, a szereplők és a valós személyek megfelelését feltáró névsorral.

A kéziratok és a kiadások. Kisfaludy Sándor kéziratosa hagyatéka épen maradt fenn, a kötetünkbe tartozó művek mindegyikénél saját kezű kéziratból dolgozhattunk, mindössze a *Magyar Aglója* második fele lappang. A kéziratokat az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK.) és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (MTAK.) Kézirattára őrzi. A szépprózai művek kiadására nem került sor a költő életében. Először együtt Toldy Ferenc jelentette meg ezeket (*Kisfaludy Sándor Hátrahagyott Munkái*, Pest 1870–1871.; a továbbiakban: Toldy), a *Napló* kivételével, ami csak további több mint tíz esztendő múlva látott napvilágot, Kisfaludy Árpád Béla gondozásában (*Kisfaludy Társaság Évtalpai*, 1882–1883.). Toldy a szövegeket helyesítésükben erősen korszerűsítette. Kisfaludy Sándor műveinek máig legteljesebb és szövegkritikailag legjobb kiadása Angyal Dávidtól származik, 1892-ből, nyolc kötetben (*Kisfaludy Sándor minden munkái*; a továbbiakban: MM.), ebben, szétszórva ugyan, de minden szépprózai írás megtalálható. Az elkövetkező száz évből Gálos Rezső nagy szövegkiadása említhető meg (*Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái*, Bp. 1931.; a továbbiakban: Gálos), ebben azonban nincs a széppróza körébe vonható írás. Modern, jegyzetelt kiadása csak a *Napló*nak született, ez 1962-ben jelent meg, az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Iskolájának munkaközössége gondozásában (a továbbiakban: *Napló*, 1962.). A jelen kötet Kisfaludy minden szépprózai művét tartalmazza, így együtt először.

A szövegközlés. A műveket a kéziratok alapján adjuk, a kritikai kiadások normáit követve. Mellőzvéen a szakfilológia körébe tartozó részletes szövegkritikai apparátust, az alábbiakban összefoglaljuk szövegközlésünk alapelveit. Az eredeti szövegen csak a

lehető legkisebb mértékben változtattunk, beleértve a helyesírást is. Megőriztük tehát Kisfaludy eredeti írássajátosságait, szövegtagolását, esetleges következtelenségeit, mindössze a zavaró tollhibákat javítottuk, amelyek leggyakrabban ékezési hibák (pl. *lengedezéseket, Testvérjenék, kőszirtis*), félig elvégzett javítások (pl. új mondat tagmondattá változtatása esetében a pontot vesszőre javította, a mondatkezdő nagybetű viszont javítatlan maradt), szó- és szótagismétlések (pl. *haragnak haragnak, Napkeleletet*). A lap sérülése miatt olvashatatlan részeket, ahol lehetett, értelemszerűen pótoltuk (szögletes zárójelben), ahol nem, ott [...] jellel jelöltük. Kisfaludy gyakran javított úgy, hogy nem húzta le az eredeti változatot, csak mellé vagy fölé írta az újat, ilyenkor a javítást érvényesítettük a szövegben. A szó-, szótagnagyságú javításokat ugyancsak szögletes zárójelben közöljük, de ilyen emendálásra csak értelemzavaró hiba esetén vállalkozunk (pl. *Abradates[nek] ... ezen jegyzetek olly ingerlő szépséget adtak*). Különös nehézséget okozott néhány betű (főleg az *s, k, v*) esetében annak eldöntése, hogy kis vagy nagybetűről van szó; az frászkép nem igazít el teljes bizonyossággal, Kisfaludy gyakorlata ingadozó, következtelen. Bizonyos támpont hiányában azt az elvet érvényesítettük, hogy általában csak néhány, a szövegben kiütemezett szerepű főnevet (pl. *Szeretlem, Kedves, Sors, Végszet*) írunk nagy kezdőbetűvel, illetve olyan szavakat, ahol a környezet ezt indokolta (pl. egyértelműen nagy kezdőbetűs szavak felsorolásában). Ugyancsak nehéz volt eldönteni az ékezetek hosszúságát, teljesen következetes megoldás nem is kínálkozott. A ligatúrák rövidítéseket az adott szöveg frászgyakorlatának megfelelően oldottuk fel, Kisfaludy helyesírása ugyanis időszakunkban bizonyos elemekben megváltozott (pl. a kezdeti *z* helyett levélregényében már következetesen *rz*-t használ).

A jegyzetek. Az egyes művekhez tartozó jegyzetekben megadjuk a kézirat lelőhelyét és rövid leírását, a kiadásra vonatkozó legfontosabb adatokat, valamint megjelöljük a keletkezési időt és körülményeket. (A függelékben közölt frások esetében csak ezen adatokat soroljuk fel, részletes magyarázó jegyzeteket nem közlünk, mivel itt nem kimondottan szépprózai művekről van szó, hanem olyanokról, amelyek inkább *maguk is értelmezik* a szépprózai műveket.) A részletes magyarázatok az oldalszámok szerint következnek egymás után. Ezekben a szükségesnek látszó tárgyi és nyelvi vonatkozások feltárását végezzük el, megadjuk az idegen nyelvű szövegek, idézetek fordítását (és – ha sikerült azonosítani – forrását), igyekszünk meghatározni az előforduló személyek, művek és események legfőbb adatait. A *Napló* 1962-es kiadásának jegyzeteit felhasználtuk: bővítettük, szíktítettük és javítottuk; ahol átvettük adatait, jelezzük (leglényegesebb a versidézetek ottani költői műfordításainak az átvétele, ezt a továbbiakban nem részletezzük). A *Napló* Vergilius-idézeteit Lakatos István, olasz és francia versrészleteit Bernáth István és Somlyó György fordította. A *Két Szerető Szépeinek Története* német és francia betéteinek szabatos prózafordítását Blaskó Katalin és Bódi Katalin készítette. Ezen esetek kivételével az adott idézet fordítása mellett jelöljük meg a fordítót. A vendégszövegek forrásainak feltárásában is átvettük a *Napló* kiadásának jegyzeteit, ahol javítottunk, kiegészítettünk, jelezzük. A francia források azonosításában elsősorban Császár Elemér és Békei Jolán századeleji tanulmányaira támaszkodhattunk, ezek pontosabbá tételét, kiegészítését Bódi Katalin végezte el.

A jelen kötet létrehozásában sokan nyújtottak segédkezet. Először munkatársaimat említtem: Orosz Beáta és Szép Beáta a szövegek olvasatának elkészítésében vállaltak jelentős szerepet, Bódi Katalin a francia szövegrészek azonosításában és fordításában; szívvel köszönöm nekik ezt. Köszönet illeti Tegye Imrét az antik utalások helyeinek pontos meghatározásáért, egy bibliai textus fordításáért; Blaskó Katalint a német idézetek fordításáért; Madarász Imrét az olasz vonatkozású magyarázatokhoz nyújtott segítségéért; örülök, hogy hozzájuk fordulhattam. Köszönöm szerkesztőrszaimnak és kollégáimnak, Imre Mihálynak, Varga Pálnak, Bitskey Istvánnak, Lőkös Istvánnak, Taxner-Tóth Ernőnek, Borbély Szilárdnak, Jászberényi Józsefnek, hogy egy-egy probléma megoldásában önzetlenül segítségemre voltak. Végül, de természetesen csak a munkák időrendjében utoljára, nagyon köszönöm a kötet lektorának, Fried Istvánnak önzetlen segítségét: gyorsan és alaposan, a kéziratokkal való összevetés mélységéig nézte át az anyagot, s tette meg észrevételeit, melyeket nagy számban figyelembe is vettem a végső változat kialakításakor.

A SZÉPLELEK

Kézirata az MTAK. Kt.-ában található (K 379/20), saját kezű fogalmazvány. A lapok sérültek, szélei elfoszlottak, néhány részlet emiatt nem jól, vagy egyáltalán nem olvasható. A fogalmazvány sok javítást tartalmaz, több tollhiba is található benne, ezeket javítottuk. Először Sümei Kálmán adta ki (Figyelő I. 1776., 306–309.), majd ugyancsak a kéziratból, meglehetősen hűséggel a MM. (VII. 201–209.). A mű részben kivonat, részben fordítás Xenophón (i. e. 430–354) *Kürupaideia* (Kürosz neveltetése) című művéből. „A Tigranes-féle adomára nézve I. a III. Könyv I. Fej. 20. és 23. §§-ait. A másik történetre nézve pedig I. az V. Könyv I. Fej. 1 s 9 §-át, a VI. Könyv I. Fej. 18–26. §-át, a IV. Fej. 1–4. §-át és a VII. Könyv III. Fej. 1–5. §§-ait.” (MM. VII. 582.) Kisfaludy minden bizonnyal német forrásból dolgozott, erre utal a szövegben található zárójeles német szó is. Megemlítjük még, hogy az eredeti mű magyar fordítását Szilágyi Márton sárospataki tanár 1784-ben kiadta. Kisfaludy fordításának idejét az 1790-es évek első felére tehetjük (így vélekedik Fenyő István is, ld. 44.). Közvetlen bizonyíték nem lévén, e feltevést az írássajátosságokra, a tematikára és a nyelvhasználatra alapozzuk, valamint arra, hogy a testőrségtől való elkerülése után irodalmi mintái jegyzőkönyveiből jól nyomon követhetőek, s ott nem találkozunk ezzel.

RINALDO, ÉS ARMIDA

Kézirata az MTAK. Kt.-ában található (K 774., 14–28.), saját kezű fogalmazvány. Erről készült egy másolat, amelyen Toldy Ferenc megjegyzése olvasható, s az ő kiadásához készült (M. Irod. Lev. 4-r. 130.), ez töredékes, nem egészen az első ének végéig őrizte meg a művet. Először Toldy adta ki a *Hátrahagyott írások* II. kötetében, majd ezt a közlést átvéve a MM. (VII. 159–199.). A mű fordítás Tasso *A megszabadított Jeruzsálem* című eposzából: „XIV. énekének 48. versszakánál kezdődik és a XVI. ének végéig terjed. A XV. Énekből ki vannak hagyva a 10–22-ig terjedő versszakok, ezután

a 23. versszak kezdete következik s itt újra hézag van a fordításban egész a 33-dik versszakig” (MM. VII. 581.). A fordítás a szövegösszefüggés alapján töredékesnek tűnik (erre hívta fel a figyelmet Toldy jegyzete is a másolaton), lehet, hogy a teljes XIV. éneklet lefordította Kisfaludy. Boulloni Gottfried, a kereszteshadak vezére Rinaldó, az ifjú hős segítségétől reméli győzelmét, akit azonban a pogány tündérlány, Armida fogságba ejtett. Armida eredetileg végezni akart Rinaldóval, de beleszeretett, s egy világon kívüli tündérkertbe vitte, ahol megbájlolva őt, boldog szerelemben élték. Rinaldót két, ugyancsak bűvös erővel felruházott keresztesslovag szabadította meg az édes fogságból.

A fordítás elkészültét Toldy – indoklás nélkül – 1793-ra teszi. Kisfaludy maga így emlékezik *Önéletrésében* a keletkezés körülményeiről: „Egykor egy délelőtti órájában, midőn éppen azon nap délben Udvari Szolgálatba kell vala mennie, addig pongyolán *Torquato Tassó*nak magyarrá fordításával foglalkozott, a’ mit a’ nyelvtanulás végett tenni szokott, midőn az akkor Bécsben lévő két rendkívüli Angol követ, Lord Spencer és Granville, Eszterházy Miklós Herceg, akkori Ezeredes, és a’ testőr Seregnél Főhadnagy által szobájába vezettettek. A’ két Angol ezen Intézetnek külsejével, belsejével kívánt megismerkedni. Igen meg voltak lepette, midőn a’ Testőr Hadnagyot Tassónak magyarrá fordításában, pipájából füstölve, pongyolán lették. Tetszett nekik ezen tapasztalás, és K[isfalud]yt megdicsérték, csudálván, hogy egy Magyar Ifju a’ Nagy Világ’ zajjában is műveli azt, a’ mi az Angoloknál nem újság.” (191.) Említi itt, hogy a fordítást nyelvtanulás végett készítette, *Naplójában* pedig arról szól, hogy olasz nyelvtanulását a Medina Máriával való viszony inspirálta (ld. 63–64.). Az asszonnyal viszont csak 1794 őszén ismerkedett meg, így – ha elfogadjuk Kisfaludy visszaemlékezését hitelesnek – Tasso-fordítása keletkezését leginkább 1795-re tehetjük. Rinaldó megszabadulása Armida bűvköréből egyébként nagyon hasonlít ahhoz, ahogy magát kioldozta Medina Mária karjaiból (ld. vallomását *Naplójában*, 107–108.).

11. oldal

Tyrrhenumi tenger: a Tirrén-tenger, a Földközi-tenger része.

12. oldal

Narciss: Nárccisz egy kút vizében pillantotta meg saját képmását, melybe azonnal beleszeretett.

égtelen (rég., táj.): éktelen.

eber (ném.): vadkan.

14. oldal

mint az, melly az Encelados oldalán fekszik: az Etna. Enkeladoszt, a gigászt Pallasz Athéné ölte meg, egy rádobott sziklával, így keletkezett Szicília szigete, ahol az Etna található.

Elyzium: a boldogult lelkek hazája, a mitológia szerint az alvilágban van.

16. oldal

Hercynia: hercyniai erdőnek az ókorban azt a hegységet nevezték, amely a Dunától északra Germániát keleti és nyugati részre osztotta.

Hirkániai rengeteg: a Kaszpi-tó melléke.

mint midőn az Oceánnak termékeny tajtékjából...: utalás Vénusra, aki az Uranosz levágott és tengerbe dobott nemi szerve körül verődött tajtékból született.

17. oldal

Herkules: Héraklész, vétkei büntetéséül, rabszolgaként szolgálta Omphalé lüdiai királynőt; e történet alapján ábrázolták őt gyakran női ruhában, rokka mellett.

Ámor: a szerelem istene kifosztotta Héraklészt, elvette fegyverét, ruháját, e történetre utal a buzogány és az oroszlánbőr, melyet Iolé visz.

Iolé: Iolé oikhaliái királynő, kezét Héraklész egy íjászversenyen nyerte el.

Leukate: Leucates Leucate szigetének hegyfoka, ahol Octavianus, a későbbi Augustus császár (i. e. 63–i. sz. 14.) templomot építtetett az Antonius (i. e. 82 k.–30.) elleni győzelem (i. e. 31.) emlékére.

18. oldal

idegen Királyné: Kleopátra (i. e. 69–30), egyiptomi királynő.

Maeander: phrügiai folyó.

20. oldal

Iris: a szivárvány istennője.

21. oldal

Sírenek: Odüsszeusz útján igéző dalokkal elcsábítani igyekvő mitológiai lények.

23. oldal

Sophia: a bölcsesség.

atticus vér: utalás Athénra.

Xenokrates: Xenokratész (i. e. 400 k.–314) görög filozófus, Platón tanítványa.

25. oldal

Rücksicht (ném.): tekintet.

MAGYAR AGLÁJA

Kézirata az OSzK. Kt.-ában található (Oct. Hung. 626., 1–8., eredeti számozásban: 1–12.), saját kezű fogalmazvány. A kézirat második fele (a *Madagascari énektől* kezdődően) jelenleg lappang, külön lapon a következő megjegyzés tájékoztat sorsáról: „A *Magyar Aglája* 13–22. lapjait Margalics Edének adtam. – Bp. apr. 17. 75.[1875]” Alatta olvashatatlan kézjegy. Közlésünkben a kéziratot követtük, ameddig lehetett; ez apró betűs, rosszul olvasható fogalmazvány, melyen sok a javítás. A szöveg második felét Angyal Dávid kiadása alapján adjuk (MM. VII. 121–157, a kérdéses rész: 141–157.), ez, mint azt a meglévő kéziratlapok esetében ellenőrizhettük, szöveghű, szemben a művet először közlő Toldyval (III. 185–228.). A cím mindkét esetben *Magyar Thalia*, ami Toldy vélekedéséből ered, mely szerint az *Aglája* gyűjteményes cím lenne, a *Thalia* pedig az első irodalmi próbálkozások összefoglaló címe. Az azonosítás azonban korántsem egyértelmű, ezért azt a megoldást választottuk, hogy híven követtük a kézirat írásképét, vagyis főszövegben közöljük az addig csak jegyzetben említett

részek felsorolását, s címnek az ott élre emelt *Magyar Agláját* választjuk. A gyűjtemény hét kisebb fordítást tartalmaz (merthogy a két fel nem tárt forrású szöveg is fordítás, az aligha kétséges):

Vénus' Temploma Gnidosban: eredetije Montesquieu *Le Temple de Gnide* című műve, az első ének 12 sor kivételével híven követi az eredeti első énekét, a második ének Montesquieu ötödik énekéből van fordítva (az eltérésekről részletesebben ld. MM. VII. 579–580.).

Dya, és Iya: forrása nem ismeretes.

Madagascari ének: Evariste Parny *Chansons Madécasses* című gyűjteményének 12. darabját fordította Kisfaludy (MM. VII. 580.; Hankiss János: *Kisfaludy Sándor Madagascari éneke*, It 1941., 13–14., 87–88.). Békei Jolán Parny ciklusát véli Kisfaludy fordításciklusa mintájának (Békei Jolán: *A francia hatás Kisfaludy Sándor lírai költészetében*, ItK 1925., 191.).

Fglé, és Cyane: Voltaire *Les trois manières* című meséjének fordítása (Békei J., i. m. 81–82.; részletes összevetésüket ld. ugyanitt).

A' szerelem, és a' barátság: Chaulieu *Voyage de l'Amour et de l'Amitié* című versének fordítása (MM. VII. 581.; rövid összevetésük is itt található).

Rozsi a' kertben: Madame Deshoulières *Les fleurs* című idillje után készült (Császár Elemér: *Kisfaludy Sándor és a francia irodalom*, in Beöthy Emlékkönyv, Bp. 1908., 247.; vö. Békei J., i. m. 72.).

Lycas, és Galathéa: forrása nem ismeretes.

A fordításgyűjtemény első darabja 1796. június 16-án, Milánó ostroma közben készült, mint arról maga Kisfaludy számol be *Naplójában*: „*Jun. 16 dikán*. Most olly tetszőségben vagyunk mind mi, mind a' Frantziák, hogy háboríttatás nélkül készítettem el egy kis költeményt, prózában, a' Maylandi Vár ostromoltatásának, a' hol én is ott voltam, örök emlékezetére. – *Mársnak dühössége*. talán azt gondold? – nem – *Vénus' Temploma Gnidosban*. Két énekben:” (78.). A további darabok minden bizonnyal Dragignanban készültek, 1796 augusztusában, szeptember első felében, hiszen *Naplójába* ugyanezen időktől való fordításokat illeszt, s idézetgyűjteményében is szép számmal található kijegyzés a nevezett költőktől.

26. oldal

Le Paradis...: A gyöngéd szíveknek termett az Éden, / S az a kárhozott, aki nem szeret. – Az idézet szerepel a *Naplóban* (107.) és a *Frantzia fogságom* című jegyzetfüzetében is (OSzK. Oct. IIung. 510., 1. kötet, 8.).

Gnidos: Knüdosz, Vénus-szenthelyéről nevezetes.

Paphos, Amathunt: „Az *Uránia*, vagy mennyei *Vénus* a lelkek és elmék szeretetének volt istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az *amathusi* pedig a két nem között való testi, de mégis törvényes szerelemnek: A *páfusi Vénusnak* a fajtalanok áldoztak” – írta Csokonai *A szélhez* című költeménye jegyzeteiben.

Olympus: Olümposz, az istenek lakhelye.

ambrosia: az istenek étele.

Vulkán: Héphaisztosz, az istenek kovácsa, a szerelem istennőjének férje.

27. oldal

Gráciák: a kellem istenasszonyai, akik hárman voltak.

Flora: a virágok istennője.

Pomona: a gyümölcsök istennője.

pertzenet (rég.): pillanat.

Cepheus: a Cephisus folyó.

Adon: Vénus beleszeretett Adóniszba, de szerelmén osztoznia kellett az alvilág királynéjával. Végül Adóniszt megölte egy vadkan, az alvilágba leszállott lelke azonban időnként feljött Vénushoz, aki nagy ünnepet rendezett tiszteletére.

Trojai Pásztor: három istennő, Pallasz Athéné, Héra és Aphrodité versengett a legszebbnek járó aranyalmáért, amit Parisz, trójai királyfi a szerelem istennőjének ítélte: ez lett, közvetve, a trójai háború oka.

28. oldal

Psyche és Amor történetének a kezdetét tartalmazza a leírás: Aphrodité úgy büntette meg pajkos fiát, hogy szerelmet ébresztett benne egy halandó leány iránt.

Mars, az Istennő, Vulkan: Az istenek nem tudtak megegyezni, kinek a felesége legyen Vénus, így jutott a sánta kovácsistennek, Vulcanusnak (Héphaisztosz), az istennő azonban rendszeresen megcsalta őt Marssal (Árész), a hadistenrel.

Ceres: Démétér, a földművelés istennője.

Pluto: Hádész, az alvilág istene.

29. oldal

Hymen: a házasság istene.

30. oldal

Phedra: Phaidra, Mínosz lánya, Thészeusz felesége, mostohafiába, Hippolitoszba volt szerelmes, aki visszautasította. Phaidra bosszúból elveszejtette.

Ariadné: krétai királylány, segítségével került ki Thészeusz a labirintusból. Ezután magával vitte a szerelmes lányt, de nem sokkal később elhagyta, Ariadné ekkor bosszúért fohászokodott.

Thirsis, Mylon, Daphnis: pásztornevek.

Cytherének Istennője: a szerelem istennőjének Küthére szigetén is volt szenthelye, innen a megnevezés.

30. oldal

Phyllis, Damon: pásztornevek.

31. oldal

Camilla: pásztorlány.

32. oldal

Parká: a Párkák (Moirák) a sors istennői, hárman vannak.

33. oldal

Zephyrek: enyhe nyugati szellők.

ambra-folyam: ambrózia, az istenek eledele.

34. oldal

karintza (táj.): katinca, egy (vagy két) darabból álló, szoknyát helyettesítő, kötényszerű ruhadarab.

Theátrum (rég.): színház.

Melpomene: Melpóméné, az tragédiaköltés múzsája.

Eschyl: Aiszkhülosz (i. e. 525–456) görög tragédiaköltő.

Cothurn (gör.): koturnus, magas talpú cipő, melyet a görög színház szereplői viseltek.

35. oldal

mesterség (rég.): művészet.

36. oldal

Apelles: Apellész (i. e. 4. sz.), Nagy Sándor udvari festője.

Orpheus: legendás trák költő.

37. oldal

Coryc: Coeytus, az alvilág egyik folyója.

38. oldal

Auróra: a hajnal istennője.

NAPLÓ ÉS FRANTZIA FOGSÁGOM

Kézirata az OSzK. Kt.-ában található (Oct. Hung. 625.), saját kezű tisztázata, kisebb javításokkal. (Másolata az MTAK. Kt.-ában van: M. Irod. Lev. 4-r. 127.) A legjelentősebb javítások a Róza névhez köthetők: három helyen (41., 45., 91.) a családnevet, ami kivételként a „Horváth” volt, utólag áthúzta, ill. kikaparta, s beírta a „Szegedy” nevet; ebből következően a *Napló* nem csak Szegedy Rózát szólítja meg, hanem Zalabéri Horváth Rózát is, akinek kezét Gógánfán ugyancsak megkérte (minderről részletesen Pais Károly: *A két Kisfaludy Sándor*, Cegléd 1937., 16–22.; Gálos Rezső: *Kisfaludy Sándor Lírája*, ItK 1938., 19–30.). A kézirat Kisfaludy több javítása és kihú-zása mellett őrzi még a későbbi sajtó alá rendezők bejegyzéseit is: Kisfaludy Árpád Béla az egyházra és a papokra, valamint a nőkre és az érzéki szerelemre vonatkozó részeket, utalásokat kihúzta, sőt, néhány részt teljesen olvashatatlaná tett; az Ezekiel könyvéből való latin kivonatnál (s több más helyen) az 1962-es sajtó alá rendezésre utaló cenzúrák bejegyzések látszanak. A „Lódi Jún. 29dikén” keltezésű rész eredetileg is alig olvasható, mert teljesen elhalványult az írás.

A kézirat három fő részből áll, melyeket Kisfaludy maga különített el sorszámozásával. Az 1–60-ig terjedő első rész Milánóba történt megérkezésükig tart, a második egység Milánóról szól (1–20.), a harmadik, mely a „Frantzia Fogságom” alcímet viseli, 1–69-ig van számozva. Az első két egység első dátumai kiemelték, a lap jobb felső sarkában helyezkednek el, szemben a továbbiakkal, amelyek a bekezdések előtt. E tagolást érvényesítettük kiadásunkban, három részre bontva az anyagot.

A művet először Kisfaludy Árpád Béla (*Kisfaludy Társaság Éclapjai*, 1882–1883.) adta ki, meglehetősen pontatlanul, önkényes javításokkal, erre felhívta a figyelmet Fenyő István is (*Kihagyott részletek Kisfaludy Sándor naplójából*, It 1959., 499–501.).

Angyal Dávid ezt az első közlést követte (MM. VII. 213–374.). Az 1962-es kiadást gondozó gimnáziumi munkaközösség a kéziratból dolgozott, helyreállította a szöveg csonkított helyeit (egy kisebb latin részlet kivételével, amelyet jegyzetben közölt), viszont erősen modernizálta a helyesírást. Kiadásunkban a lehető legteljesebb mértékben Kisfaludy autográf tisztázataát követjük, megőrizve eredeti tagolását, kiemeléseit is.

A mű az 1796. március 6. és 1796. szeptember 27. közötti időszakot öleli fel. A kézirat megőrizte a levélformát, az első mintegy negyedben még mintha hajtogatás is látható lenne a lapokon, amiből többen arra a következtetésre jutottak, hogy azt a részt elküldte Kisfaludy a címezett Skublics Imrének (vö. Pais Károly i. m. 17.). Az elküldésre ő maga kétszer is utal (52., 73.), viszont az is igaz, hogy egy helyütt kilép a misszilis kereteiből, mikor „kegyes Olvasóm” (67.) megszólítással lendíti tovább a gondolatmenetet. Tollának e beszédes „megszaladása”, valamint a kézirat tisztázati jellege alapján azonban nem valószínű, hogy egyidejű fogalmazással állunk szemben, inkább – Gálos Rezső véleményével egyetértve (Gálos 30.) – egyidejű jegyzetek utólagos kidolgozását látjuk az anyagban, a kidolgozásra pedig leginkább hazatérte után, Klagenfurtban nyílt módja, 1796–1797 fordulóján.

40. oldal

Imrém!: Skublics Imre (1771–1830), Zala megyei alügyész (1796-tól), majd főjegyző (1800–1810), Kisfaludy diákkori benső barátja.

Féjesviták: játékos utalás testőrségből való eltávolításunkra.

Matschackerhof: bécsi fogadó, a testőrök kedvelt mulatóhelye.

Berezecitsy: Báróczi Sándor egy bizonyos Ambrust említ korábbi időszakban (*Báróczy Sándor feljegyzései a magyar nemesi testőrsereg életéből, 1760–1800*, Bp. 1936., 67., 69.), s neve előfordul az elégedetlenkedők között is (ld. Markó Árpád: *Két mozgalmas év a magyar nemestestőrség életéből*, Századok 1929., 373.).

Csörgő: testőrtársa volt (ld. Kisfaludy levele Vizkelely Zsigmondhoz, 1797. május 5.; MM. VIII. 106–109.), talán azonos azzal a Csergő Pál tartományi biztossal, akit Báróczi említ (i. m. 86.).

kvártély (rég.): szállás.

Viganóné: Medina Mária (megh. 1833), Salvatore Viganò (1769–1821), olasz balettmester felesége, híres táncosnő, Kisfaludy nagy szerelme, akivel 1795 szeptemberében szakított. Miniatűr képét ld. Darnay Kálmán könyvében (*Testőrszerelmek*, é. n. [1925.], 96.).

Léthe: a feledés folyója az alvilágban.

Vizkelely Zsigmond, Kisfaludy testőrtársa, bajtársa a fogságban.

Oláh (rég.): román.

Rácz (rég.): szerb.

Volontér (fr.): önkéntes.

Rekruta (nép., rég.): (toborzott) újonc.

Balogh Ádám, Körössy János, Kisfaludy testőrtársai (ld. Markó Á., i. m., 375.).

41. oldal

József: II. József reformjaira utal.

Zrínyi, Frangyepán, Nádasdy: Zrínyi Péter (1621–1671), Frangepán Ferenc (1620 k.–1671), Nádasdy Ferenc (1623–1671). A Wesselényi-összeesküvésben való részvételükért kivégezték őket 1671. április 30-án, Bécsújhelyen (Nádasdyt Bécsben).
Erdélyben tett ... utazásom: Kisfaludy 1792-ben Erdélyben szolgált a Sándor Lipót-huszárezredben; itt állomáshelyére való utazására hivatkozik.
Rózi: Szegedy Róza (1775–1832).

42. oldal

Die Liebe auf dem Lande: A falusi szerelem.
Sessi Anna, korának híres operacéncese. *Tomeoni* kilétére nézve nem találtunk adatot.
Festetits Györgyné: Jakabházi Saller Judit.
Adón: Adónisz.
Splényi Mihály, báró (1740–1809), a testőrség parancsnoka, Kisfaludy és társai eltávolítója a gárdából.

43. oldal

Herr! bleib bey uns...: Uram! Maradj velünk, mert immár beestvéledik (Luk. 24. 29.). Az „Uram” nem szerepel a bibliai textusban.
Sírria: Stájerország, ma Ausztria tartománya.
Nescio, qua natale...: Nem tudom azt, hogy mért ily édes mind a szülőföld, / emlékét mért nem hagyja feledni soha. (Ovidius: *Epistolae ex Ponto*, I. 3., 35–36. sor; Kartal Zsuzsa fordítása, a helyet Tegye Imre azonosította)
Merzuschlag: Mürzzuschlag.

44. oldal

Merz: a Mürz folyó.

45. oldal

Generál Commandó (lat., rég.): főparancsnokság.
Grétz: Graz.
Paphos: ld. a 26. oldal jegyzetét.
Faun: erdei isten.
Pasithea: a három Kharisz (Grácia) egyike.
Dat pyra, dat poma... (lat.): Kinek java nincs egyéb, almát körtét rak eléd. (középkori diákmondás, Lakatos István fordítása)

46. oldal

Kellner, Kellnerne (ném.): pincér, pincérnő.
Mailand: Milánó.

47. oldal

trutzol (rég.): ellenkezik, szembeszáll.
Veit Weber: Leonhard Wächter (1762–1837), német író, nálunk is főleg regéivel hatott.
Wlasits: Vlasits Mihály udvari tanácsos (ld. Báróczi i. m. 86.).

48. oldal

Ovid: Ovidius, Publius Naso (i. e. 43–i. sz. 17.).

országos Gazember: Splényi Mihály.

epocha (lat., rég.): korszak.

Utóbb...: e mondat így nem igazán értelmes, mert vajon miért ne tudná barátja azt, ami kettőjük között történt, miért kellene hallania vagy olvasnia. A zavarnak az az oka, hogy a mondat előtt egy félmondatot saját kezűleg kihúzott Kisfaludy; ez az első szó kivételével elolvasható: <egyedül te elfelejthetetlen Medinám!>. A jelen mondat eredetileg tehát Medina Máriára vonatkozott, arra, ami Kisfaludy és az asszony között történt, s ezt kellett volna utóbb hallania vagy olvasnia Skublics Imrének. Olvasnia éppenséggel azért, mert Wieland *Agathonja* mintájára Kisfaludy tervezte megírni történetüket (ld. *Önéletrajzát*, 192.), erre utalhat egyébként a *Magyar Aglája* élén álló egyik címszó is (ld. 26.).

mpr. (lat.): manu propria ('saját kezűleg').

49. oldal

Jozsef Császár által kiűzött: utalás II. József rendeletére, mely feloszlatta a szerzetes-rendeket.

szövétnyek (rég., táj.): fáklya.

50. oldal

Zapfenstreich (ném.): takarodó.

Thiesz Kisasszony: Thiesz Teréz (ld. Kisfaludy levelét Balognak, 1796. december 5.; MM. VIII. 95–102.).

51. oldal

Frigora iam Zephyri minuunt: Lágyul a langy szellőtől a fagy. (Ovidius: *Keservek* III., 12., 1. sor, Rónai Pál fordítása)

Gratia, Musa, tibi...: Hála neked múzsám! Most már egyedül te vigasztalsz, / Megszabadíts gondtól, s írt sebeimre te adsz. (uo. IV. 10., 117–118. sorok, Gaál László fordítása)

marchruta (ném.): menetirány.

52. oldal

mobilia (lat., rég.): berendezés ('ingóság').

par Wienne... (fr.): Bécsen Klagenfurton át Milánóba, Kisfaludy Sándor úrnak, a garnizon első ezrede hadnagyának.

53. oldal

Rosty Antal: az ő badacsonyi házában ismerkedett meg Kisfaludy Szegedy Rózával.

Desőffy: Dessewffy József gróffal utóbb közvetlen kapcsolatba is került Kisfaludy, ekkor azonban életrajzi adataink nem valószínűsítik ismeretségüket (Dessewffy Fiumében hivatalnokoskodott). A kiterjedt Dessewffy-család más tagjával való azonosításhoz nem áll rendelkezésünkre támpont.

Épopéa (rég.): eposz.

Homér, Virgil...: utalás a világirodalom nagy eposzaira.

Confiscál (lat.): elkoboz, lefoglal.

Theocratas timor... (lat.): Félelem óv, theokrácia, míg respublika, téged / Jámbor erény, – s becsület az igaz úr jogarát. (Kerényi Grácia fordítása)

Martíál: Martialis, Marcus Valerius (42?–104?), római költő.

Somssich Lázár: Somssich Lázár (1739–1807) Kisfaludy rokona, barátja, latin alkalmi verselő.

dombéroz (táj.): dorbézol.

Verflucht! (ném.): szitokszó (kb. 'Az átkozott!').

54. oldal

Compánia (rég.): társaság, csapat.

Echó: visszhang.

55. oldal

ferály (nép., rég.): negyed.

Ob ich das Mädchen... (ném.): Vajon a leányt, akit szeretek, feleségül nyerem-e?

Dein Rival... (ném.): Háborgat ellenfeled; / Rád támad és – kinevet.

Wutki: Wutky, Michael (1739–1823), osztrák festő.

56. oldal

Quantum est in rebus inane! (lat.): Mily sok mindenben a hívság! (Kerényi Grácia fordítása)

Torquato Tasso (1544–1595), olasz költő.

Klastrom (rég.): kolostor.

57. oldal

Priapus: Priaposz, a termékenység, érzékiséget szimbolizáló isten.

Diligenceon (fr., rég.): delizsánsz, postakocsi.

58. oldal

Te vagy áldott az Asszonyok között! Maria Medina: profán bibliai parafrázis („...A szűznek neve pedig Mária. És bemenvén az angyal ő hozzá, monda neki: Örülj, kegyelembe fogadott! Az Úr veled van, áldott vagy te az asszonyok között.”) (Luk. 1. 27–28.).

hajdani Papi Tanácsok: utalás a tridenti zsinatra (1545–1563).

Neptun: a tenger istene.

Az Óreg templom: a dóm (Napló 1962., 176.).

az a' templom, hol a' Conciliumok tartattak: a Santa Maria Maggiore templom (uo.).

penzel (ném.): ecset.

59. oldal

Polenta (rég.): kukoricakása.

Kazárma (rég.): kaszárnya, helyőrség.

60. oldal

(gaudet Verona Catullo): idézet Ovidiustól (*Szerelmek* III. 15. 7. sor), a teljes mondat magyarul: Mantua Vergiliusnak örül, Verona Catullust, / nékem a paclígnus nép koszoruzza fejem. (Karinthy Gábor fordítása)

61–63. oldal

Az április 29-i feljegyzés első fele több összefüggő részletében azonos Kisfaludy

Batsányi Jánosnak írott, 1796. december 18-i levele részével (ld. MM. VIII. 102–106.)

61. oldal

Minció: folyó Mantova közelében (ld. az alábbi idézetben).

Hic viridis...: ... hol zöld habjainak hajlós náddal szegi partját/ Minciusunk (Vergilius: *Eclogák*, VII. 12–13. sorok)

Tityre...: Tityrusom, ki a sátras bükk hűvösén heverészel, / erdei műzsádat leheled lágyhangu sípodba. (Vergilius: *Eclogák*, I. 1–2. sorok)

Nos patriae fines...: míg mi hazánk édes mezeit s e határt odahagyjuk. / Hontalanul bolygunk (uo. 3–4. sorok).

62. oldal

Melibeus, Amaryllis: Vergilius eclogáinak szereplői.

Quid facerem...: Tennem mást lehetett? s ledobnom igámat egyébként (uo. 40. sor).

Me tamen urit amor: csak szívem ég – szerelem! (Vergilius: *Eclogák*, II. 68. sor)

Párka: a sors istennője, a párkák hárman voltak.

Hymen: a házasság istene.

Vitis ut arboribus...: Mint borág szőlőtőnek, mint fűrt a borágnak, / mint bika dísz a csordának, vetemény a talajnak, / úgy voltál díszünk Te nekünk. (Vergilius: *Eclogák*, V. 32–34. sorok)

Corydonok, és Galathea: a pásztoridillek állandó szereplői.

Nec gemere... és nem szűnik a gerlice sem fenn búgni a szilfán. (Vergilius: *Eclogák*, I. 58. sor.)

Credimus?...: Elhíhetem? szerető szívemet nem az álmok igézik? (Vergilius: *Eclogák*, VIII. 109. sor)

Hic ver purpureum...: Itt rózsáll a tavasz, fakadoznak ezernyi virágok / már a folyam fővenyén, a fehér nyárfák meg a kúszó / vadszőlők, ime, barlangunk árnyékba borítják. (Vergilius: *Eclogák*, IX. 40–42. sorok)

63. oldal

Cujus amor tantum...: ...ki iránt úgy nő mindegyre szerelmem, / mint égerfa tavasz-fakadáskor üdén, ha kizsendül. (Vergilius: *Eclogák*, X. 73–74. sorok)

Cara Deum...: isteni drága gyerek, Iupiter méltó magzatja! (Vergilius: *Eclogák*, IV. 49. sor)

Mantua me genuit: Mantua szült engem (Vergilius sírversének kezdete, Kerényi Grácia fordítása).

Körösy János.

Boda: volt testőrtársa.

ex officio (lat.): hivatalból.

Questi sono quelli... (ol.): Ezek a magyar nemesi gárdának azok a bizonyos tisztjei! (Napló, 1962., 54.)

Che bell'i giovani! (ol.): Mily szép ifjak! (uo.)

64. oldal

Ganymed: Ganüimédész, az istenek pohárnoka, itt 'gavallér' jelentésben.

Aspásia: Aszpászia, Periklész élettársa volt, híres nagy műveltségéről.

Armida: tündér, Tasso hősnője, Kisfaludy le is fordította e részt *A megszabadított Jeruzsálem*ből (ld. kötetünkben).

Bea[u]lieu, Jean Pierre (1725–1819) osztrák tábornok, az itáliai seregek főparancsnoka.

65. oldal

Márs, Adón, Vénus: mitológiai történetekre, a szerelem istennőjének két híres szerelmére utal itt Kisfaludy, ld. a 27. és 28. oldalak jegyzeteit.

Dispeream, si te fuerit...: vesszek, hogyha akadt oly drága barát, amilyen te (a Vergiliusnak tulajdonított *Catalepton* 4., 3., a helyet Tegye Imre azonosította; Szabó Kálmán fordítása).

A levél magyarul: Kedves Barátom!

Jó napot kívánok! Egy Önnek igen tetsző dolgot jelentek örömmel: tegnap Colloredo grófnőt a koncert után palotájába kísérve, egy szép felfedezést tettem. – Szíve, szerelme és egész lénye az említett grófnőnek igen érdeklődik Ön iránt. Barátom, kedves magyar Alkibiadész! használja fel győzelmét és kegyeit egy olasz Aszpásziának. Mily szerencés Ön, ha a franciáktól visszatérőben elmondhatja, mint Mantuában: Jöttem, láttam, győztem. Castiglione, s. k. (Napló, 1962., 58.) Az olasz szöveg, s a további két levélke szövege is, nyelvileg, a helyesírást tekintve nem teljesen korrekt.

66. oldal

A levél magyarul: Édes, szeretetre méltó, kedves Órgrófom!

Jó napot kívánok! Nem ok nélkül festették vaknak a mi urunkat, Ámort: ez igaz: mert Ön, aki az asszonyok szívének Ámora, bennem is, Márs szegény szolgájában, egy Alkibiadész ékességeit keresi. Köszönöm Önnek baráti értesítését. Ahhoz, hogy javamra fordítsam az Ön Aszpásziájához tartozásomat, az én érdemem kicsiny, s az idő is túlságosan rövid ahhoz, hogy érdemet szerezzek magamnak, mert holnapután elutazunk. Szerencésnek fogom tartani magamat, hogy az ő barátságával élhettem. S az Ön barátsága, szeretetre méltó Órgróf úr, máris oly mértékben megörvendtet, hogy boldogan, gazdagon és becsvágyóan fogok elutazni Mantuából. Figgye el:

Tiszteleted, dicséreted és neved el nem enyészik,
Bárhova szólít is sorsom – – – (Napló, 1962., 59–60.)

Az idézet az *Aeneis*ből való (I. 609–610. sorok).

Metastasio: Metastasio, Pietro Antonio Trapassi (1698–1782) az olasz árkádikus költészet egyik legjelentősebb képviselője, bécsi udvari költő, rendkívül népszerű volt Magyarországon is.

Loge (fr.): páholy.

67. oldal

Görög Demeter (1760–1833) lapszerkesztő, a bécsi magyar kultúra jelentős alakja.

Impromptu (fr.): rögtönzés. Ez a vers (valamint a 69. oldalon olvasható párdarabja) fordítás, a „Görög Anthológiá”-ban található eredeti után, németből készült (ld. Ponorii Thewrewk Emil: *Kisfaludy Sándor és a Görög Antológia*, EPhK. 1877., 296–297.).

Fejedelmi Palota: a Palazzo del Tè (Napló, 1962., 180.)

a' *Képirásnak egy felséges remekje: Rinaldo Mantovano A Jupiter villámainól lesújtott gigászok aláhullása* című festményét írja le Kisfaludy, melyet tévesen Tiziano művének véli (Napló, 1962., 180–181.).

68. oldal

Dörgő: Jupiter (tonans: dörgő).

A levél magyarul: Őnagyméltósága Massimiliano Stampa di Soncino gróf úrnak – Milánóban.

Igen kedves barátom! Mily sebes átmenetet tett meg Venustól Marshoz Castiglioni, bizonyára ezt fogja mondani. De kedves Barátom: mindennek megvan az ideje. Azt hiszem, igaz barátjának bizonyulok, ha a jelen körülmények között egy jó hadfiával ismertetem Önt össze. Ez a helyzet: jelen levél átadója Kisfaludy főhadnagy úr, magyar nemes, aki véletlen ügyek folytán, melyeket Önnek el fog mondani, és talán meg is fogja nevetetni Önt, átkerült ama nemzet nemesi gárdájából Ófensége mellé, hogy a nagyszerű Milánót őrizze. Tehetségesnek fogja őt tartani, Itália becsülőjének és finom ítélőképességűnek. Ajánlom őt Önnek, mert ismervén az Ön igazi érdemét, hálás lesz az ismeretségért, melyet szerzek Önnek, és mivel Ön, barátom, nem fogja elmulasztani az ő irányában sem mindazt a kedvességet, amelyekre Ön annyira kész. Nagyon hálás leszek Önnek minden figyelmességéért, amellyel Ön viseltetni fog őránta, énrám való tekintettel. Tiszteletteljes köszöntéseimet adja át az Ön igen méltó hitvesének, tiszteljen meg parancsaival, és fogadjon el minden próbára kész lekötelezett szolgájának és igaz barátjának, Giuseppe di Castiglioni s. k. (Napló, 1962., 65–66.)

69. oldal

Margarita: Marcaria.

Bozzolon keresztül ide érkezénk: a Mantovából Cremonába vezető úton előbb van Marcaria mint Bozzolo, valamint Marcaria mellett az Oglio folyik, az Adda folyó majd félszáz kilométerrel távolabb található (Napló, 1962., 181.).

Impromptu: ld. a 67. oldal jegyzetét.

Mantua, vae miserae...: Mantua, jaj, mecsid minek érik az árva Cremonát! (Vergilius:

Eclogák. IX. 28. sor)

nagy Templom: a dóm.

70. oldal

Cimarósa: Cimarosa, Domenico (1749–1801) olasz operaszerző.

Dávid Uriással: Dávid Uriást a háborúban a biztos halálba küldte, hogy feleségét, Bethsabét megkaphassa („Megvirradván pedig, levelet írt Dávid Joábnak, melyet Uriástól küldött el. Írá pedig a levélben, mondván: Állassátok Uriást legelől, a hol a harcz leghevesebb és háta mögül fussatok el, hogy megöletressék és meghaljon.”) (2 Sám. 11. 14–15).

71. oldal

Sardíniai Király: III. Vittorio Amadeo.

Feldzeugmeister (ném.): tábornagy.

parola (rég.): kézfogás, üdvözlés.

72. oldal

Berenice: Racine tragédiájának a XVIII. században hét azonos című olasz, zenés átdolgozása ismeretes (N. A. Porpora, G. M. Orlandini, F. Araja, B. Galuppi, N. Piccini, M. Vento, G. Rust), hogy melyikről van szó, nem dönthető el (Madarász Imre adata).

Garnison Regimentnek Obester Battalionja (ném., fr., rég.): a helyőrségi ezred ezredesi zászlóalja (Napló, 1962., 72.).

hiteszegett Sardiniai Király: III. Vittorio Amedeo, szárd király 1796. április 28-án, Cherascóban fegyverszünetet kötött Bonapartéval.

Frey Corps (ném.): szabadcsapat.

Erdélyi leveleim: Erdélyből is írt leveleket Skublicsnak, 1792-ben, az egyikből hosszan idéz *Önéletrajzában* (190–191.).

Nagy Templom: a dóm.

Ordinántz (rég.): ordonánc ('tishti küldönc').

73. oldal

Oberstlieutenant (ném.): oberstleutnant ('alezredes').

Ingenieur Corps (ném.): műszaki hadtest.

Circumdedereunt me: Körülverttek engem; az utalás nyilvánvalóan a 18. zsolttárra vonatkozik, de több más textussal is érintkezik (elsősorban Zsolt. 116. 3., 118. 10–12.).

74. oldal

Haller, Albrecht (1708–1777) svájci német író, itt *Az Alpok* (*Die Alpen*) című tanköltményére utal.

Et nunc omnis ager...: Most zsendülnek a messzi mezők, most mind a gyümölcsfák, / zöldbe az erdő most szökken, soha szebb napot ennél! (Vergilius: *Eclogák*, III. 56–57. sorok)

Infelix, cui te exsitio...: Ó mi szerencsétlen nép, Fortuna még mit akarhat? (Vergilius: *Aeneis*, V. 625. sor; a helyet Tegye Imre azonosította; Kartal Zsuzsa fordítása)

75. oldal

laxál (rég.): hajt, kihajt.

Comissarius (rég.): rendőrbiztos.

Foutre! (fr.): szitokszó (kb. 'A fenébe is!; Az ördögbe is!').

Jebem ti maiku: horvát nyelvű káromkodás ('Baszom az anyádat!').

Citoyen Français (fr.): francia polgár (helyesen: Français).

76. oldal

Saggi sopra... (ol.): Tanulmányok különböző évszázadok nőinek jelleméről, erkölceséről és szelleméről.

77. oldal

A kiáltvány magyarul: Szabadság! Egyenlőség! Bonaparte Vezérlő Tábarnok a milánói tartomány népeihez! – A nemesek, a papok és Ausztria néhány ágense félrevezetik e szép országrészek népeit: az éppannyira nagylelkű, mint erős francia hadsereg testvérekként fogja kezelni a békeszerető és csöndes lakosokat; és mint az ég tüze

fog lecsapni rémítően a lázadókra s azokra a falvakra, amelyek védelmükbe veszik őket. (Napló, 1962., 83.)

78. oldal

duellum (rég.): párbaj.

Vénus' Temploma Gnidosban: fordítás Montesquieu-től (*Le Temple de Gnide*), Id. e kötetben.

79. oldal

Laudon: Laudon, Gideon Ernst Freiherr von (1717–1790) osztrák tábornok, 1789-ben, a török háborúban ő foglalta vissza Nándorfehérvárt.

Jupiter: utalás a fentebb részletesen leírt festményre.

Heketia: Svájc.

81. oldal

experial (lat., rég.): tapasztal.

parola (rég.): itt 'becsületszó', vagyis hogy megígérik, hazatérve nem harcolnak a franciák ellen.

Idevezítő: „A te paráznaságaidat és nyihogásaidat, bujálkodásodnak undokságát: a halmonokon, a mezőn láttam a te útálatosságaidat. Jaj néked Jeruzsálem! Nem leszel tiszta ezután se? Meddig még?” (Jer. 13. 27) A bibliai textus szövegösszefüggése más, mint amiben itt Kisfaludy használja.

82. oldal

Starhemberg: Starhemberg, Georg Adam, herceg (1724–1807), államtanácsos.

Incerti, quo fata...: Azt sem tudva, hová visz a sors, hol lesz pihenésünk. (Vergilius: *Aeneis*, III. 7. sor)

Forsan et haec olim...: Egykor öröm lesz tán gondolni ezekre! (uo. I. 203. sor)

Apolló: a költészet istene.

O cicer liber!... (ol.): Vagy szabadon élni, vagy meghalni (Napló, 1962., 94.)

83. oldal

Petrárka: Petrarca, Francesco (1304–1374) verseinek 1776-os bossanói kiadását vette meg (*Rime di mess. Francesco Petrarca*, Id. Fenyő 64.).

in Convento del Papa (ol.): a pápai konventben.

Pál Pápa: III. vagy V. Pál pápáról lehet szó.

Bon soir Camarad! (fr.): Jó estét bajtárs!

Közönséges Társaság: köztársaság.

fondál (rég.): alapoz.

84. oldal

Ahi Signore!... (ol.): Jaj uram, mennyire sajnálom, hogy ebben az állapotban látom önt! (Napló, 1962., 97.)

animus meminisse...: Lelkem borzad, mert visszariasztja az emlék. (Vergilius: *Aeneis*, II. 12. sor)

85. oldal

qui spiritus illi...: Nézzétek csak e láng szemeket, mily szellemi, s arcát / S lábai lépését, és hogy csendül szava ajkán. (Vergilius: *Aeneis*, V. 648–649. sorok; a helyet Tegye Imre azonosította)

Orestes: Oresztészt anyja, Klütaimnésztra és Aigisztoz megölése miatt az Erünniszek üldözték, egy évig tartó száműzetése során állandóan vágyódott barátja Pyladesz (Püladész) és jegyese Hermione (Hermióné) után.

Te chiamo...: Hívlak, s visszhangot ver az erdőn / A magányos kiáltás.

Sveitzer: svájci.

jó szicfi Pelikán: a pelikán az anyai önfeláldozás jelképe, mellét felszakasztva saját vérével táplálja gyermekeit.

Sándor: Sándor Lipót nádor 1795-ben tüzijátékhoz használatos petárdák felrobbanásának áldozata lett.

86. oldal

Rura mihi...: Akkor a rét bájol majd el, vagy a völgyi folyóhab, / s élni, lemondva dicsőségről, víznél fogok, erdőn. (Vergilius: *Georgica*, II. 485–486. sorok, a helyet Tegye Imre azonosította)

Heureux donc...: Bizony boldog, ki nálatok / Magának él, nem háborog, / S mulatni tud a köz hibáin. / ----- / Pár sóhaját kapják a nők, / Barátnak áldoz több időt, / Nagyrítkán mozdul ki hazulról, / S így, okosan munkátlanul, / Búcsúzásra sosem szorul, / Csak ha a Térképen barangol.

Turin: Torino.

Banquier (fr.): bankár.

87. oldal

Piemont: az alábbiakban az 1793-as franciabarát parasztfelkelésekre utal.

89. oldal

Quid non mortalia...: Mire nem viszed emberi lelkünk, / Kárhozatos kincsszomj? -- (Vergilius: *Aeneis*, III. 56–57. sorok)

Hinc atque...: Innen is, onnan is ormótlan bérefok mered égre, / kőszirtpár – (uo. I. 162–163.)

Vers ce rocher...: E szirt felé, min áttört Hannibál, / Mely rómainak hírhedt borzadály, – / S amely fölé borul a kerek ég, és / Lábainál születik meg a szélvész.

Jupiter: utalás a már többször említett falfestményre.

Acheron: az alvilágot határoló folyó.

Pluto: az alvilág királya.

90. oldal

Adparent rari...: Néha merül csak egy-egy úszó föl a forgatag árban. (Vergilius: *Aeneis*, I. 118. sor)

közép tenger: Földközi-tenger.

91. oldal

vasal (rég.): talpal, menetel.

*O nature...: Természet! Itt talán roppant hatalmad áthat! / Kedves e puszta táj vadsága énnékem. / Vakmerő művei fenségét szeretem. / Tetszik borzalmad is: irtózom és csodállak. Az idézet Parny, Évariste Désiré de Forges, chevalier, vicomte de (1753–1814), francia költőtől való (*Poésies érotiques, Livre quatrième, Élége sixième*; vö. *Francia fogságom*, 1. kötet, OSzK. Oct. Hung. 510. 4.).*

Sándor: Nagy (i. e. 356–323).

Caesar: Caesar, Gaius Julius (i. e. 100–44).

Brutus: Marcus Junius (i. e. 85–42), római politikus.

Hannibál (i. e. 247?–183), karthágói hadvezér.

Scipio: Publius Cornelius Africanus, maior (i. e. 235 k.–183) római politikus, hadvezér, Hannibál legyőzője.

Themistocles: Themisztoklész (i. e. 525 k.–460 után) athéni államférfi, hadvezér.

Aristides: Arisztteidész (i. e. 530–467?) athéni államférfi, hadvezér.

Cyrus II. (Nagy) Kúrosz, perzsa uralkodó (uralkodott: i. e. 559–529).

Mark-Aurel: Marcus Aurelius (121–180) római császár, a sztoikus filozófia képviselője.

Attila (megh. 453) a hunok fejedelme.

Mátyás: Hunyadi Mátyás (1443–1490).

Virgil: Vergilius, Maro Publius (i. e. 70–19).

Homér: Homérosz.

Washington: Washington, George (1732–1799) az USA első elnöke.

Terglud: nem tudjuk, kire utal.

Tibor: esetleg Horatiusra utalhat (Tibur).

Rajnal: Raynal, Guillaume Thomas François abbé de (1713–1796) francia történész, filozófus.

Sapho: Szapphó (i. e. 628–568) görög költőnő.

Aspasia: ld. a 64. oldal jegyzetét.

Dánae: mitológiai királylány.

Semiramis: Szemiramisz, Asszíria királynője (i. e. 9. sz. vége), függőkertje egyike a világ hét csodájának.

Cleopatra: VII. Kleopátra (i. e. 69–30.) egyiptomi királynő.

Lucretia, Tarquinia, erkölcsösségéről nevezetes római asszony.

Ninon: Ninon de Lenclos (1620–1705), francia irodalmár szépasszony.

Portia: Julius Caesar felesége, aki férje meggyilkolása után parazsat evett. Utalhat egyébként arra a római asszonyra, aki Mária pártját fogta. Kazinczy Klopstock *Messias*ából a Portiáról szóló részt (VII. 164–496.) prózában fordítva kiadta a Magyar Museum I. kötetének 3. negyedében.

Petrarca: ld. a 83. oldal jegyzetét.

Ariosto, Ludovico (1474–1533) olasz költő.

Voltaire, François-Marie Arouet (1694–1778).

Ortzy Lőrinc (1718–1789).

93. oldal

Nox erat...: Éjszaka volt, lepihent már minden földi teremtmény – (Vergilius: Aeneis, III. 147. sor)

ces monts...: – – – ez égbenyúlt hegyek, / Miktől dől a pokol s az ég is megped.

94. oldal

Cypressus: ciprusfa.

a' Szabad Frantz-nemzetnek Cherubima: Bonaparte.

Najadesek: najádok, vízi nimfák.

95. oldal

Mardokeus unokahúga, Eszter a perzsa király, Abasveros felesége. Az ő közbenjárására változtatja meg a király a Mardokeus elleni halálos ítéletet, melyet főemberének, Ámánnak fondorkodása hatására hozott korábban (Eszter könyve). Az utalás pontos értelme nem világos.

Auróra a hajnal istennője, Tithónosz a férje, aki halandóból lett halhatatlanná.

Thetis: Thetisz tengeri istennő, Néreusz lánya, Akhilleusz anyja

Phoebus: a napisten, Apolló mellékneve.

Fulkán: az istenek kovácsa.

Vár: Var folyó.

96. oldal

sistere detur (lat.): megállhassunk.

L'île de Sainte Margherite: Szent Margit szigete.

Pucelle d'Orleans: az orleans-i szűz.

Saint Denis: Jeanne d'Arc Saint Denis városától kapta szamarát.

szikákol (táj.): üvölt, iáz.

97. oldal

Ovid: Ovidiust Augustus császár a Fekete-tenger partján fekvő Tomiba száműzte, ott is halt meg 17-ben.

Citoyen Valentin: Valentin polgártárs, vagyis Jean Valentin közjegyző, aki Kísfaludy házigazdája volt Draguignan-ban, a rue de la Loi 46. szám alatt (Napló, 1962., 190.).

dat pyra...: ld. a 45. oldal jegyzetét.

két innepét látám...: „A két ünnepély lefolyásának leírása nincs meg a draguignani városi, sem a Var megyei levéltárban, ennél fogva Kísfaludy szövege forrásértékű.” (Napló, 1962., 190.)

Robespierre, Maximilien (1758–1794).

Municipalité, Magisztrátus (fr., lat.): előljáróság.

98. oldal

République... (fr.): a Francia Köztársaság egy és oszthatatlan; Szabadság, Egyenlőség.

Religio (lat., rég.): vallás.

Constitutio (lat., rég.): alkotmány.

99. oldal

a' Boldog Szerelem: ez egy korai vers, melyet nem ismerünk, nincs köze a későbbi ciklushoz.

Én megszántalak...: Ezekiel 16. 7. A továbbiakban részeket idéz és fűz össze a megadott textusokból (Ezekiel 16. 1–35. és 23. 11–20.).

Et ubera...: Kebleid megduzzadtak és hajad sűrűvé vált. De mezítelen voltál ... és elmenvén melletted megláttalak. És íme eljött a szerelmesek ideje és kiteríttem

rád köpenyem ... és az enyém lettél. Megmostalak vízzel ... és színes ruhákba öltöztettelek ... Ékszerekkel díszítettelek és karpereceket raktam rád és nyakláncot ... Azonban te elbizakodott lettél szépséged miatt és minden arra járónak felkínálad magad ... és férfi alakokat készítettél magadnak belőlük és fajtalankodtál velük ... és összeadtad magad a nagy testű szomszédaiddal ... és ajándékot adtál nekik, hogy mindenhonnan hozzád jöjjenek fajtalankodni. (Tegyey Imre fordítása, bibliai textusok felhasználásával)

Oliba insaniavit...: Oliba örült szerelmre gyulladt szeretői iránt, akiknek számártes-tük volt, mint amilyen a lovak bujasága, az ő ösztönük. A szöveg eredetileg: „et sicut fluxus equorum, fluxus asinorum” (s nem „eorum”), vagyis: „mint amilyen a lovak bujasága, a szamarak ösztöne” (Tegyey Imre fordítása).

In illo tempore (lat.): azon időben.

100. oldal

Caroline d'Esclapon: Julie Caroline d'Esclapon (1775–1805) a Kisfaludy szállásával szemközti házban lakott, nagybátyjánál (Napló, 1962., 192.).

Ninon de Lençlos: ld. a 91. oldal jegyzetét.

Dacier, Anne (1654–1720) költőnő, az *Ilász* fordítója.

Deshoulières: Deshoulières, Antoinette (1638–1694) korában népszerű párizsi költőnő, Kisfaludy gyakran idézte *Naplójában* is, verseit kapta eljövetelekor Caroline d'Esclapontól ajándékba.

Scudery: Scudéry, Madeleine (1607–1701) írónő, híres szalont tartott.

Montfort: a híres francia család egyik nőtagjáról van szó.

Vallier: La Vallières, François-Lonise de la Baume le Blanc, duchesse de (1644–1710), XIV. Lajos kegyeltje.

Maintenon, Françoise d'Aubigné (1635–1719), erkölcsi következetességéről volt híres, XIV. Lajos „Votre Solidité” megszólítással illette.

inter vaccas bos est abbas (lat.): Leghölsebb a tehének közt az ökör is lehet. (középkori diákmondás, Lakatos István fordítása)

Phenix: fönix.

101. oldal

A' kis Dorilis: átdolgozás Deshoulières, Antoinette *Chanson* című költeményéből (Császár Elemér: *Kisfaludy Sándor és a francia irodalom*, in Beörthy Emlékkönyv, Bp. 1908., 249.). A többi azonos című vers közül az „Ah! pourquoi me...” kezdetűt követte (*Oeuvres de Madame et de Mademoiselle Deshoulières*, Paris 1770. I. 127.) (a verset Bódi Katalin azonosította).

102. oldal

Iris: az istenek követe, a szívárvány istennője. A vers Chaulieu, Guillaume Amfrye, abbe de (1639–1720) *Stances* című versének fordítása (Császár i. m. 247.). A verset 1793-ban Csokonai is lefordította, prózában (ld. *Csokonai Vitéz Mihály összes művei, Szépprózai művek*, Bp. 1990., 54.; az eredeti francia szöveg uo. 327.).

Galenus, Claudius (130 k.–199) görög származású római orvos.

Hippocrates: Hippokratész (i. e. 460–377) görög orvos.

Aesculáp: Aszklepiosz, a gyógyítás kígyó formában ábrázolt istene.

103. oldal

Rozi és Náni című versei feltehetően ugyancsak fordítások, Békei Jolán szerint Deshoulières-től (i. m. 194.), forrásukat azonban nem sikerült azonosítani.

La Fontaine, Jean (1621–1695) francia költő.

Chaulieu: ld. az előző oldal jegyzetét.

Madame Deshoulières: ld. a 100. oldal jegyzetét.

Voltaire: ld. a 91. oldal jegyzetét.

Les Sacrifices de l'Amour: A szerelem áldozatai. Dorat, Claude Joseph (1734–1780) levéltregénye (*Les Sacrifices de l'amour ou Lettres de la vicomtesse de Sénangues et du chevalier de Versenay*).

Caroline de Lichtfeld: Montolieu, Elisabeth-Jeanne-Pauline, Polier de Bottens, baronne Isabelle de (1751–1832) névtelenül megjelent regénye (Paris 1786.). Ezt fordította le németre Unger, Helene (1751–1813), amely német változat (Berlin 1787., 1798.) volt Verseghy Ferenc *Külneki Gilméla* című regényének forrása is (ld. Doboczki Pál: Verseghy „Külneki Gilméla”-jának forrása, EPhK. 1912., 65.).

Dieus sacrés...: Szent kötelékek, bensőséges kapcsolatok, amelyek megkérszerzik a létet, amelyek nélkül a magános ember nem ragaszkodik semmihez a világon, haszontalanul tengődik az életben, s meghal anélkül, hogy megsíratnák – Igen, ti fogtok engem boldoggá tenni! (Napló, 1962., 133.)

104. oldal

A szépekhez: Madame Deshoulières *Réflexions divers*, V. című versének fordítása (i. m. 171.; ld. Békei Jolán: i. m. 73.).

Scythák: ázsiai eredetű nép, a magyarok egyik őséneke tartották.

105. oldal

Il n'est dans ce vaste Univers...: É roppant Mindenségbe nincs / Biztonság, egyetlen szilárd pont. – Idézet Deshoulières, Antoinette *Les Moutons (Idylle, 1674)* című verséből (i. m. 21., a verset Bódi Katalin azonosította).

Rozához: átdolgozás Chaulieu *A la même* című verséből (ld. Császár i. m. 248.).

Amphion: híres lantos, aki dalával építette fel Thébát.

Hona: Helené. Menelaosz király felesége, akinek elszöktetése a trójai háborút kiváltotta.

106. oldal

Rousseau, Jean-Jacques (1712–1778).

Julie...: Júlia avagy az Új Heloise, két szerelmes levelei, kik egy kis városban laktak az Alpok lábánál.

Non la conobbe...: Hogy ő ki volt – míg élt, nem tudta senki, / csak én, ki elsíratni ittmaradtam! – (Petrarca: 338. szonett, 12–13. sorok)

Toi, divin Rousseau...: Rousseau, te isteni, kit tömjénez a lelkem, / Ha férfias szavad felzeng, ki állhat ellen? / Jobbik részére lel, ki hallja hangodat. / Törvényt gondolkodó elméknek műved ad.

Lauretta...: Lauretta Pisana, egy szerelmes olasz leány története, népszerű német román, szerzője valószínűleg Karl Gottlob Cramer (1758–1817), (ld. Napló, 1962., 138., 193.).

107. oldal

Le Paradis...: ld. a *Magyar Aglája* mottóját.

hóstad (ném.): külváros.

S. Lázár: Somssich Lázár.

Referendarius (lat., rég.): előadó.

Chiméra: Chimaera, oroszlánfejű, kecsketestű, kígyófarkú szörny, átvitt értelemben: hamis, torz eszme.

108. oldal

Wieland, Christoph Martin (1733–1813) *Geschichte des Agathon* című regénye 1766–67-ben jelent meg, népszerű volt Magyarországon is.

109. oldal

Heu! nunc misero...: Én nyomorult, igazán fáj csak a Sorsom, a végén! (Vergilius: *Aeneis*, X. 849., a helyet Tegye Imre azonosította)

Valclusa: Vaucluse.

Laura' hajdani vára: „Petrarca 1337 és 1347, valamint 1351 és 1353 közt többnyire Vaucluse-ben lakott. Barátjának, Philip de Cabassole-nak a hegy tetején épült – ma már romban álló – várára látott szerény kertes házának ablakából. Laurának itt nem állt vára.” (Napló, 1962., 193.)

110. oldal

Entre de hauts rochers...: Merő sziklák alatt, miknek látása szörnyű, / Örökzöld fák, örök virágu tág mezők: / Egy tiszta forrás vize csobban / Százféle furcsa szirt között, / Amiket a zöld moha benőtt, / Büszkén zúgó, buzgó habokban. Idézet Deshoulières *A Mlle de la Charce (Pour la Fontaine Vaucluse, 1673)* című verséből (i. m. 17–18.; a helyet Bódi Katalin azonosította, v. ö. Békei i. m. 74.).

Oui, cette vive source...: Igen, e loeska víz, mely partjaira csap, / Mínta elmondaná a kéjt s a kínokat, / Miket Laura iránt égve Petrarca érzett. – / Nevük olvasható most is a szirt falába / Vésve, ahogy egybevegyül, / S a döbrent lélek alig állja / A borzongást, amit sugall frigyük csudája. (uo. 18–19.).

Par les soins...: Sőhajuk őrzi még a gondos szerelem, / Mitől a lég is lángra gyullad, / S a szivek, kik könyörtelen / Uralmából kiszabadultak, / Tovább élnek a zord helyen. (uo. 19.)

111. oldal

kabaláz: a 'kabala' szó egyéni továbbképzése (kb. 'ritkos dolgokat művel').

112. oldal

Aeolus: Aiolosz, a szelek királya.

deserimus sedem...: Hagyjuk e lakhelyet is – – aztán / Fut ki a vízre az öblös bárka, dagadnak a vásznak. (Vergilius: *Aeneis*, III. 190–191. sorok)

113. oldal

L'homme au masque de fer (fr.): a vasálarcos ember.

Kaláris (rég.): korall.

Contumátz (rég.): vám(vizsgálat).

114. oldal

Flórián: Florian, Jean-Pierre Claris de (1755–1794) francia dráma- és regényíró.

Harlequin le bon Pere (fr.): Harlequin, a jó családapa.

les pommiers et le moulin (fr.): Almafák és a malom.

115. oldal

Laisse donc...: Hagyjátok már békén mindörökre ezt az unalmas és érzelgős francia dalt, mely inkább hasonlít a kólika keltette jajgatáshoz, mint a szenvedély őszinte elragadtatásához. (I. rész, XLVIII. levél, St. Preux Júliához, utolsó előtti mondat; a helyet Bódi Katalin azonosította).

Di maris...: Égilakók, ti, urak vízen, viharon s e világon, / kérünk, könnyű utat, szelidebb szelet adjatok immár! (Vergilius: *Aeneis*, III. 528–529. sorok)

Tentamusque viam...: S vásznunk, vízre merészkedvén, szárnyára bocsátjuk. (uo. 520. sor)

Procehimur portu...: Útra kelünk: kikötő, föld, városok elmaradoznak. (uo. 72. sor)

116. oldal

Continuo venti...: Szél szalad át a habok hátán tüstént: hegyet épít / Hullámból – – – (uo. 196–197. sorok).

et inhorruit...: – megnőtt a sötétben a hullám. (uo. 195. sor)

117. oldal

Intonuere poli...: S már dörög is, gyors villámok csillognak a léghen! (uo. I. 90. sor)

Vela cadunt...: Erre bevonva vitorláink evezőre kap összes / Emberem, és a sötétlila tengernek nekifekszünk. (uo. III. 207–208. sorok)

praesentemque viris...: s mindenhonnan a sűrű halál sandít a hajósra. (uo. I. 91. sor)

118. oldal

Tempestas sine mora furit...: vak viharok közepette dühöngve, morajlik a mennybolt / s reng felföld és puszta (uo. V. 694–695., a helyet Tegye Imre azonosította).

KÉTSZERETŐSZÍVNEK TÖRTÉNETE

Kézirata az OSzK. Kt.-ában található (Fol. IIung. 1261.), saját kezű fogalmazvány. A lapok egyik felét szabadon hagyta Kisfaludy, ide kerültek a javítások, s itt találhatóak azok a megjegyzések is, amelyek a levelek összefüggésére utalnak, ez utóbbiakat lábjegyzetként közöljük. A lapok saját számozása 1–93-ig tart, az első lapon az *1. kötet*, a 37-en, folytonos szöveg mellett (!), *2. kötet* megnevezés áll, ezeket nem tudtuk a mű tagolása során érvényesíteni. Először Toldy Ferenc adta ki (III. 1–184.), korszerűsített helyesírással, majd Angyal Dávid, a kéziratból (MM. VI. 385–545.). Angyal jegyzetei között több átvételt, párhuzamot közöl idegen szerzők műveiből vett idézetekkel, a megfelelések azonban nem látszanak elég pontosnak ahhoz, hogy minden kétséget kizáróan hatásról, átvételről beszélhetnénk (vö. MM. VI. 581–586.; Rényi Rezső: *Petrarca és Kisfaludy Sándor*, Bp. 1880., Werner Adolf: *Kisfaludy Sándor levelegénye*, Bp. 1890.).

A szakirodalom egyöntetű véleménye szerint a mű saját levelezésének felhasználásával készült, feleségével váltott leveleit utóbb formálta levélregénnyé. E vélekedés mellett a kétségtől legnyomósabb érv (a számtalan életrajzi-tárgyi egyezéssel) *A' változtatni való nevek a' levelekben* című lajstrom, melyet függeléként közlünk. E névsorban elől állnak a valódi nevek, s ezekhez rendelődnek a regénybeliek: a listát tehát úgy kellett használnia, hogy a valódi levelek neveit írta át kitaláltakra, noha nem mindig következetesen (vö. Pais K. i. m. 30.). A megírás idejéül (szemben Toldy 1799–1800 körüli datálásával) Pais Károly helyesfrás-elemzésre épülő, meggyőző okfejtése óta (i. m. 28–30.) 1806–1807 fordulóját fogadja el a szakirodalom, ezt saját tapasztalatunk alapján sínes okunk kétségbe vonni. A mű terve azonban már korábban megfogalmazott Kisfaludyban, s az említett lista is korábbinak tűnik.

119. oldal

Hyéna: hiéna.

St. Preux: Rousseau *Új Heloise*-ének hőse.

je vous conjure... (fr.): könyörgöm önnek, olvassa el Rousseau *Új Heloise*-ét.

121. oldal

Tout est privation...: Minden nélkülözés, minden fájdalom, minden kétségbeesés! Idézet Laclous, Pierre-Ambroise Choderlos de (1741–1803) *Veszedelemes viszonyok* című regényéből (Lettre LXXX, Le chevalier Danceny à Cécile Volanges) (a helyet Bódi Katalin azonosította).

122. oldal

Tantalus: Tantalosz phrügiai király, akit az istenek büntetésből örök éhségre és szomjúságra ítélték; az elé kerülő ételek és italok eltűnnek előle, ha enni, inni akar.

Originál (rég.): eredeti.

romántos (rég.): regényes, regénybe illő.

123. oldal

Convenientia (lat.): illendőség, szokás.

124. oldal

környüállás (rég.): körülmény.

Stóia kebelében: utalás a szenvedélymentességet és bölcsességet hirdető sztoikus filozófiára.

125. oldal

Ch'a gran speranza...: Mert nagy reménységben nyomorult ember nem hisz. (Madarász Imre fordítása) Idézet Petrarcatól (Canzoniere CL., utolsó sor).

Delfi: Delphoi, híres görög jóshely.

Káplár (rég.): tizedes.

126. oldal

bajszók (táj.): bajszos, szőrös.

Regement (rég.): ezred.

Staab (ném.): vezérkar.

Bavária: Bajorország.

Petrarca: Az említett Petrarca-fordításokra nézve Kisfaludy az *[Autobiographiai jegyzetek]*ben annyit árul el, hogy Petrarca szellemében írott draguinani versei hazafelé utaztában a tengerbe veszttek.

ezen két esztendői fegyvernyugvás: utalás az 1797. őszi campoformiói békekötésre.

127. oldal

egy fiatal Cató: Cato, Marcus Portius C. Censorius (i. e. 234–149) az erkölcsi szigorúság legendás római képviselője.

Diogenes: Diogenész, Szinópeí (i. e. 410 k.–323 k.) görög filozófus.

Publicánus: utalás az önostorozókra (flagellánsok).

kámpul (táj.): gúnyol ('kiölti a nyelvét').

128. oldal

Mársnak megengesztelhetetlen dühe ismét fellobbant: 1799. március 1-én Franciaország hadat üzent Ausztriának.

129. oldal

interessál (rég.): érdekel.

Je tacherai... (fr.): Igyekezni fogok megkapni az Új Heloïse-t, amit annyira ajánlott nekem, szeretném megismerni azt a híres St. Preux-t, aki bizonyosan csoda volt az emberek között.

130. oldal

történet (rég.): véletlen.

132. oldal

regula (rég.): szabály.

latol (rég.): mérlegel.

133. oldal

Consiliárius (lat., rég.): tanácsos.

Einen Becher der Freuden...: Jobb kezében tartja az öröm poharát, / Baljában egy villanó tört a magány! / A szerencésnek poharát nyújtja – / A szenvedőbe – dühödt tőrét mártja!!

Káplány (rég.): segédlelkész.

Bonaparte Magyar országot is fenyegette Stiriából: 1796 végén, 1797 elején Bonaparte Észak-Itáliából nyomult a Habsburg Birodalom belseje felé, ennek következtében hirdették meg tavasszal a nemesi felkelést. Kisfaludy ekkor egy katonai ruhatár menekítésével szerzett érdemeket (ld. *[Autobiographiai jegyzetek]*).

134. oldal

Rousseau' Juliája: az Új Heloïse.

Obester (rég.): ezredes.

Quoi! vous connaissez... (fr.): Micsoda! ön ismer egy St. Preux-t, és maga nem Julie? ez lehetetlen!

Je tache d'imiter... (fr.): Igyekszem utánozni erényeit, anélkül, hogy gyengéit helyeselném.

D'un lien fort...: Egy erős kötelékben a lángoló szív szent benyomása soha nem hamis; becsüli választását, és mindig tudja szeretni azt, akit egyszer tűzbe tudott hozni. Abelard és Heloïse a kor népszerű műfajának, a heroidának voltak gyakori szereplői, a témának számtalan feldolgozása született.

136. oldal

Die Stimme der Natur...: A természet hangja parancsol minden lélekben, / S hamis elnézés kényszere az igaz fájdalmat / Nem tudja legyőzni – eltitkolni is aligha.

137. oldal

Heleeta: svájci.

138. oldal

en contemplant avec admiration... (fr.): csodálattal szemlélve a szépségeket, miket a természet pazarul terített végig a tó partján, Svájcban találok magam.

Adieu (fr.): Isten veled!

Pensez à moi! (fr.): Gondoljon rám!

139. oldal

Károly főherceg (1771–1847) volt az osztrák seregek főparancsnoka.

Sándor...: ld. a 91. oldal jegyzetét.

140. oldal

Alcibiades: Alcibiadész (i. e. 450 k.–404) görög politikus, a dicsőséget mindenáron áhítozó ember jelképes alakja.

141–142. oldal

Je suis des mortels...: A halandók közt a legboldogtalanabb vagyok, / A sors, melynek lesújtó kegyetlensége magához láncol, / Megmutatta nekem a boldogságot, és most hirtelen megfoszt tőle; / És a fájdalmak tetejébe, miket szívem elszenvedett, / Maga az enyém lehet – szeretem – elveszítem!

142. oldal

Osterach és *Stockach*: az említett ütközetek 1799. március 21-én és 25-én voltak.

pemet haj (táj.): egy kis csomó.

143. oldal

Mufti: az iszlám törvényeket értelmező mohamedán pap, jogtudós.

Alkórán: Korán, a mohamedánok szent könyve.

Lamarine Kapitány: Kisfaludy későbbi színdarabjának, a *Dárday-háznak* egyik főszereplőjévé tette alakját (ld. Gálos Rezső: *A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében*, Bp. 1927., 45–46.).

144. oldal

Sophista: bölcselet.

Sophizma: böleselet, böles mondás.

Époka (rég.): korszak.

discretió (lat., rég.): tapintat, megértés.

Je puis vous posséder...: A 141–142. lapokon található idézet utolsó sora.

145. oldal

Le tendre amour...: A gyengéd szerelem nem akar osztozkodást; / Mindent vagy semmit! ez az egyik törvénye! Idézet Parny *La Journée champêtre* című verséből (a helyet Bódi Katalin azonosította).

146. oldal

Román (rég.): regény.

Voltaire' *Őszintéje*: utalás Voltaire *Candide* című regényére, ahol a főhős és mestere, Pangloss bejárják a földet, s közben kiderül, hogy *ez a világ* mégsem a lehetséges világok legjobbika.

őnpillula: pisztolygolyó.

Jorró epe-hideg: epeláz.

147. oldal

Rastatti alkudozások: 1797. november 28-án kezdődtek Rastattban a béketárgyalások Franciaország és a Német-Római Császárság között.

149. oldal

Planum (rég.): terv.

151. oldal

Ils sont cruelles...: Kegyetlenek a szerelem kínjai, de egy közönyös szív nyugalma még inkább az.

152. oldal

Hírmondó: a Magyar Hírmondó című hírlap (I. k. 460.; idézi Fenyő I. 195.).

Telegráf: új találmányként az 1790-es évek elején állították üzembe Franciaországban, hamarosan olvasható volt magyarul részletes leírása (Decsy Sámuel: *A francia Telegrafusnak, azaz: a minap ki találtatott messze író alkotmányának rövid leírása a hozzá tartozó rajzolatokkal együtt...*, Bécs 1794.).

153. oldal

Alles Glück...: Minden boldogság csalódás csak e földön; / A halandó pályája szenvedés. / Ne keresd menedékét az erénynek, / Melyet Isten, hogy próbára tegyen, teremtett.

155. oldal

hátországos (rég.): biztonságos.

156. oldal

Hymen: a házasság istene.

Harmatynak ... a' nevelésről írott könyve: Péteri Takács József *Erkölszi oktatások* (Bécs 1799.) című könyvéről van szó.

Avant que le repos...: Mielőtt a nyugalom elérné szívemet, / Mennyit kell még szeretni, megbánni, / Kívánni, remélni, lemondani, érezni? / Ölelni, eltaszítani, magaménak kívánni, / Mindent megtenni, de el nem felejteni, amit szerettek.

158. oldal

Sámson: A megvakított, fogoly Sámson a filiszteusok ünnepén kidöntötte Dágon templomának két tartóoszlopát, a templom összedőlt és maga alá temette a filiszteusokat. Sámson is ottveszett (Bírák 13–16.).

Te Deum: hálaadó mise (ókeresztény latin himnusz kezdő szavai után; Téged, Isten dicsérünk).

159. oldal

kabala: babona.

160. oldal

Ils sont cruelles...: ld. a 151. oldal jegyzetét.

L'indifférence est pour...: A közöny a szívek számára az, / Ami a földnek a tél, mondja Madame Deshoulières, és ez teljesen igaz. Idézet Deshoulières *Les oiseaux (Idylle)* című verséből (i. m. 39.; v. ö. *Francia fogságom*, 1. kötet, OSzK. Oct. Hung. 510., 10.; vö. Békei i. m. 76.).

En tout tems...: Mindig legyőz minket a szerelem, / Tiába szedjük rendbe vágyainkat, / Szégyenszemre örömei nélkül / Lesznek fájdalmaí a magáé, mondja ugyanő. (Deshoulières: *Ode à Clémène* i. m. 109.; a helyet Bódi Katalin azonosította)

161. oldal

Sapphó: Szapphó (i. e. 628–568) görög költőnő.

Homér: Homérosz.

163. oldal

Kotzebue, August Friedrich Germanus (1761–1819), Magyarországon az 1830-as évekig népszerű német drámaíró.

164. oldal

Es giebt noch Menschen...: Vannak még emberek: te hordódban / Oltsd el a lámpát: félre a rideg tréfával; / Van még erény, minden vidéken / Ver még olykor-olykor egy érző szív. – / Az erény maga jutalom! nem jár hát jutalom érte; / A mennyet adja annak, kinek keblében lakozik.

C'est en effet... (fr.): Ez valójában nagy szerencsétlenség!

164–165. oldal

Edle Seelen tragen...: Nemes lelkek nyugodtan / Viselik kínjukat, / S csak kisfiúk / Vagdalkoznak karddal. // Jó leányok szerelmük / Fájdalmát bezárják, / Még ha könnyeik hullanak is, / Vérző szívükbe.

166. oldal

Le ciel qui nous forma...: Az ég, ki minket alkotott, ki lelkünkbe hozta / A tűz e kölesös fellángolását, ami minket perzsel, / Még őrködik napjaink felett; kötelékeink szentek, / Miért fogta őket össze az ég, ha azok megsértették őt?

Moszkva: orosz.

170. oldal

vártalúz: örtűz.

173. oldal

Quand l'arbitre Suprême...: Amikor a legfelső úr világra hozza a géniuszt, / Megdöbbenve saját művétől, / Kelletlenül az élet tengerére veti, / És lánggal övezett nemes homlokára / Írja: légy híres, és légy boldogtalan! – / Dicsőség, szerelem, barátság, hazugság vagytok, / Minden gyötrelmek igaz – kegyeitek álnokok. Idézet Pezay, Alexandre-Frédéric-Jacques Masson, marquis de (1741–1777), francia költő verséből (vö. *Francia fogságom*, 11. kötet, MTA. K 379/17., 519.; a helyet Bódi Katalin azonosította).

174. oldal

princípium (lat., rég.): alapelv.

175. oldal

Trennung kennt...: Elválást nem ismer az igaz szerelem; / Jelszava az örökkévalóság; / Ki az, ki a lelkek szövetségét megtöri, / S elnyeri a Mindenható áldását? –
As-tu pu...: Képes voltál, mondd Julie, *mondá St. Preux, képes voltál, mondd Élise, mondom én*, képes voltál örökre lemondani? – Nem, nem, e lány szív szeret engem; jól tudom: a sors ellenére, ő maga ellenére, a sárig fog szeretni engem – ugyan, felejtethetnél – micsoda, rosszul ismernélek téged? – Ah! gondold magadra, gondold rám – figyelj! *Ó barátság! Ó szerelem! vajon az a maga bejegyzése? azok a maga Jótéteményei?* Idézet Rousseau-tól, az *Új Héloïse*-ből (II. rész, 2. levél), Kisfaludy eredeti betoldásait kurziváltuk (a helyet Bódi Katalin azonosította).

176. oldal

Ein volles Herz...: A teli szív alig ad hangot, / az üres teljes erővel szól.
O me beato...: Ó én, ki minden szerelmesnél boldogabb vagyok! (Madarász Imre fordítása) Idézet Petrarcatól (Canzoniere LXX.).

177. oldal

Zephyrek: enyhe nyugati szellők.

178. oldal

talentom (rég.): tehetség (az itt következőkhöz ld. az *Önéletrajzában* leírtakat).
felbizgat (táj.): felpizkál, felserkent.
Schiller, Friedrich (1759–1805);
Lessing, Gotthold Ephraim (1729–1781);
Shakespeare, William (1564–1616); a felsorolt írók művei sokszor szerepelnek Kisfaludy könyvjegyzékein és idézetgyűjteményeiben.
Osszián, a kelta mondák legendás bárdköltője, művei James Macpherson (1736–1796) hamisításai nyomán váltak népszerűvé a XVIII. század második felében. Magyarországra jórészt német közvetítéssel (Denis) jutott el.

179. oldal

Ulysszes és Penelope: fordítástörredék, amely Friz András (1711–1790) jezsuita szerzetes latin iskoladramájából készült (ld. Viszota Gyula, ItK 1907., 429–430.), Gálos Rezső szerint Michael Painter német átdolgozása alapján (Gálos 3–4.; a művet ld. MM. VII. 97–120).
Bessenyei: Bessenyei György (1747–1811).

181. oldal

Adieu, o Toi que j'adore! (fr.): Isten veled, ó Te, kit imádlak!

182. oldal

As-tu pu...: Képes voltál, mondd, képes voltál? – Ó igen! – (Idézet Rousseau-tól, ld. a 175. oldal jegyzetét).

Puissances du Ciel!...: Égi hatalmak! Volt egy lelkem a fájdalomnak, adjatok egy másikat az üdvösségnek. (uo., I rész, 5. levél; a helyet Bódi Katalin azonosította).

Sphéra (rég.): szféra.

183. oldal

Adon: Adónisz.

János Jakab: Jean-Jacques Rousseau.

Dich sehen...: Látni téged, s az érzés / Hozzád kötve, beléd szöve lenni / Egy volt – egy marad; – tőled / Váltan élnem végképp elképzelhetetlen; halálom / Volna, – s bárhol is legyünk halálunk / Után, ott is halálom [volna].

KISFALUDY SÁNDOR ÉLETEBŐL.

Kéziratai az MTAK. Kt.-ában vannak: K 694., 1–25. saját kezű tisztázata; 26–29E. saját kezű fogalmazvány. A tisztázata a fogalmazványról készült, lényegileg azonos azal, de sok apróbb javítás található benne a fogalmazványhoz képest. Helyenként a tisztázati szövegben is találunk javítást. Kiadásunk a tisztázaton alapul. Ezt követte első kiadója, Toldy Ferenc is, korszerűsítve a helyesírást (IV. 1–36.). Angyal Dávid viszont híven közölte a kéziratot (VII. 375–404.), s megírását 1832–33-ra tette: „Ez önéletrajz. 1832–33-ban készült főleg a *Közhasznú Esmeretek Tára* számára, melynek VII. kötetében Döbrentei bőven felhasználta.” (MM. VII. 682.) Címe a kiadásokban *Önéletrajz*, így emlegeti a szakirodalom is (gyakran így használjuk mi is), de a kéziratban Kisfaludy címként az egyes szám harmadik személyű szóhasználatnak megfelelő címet adott írásának, ezt megtartottuk.

[AUTOBIOGRAPHIAI JEGYZETEK]

Kézirata az OSzK. Kt.-ában van (Quart. Hung. 1612.), saját kezű fogalmazvány, rendkívül sok javítással. A lapok több helyütt sérültek. Az MTAK. Kt.-ában található egy másolati példánya, amely Toldy számára készült, akárcsak a *Napló* másolata (M. Irod. Lev. 4-r. 127.). Az autográf sérülései miatt hiányzó részeket a másolatból egészítettük ki, ahol tudtuk – Toldy idejében még több részlet olvasható volt. Toldy csak említette, először Angyal Dávid adta ki (MM. VII. 405–422.). A közkeletű címet (szögletes zárójelbe téve) megtartottuk, noha az írás eredetileg feltehetően egy levél része vagy melléklete volt, amely levél Gróf Teleky Józsefhez szólt. Ezt az autográf bal felső sarkában Kisfaludy jegyzése is jelzi (*G. Teleky Józsefnek*). Toldy másolatában pedig ez a cím. Mindazonáltal a szöveg nem levélformájú, ezért nem láttuk teljesen

indokoltnak a hagyományos cím megváltoztatását. Keletkezése másik önéletrajzi írással nagyjából egyidőre tehető (vö. MM. VII. 583.).

A VÁLTOZTATNI VALÓ NEVEK A LEVELEKBEN

Kézirata az MTA K. Kt.-ában található (K 379/34.), saját kezű fogalmazvány. A listát (egy lapnyi hiánnyal) Angyal Dávid kiadta a *Két Szerető Szívének Története* jegyzetei között (MM. VI. 586–589.). A két főszereplő neve a kéziratban a cím fölött található. A lista egy teljes ívre van írva, folytatólagosan, későbbi számozása más rendet mutat. Közlésünkben a lapon való eredeti elhelyezkedést követjük, de ezen belül minden egyes ma önálló oldal tartalmát elkülönítjük. Keletkezése 1803–1805 körülre tehető (vö. Pais K. i. m. 30.).

A KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézete és a Kossuth Egyetemi Kiadó közös gondozásában megjelenő *Csokonai Könyvtár* monográfiásorozat első darabja 1993-ban jelent meg, s azóta évente átlagosan három kötet lát napvilágot belőle. E sorozat testvérvállalkozása a *Csokonai Könyvtár. Források* című, irodalomtörténeti forrásokat közreadó jelen sorozat, amelynek háttérét elsősorban a KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézetében működő Textológiai Műhely jelenti.

A sorozat *feltáró és felfedező* jellegű egyszerre. Céljának tekinti, hogy a tudományos kutatás és az oktatás számára hozzáférhetővé tegyen olyan (gyakran kézíratos) szövegeket, amelyek egyáltalán nem, vagy csupán alig fellelhető kiadványokban olvashatóak, s a közreadással egyúttal ráirányítsa a szakmai figyelmet a kiválasztott művekre, műcsoportokra, kapcsolódva ezzel napjaink erőteljes rekanonizációs folyamataihoz (a feltáró és a felfedező jelleg kötetenként természetesen eltérő arányokat mutathat).

A szöveggondozásban egységesen a kritikai kiadások normái és eljárásai az irányadóak, a sorozat kötetei azonban nem közölnek *részletes* szövegkritikai apparátust, a szöveg- és kiadástörténetet *összefoglalóan* ismertetik. A szövegek megértését segítő, a kötetek végén oldalankénti bontásban található magyarázó jegyzetek teljes filológiai feldolgozásra törekcszenek. Az utószó minden esetben nagyobb, műértelmezést is felvállaló kísérőtanulmányt foglal magában.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Kemény Zsigmond: Kisregények és elbeszélések

Bolyai Farkas: Drámák

Arany János: Tanulmányok és kritikák

Retorikák a humanizmus és a reformáció korából